

ANUARI INTERNACIONAL CIDOB 2026

**CLAUS PER
INTERPRETAR
L'AGENDA GLOBAL**

EL NOU ORDRE ECONÒMIC
INTERNACIONAL

LA GEOPOLÍTICA
DEL CANVI CLIMÀTIC

EL FUTUR DE LA GUERRA

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

ANUARI
INTERNACIONAL
CIDOB

2026

CLAUS PER
INTERPRETAR
L'AGENDA GLOBAL

EL MÓN EL 2025: DE LA FI DE LA POSTGUERRA FREDA A LA BRUTALITZACIÓ DE L'ORDRE INTERNACIONAL	
Josep Borrell i Pol Morillas	07

INTRODUCCIÓ	
Francesc Fàbregues i Oriol Farrés	11

EL NOU ORDRE ECONÒMIC INTERNACIONAL

EL SISTEMA COMERCIAL MUNDIAL S'ENFRONTA A UN CANVI HISTÒRIC	
Inu Manak	20

REEQUILIBRAR EL COMERÇ I EL SISTEMA GLOBAL DEL DÒLAR	
Mona Ali	32

DE LA SEGURETAT ECONÒMICA A LA GEOECONOMIA: NOVES FORMES DE MESURAR EL PODER	
Kazuto Suzuki	41

APUNTS

UN ENTORN ECONÒMIC GLOBAL MARCAT PER LA INCERTESA	
Javier Pérez	50

<i>GLOBOFRICCIÓ</i>	
Oriol Aspachs	53

LA CURSA PELS MINERALS CRÍTIKS EN L'ERA DE LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL I LA CRISI CLIMÀTICA	
Sophia Kalantzakos	56

EL FINANÇAMENT DE LA TRANSICIÓ VERDA EN UNA ERA D'EMERGÈNCIA I FRAGMENTACIÓ	
Kirsten Dunlop	59

RIVALITAT ENTRE LES GRANS POTÈNCIES: RISC O OPORTUNITAT PER A LES POTÈNCIES MITJANES EMERGENTS?	
Arina Muresan	62

LES POTÈNCIES MITJANES I EL NOU ORDRE ECONÒMIC EN UN MÓN FRAGMENTAT	
Miras Zhiyenbayev	65

EXCLUSIVITAT ESTRATÈGICA: L'AUGE DEL PLURILATERALISME EN UN ORDRE ECONÒMIC FRAGMENTAT	
Pau Álvarez-Aragonès	68

IN CONVERSATION WITH

ECONOMIA, GEOPOLÍTICA I L'ESTAT ACTUAL DE LA GLOBALITZACIÓ	
Víctor Burguete i Pol Antràs	71

INFOGRAFIES

COMERÇ MARÍTIM: LA IMPORTÀNCIA D'ARRIBAR A BON PORT	
	80

EL CARÀCTER BINARI DE LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL: LLUMS I OMBRES	
	82

LES GUERRES COMERCIALS DE TRUMP DISPAREN LA INCERTESA	
	84

LA GEOPOLÍTICA DEL CANVI CLIMÀTIC

EGOPOLÍTICA VS. UE:
PANORÀMICA SOBRE
LA SEGURETAT PLANETÀRIA

R. Andreas Kraemer **88**

REPLANTEJAR LA SEGURETAT
CLIMÀTICA: L'ÀMBIT «PLANETARI»
COM A CONTEXT POLÍTIC

Simon Dalby **98**

BENESTAR I LÍMITS PLANETARIS: EL
CREIXEMENT I ELS OBSTACLES PER
A L'ADAPTACIÓ AL CANVI CLIMÀTIC

Giorgios Kallis i Juan Pablo Arellano **112**

LES CIUTATS DAVANT
LA GEOPOLÍTICA
DEL CANVI CLIMÀTIC

**Marta Galceran Vercher
i Ricardo Martinez** **137**

REUBICACIÓ PLANIFICADA:
DIFICULTATS GARANTIDES

Elizabeth Ferris **140**

TENSIONS A LA PERIFÈRIA
I ASPIRACIONS GLOBALES:
DESAFIAMENTS PER A LA
TRANSICIÓ ECOLÒGICA DE LA UE

Maria Regueiro Puigdevall **143**

APUNTS

LA UE I LA GEOPOLÍTICA
DEL CANVI CLIMÀTIC:
ENTRE L'AUTONOMIA
ESTRATÈGICA I LES NOVES
ALIANCES GLOBALES

Steffen Menzel **122**

POLÍTICA INDUSTRIAL ECOLÒGICA
EUROPEA: COMPETITIVITAT A COSTA
DE LA TRANSICIÓ CLIMÀTICA?

Ferdi De Ville **125**

ELS BRICS+ I EL NEXE ENTRE
DESENVOLUPAMENT, CLIMA I
NATURALESAS

Laura Trajber Waisbich **128**

LA XINA I L'ACCIÓ
CLIMÀTICA MUNDIAL

Xu Yi-Chong **131**

DE LA NEGACIÓ
AL RETARDISME: GUERRA CULTURAL
CONTRA L'ACCIÓ CLIMÀTICA

Lluís de Nadal Alsina **134**

IN CONVERSATION WITH

COM HA IMPACTAT LA GEOPOLÍTICA
EN L'AGENDA DE LES CIUTATS
DEL SUD GLOBAL?

Ricardo Martinez i Aromar Revi **146**

INFOGRAFIES

LA GEOPOLÍTICA CLIMÀTICA
DELS BRICS+

156

CANVI CLIMÀTIC
I MIGRACIONS FORÇADES

158

MINERALS CRÍTICS:
LA CLAU DE LA TRANSICIÓ
VERDA ESTÀ EN POQUES MANS

160

EL FUTUR DE LA GUERRA

PER QUÈ EXISTEIX LA GUERRA?:
UN RECORREGUT DEL PLEISTOCÈ
A L'ANTROPOCÈ

R. Brian Ferguson 164

CONFLICTES SENSE LÍMITS:
EL DESAFIAMENT CONTEMPORANI
AL DRET INTERNACIONAL

Julia Grignon 179

GUERRA ALGORÍTMICA:
LA MILITARITZACIÓ DE SILICON
VALLEY I DE LA INDÚSTRIA
TECNOLÒGICA

Roberto J. González 188

APUNTS

EL FUTUR DE LA DEFENSA
DE LA UE I DE LES SEVES
FORCES ARMADES

Rafael Martínez 199

GUERRES COGNITIVES:
LA MENT HUMANA
COM A CAMP DE BATALLA

Carme Colomina 202

LA NECESSÀRIA REINVENCIÓ
DEL MANTENIMENT DE LA PAU

Richard Gowan 205

LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL:
AL SERVEI DE LA PAU?

Håvard Hegre 208

LA POBLACIÓ CIVIL:
VÍCTIMA PRINCIPAL
DE LES GUERRES

Jordi Armadans 211

QUÈ RECORDEM
I PER QUÈ ÉS IMPORTANT:
ÈTICA, MEMÒRIA I GUERRA

Danielle Drozdewski 214

COM LA IA REESCRIU
ELS SUPÒSITS OPERATIUS,
ÈTICS I EPISTEMOLÒGICS
DE LA GUERRA MODERNA

Aymeric Vo Quang 217

DEL CODI AL COMANDAMENT:
LA RESPONSABILITAT JURÍDICA
EN LA GUERRA IMPULSADA
PER LA IA

Ximena Molinero 220

IN CONVERSATION WITH

EL RETORN DE LA GEOPOLÍTICA
I EL FUTUR DE LA GUERRA

Pol Morillas i Bruno Tertrais 223

INFOGRAFIES

LA NATURESA CANVIANT
DE LA GUERRA

..... 234

LES GUERRES HÍBRIDES
DEL PRESENT

..... 236

L'ASTRO-GEOPOLÍTICA
I LA NOVA CURSA

PER L'ESPAI 238

CRÈDITS FOTOGRAFICS

..... 240

EL MÓN EL 2025: DE LA FI DE
LA POSTGUERRA FREDA
A LA BRUTALITZACIÓ DE
L'ORDRE INTERNACIONAL

JOSEP BORRELL

President del CIDOB

POL MORILLAS

Director del CIDOB

Fa vuitanta anys, el 1945, el món va sortir de la catàstrofe més gran de la seva història amb una promesa: mai més. La Carta de les Nacions Unides, la Declaració Universal de 1948 i l'entramat d'institucions de Bretton Woods van donar forma a un ordre multilateral i a un «ordre liberal internacional», la legitimitat dels quals descansava en regles, institucions i una distribució de poder que, tot i que desigual, permetia preveure el comportament dels estats. Aquella arquitectura va néixer amb un Occident, liderat pels Estats Units, enfortit moralment, econòmicament i tecnològicament per la seva victòria i per la seva capacitat de reconstrucció, amb un model de democràcia liberal, compensada pel model social –sobretot a Europa–, que contrastava amb les dictadures del bloc comunista encapçalades per la Unió Soviètica. La caiguda del Mur de Berlín el 1989 va difondre l'àmbit espacial de l'ordre nascut després de la Segona Guerra Mundial, va reforçar les institucions multilaterals i la cooperació entre grans potències, i va impulsar la integració europea –amb l'entrada en vigor del Tractat de Maastricht de 1993– i la incorporació dels antics estats comunistes a la UE.

Res d'això no ha desaparegut del tot, però tampoc es manté intacte. L'Occident de 1945 ja no existeix com a tal: el seu pes demogràfic i econòmic s'ha reduït considerablement, la seva supremacia tecnològica està en disputa i la seva cohesió interna es ressent per xocs culturals i econòmics que travessen les nostres societats, amb la ultradreta governant de Roma a Washington i sotjant França i Alemanya. El multilateralisme és encara necessari, però ha perdut centralitat: proliferen fòrums, clubs i coalicions *ad hoc* que competeixen amb les institucions universals.

Entre 1989 i 1991 vam pensar que inauguràvem una «postguerra freda» d'expansió de la democràcia liberal, obertura de mercats i seguretat ampliada. Europa es va am-

pliar i es va integrar, i la interdependència es va presentar com una vacuna contra la guerra. Aquella etapa també s'ha acabat, tot i que no de la nit al dia; es va començar a erosionar amb la retirada de George W. Bush del Tractat sobre Míssils Antibalístics, i amb la guerra de l'Iraq, i va culminar simbòlicament amb la segona invasió russa d'Ucraïna, que retorna la guerra d'alta intensitat al continent europeu i ens recorda que la geopolítica –la del territori, l'energia i les armes– havia estat sempre allà, esperant que abaixéssim la guàrdia.

Al mateix temps, a l'altra banda de l'Atlàntic, s'imposa una lectura de l'interès nacional que qüestiona l'essència mateixa del vincle transatlàntic tal com el vam conèixer des del 1945, però també el paper dels Estats Units de suport i garant de l'ordre del 1945 al 1989. Trump representa –i accelera– un triple xoc en la relació entre Europa i els Estats Units: econòmic (proteccionismes, polítiques de subsidis i rivalitat industrial), cultural (desconfiança cap al multilateralisme, el cosmopolitisme, l'europeisme, els valors de la democràcia liberal) i geopolític (prioritat a l'Indo-Pacífic i la contenció de la Xina, fatiga d'aliances, condicionalitat en seguretat, proximitat a Putin). No és un parèntesi: és una tendència amb la qual Europa ha d'aprendre a viure.

Mentrestant, es consoliden noves constel·lacions de poder. Al voltant de l'Organització de Cooperació de Shanghai, o altres aliances de caràcter informal, es dibuixa una aliança de conveniència que apropa la Xina, Rússia i l'Iran i amplis segments de l'anomenat Sud Global, amb l'Índia, que juga un joc propi, autònom i no alineat. Corea del Nord, des de fora dels esquemes institucionals, aprofundeix el seu paper disruptiu com a proveïdor de capacitats militars. No existeix un bloc monolític antioccidental, però sí una convergència tàctica per debilitar el lideratge normatiu d'Occident

i reescriure les regles en àmbits clau: sancions, tecnologies crítiques, rutes energètiques, seguretat marítima i ciberespai.

Aquest és, doncs, el món de 2025: més multipolar i menys multilateral. Es proclamen principis que no es respecten o s'apliquen de forma selectiva i en què l'ús de la força per resoldre conflictes es normalitza sense que la comunitat internacional, fins ara, pugui posar fre a situacions com la de Gaza, que constitueix la negació més clara del «mai més» proclamat després de la Segona Guerra Mundial. Un món en què la «interdependència» ja no garanteix la pau, sinó que aquesta pot convertir-se en arma; en què el «*de-risking*» (la minimització del risc) substitueix el «*decoupling*» (el desacoblament) com a consigna prudent, i en què les cadenes de subministrament i els estàndards tecnològics valen tant, o més, que els tractats. Un món on Gaza, Ucraïna, el mar Roig o el Sahel no són peces aïllades, sinó teatres connectats per les mateixes lògiques de poder, desinformació i diplomàcia coercitiva.

Davant d'aquest escenari, què ha de fer Europa? No es pot resignar al paper de simple objecte de la història. Europa ha de liderar el món lliure. Això significa, abans de tot, no acceptar el fals dilema entre la servitud a Putin i la subordinació a l'agenda oscil·lant de Washington. «Ni Putin ni Trump» com a brúixola moral i estratègica: ni la llei del més fort ni el replegament entotsolat; ens cal dret internacional, seguretat col·lectiva i capacitat d'autodeterminació.

Liderar no és declamar: és dotar-se de capacitats. Europa necessita avançar en la unió política per superar el bloqueig de la unanimitat en política exterior; fer del vot per majoria qualificada la norma per actuar amb rapidesa; que s'assignin recursos comuns per produir i adquirir capacitats militars; que es protegeixi les seves infraestructures crítiques i el seu perímetre digital; que es parli amb una sola veu en els fòrums globals.

Això exigeix una defensa europea comuna, creïble i operativa, capaç d'actuar sense dependre de si els Estats Units i l'OTAN volen o poden participar-hi. Ha d'ancorar-se en una base industrial i tecnològica reforçada –munició, defensa aèria, ciberespai– i en mecanismes de finançament comuns. No per duplicar, sinó per garantir que Europa pugui defensar-se i projectar estabilitat en els seus veïns i més enllà. No es tracta de militaritzar la Unió, però no es pot parlar el llenguatge del poder sense tenir capacitats militars comunes.

Al mateix temps, necessitem coherència interna: reforçar la unitat energètica per no tornar a ser ostatges del gas forà; blindar un mercat únic que impulsi tecnologies netes i segures; protegir el nostre espai informatiu de la manipulació estrangera; i reconstruir el contracte social europeu per tal que les nostres inversions en defensa no erosionin la cohesió interna. Sense legitimitat democràtica la UE no és sostenible com a projecte polític.

A Ucraïna, cal donar suport a Kíiv militarment, econòmicament i políticament, perquè una pau dictada per la força no seria pau, seria el preludi de noves agressions. Al Pròxim Orient, la seguretat d'Israel i la creació d'un Estat palestí viable són condicions d'una mateixa equació; l'alternativa és la perpetuació de la violència i l'extensió del conflicte. Al Mediterrani i el Sahel, hem de passar del curt termini reactiu a estratègies d'estabilització amb socis locals, combinant seguretat, inversió i governança.

Liderar també significa teixir aliances més enllà dels reflexos atlantistes. Europa ha de dirigir-se al Sud Global sense paternalisme, escoltant les seves prioritats –desenvolupament, deute, energia assequible, transferència tecnològica, mobilitat– i oferint associacions entre iguals. Amèrica Llatina –i el Mercosur en particular–, la Mediterrània i el món àrab en el 30è

aniversari del Procés de Barcelona, la Unió Africana, l'Índia i l'ASEAN són socis estratègics amb qui construir convergències en regulació digital, transició energètica, resiliència alimentària, seguretat marítima, reforma de la governança financera internacional i mediació en conflictes. Europa s'ha de presentar no com a «predicadora», sinó com a proveïdora fiable de béns públics globals.

Aquest *Anuari Internacional CIDOB 2026* es publica en un punt d'inflexió. Tanquem un llarg cicle que va començar el 1945, es va aprofundir el 1989 i avui deixa pas a una competència sistèmica oberta en tots els fronts –territori, tecnologies, normes i narratives–. No és una fatalitat, és una interpel·lació. Europa pot limitar-se a gestionar la seva vulnerabilitat, o pot convertir el seu projecte polític en una proposta universal: llibertat, dignitat, igualtat entre estats i entre persones, prosperitat compartida i respecte a la llei.

Per això, hem de passar del desig a la decisió. Menys discursos complaents i més capacitat d'actuar: unió política federal, defensa comuna, aliances sinceres amb el Sud Global, independència estratègica oberta i, sobretot, unitat. No hi haurà una segona oportunitat. Altrament, altres decidiran per nosaltres.

Que aquesta 35a edició de l'*Anuari*, publicada en castellà i català, ajudi a veure amb claredat, decidir amb coratge i actuar amb constància. Aquest és el sentit últim de la nostra tasca intel·lectual i política el 2025: comprendre el món per transformar-lo, en llibertat i amb responsabilitat.

INTRODUCCIÓ

FRANCESC FÀBREGUES I ORIOL FARRÉS

Coordinadors de l'Anuari Internacional CIDOB

L'*Anuari Internacional CIDOB* arriba a la seva 35a edició abordant l'anàlisi de la realitat internacional, que el 2025 ha assolit uns nivells d'inestabilitat sense precedents en temps de pau. La configuració d'un *nou ordre econòmic internacional*, una dinàmica que es produeix després de dècades d'impuls de la liberalització dels fluxos comercials, de l'obertura dels mercats i de la creixent interdependència entre les economies, ens introdueix en el gran debat sobre el futur de la globalització. Una globalització que ha tingut guanyadors i perdedors; sectors que se n'han beneficiat d'allò més, com el financer, i també països, com la Xina, que ha aconseguit convertir-se en la fàbrica del món. Progressivament, l'eix de poder econòmic global s'ha desplaçat de l'Atlàntic al Pacífic, transformant així moltes de les lògiques imperants en el sistema sorgit després del final de la Segona Guerra Mundial, a Bretton Woods, pensat per teixir una mínima estructura de governança global i mantenir la preeminència de les grans potències vencedores del conflicte armat. En paral·lel a aquesta transformació, en les darreres dècades, les autoritats xineses han estat capaces de liberalitzar l'economia sense perdre el control polític de la societat, ni la legitimitat, gràcies als bons resultats econòmics del model tecnoautoritari que un nombre creixent de països, especialment del denominat Sud Global, veuen com una alternativa als successius intents fallits de superar la colonització, avançar en el seu desenvolupament i, en moments de crisi, accedir a béns estratègics –com van ser les vacunes durant la pandèmia de la COVID-19–.

Ja durant l'Administració Obama es va produir un gir en la política estatunidenca cap a la Xina, similar al que va impulsar George Kennan i va ratificar la doctrina Truman envers la Unió Soviètica, que va conduir a la Guerra Freda: una aposta per la contenció envers el gegant asiàtic. Washington

va deixar de veure la Xina com un soci potencial –amb l'esperança que, eventualment, després de l'obertura econòmica, abordaria també l'obertura política–, per considerar-la un rival sistèmic, capaç de qüestionar el lideratge estatunidenc en un nombre creixent de sectors estratègics, cosa que Washington no està disposada a permetre. La urgència d'aquest canvi radical, que avui és un dels pocs elements de consens entre els dos grans partits dels EUA, s'explica fàcilment: ni en el seu màxim històric, cap dels tres grans rivals que es van enfrontar els EUA al segle xx (Alemanya, Japó i la URSS) va assolir els dos terços de la seva capacitat productiva. En canvi, l'evolució de la Xina ha estat espectacular; de representar el 18% del PIB estatunidenc el 1995, ha passat al 89% el 2024 i es calcula que podria situar-se al voltant del 135% el 2035¹.

Com a conseqüència d'això, Washington ha deixat en mans de la Xina, el seu teòric rival, la defensa del sistema que ha edificat al llarg de les vuit darreres dècades. A diferència del passat, quan les consideracions econòmiques i empresarials guiaven l'agenda globalitzadora i, en bona mesura, la política exterior, en la darrera dècada han estat els estratègics polítics i de seguretat els que més han influït en la presa de decisions.

Tot i que la interdependència que han teixit les cadenes globals de valor arreu del món és encara enorme –i insubstituïble a mitjà termini–, està sent instrumentalitzada (*weaponized*, en paraules d'Ursula von der Leyen) per països com Rússia, la Xina i, per sobre de tots, pels Estats Units, que juga la carta del seu caràcter imprescindible en matèria de defensa i seguretat perquè els seus aliats europeus i asiàtics donin el braç a tòrcer. Els canvis que s'han intentat resumir a mode introductori ens situen en

1. Càlculs i previsions del CEBR per al PIB a preus corrents, en milers de milions de dòlars.

un escenari internacional voluble i imprevisible, accelerat, que ja vam abordar en certa manera en l'edició anterior d'aquest Anuari, quan vam dedicar un espai a reflexionar sobre l'«era de la inseguretat», i que en aquesta ocasió analitzem a través d'un triple prisma amb tres capítols temàtics que s'exposen a continuació.

El nou ordre econòmic internacional

Estem assistint al final de la globalització? Aquesta és una pregunta recurrent, motivada per les reiterades crisis econòmiques, les disruptions en els subministraments, les tensions geopolítiques i, més recentment, pel proteccionisme de la nova Administració Trump, que defensa les guerres comercials mitjançant restriccions, sancions i aranzels. Precisament aquesta és també una de les qüestions que centra l'article inicial, a càrrec d'**Inu Manak**, investigadora de Política Comercial del Council on Foreign Relations, la qual analitza l'impacte de les polítiques comercials proteccionistes dels EUA sobre el comerç mundial. La seva conclusió és que els EUA –sobretot amb Trump, però també en certa mesura amb Biden en el passat– han erosionat el sistema d'acords i aliances internacionals, amb una presa de decisions que ha esdevingut cada cop més erràtica i qüestionable, i que Manak atribueix a «fonaments intel·lectuals dèbils, que s'alimenten alhora de corrents diversos del pensament neomercantilista». En la seva opinió, aquesta política és contraproduent, ja que amenaça la pròpia seguretat econòmica estatunidenca, redueix la seva centralitat i capacitat de crear normes internacionals, i exposa el país a la possibilitat que l'ordre econòmic sigui preservat i els EUA en quedin al marge. **Mona Ali**, professora d'Economia a la State University of New York (NYSU), aprofundeix en aquesta centralitat estatunidenca, tractant

el dèficit en la balança comercial i el futur del dòlar com a actiu de reserva internacional preferencial, tot analitzant també les possibles alternatives, com l'euro, que segons l'autora podria tenir un paper més rellevant en les finances mundials. **Kazuto Suzuki**, director de Seguretat Econòmica de l'Institut de Geoeconomia de la University of Tokyo, dedica el seu article a la geoeconomia, que defineix no només com la suma de «geopolítica» i «seguretat econòmica», sinó com la multiplicació d'ambdós conceptes. L'autor japonès tracta també la noció de seguretat econòmica a través de dues idees clau: l'«autonomia estratègica» i la «indispensabilitat estratègica». En tots dos casos, l'objectiu és assolir la protecció, per part dels estats, d'un entorn econòmic hostil per tal d'assolir la seguretat econòmica i garantir la seva supervivència.

En cadascun dels tres capítols de l'*Anuari*, els articles principals s'acompanyen d'apunts d'opinió, més breus i complementaris. En el primer capítol, **Javier Pérez**, director d'Economia Internacional i Zona Euro del Banco de España, dedica la seva anàlisi al retrocés de la globalització i del comerç internacional com a resultat de les tensions geopolítiques dels darrers anys. Pérez afirma que, efectivament, la dependència de l'exterior pot induir fragilitat, com és el cas de la UE i la seva necessitat d'importar béns essencials de la resta del món, especialment de la Xina. Aquesta circumstància és el motiu principal de l'existència d'un corrent global proteccionista. **Oriol Aspachs**, director d'Economia Espanyola de CaixaBank, posa l'èmfasi en el canvi que s'ha produït en l'estructura productiva de països com la Xina o l'Índia, països que no només han crescut, sinó que han augmentat la seva capacitat d'innovació tecnològica de gran valor afegit, tal com reflecteixen els índexs de complexitat econòmica. Aquest fet explica la competència global actual entre

blocs i el qüestionament de les regles tradicionals del comerç, que l'autor defineix com «globofricció», a causa de l'atracció i la repulsió que experimenten aquestes economies. **Sophia Kalantzakos**, professora d'Estudis Ambientals i Polítiques Públiques de la New York University–Abu Dhabi, destaca dues transformacions globals simultànies: el canvi climàtic –i els seus impactes devastadors– i la quarta revolució industrial, impulsada per la Intel·ligència Artificial. En ambdós casos, el control dels minerals crítics és fonamental, tant pel seu valor estratègic com per la seva desigual localització geogràfica, concentrats en països com la Xina, Xile o Indonèsia, fet que genera una forta dependència de les importacions a la resta de països. **Kirsten Dunlop**, directora executiva de Climate-KIC, es focalitza en una de les dues transformacions citades, la climàtica, que té enormes exigències de finançament per, no només descarbonitzar, sinó també per repensar de dalt a baix el sistema i generar incentius –i penalitzacions– per als diversos actors implicats. El repte, afirma Dunlop, és generar consciència col·lectiva i invertir en bons verds, models regeneratius i fons locals. Dins d'aquest escenari de rivalitat entre grans potències, dos autors criden l'atenció sobre el paper equilibrador de les «potències mitjanes», països que, a través de diverses naturaleses, estratègies i aliances, gaudeixen d'una influència regional i, en algunes àrees –com per exemple, la mediació– tenen una capacitat de maniobra per sobre de les expectatives associades a la seva dimensió geogràfica. A aquestes potències dediquen els seus dos apunts **Arina Muresan**, investigadora sènior de l'Institute for Global Dialogue de la University of South Africa (Pretòria), i **Miras Zhiyenbayev**, de la Maqsut Narikbayev University (Astanà). Muresan incideix en la voluntat d'aquestes potències de preservar les normes internacionals vigents, millorant-les quan sigui possible per «adaptar-les a l'evolució de

les realitats econòmiques mundials». Per la seva banda, Zhiyenbayev utilitza dos casos pràctics –Kazakhstan i Espanya– per assenyalar la importància de la geografia per establir ponts, entre Àsia i Europa en el primer cas, i entre Amèrica Llatina i Europa en el segon. El capítol es completa amb un article de **Pau Álvarez**, consultor del Banc Mundial en projectes centrats en la UE i un dels tres guanyadors d'aquest any de la convocatòria per a joves autors (a la qual han concorregut un centenar de textos provinents de 29 països). La seva peça analitza l'auge dels nous lideratges populistes, obertament oposats a la globalització, i de la mà dels quals la seguretat econòmica s'imposa al lliure comerç. En conseqüència, el multilateralisme està sent substituït pel plurilateralisme, amb menys actors implicats, però més capacitat de resolució.

Tanca el capítol una conversa entre **Víctor Burguete**, investigador sènior sobre Geopolítica Global i Seguretat del CIDOB, i **Pol Antràs**, catedràtic Robert G. Ory d'Economia de la Harvard University. El diàleg, que té com a fil conductor la nova política econòmica de Trump, subratlla la inestabilitat institucional i el caràcter erràtic de la seva política aranzelària, la problemàtica fiscalitat dels EUA o el paper del dòlar com a moneda de reserva de referència, entre altres qüestions. Durant la conversa, Antràs manifesta el seu convenciment que, ara sí, ens endinsem en un nou paradigma de desglobalització, del qual no hi haurà marxa enrere i per al qual Europa hauria d'estar preparada.

La nova geopolítica del canvi climàtic

El segon capítol de l'*Anuari* se centra en les implicacions geopolítiques del canvi climàtic, que es fan evidents en un moment en què, segons **R. Andreas Kraemer**, fundador i director emèrit de l'Ecologic Institute, ens manquen lideratges polítics i intel·lectuals sòlids.

En canvi, es popularitza l'*egopolítica* –la del «jo primer»–, que prioritza els interessos propis per damunt dels generals. Partint d'aquest punt, l'autor subratlla el vincle entre corrupció i negacionisme climàtic, un tàndem que, segons el seu parer, posa en perill la seguretat planetària. Kraemer denuncia el desprestigi que pateixen els científics, i afirma que l'única esperança per oposar-se a l'associació d'autòcrates i plutòcrates (a la qual l'autor anomena «Autòcrates Inc.») és la Unió Europea, definida com a últim baluard democràtic des d'on defensar el medi ambient i els béns públics, com els oceans o la biodiversitat. Per la seva banda, **Simon Dalby**, professor emèrit a la Wilfrid Laurier University, aprofundeix en les causes de la crisi climàtica i subratlla la urgència de desenvolupar una nova agenda climàtica per mitjà de tres vies: l'adaptació, el replantejament dels hàbitats humans i l'aposta global per fonts d'energia sostenible. La solució, afirma, passa per superar el marc estatal, de col·lectius, i reinterpretar la seguretat a escala *planetària*. La tercera anàlisi va a càrrec de **Giorgios Kallis** i **Juan Pablo Arellano**, de l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals de la Universitat Autònoma de Barcelona (ICTA-UAB), que incideixen en la contradicció de voler seguir creixent sense perjudicar el medi ambient; es tracta del «creixement verd» que, per als autors, és una quimera. Ambdós autors aposten pel decreixement, especialment dels sectors més contaminants. I per això proposen polítiques cap al «postcreixement», com ara els serveis bàsics universals, la reducció de la jornada laboral, l'ocupació assegurada i la renda bàsica, impostos progressius a la riquesa o una inversió pública massiva en renovables. En l'apartat dels apunts, **Steffen Menzel**, responsable del programa Ecologisme de Tercera Generació (E3G), es pregunta sobre la capacitat de la UE per afrontar els desafiaments de la geopolítica climàtica, davant la qual és doblement vulnerable: d'una banda, com a víctima del canvi climàtic, a mercè de les onades de calor i les inundacions; i de l'altra, per la seva dependència de

materials crítics per a la transició ecològica. Els esforços europeus, suggereix l'autor, s'han de dirigir a redefinir aliances i estratègies per assolir l'anelhada autonomia estratègica. **Ferdi De Ville**, professor associat d'Economia Política Europea a la Universiteit Gent, reflexiona sobre la política industrial europea, i conclou que és essencial ecològitzar la producció, modificant en conseqüència les normes laborals o la governança corporativa. De Ville subratlla la necessitat d'incloure el Sud Global en l'economia ecològica del futur, qüestió en què la UE pot tenir un paper important, transferint tecnologia cap a aquests països. Precisament el Sud Global està donant una importància creixent a l'agenda climàtica, com planteja **Laura Trajber**, investigadora de l'Institut Igarapé del Brasil. L'autora analitza l'agenda climàtica dels BRICS+ i apunta al seu potencial poder reformador dels marcs normatius i institucionals de la política ambiental de les pròximes dècades. I en aquesta gestió, la Xina és un actor determinant, com argumenta **Xu Yi-Chong**, catedràtica a l'Escola de Govern i Relacions Internacionals de la Griffith University, qui dedica la seva peça a la política ambiental del gegant asiàtic. La Xina és ambivalent en aquest sentit: si bé és el principal emissor de gasos d'efecte hivernacle del món, també és el principal productor de tecnologia energètica verda. La seva participació en la futura governança mundial del clima és essencial, i, per a Pequín, suposa una oportunitat per treure profit de la retirada dels EUA dels seus compromisos ambientals per tal de postular-se com a nou líder de la lluita global contra el canvi climàtic.

Malgrat les múltiples evidències, avui en dia encara persisteixen aquells que neguen l'existència del canvi climàtic i de la ciència que el confirma. **Lluís de Nadal**, professor de Mitjans de Comunicació, Cultura i Societat a la University of Glasgow, aborda la maquinària negacionista i de la desinformació –en connivència amb la indústria dels combustibles fòssils– i la guerra cultural contra l'acció climàtica que

abandera l'extrema dreta. Les ciutats són actors clau en aquest camp, ja que pateixen en primera línia els impactes ambientals. **Marta Galceran** i **Ricardo Martínez**, investigadors sèniors del CIDOB, assenyalen les ciutats com a líders potencials de les polítiques d'adaptació, si bé pateixen problemes com el finançament insuficient o la marginació en la presa de decisions. Així mateix, una de les conseqüències del canvi climàtic cada cop més freqüent és el desplaçament forçat. **Elisabeth Ferris**, membre sènior del programa d'estudis de Política Exterior de la Brookings Institution i codirectora del Projecte Brookings-LSE sobre Desplaçament Intern, se centra en la reubicació planificada, que exemplifica la gran complexitat i l'enorme cost econòmic i humà dels desplaçaments. En aquest capítol, el text provinent de la convocatòria dirigida a joves autors és de **Maria Regueiro**, responsable de Política Climàtica de la Conferència de Regions Perifèriques Marítimes (CPRM), la qual analitza la política ecològica de la UE i la vincula a la solidaritat interna i la justícia global.

El capítol conclou amb una conversa entre **Ricardo Martínez**, investigador sènior del CIDOB, i **Aromar Revi**, fundador i director de l'Indian Institute for Human Settlements (IIHS), centrada en l'impacte del canvi climàtic sobre l'agenda urbana, especialment la del Sud Global. Revi ens parla de l'evolució dels processos globals d'urbanització, en particular d'Àsia i de l'Índia. També dels canvis que la urbanització comporta a nivell laboral i cultural, de l'acció de les ciutats per afrontar el canvi climàtic i del seu limitat poder de decisió en els grans fòrums internacionals, com és el cas de la COP. Per a Revi, la geopolítica no està de tornada, sinó que mai ha marxat del tot, i no pot ser un pretext per renunciar a drets i conquestes bàsiques del món urbà, com els drets socials i polítics, la sanitat o l'educació universals.

El futur de la guerra

Una de les novetats de l'edició actual ha estat la selecció d'un dels tres temes que componen el sumari de l'*Anuari* com a resultat d'un procés obert de recollida de propostes arran de la presentació del llibre en universitats i de l'intercanvi amb més de 300 estudiants de relacions internacionals i d'estudis globals. En aquesta ocasió, una proposta sorgida de les aules ha superat les fases de selecció que han dut a terme l'equip investigador del CIDOB i el Consell Editorial de l'*Anuari*, i s'ha establert com un dels temes centrals d'aquest any: les guerres del futur.

Com a punt de partida, **Brian Ferguson**, professor de Sociologia i Antropologia de la Rutgers University, es qüestiona en el seu article el caràcter inevitable de les guerres com un tret humà intrínsec de la nostra espècie. Ferguson ha investigat extensament el tema com a antropòleg, però també amb aportacions des de l'estudi dels primats i de l'arqueologia. La seva conclusió és que no estem biològicament destinats a la guerra, ja que aquesta apareix en un moment determinat de la nostra evolució, com també succeeix amb el sedentarisme o l'agricultura. El seu estudi se sintetitza en dotze punts, que abasten factors culturals, socials i ambientals, i conclou amb una invitació a no renunciar a un futur sense guerra.

En el context internacional actual, és imprescindible dedicar una peça al dret internacional i humanitari, que està sent qüestionat per actors de pes, com Rússia, Israel o els Estats Units. **Julia Grignon**, professora de Dret Internacional de la Université Laval (Canadà) i directora científica de l'Institut de Recherche Stratégique de l'École Militaire (IRSEM), situa el debat entorn de dos conflictes que avui qüestionen la vigència del dret internacional públic, com són Ucraïna i Gaza. Subratlla

també que fins i tot en els conflictes armats existeixen drets i límits clars –com la Convenció de Ginebra– i que no tot s’hi val, ni pot ser sotmès a debats tecnicistes. En la seva opinió, la divisió actual entre potències fa que sembli impossible trobar alternatives viables al dret internacional actual, per la qual cosa és imperatiu defensar-lo i preservar-lo.

Una de les conseqüències més importants dels conflictes a Gaza i Ucraïna és la centralitat de la tecnologia en el present i en el futur de la guerra. **Roberto J. González**, professor d’Antropologia de la San José State University dels EUA, analitza la cursa tecnològica en el sector de la defensa, que combina tecnologies (de la IA a la biotecnologia, els robots o els satèl·lits) i que atrau les empreses de Silicon Valley amb profitosos contractes. L’autor no se centra només en els aspectes tècnics, sinó que també incideix en les implicacions ètiques i jurídiques d’aquestes tecnologies, que acceleren la presa de decisions fins al punt que la intervenció dels humans en les guerres del futur pot quedar limitada a ser les víctimes civils i militars dels atacs. En aquesta línia s’expressa **Aymeric Vo Quang**, doctorand a l’Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO), el qual alerta que la IA pot dificultar –en contra del que sovint s’afirma– la presa de decisions a causa de la complexitat, la velocitat i les implicacions ètiques dels actes, així com per la multiplicació exponencial de dades a processar. **Ximena Molinero Martínez**, màster en Geopolítica i Estudis Estratègics de la Universidad Carlos III de Madrid i guanyadora del *call* de joves autors, també centra el seu text en la Intel·ligència Artificial i reflexiona sobre la responsabilitat jurídica en la guerra impulsada per la IA. En resposta a l’argument que la IA manca de regulació, afirma que, com tota innovació tecnològica, aquesta està subjecta al

marc normatiu existent. Tanmateix, la IA també pot ser útil per a la prevenció dels conflictes armats. Així ho afirma **Håvard Hegre**, professor de recerca sobre pau i conflictes de la Uppsala University, el qual destaca com la seva capacitat de recollida i anàlisi de dades pot ajudar-nos a anticipar els conflictes del futur. Uns conflictes que ens obliguen a repensar la forma i el fons de les operacions de pau internacionals tal com les hem conegut fins ara. Segons **Richard Gowan**, director de Nacions Unides i de diplomàcia multilateral a International Crisis Group (ICG), aquestes missions estaran determinades per la geopolítica, el canvi tecnològic i la naturalesa evolutiva de la violència política. En aquest sentit, el polític **Jordi Armadans** denuncia que els conflictes actuals són especialment cruels amb la població civil, principal víctima de les guerres actuals.

Un altre aspecte que definirà el futur de la guerra és la propaganda i la desinformació, tema que ocupa la peça de la investigadora sènior del CIDOB, **Carme Colomina**, per a qui «la capacitat d’alterar la informació o les dades (...) s’ha convertit en una amenaça per als processos democràtics». En el nou espai de la guerra cognitiva, la ment humana s’ha convertit en el nou camp de batalla. La manera com processem el conflicte, en aquest cas a través de la memòria, és l’eix del text elaborat per **Danielle Drozdowski**, professora associada de Geografia Humana de la Stockholm University. Drozdowski explica que les decisions sobre què recordar, com i on mai no són neutres: al darre hi ha una política de la memòria. Sugereix així mateix que, lluny d’educar en l’èpica i l’heroisme, cal considerar la guerra com un desastre, un fracàs col·lectiu. Finalment, i des d’una perspectiva lligada a l’actualitat, **Rafael Martínez**, investigador sènior associat del CIDOB, aborda la defensa de la Unió Europea que, a causa de

l'allunyament dels Estats Units, ha de decidir quines seran les bases i els instruments de la seva defensa futura, compromesa amb els objectius de més autonomia, més unió i més capacitat operativa.

El capítol es tanca amb la conversa entre **Pol Morillas**, director del CIDOB, i **Bruno Tertrais**, director adjunt de la Fondation pour la Recherche Stratégique (FRS). Un diàleg que aborda qüestions com la incipient «guerra tèbia» –en paraules de Tertrais– entre els EUA i la Xina; el futur de l'OTAN com a marc de defensa europeu; i, sobretot, el paper i la capacitat d'una Europa en aquest context geopolític dominat per estats «depredadors» que no dubten a recórrer al poder dur, militar o econòmic, per assolir els seus objectius. La seva conclusió és que hem de ser optimistes respecte a la Unió Europea que, malgrat els auguris que han pronosticat el seu col·lapse, ha estat capaç de refer-se després de cada caiguda i es manté encara dempeus. Potser aquesta sigui l'actitud que ens ha de guiar per transitar pel món convuls que es perfila: sovint es parla del col·lapse de la democràcia, del dret internacional, de la globalització o, fins i tot, del final del treball. Però siguem optimistes i no hi renunciem a manca d'una alternativa millor.

EL NOU ORDRE
ECONÒMIC
INTERNACIONAL

EL SISTEMA COMERCIAL MUNDIAL S'ENFRONTA
A UN CANVI HISTÒRIC

REEQUILIBRAR EL COMERÇ I EL SISTEMA GLOBAL
DEL DÒLAR

DE LA SEGURETAT ECONÒMICA A LA GEOECONOMIA:
NOVES FORMES DE MESURAR EL PODER

FEDERAL RESERVE
UNITED STATES OF AMERICA

LEGAL TENDER
FOR ALL PUBLIC AND PRIVATE DEBTS

EL SISTEMA COMERCIAL
MUNDIAL S'ENFRONTA
A UN CANVI HISTÒRIC

INU MANAK

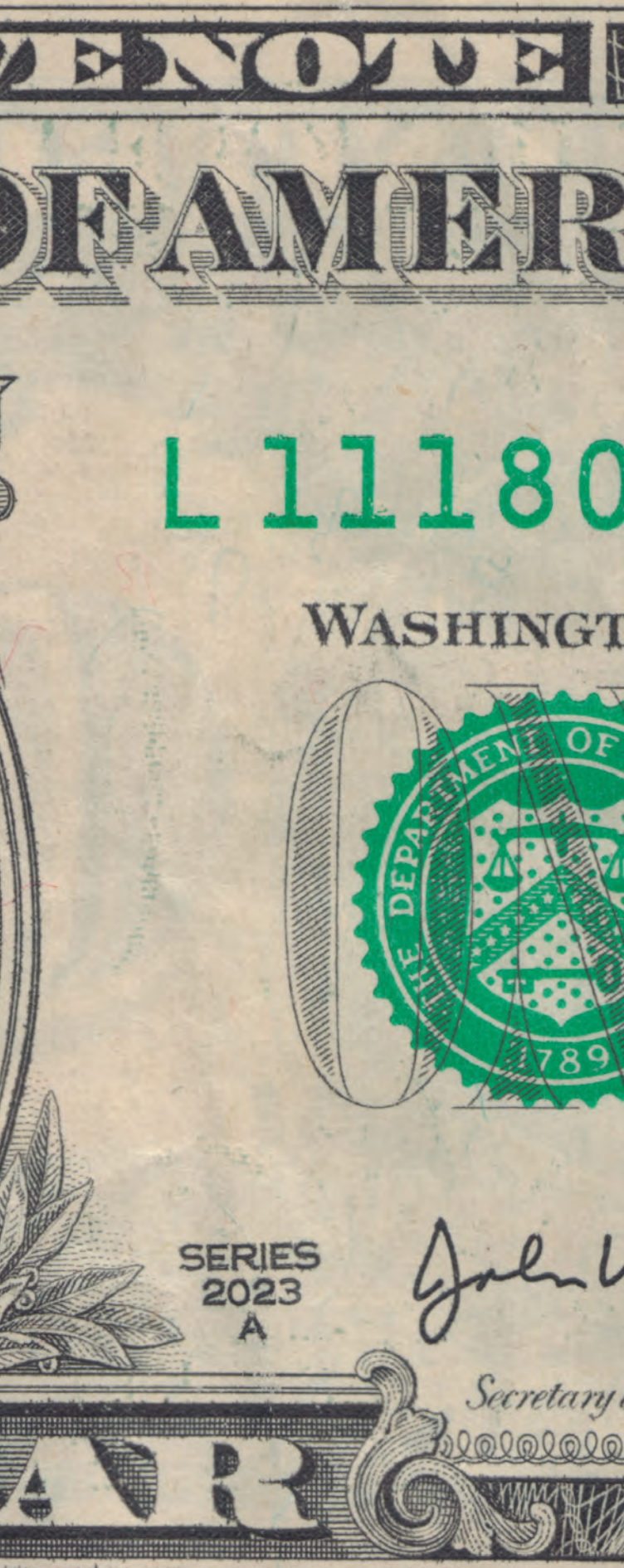
Investigadora de Política
Comercial, Council
on Foreign Relations

66

al

TRUMP

ONE DOLLAR

Tot just unes setmanes després d'iniciar el seu segon mandat com a president, Donald J. Trump va reprendre el seu assalt al sistema comercial mundial, i en fer-ho, va capgirar la política comercial dels Estats Units. Recorrent a poders d'emergència utilitzats amb caràcter excepcional, va iniciar una guerra comercial amb els tres socis principals de Washington en aquest àmbit, inclosos Canadà i Mèxic. A la resta del planeta molts van respirar alleugerits, assumint que Trump deixaria en suspens els aranzels generalitzats que havia promès en campanya. Però això era només el començament. Dos mesos després, el 2 d'abril de 2025, va tenir lloc el «Dia de l'Alliberament», en què Trump va ampliar la seva campanya, imposant un aranzel del 10% generalitzat a totes les importacions, alhora que assenyalava una sèrie de països específics amb aranzels de fins al 50% en funció dels superàvits comercials.

Es va estendre el pànic entre els mercats i, arran d'això, Trump va fer marxa enrere ràpidament; tot i que va mantenir un aranzel estàndard del 10% generalitzat, va instar molts països que arribessin a acords amb els Estats Units en un termini de 90 dies per evitar la reimposició dels aranzels. Molts socis comercials dels Estats Units es van apressar a formular propostes per calmar el president. Un d'ells va ser Vietnam, que va oferir reduir tots els seus aranzels a zero als productes estatunidencs, fet que Washington va rebutjar completament. Per la seva banda, el Regne Unit, va arribar a un acord oferint un accés limitat al mercat agrícola i altres compromisos poc definits. No obstant això, cap d'aquestes propostes sembla suficient, i la fórmula que pugui calmar Trump continua sent un misteri.

Experts en comerç s'esforcen per donar sentit al plantejament de l'Administració Trump. Les seves accions fins a la data suposen, en molts sentits, un viratge notable respecte al seu primer mandat, el qual es va enfocar molt més a protegir el seu comerç pel que fa als seus aliats i a una disputa més àmplia i prolongada amb la Xina. Aquesta vegada, Trump està prenent mesures molt més contundents i de manera més ràpida, «inundant l'ambient¹» amb una escomesa periòdica d'anuncis vertiginosos. Encara que alguns responsables de l'Administració han esmentat diversos objectius polítics –com la reducció del dèficit comercial, l'augment dels llocs de treball en el sector manufacturer o l'augment de la riquesa de les llars–, les mesures adoptades fins ara semblen anar en la direcció contrària. No és que aquest Govern no tingui coneixements bàsics d'economia; alguns dels assessors de Trump de ben cert que els tenen. Però el que s'ha vist durant els primers mesos de l'agenda comercial de Trump ha estat una manca d'estratègia comercial de l'Administració i un marc ideològic dèbil.

Les implicacions per al sistema comercial mundial són significatives. Els socis dels Estats Units no haurien de donar per fet que podran posar fi al caos si arriben a un acord determinat amb l'Administració estatunidenca. Tampoc no haurien d'alimentar l'esperança que un nou president el 2029 canviï de rumb: Joe Biden va mantenir la majoria de les polítiques comercials de Trump, i els Demòcrates van aprovar en silenci els abusos de l'autoritat executiva en matèria de comerç. No hi ha marxa enrere, ni tampoc una via a seguir que depengui dels Estats Units com a eix del sistema comercial mundial. Tres canvis fonamentals que han operat en la política exterior estatunidenca –el rebuig de les normes comercials, el creixement de la presidència imperial i l'erosió de les aliances– il·lustren per què els enfocaments tradicionals no salvaran el sistema comercial i per què tractar aquest període actual com un interregne podria accelerar-ne el declivi.

No obstant això, també existeixen motius per a l'optimisme. Malgrat que el sistema comercial internacional està sent atacat, encara no ha estat desmantellat, i ningú ha estat capaç de dibuixar una alternativa creïble que pugui substituir-lo. Això obre una oportunitat per a aquells que estan disposats a preservar el que funciona i transformar el que no; encara tenim temps per remodelar el sistema sense destruir-lo.

Per a què serveixen les normes comercials?

A finals del segle XIX i principis del XX, es van produir onades de polítiques proteccionistes provocades, en gran mesura, per perturbacions massives del comerç, com la recessió a Europa, la Primera Guerra Mundial, la Gran Depressió o la Segona Guerra Mundial. Fruit d'això, l'economista Albert O. Hirschman reflexionava el 1945 sobre «l'aspecte polític del comerç internacional», segons el qual Alemanya exercia un poder simètric sobre països més petits per la dependència d'aquests respecte dels fabri-

1. N. de l'Ed.: a l'original, l'autora fa servir l'expressió *flooding the zone*, que va encunyar l'antic assessor de Donald Trump, Steve Bannon, per referir-se a la saturació del panorama informatiu amb tot tipus de notícies –certes i falses–, amb vista a generar un mur de soroll indesxifrabable que impedeixi la formació d'opinions i de reaccions.

cants alemanys². A Hirschman li preocupava seriosament aquesta capacitat de convertir el comerç en una arma, i advocava per una governança internacional que impedís precisament aquesta possibilitat. L'aleshores secretari d'Estat del mandat de Franklin D. Roosevelt, Cordell Hull, defensava opinions similars, motiu pel qual va impulsar la liberalització del comerç i la resolució pacífica de les disputes econòmiques.

Des d'aleshores, i al llarg de les últimes dècades, als Estats Units ha predominat la visió favorable a l'ampliació d'oportunitats comercials del país i el manteniment de normes comercials mundials aplicades a tots de manera equitativa. No obstant això, la creixent competència de la Xina ha desplaçat el debat cap al proteccionisme, i els responsables polítics estatunidencs han començat a qüestionar-se si les normes de la postguerra continuen aportant beneficis suficients. Seguint aquesta línia, durant la campanya a la presidència de 2016, Trump va qualificar el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN) com «el pitjor acord que s'ha signat mai», i va atacar Hillary Clinton pel seu suport a l'Acord d'Associació Transpacífic (TPP, per les seves sigles en anglès). Això va fer que la candidata demòcrata canviés d'opinió i s'oposés al tractat just després de la firma malgrat que abans l'havia defensat³. Molt més crític amb aquestes tesis va ser Joe Biden, quan, durant la campanya de 2020, va criticar la política aranzelària de Trump afirmant: «Trump no entén ni els conceptes bàsics. Es pensa que els seus aranzels els paga la Xina. Qualsevol estudiant del primer curs d'economia sap que són els ciutadans dels Estats Units els que paguen els aranzels»⁴. No obstant això, ja com a inquilí de la Casa Blanca, Biden va optar per mantenir els mateixos aranzels.

Podem afirmar, per tant, que ambdós presidents –Trump i Biden– han contribuït a l'erosió de les normes comercials. La seva guerra comercial contra la Xina, facilitada per l'abús d'una llei que atorga al president autoritat per fer front a pràctiques comercials deslleials, va trencar amb els compromisos dels Estats Units en l'aplicació de les normes de l'Organització Mundial del Comerç (OMC)⁵. Els anteriors presidents estatunidencs, inclòs Barack Obama, van dur a l'OMC les disputes sobre les pràctiques comercials deslleials de la Xina. No obstant això, el primer representant comercial estatunidenc de Trump, Robert Lighthizer, va afirmar que les qüestions que volia tractar quedaven fora de l'àmbit de l'OMC. Trump també va desenterrar una altra llei per imposar aranzels elevats a l'acer i a l'alumini amb el pretext de la seguretat nacional (que Biden va mantenir o va convertir en contingents aranzelaris per països), i va amenaçar amb molts d'altres. Novament a la presidència, Trump ha demostrat encara més afecció per aquesta eina. La conclusió és que cap de les dues administracions va donar suport als acords comercials tradicionals. De fet, l'assessor de seguretat nacional de Biden, Jake Sullivan, va elogiar el Marc Econòmic Indo-Pacífic perquè no inclou normes comercials tradicionals⁶. Actualment, la segona Administració Trump està negociant els seus propis acords, amb referències explícites al seu caràcter no vinculant. No està clar, per tant, quin estatus jurídic tindran els acords que se'n derivin.

2. Vegeu Hirschman (1980).
3. Vegeu Calmes (2017).
4. Vegeu l'opinió de Joe Biden al seu perfil d'X: «Trump no entén el que és bàsic. Creu que els seus aranzels els paga la Xina. Qualsevol estudiant d'economia de primer any podria dir-te que és el poble estatunidenc qui paga els seus aranzels. Les caixeres de Target veuen el que està passant: saben més d'economia que Trump #TeamJoe», @JoeBiden, X, 11 de juny de 2019, (en línia) <https://x.com/JoeBiden/status/1138506137697959939>.
5. Vegeu Scott *et al.* (2022).
6. Vegeu Jake Sullivan: «Observacions de l'Assessor de Seguretat Nacional sobre la renovació del lideratge econòmic estatunidenc» a Brookings Institution, Casa Blanca, 27 d'abril de 2023

Per als socis comercials dels Estats Units que aspiren a assegurar-se l'accés als mercats, aquestes actituds suggereixen que els acords que estan negociant actualment seran temporals i estaran subjectes a modificacions constants. Fins ara, aquest tipus de pactes eren importants perquè garantien la predictibilitat i l'estabilitat de les relacions econòmiques entre els signants, ja que ambdues parts es comprometien a respectar les mateixes regles. Actualment, no existeixen normes per als Estats Units, al mateix temps que altres països s'enfronten a una llista creixent d'exigències, fet que suposa un escàs incentiu perquè aquests països negociïn acords essencials. D'altra banda, la ruptura sense precedents dels compromisos aranzelaris dels Estats Units –i la disposició dels seus socis comercials a acceptar en gran mesura un nou aranzel base estatunidenc del 10% *de facto*– suggereix que les normes existents són increïblement fràgils i que cap Estat està disposat a protegir-les. Aquesta circumstància posa en perill tot el sistema comercial mundial, especialment si altres països segueixen l'exemple dels Estats Units.

L'auge de la presidència imperial

Fa anys que augmenta el nombre de veus que adverteixen sobre el creixement del poder presidencial als Estats Units. L'historiador Arthur M. Schlesinger Jr. explica que la Constitució estatunidenca «contempla una presidència forta en el marc d'un sistema de rendició de comptes igualment sòlid», però que «quan l'equilibri constitucional es trenca a favor del poder presidencial i en detriment de la rendició de comptes, es pot dir que la presidència passa a ser imperial»⁷. Els llibertaris també han advertit sobre el perillós «culte a la presidència», segons el qual els estatunidencs infonen un paper expansiu a la figura del president «que esdevé una combinació d'àngel de la guarda, xaman i comandant en cap de la Terra»⁸. No obstant això, no va ser fins a la primera elecció de Trump quan es van analitzar seriosament les implicacions d'una presidència imperial sobre la política comercial. Alguns juristes van relacionar encertadament la política aranzelària de Trump amb el seu principal electorat, argumentant que havia de complir les promeses fetes durant la campanya⁹. La raó d'això, van defensar, prové de dècades de frustració per la incapacitat del Congrés per tractar les conseqüències distributives del comerç. Així, el president recorre ara als poders de què disposa per dur a terme la redistribució sense la intervenció del Congrés. Això coincideix, a més, amb la incapacitat per part dels tribunals de controlar el poder presidencial.

La trista realitat és que als estatunidencs sembla que només els importi l'extralimitació presidencial quan procedeix del partit del qual no són votants. Així, els Republicans van rebutjar desafiar Trump en el seu primer mandat, de la mateixa manera que els Demòcrates van fer la vista grossa davant les extralimitacions de Biden durant la seva presidència. De fet, quan el Congrés va prendre mesures per recuperar part de la seva autoritat en matèria comercial, aprovant un projecte de llei que ampliaria el

7. Vegeu Schlesinger (2004).

8. Vegeu Healy (2024).

9. Vegeu Meyer (2018).

paper del Congrés en les negociacions comercials amb Taiwan, Biden va traslladar a la cambra alta que consideraria les seves noves exigències com a «vinculants» en aquells casos en què «infringeixin de forma inadmissible la meua autoritat constitucional per negociar amb un soci estranger»¹⁰. En la mateixa línia, diversos responsables de l'Administració Trump han reafirmat l'autoritat comercial expansiva del president, fins i tot davant un desafiament judicial infructuós.

Els Estats Units corren el risc d'esdevenir una nació prescindible en no reconèixer que el seu poder prové, en gran part, d'esforços de cooperació i no de la coerció

La marginació actual del Congrés en matèria comercial té implicacions importants per als socis dels Estats Units. En primer lloc, hi ha pocs incentius per nodrir els grups de pressió en el si del Congrés amb vista a aconseguir un tracte preferencial, quan aquest ha abdicat de la seva responsabilitat de limitar el poder presidencial en matèria de comerç i quan es veu relegat a un paper més marginal. En segon lloc, com que els acords comercials prescindeixen de l'aprovació del Congrés, la durabilitat d'aquests pactes queda en entredit. Tal com ha demostrat la transició de Biden a Trump, un president pot anul·lar ràpidament els acords assolits pel seu predecessor. En tercer lloc, amb un Congrés cada vegada més ignorat, els pactes comercials ja no provaran d'aconseguir un equilibri entre interessos ofensius i defensius; el president pot escollir quins objectius vol prioritzar i alhora, minimitzar l'oposició a les seves polítiques centrant-se en les indústries nacionals i els interessos d'exportació amb més rellevància política. Aquesta forma de plantejar la política comercial implica que les negociacions no se centrin en beneficiar els Estats Units en el seu conjunt, sinó que els acords transaccionals tenen com a objectiu l'obtenció de beneficis per a uns pocs escollits. Per tant, els arguments anteriors a favor d'acords que beneficiïn a totes les parts desapareixen. Davant d'aquest escenari, els socis comercials hauran de reorientar les seves posicions per veure què poden oferir al president, sense rebre necessàriament beneficis recíprocs.

L'erosió de les aliances

L'ordre internacional que els Estats Units van establir al final de la Segona Guerra Mundial s'ha desfet en qüestió de mesos. Trump ha amenaçat reiteradament d'annexionar-se Canadà i ha insinuat la compra de Groenlàndia. Ha cercat la complicitat d'un adversari clau dels Estats Units, el president rus Vladímir Putin, i ha amenaçat de retirar-se de l'OTAN. Fins i tot ha plantejat dubtes sobre si els Estats Units ajudarien un aliat de l'OTAN en cas d'atac.

10. Vegeu Manak (2023).

Kori Schake, exmembre de Seguretat Nacional amb l'Administració de George W. Bush, argumenta que els Estats Units corren el risc d'esdevenir una nació prescindible en no reconèixer que el seu poder prové, en gran part, d'esforços de cooperació i no de la coerció. Schake assenyala que l'Administració Trump «dona per fets tots els beneficis que han reportat un enfocament cooperatiu, i és incapaç d'imaginar un futur en què altres països optin per abandonar l'actual ordre internacional liderat per Estats Units, o en construeixin un de nou contrari als interessos estatunidencs»¹¹. Enquestes recents efectuades en països considerats aliats dels Estats Units revelen, per exemple, que un de cada quatre canadencs veuen els Estats Units com un país enemic¹², i també Europa mostra una pèrdua de confiança amb els Estats Units¹³. Encara més preocupant per als postulats de Washington són les enquestes que suggereixen que la posició mundial de la Xina és millor que la dels Estats Units¹⁴.

L'Administració Trump evidencia la seva miopia a l'hora de mesurar els costos de renunciar al poder suau, o *soft power*, i confiar-ho tot a la coerció econòmica i al poder dur o *hard power* (o l'amenaça d'aplicar-los), tractant aliats i adversaris amb la mateixa duresa. Paradoxalment, l'erosió de les aliances també va en contra d'un dels objectius centrals de la mateixa Administració: fer que el comerç estatunidenc sigui més resilient i segur. Si bé alguns dels seus responsables polítics han afirmat que no persegueixen l'autarquia, la lletania de Trump sobre «el que es fabrica aquí no paga aranzels» contradiu aquestes mateixes afirmacions. Un responsable de l'Administració Trump va declarar recentment en un entorn privat que «com més a prop et trobes de l'hostilitat, més béns bàsics esdevenen estratègics», com els tèxtils i el calçat. Però aleshores, en un entorn en què els Estats Units es mostren hostils cap a tothom, és ara estratègic tot el que s'intercanvia? Irònicament, aquesta visió del món sosca la seguretat comercial dels Estats Units i debilita el paper tradicional de Washington com a creador de normes, despertant el rebuig d'aquells que perceben un ús descarat de la coerció econòmica.

Revisionistes sense una visió

En observar l'estat del món actual, és fàcil sentir-se abatut. Fins i tot en aquells supòsits en què la guerra, els conflictes geopolítics, les tensions socials i les emergències climàtiques no s'agreugen, sí que donen indicis que es puguin intensificar en el futur. I la incertesa econòmica posa més llenya al foc. Es preveu que el creixement mundial reculi¹⁵, i l'OMC pronostica un descens del 0,2% en el comerç mundial de mercaderies, «gairebé tres punts percentuals menys del que s'hauria enregistrat sense els canvis polítics recents», fet que representa «un retrocés significatiu respecte del començament de l'any»¹⁶. Malgrat aquest entorn imprevisible, cal recordar que la gran majoria dels estats no desitgen aquest escenari. Així doncs, tot i que el 2025 serà recordat sens dubte com un any caòtic pel que fa a la política comercial estatunidenca, també podria ser recordat com l'any en què la resta del món es va despertar.

11. Vegeu Schake (2025).
12. Vegeu l'enquesta publicada a *Newsweek* el 22 de febrer de 2025 «One in Four Canadians See US as 'Enemy' Country».
13. Vegeu Körömi (2025).
14. Vegeu McMann (2025).
15. Vegeu Fons Monetari Internacional (2025).
16. Vegeu Organització Mundial del Comerç (2025).

Els darrers vuit anys, els Estats Units han atacat el comerç amb més intensitat. Els planificadors d'aquesta guerra contra el comerç procedeixen d'ambdues bandes de l'espectre polític, i, tanmateix, han formulat crítiques similars al sistema actual. Robert Lighthizer va advocar per «un nou sistema americà»¹⁷, en referència a la causa del congressista Henry Clay el 1824 a favor d'una «protecció adequada contra la influència dels estrangers, que d'una altra manera seria aclaparadora... i que només es pot aconseguir mitjançant l'establiment d'aranzels»¹⁸. De la mateixa manera, Jake Sullivan va afirmar que el primer pas cap a una classe mitjana més puixant «és establir una nova base a casa: una estratègia industrial nord-americana moderna»¹⁹. Clay també estaria orgullós que la representant comercial de Biden, Katherine Tai, fes la (falsa) afirmació que els aranzels no contribueixen a la inflació²⁰ i que, en canvi, poden ser una bona eina que contribueixi a promoure el dinamisme econòmic²¹. El secretari del Tresor de Trump, Scott Bessent, ha afirmat de forma similar que els aranzels generaran ingressos substancials i permetran que els Estats Units recuperin llocs de treball en el sector manufacturer²². Però alguns defensors del llegat neomercantilista dels Estats Units²³ han anat més enllà, reclamant un ordre postneoliberal «basat en la premissa que l'Estat pot i ha de conformar els mercats»²⁴.

Cadascun d'aquests arguments s'ha rebutjat a fons per part de diversos estudiosos. Gordon Hanson, un dels autors del famós document *China shock*²⁵, va observar que la visió del món de Lighthizer –tal com s'exposa en el seu llibre *No trade is free* (Broadside Books, 2023)– es basa en «idees errònies sobre el declivi industrial dels Estats Units, que han dut l'autor a arremetre contra els acords comercials»²⁶. Afegeix que «la principal solució que ofereix [Lighthizer] per contrarestar la pèrdua de llocs de treball –restriccions a la importació– no funciona». Ed Gresser, del Progressive Policy Institute, va qualificar el discurs de Jake Sullivan de «banalització ingènua de la història, una anàlisi confusa de les opcions actuals i una orientació futura poc clara»²⁷. Finalment, l'economista Jason Furman ha criticat allò que ell anomena el «deliri postneoliberal», per no tenir en compte les contrapartides de l'estratègia econòmica, fet que, com era d'esperar, va generar frustració entre els votants el 2024²⁸. El polític Daniel Drezner també ha expressat la seva preocupació per la vaguetat de les declaracions polítiques de l'esfera postneoliberal, que sovint no especifica les finalitats que pretén assolir amb les seves polítiques²⁹. En definitiva, les idees que donen suport al salt al buit de la política comercial estatunidenca estan mal formulades, plenes de contradiccions i regides més per sensacions que pels fets. Els seus fonaments intel·lectuals són dèbils, ja que s'alimenten alhora de corrents diversos del pensament neomercantilista, donant com a resultat un apedaçament d'idees.

Aquest desacord és un motiu per a l'optimisme respecte del futur del sistema comercial internacional, ja que els canvis proposats pels escèptics del sistema actual han fet poc per convèncer l'opinió pública. La història

17. Vegeu Lighthizer (2022).
18. Citat a Irwin (2027).
19. Vegeu Sullivan, *ibid.*
20. Vegeu Willis (2024).
21. Vegeu Lester (2024).
22. Vegeu les declaracions del secretari del Tresor, Bessent: «Tariffs will bring back manufacturing and generate substantial revenues», *CNBC News*, 29 d'abril de 2025.
23. Vegeu Helleiner (2021).
24. Vegeu Harris (2024).
25. El *China shock*, també conegut com l'impacte comercial de la Xina, fa referència a l'efecte de l'augment de les exportacions xineses sobre els llocs de treball en el sector manufacturer als Estats Units i Europa després de l'adhesió de la Xina a l'Organització Mundial del Comerç el 2001.
26. Vegeu Hanson (2024).
27. Vegeu Gresser (2023).
28. Vegeu Furman (2025).
29. Vegeu Drezner (2025).

del sistema comercial internacional és llarga, ha estat objecte de crítiques recurrents i ha patit nombroses crisis. L'experiència ha estat marcada per tres fases: retrocés, reagrupament i reconstrucció. Actualment, el món es troba en la primera fase, i seria un error pensar que es mantindrà així. Els països implicats tenen l'oportunitat de reagrupar-se i reposicionar l'arquitectura del sistema comercial basat en normes per fer front als reptes moderns. Els socis comercials dels Estats Units poden recórrer a altres institucions per establir relacions comercials sòlides. Poden negociar acords plurilaterals dins i fora de l'OMC. I, encara que s'incompleixin les normes comercials en els seus tractes amb els Estats Units, poden pactar per preservar aquestes normes entre ells. Per exemple, des que els Estats Units van bloquejar el nomenament de jutges per a l'Òrgan d'Apel·lació de l'OMC, alguns membres de l'OMC han establert el seu propi procés d'apel·lació al marge de la mateixa OMC: l'Acord d'Arbitratge d'Apel·lació Interí Multipartit.

L'economista en cap de l'OMC, Ralph Ossa, va plantejar una qüestió important arran de la resposta del món al caos comercial de Trump: «El 87% del comerç mundial de mercaderies es produeix fora dels Estats Units», i «el comerç bilateral entre els Estats Units i la Xina representa al voltant del 3% [del comerç mundial]», fet que «recorda la importància d'altres relacions comercials»³⁰. La història del període més llarg d'intercanvi econòmic pacífic i liberalització comercial sostinguda encara no ha arribat a la seva fi, però afronta el seu repte més important. El que passi després no depèn tant de qui planteja el desafiament com de les reaccions d'altres estats davant d'aquesta nova crisi.

30. Vegeu Ossa (2025).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Calmes, Jackie. «Trump Scores Points on Trade in Debate, but Not So Much on Accuracy». *The New York Times* (27 de setembre de 2017), (en línia) <https://www.nytimes.com/2016/09/28/us/politics/hillary-clinton-donald-trump-trade-tpp-nafta.html>.
- Drezner, Daniel W. «The Post-Neoliberal Identity Crisis». *Drezner's World Substack* (1 de maig de 2025), (en línia) <https://danieldrezner.substack.com/p/the-post-neoliberal-identity-crisis>.
- Fons Monetari Internacional. «Perspectivas de la economía mundial: un momento crítico en medio de cambios en las políticas». *FMI* (abril de 2025), (en línia) <https://www.imf.org/es/Publications/WEO/Issues-es/2025/04/22/world-economic-outlook-april-2025>.
- Furman, Jason. «The Post-Neoliberal Delusion». *Foreign Affairs* (març/abril de 2025).
- Gresser, Ed. «The National Security Advisor's Disquieting Global-Economy Speech: Some Worried Reactions By A Friend». *Progressive Policy Institute* (8 de maig de 2023), (en línia) <https://www.progressivepolicy.org/the-national-security-advisors-disquieting-global-economy-speech-some-worried-reactions-by-a-friend>.

- Hanson, Gordon H. «Washington's New Trade Consensus». *Foreign Affairs* (gener/febrer de 2024.)
- Harris, Jennifer M. «The Post-Neoliberal Imperative». *Foreign Affairs* (maig/juny de 2025).
- Healy, Gene. *The Cult of the Presidency: America's dangerous devotion to executive power*. Washington: Cato Institute, 2024.
- Helleiner, Eric. *The Neomercantilists: A global intellectual history*. Nova York: Cornell University Press, 2021.
- Hirschman, Albert O. *National Power and the Structure of Foreign Trade*. Oakland: University of California Press, 1980.
- Irwin, Douglas A. *Clashing Over Commerce*. Chicago: University of Chicago Press, 2017, p. 142.
- Körömi, Csongor. «Majority of Europeans see Trump as an enemy, survey shows». *Politico* (20 de març de 2025), (en línia) <https://www.politico.eu/article/half-europeans-see-donald-trump-as-enemy>.
- Lester, Simon. «Katherine Tai on Tariffs (Again)». *International Economic Law and Policy Blog* (14 de febrer de 2024), (en línia) <https://ielp.worldtradelaw.net/2024/02/katherine-tai-on-tariffs-again.html>.
- Lighthizer, Robert. «The New American System: Trade for Workers in the 21st Century». *The American Conservative* (29 d'agost de 2022), (en línia) <https://www.theamericanconservative.com/the-new-american-system-trade-for-workers-in-the-21st-century>.
- Lincicome, Scott; Manak, Inu i Carrillo Obregón, Alfredo. «Unfair Trade or Unfair Protection? The Evolution and Abuse of Section 301». *Cato Institute, Policy Analysis*, n.º 930 (14 de juny de 2022), (en línia) <https://www.cato.org/policy-analysis/unfair-trade-or-unfair-protection-evolution-abuse-section-301>.
- Manak, Inu. «Congress Asserts Its Trade Authority With Taiwan Trade Deal». *Council on Foreign Relations* (8 d'agost de 2023), (en línia) <https://www.cfr.org/blog/congress-asserts-its-trade-authority-taiwan-trade-deal>.
- McMann, Jason. «Make China Great Again? How U.S. Retrenchment Benefits Beijing». *Morning Consult, Global Politics* (13 de maig de 2025), (en línia) <https://pro.morningconsult.com/analysis/us-china-global-standing-competition>.
- Meyer, Timothy. «Trade, Redistribution, and the Imperial Presidency». *The Yale Journal of International Law Online*, n.º 44 (2018), p. 16, (en línia) https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6906&context=faculty_scholarship.
- Organització Mundial del Comerç. «Perspectivas del comercio mundial y estadísticas». OMC (abril de 2025), (en línia) https://www.wto.org/spanish/res_s/publications_s/trade_outlook23_s.htm.
- Ossa, Ralph. «El comercio mundial sufre un revés ante al aumento de los aranceles». *Organización Mundial del Comercio* (1 d'abril de 2025), (en línia) https://www.wto.org/spanish/blogs_s/ce_ralph_ossa_s/blog_ro_16apr25_s.htm.
- Schake, Kori. «Dispensable Nation: America in a Post-American World». *Foreign Affairs* (juliol/agost de 2025), p. 8-10.
- Schlesinger, Arthur M. *The Imperial Presidency*. Boston: Houghton Mifflin Company, 2004.
- Willis, Haisten. «Team Biden says tariffs don't raise prices -economists disagree». *Washington Examiner* (15 de maig de 2024), (en línia) <https://www.washingtonexaminer.com/news/white-house/3004538/biden-chinese-tariffs-dont-raise-prices-debunked>.

REEQUILIBRAR
EL COMERÇ I EL
SISTEMA GLOBAL
DEL DÒLAR

MONA ALI

Professora d'Economia,
State University of New York (NYSU)

S&P-TSX
17,236.84
+0.01%

Dow Jones
38,885.87
+0.15%

S&P-500
3274.63
±0

Nasdaq-100
9002.17
+0.14%

Ibovespa
116,334.60
+0.22%

El dèficit per compte corrent dels Estats Units, derivat principalment de la importació de mercaderies, va arribar el 2024 a la xifra sense precedents d'1,13 bilions de dòlars. Les entrades financeres netes van ascendir a més de dos bilions de dòlars, superant, d'aquesta manera, els fluxos comercials nets. No obstant això, la xifra rellevant és el dèficit per compte corrent i no el superàvit financer conseqüent, malgrat el fet que, en relació amb el PIB, el dèficit per compte corrent està per sota del guarisme que va marcar el pic dels desequilibris dels Estats Units fa gairebé dues dècades, quan va oscil·lar entre el 5% i el 6% del PIB.

En termes absoluts (i no com a percentatge del PIB), el dèficit comercial en augment dels Estats Units —els insòlits 1,13 bilions de dòlars de l'any passat— troba la seva contrapart aparent en el creixent superàvit comercial de la Xina (que també va marcar el rècord de 992.200 milions de dòlars l'any passat). Com era d'esperar, els dos gegants de l'economia mundial són els que més contribueixen al desequilibri global. Tanmateix, vist des d'una perspectiva bilateral, el dèficit comercial dels Estats Units amb la Xina s'ha reduït lleugerament, en part perquè les exportacions xineses als Estats Units tenen lloc, cada vegada més, a través de Mèxic i Vietnam.

L'aposta de l'Administració Trump per «reequilibrar el comerç» reflecteix, en part, un canvi de pensament a Washington sobre els desequilibris comercials: s'ha consolidat la concepció que el superàvit comercial de la Xina és quelcom obertament negatiu. L'èxit de la Xina s'atribueix als subsidis estatals, a la manipulació de divises i a la contenció del consum i, en general, es considera que el país asiàtic és una amenaça competitiva en diversos sectors d'alt valor afegit, des dels vehicles fins a la Intel·ligència Artificial. Durant el primer mandat de Trump, els aranzels a l'acer i fins a l'alumini procedents de la Xina van anar acompanyats

de sancions contra Huawei, el gegant tecnològic xinès. Tanmateix, la idea de reequilibrar el comerç (o retallar el superàvit comercial de la Xina) es va convertir al mateix temps en un tema central de l'Administració Biden, fet que va conformar un nou pugilisme econòmic, tal com reflectia el mantra eufemístic «patí petit, tanca alta» de l'assessor de seguretat nacional de Biden, Jake Sullivan. Restringir algunes importacions clau procedents de la Xina, com els xips de semiconductors avançats, al·legant que representaven una amenaça per a la seguretat nacional, va aixecar el filat que havia de protegir la *Bidenomics* o la nova política industrial estatunidenca, tennyida de verd i presentada com una estratègia per a revitalitzar la classe treballadora nord-americana.

La preocupació per la seguretat nacional, és a dir, la por per l'avantatge competitiu de la Xina, va donar forma a dues lleis clau de la política econòmica de Biden: la Llei de Reducció de la Inflació (IRA) i la Llei CHIPS. Tanmateix, el bel·licisme en la política exterior no va influir en l'electorat estatunidenc i, de fet, la incapacitat per abordar problemes interns com la inflació és el que explica la derrota demòcrata del mes de novembre de 2024. A diferència de la candidata demòcrata (la vicepresidenta Kamala Harris), Trump va aconseguir treure més profit del descontentament dels votants, amb la promesa de reduir la inflació i acabar les guerres a l'estranger durant el seu segon mandat.

Tot i haver-hi diferències significatives, la postura de l'Administració Biden sobre els desequilibris externs de la Xina s'ha mantingut durant el segon mandat de Trump. Els analistes del govern de Biden sostenen que el superàvit comercial de la Xina s'explica per la desigualtat d'ingressos. La guerra comercial és, per tant, una guerra de classes. Aquesta acusació es basa en l'afirmació teòrica que el desequilibri d'estalvi

El desequilibri estatunidenc -dèficit comercial i superàvit financer- evidencia una causalitat acumulativa i explica el lloc central que ocupen els Estats Units en les finances i el comerç internacionals

i inversió d'una nació no només reflecteix (com correspon, segons la comptabilitat del PIB) el saldo comercial, sinó que el desequilibri financer genera desequilibris comercials. En aquest sentit, el superàvit comercial de la Xina s'explicaria per l'excés d'estalvi i el baix consum. Un cop convertides les identitats comptables en mecanismes causals, s'argumenta que, si els treballadors xinesos cobressin més, consumirien més del PIB nacional i, en conseqüència, disminuiria el superàvit comercial del país.

De la mateixa manera, el desequilibri comercial estatunidenc s'atribueix al malbaratament fiscal i, per tant, es considera que, si es retalla el dèficit pressupostari federal, també disminuirà el dèficit per compte corrent estatunidenc. No obstant això, tot i que en alguns moments –com l'actual– el dèficit pressupostari sembla reforçar aquesta idea, a la renda nacional, amb el dèficit per compte corrent, no sempre és així. Les identitats comptables no són vincles causals. Defensar que el dèficit pressupostari deriva en dèficit per compte corrent és pseudociència. No s'ajusta al criteri *popperià* que les afirmacions científiques han de ser comprovables i falsables.

La narrativa d'alt nivell basada en la comptabilitat passa per alt, en certa manera, quelcom tan obvi com que el comerç mundial és el resultat de decisions de producció desagregades, independents dels serveis financers. I, a més a més, el fet d'emetre més

bons del Tresor estatunidenc per a finançar dèficits pressupostaris que es preveuen més elevats no implica automàticament que els Estats Units hagin d'importar més de la resta del món, és a dir, que hagin d'incórrer en dèficits més elevats. La Xina és un exemple de com es poden dur a terme polítiques macroeconòmiques que tenen per objectiu explícit l'augment del PIB i que no es basen en un model de creixement alimentat pel consum, característic de les economies avançades. A més, ens referim a un consum que està esbiaixat a l'escala de distribució de la renda: el 10% de les llars més riques dels EUA determina la meitat del consum de la nació. Tot i que no disposem de les xifres corresponents de la Xina, reorientar la demanda externa cap a la interna no garanteix per si mateixa que la classe treballadora xinesa incrementi la seva despesa en consum.

Tradicionalment, els desequilibris comercials s'han explicat en termes binaris. L'economista estatunidenc Charles P. Kindleberger tenia una visió positiva del dèficit extern dels Estats Units. Segons argumentava, els Estats Units tenen un dèficit per compte corrent per a poder injectar dòlars a l'economia mundial. Per a Kindleberger, el paper dels Estats Units com a banquer mundial era similar al paper que desenvolupava en el manteniment de la pau planetària. El punt clau de la seva tesi consistia a considerar que el dèficit nord-americà ha d'entendre's com a «dèficit» només en termes comptables. Però tant Kindleberger com aquells que subscriuen aquesta perspectiva financera conciliadora simplifiquen una mica l'assumpte. El fet és que el desequilibri estatunidenc –dèficit comercial i superàvit financer– evidencia una causalitat acumulativa i explica el lloc central que ocupen els Estats Units en les finances i el comerç internacionals.

L'excepcionalisme americà s'entén habitualment en termes financers, però també prové del fet que les corporacions dels Estats Units controlen una gran part dels

beneficis en una àmplia varietat de cadenes de subministrament repartides pel món. Paradoxalment doncs, el conseqüent dèficit comercial dels Estats Units està correlacionat amb l'augment dels guanys corporatius. Els costos reduïts de les economies d'escala i la mà d'obra més barata involucrada en la producció a l'estranger repercuteixen a favor dels consumidors estatunidencs. La lògica de les corbes de cost mitjà, que fa que la fabricació sigui molt més competitiva a l'Àsia, limita l'abast de la producció nacional de telèfons intel·ligents, peces de vestir i fins i tot xips semiconductors.

El col·lapse de l'economia global és una forma dràstica de reduir els desequilibris dels Estats Units. L'última vegada que el dèficit comercial del país va disminuir dràsticament va ser durant la Gran Recessió. A mesura que augmentava la crisi financera mundial, l'octubre de 2009 es van superar els 15,7 milions d'aturats als Estats Units. Tot i les turbulències, el dòlar va continuar sent un actiu refugi, en part gràcies al suport institucional de la Reserva Federal a través de línies *swaps* en dòlars¹, que van injectar liquiditat als mercats de dòlars estrangers. En menor mesura, també va ser important el coneixement expert de Hank Paulson, que en aquell moment era el secretari del Tresor dels Estats Units, que va utilitzar la diplomàcia financera per a convèncer la Xina de no vendre les seves tinences d'instruments de deute estatunidencs², tot i les pèrdues significatives que va suposar la implosió del mercat immobiliari als Estats Units per a la cartera xinesa, que posseïa gran quantitat de valors d'agència emparats per hipoteques. Des de llavors, les pèrdues de cartera a les seves tinences de deute estatunidenc, afegit a les pressions polítiques internes, han fet que la Xina redueixi la proporció de dòlars en la seva reserva de divises.

1. Vegeu Tooze (2019).

2. Vegeu Setser (2024).

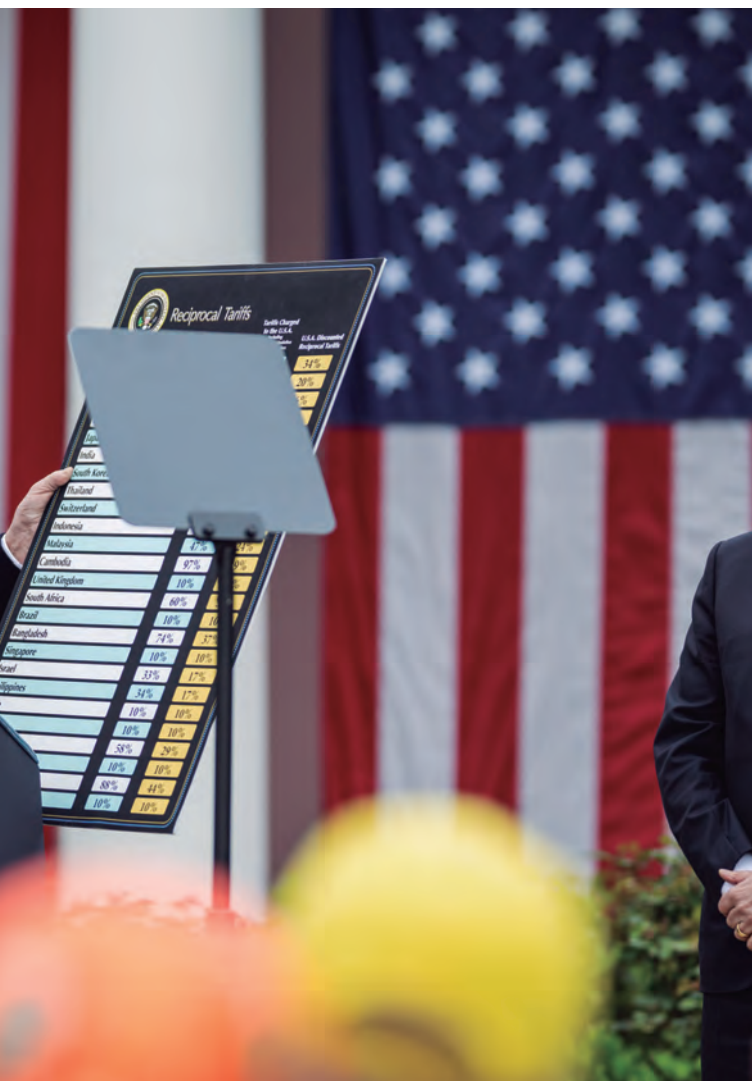
Però la capacitat dels Estats Units per a obtenir préstecs a través del mercat del Tresor —la part més significativa de deute públic en el sistema de liquiditat mundial, un terç del qual s'ubica a l'estranger— depèn no tant d'estats sobirans com el Japó o la Xina, com del càlcul dels inversors privats (és a dir, bancs, companyies d'assegurances, fons de pensions, fons d'inversió i fons de cobertura). La pujada dels tipus d'interès (i un dòlar més fort) va atraure el 41% de les entrades financeres mundials als Estats Units el 2024. Com ja s'ha dit anteriorment, aquestes entrades financeres (més de dos bilions de dòlars) van superar el dèficit comercial. Només les compres estrangeres de títols de deute estatunidenc, més de la meitat dels quals corresponien a bons del Tresor dels Estats Units, suposaven ja prop d'un bilió de dòlars.

Les declaracions de Trump del 2 d'abril de 2025 sobre l'ús d'«aranzels recíprocs» per a «reequilibrar el comerç», segons càlculs espuris sobre els prejudicis que assumeixen els Estats Units per les importacions procedents d'altres països, van fer créixer dràsticament els rendiments dels bons del Tresor estatunidenc a deu anys³. La rendibilitat del bo a trenta anys va superar breument els cinc punts percentuals. Els periodistes de *Bloomberg* van descriure eufemísticament la caiguda dels mercats borsaris com un «reequilibri». El dòlar va caure als mercats mundials de divises. Trump va reduir l'atractiu del dòlar i dels Estats Units com a «refugi segur» quan va declarar una guerra comercial contra aliats i adversaris.

Llavors, tan ràpidament com havia anunciat el seu règim aranzelari extorsionador, Trump va canviar de rumb i el 9

3. Els preus dels bons estan inversament correlacionats amb el tipus d'interès: rendiments més alts indiquen una disminució de la demanda.

d'abril va anunciar una pausa de noranta dies en els aranzels més alts (per sobre del nou llindar de referència del 10% en totes les importacions) per als països que estiguessin disposats a negociar amb ell. Els mercats borsaris es van recuperar. Apparentment, l'augment dels rendiments en el mercat de bons del tresor va fer que Trump capitulés. No obstant això, un dia després d'anunciar que feia un pas enrere en la pujada dels aranzels, els mercats continuaven enregistrant pèrdues i l'obertura de la borsa a l'Àsia va ser descrita com «un mar vermell». Al final d'aquesta setmana turbulenta d'abril, la demanda de bons del Tresor per part dels inversors s'havia rebaixat. Una baixada del 10% en l'alt preu del dòlar ha estat l'únic aspecte positiu de la tempesta del Dia de l'Alliberament. Quan els mercats van cotitzar en una recessió global, els preus del petroli van caure (a diferència de dècades passades, el dòlar ha mantingut darre-rament una correlació positiva amb el preu del petroli). Tot i l'enrenou a Washington sobre el domini energètic dels Estats Units, la disminució de la demanda mundial en una economia en recessió amenaça directament la producció dels hidrocarburs estatunidencs, que són més cars.

Els capricis imperials de Trump provoquen un efecte fuet. Malgrat el seu desig de tenir un dòlar més barat per a, entre altres coses, «reequilibrar» el comerç, l'efecte que els decrets presidencials tindran en el dòlar durant els quatre anys vinents dependrà, en última instància, de com els mercats financers processaran i pairan els impactes futurs, de proporcions molt superiors al comerç mundial. Si bé la volatilitat dels mercats financers perjudica llars i empreses, la volatilitat comercial va resultar enormement beneficiosa per als grans bancs globals com JP Morgan Chase i Goldman Sachs, amb uns ingressos comercials en el seu millor moment de la dècada.

Comprendre íntegrament el sistema del dòlar ajuda a fer-se una idea del seu futur. El dòlar no és només una moneda amb un preu que afecta sistèmicament el comerç mundial i les condicions financeres; el predomini del dòlar s'atribueix sovint a la seva condició d'actiu de reserva internacional preferencial. Aquest tipus de pensament pressuposa que els diners són una mercaderia (una cosa), quan els diners són, abans que res, crèdit (una relació social). És cert que inversors i governs de tot el món detenen bilions de dòlars com a actius segurs. Tot i això, la major part dels dòlars de les reserves exteriors dels països són contractes de crèdit, principalment bons del Tresor dels Estats Units. La preponderància del dòlar deriva del seu paper com a unitat de compte que sosté el sistema de crèdit més complex i dispers del món, i que, tot i incloure els bons del Tresor dels Estats Units i préstecs bancaris, no s'hi limita. Les autoritats monetàries dels Estats Units no són les úniques que poden crear crèdits en dòlars; de fet, els bancs estrangers emeten més crèdits en dòlars que els estatunidencs.

La Reserva Federal protegeix els bons del Tresor i la major part dels préstecs bancaris a través de diferents línies de liquiditat, però la gran majoria de contractes de crèdit en el sistema global del dòlar no estan protegits. Aquestes parts que queden a l'ombra del sistema del dòlar, basades sobretot en el mercat, existeixen a l'estranger i fora del balanç, com a instruments de finançament a curt termini, com els *swaps* de divises. Les sacsejades del mes d'abril al mercat del Tresor, al mercat repo⁴ del Tresor i al gran mercat dels IRS o *swaps* de tipus d'interès —que es va manifestar

en l'expansió del diferencial dels IRS— no van suposar una amenaça existencial per a l'estructura del mercat de crèdit estatunidenc. Tanmateix, les bravates de Trump sobre l'annexió eventual del Canadà i Groenlàndia per part dels Estats Units sí que van provocar que alguns fons de pensions canadencs i danesos declarassin que invertirien menys en capital inversió estatunidenc.

Amb freqüència, els presidents dels Estats Units han recorregut als poders d'emergència per implementar polítiques coercitives en economia exterior. Trump ha fet un major ús de la Llei de Poders Econòmics d'Emergència Internacional (IEEPA) que els seus predecessors. A partir del febrer de 2025, l'Administració Trump va incrementar els aranzels a la Xina del 10% al 125%, per tot seguit abaixar-los, a l'espera del resultat de les negociacions comercials. Així i tot, les importacions procedents de la Xina s'enfronten a finals de juny a un aranzel addicional del 20%, que s'afegeix a l'aranzel genèric del 10%. Poc després de l'anunci de Trump del «Dia de l'Alliberament», el vicepresident J. D. Vance va dir que era probable que el Regne Unit aconseguís un acord comercial avantatjós i, de fet, el primer acord comercial signat després del dia de l'alliberament fou precisament amb el Regne Unit.

Això és natural, ja que Londres ha format part, durant molt de temps, del sistema mundial del dòlar i, de fet, es pot considerar la seva capital estrangera. Com a tal, la *City* acull el mercat més gran de divises del món i el 90% de les seves operacions impliquen el dòlar en almenys un tram. Amb una mitjana de 5 bilions de dòlars diaris en operacions, el mercat de *swaps* de divises, en què una moneda s'intercanvia per una altra mitjançant un contracte de derivats, és amb diferència el mercat mundial més gran de dòlars. Caracteritzat per la seva escassa regulació, amb grans imports transaccionals i una governança informal —que té lloc gràcies al Codi Global del Mercat de Divises, d'aplicació voluntària—, el mercat de *swaps* de divises

4. N. de l'Ed.: el mercat repo fa referència a un mercat d'acords de recompra. Es tracta de préstecs a curt termini amb garantia col·lateral: una part ven valors a una altra i es compromet a recomprar-los més endavant a un preu superior. Els valors actuen com a garantia col·lateral. La diferència entre el preu inicial dels valors i el seu preu de recompra és l'interès pagat pel préstec, conegut com a taxa repo.

té tendència a semblar de vegades un «miratge de liquiditat»; és a dir, que l'autèntica liquiditat pot estar sobreestimada. Aquests instruments constitueixen les «habituals incògnites» del sistema del dòlar, i les vulnerabilitats potencials en aquest mercat gegantí encara són confuses.

D'una banda, ha de quedar clar que els mercats que formen part del sistema del dòlar no només tendeixen a la volatilitat, sinó que són disfuncionals. En comptes d'acumular capital per a fàbriques o infraestructures, els mercats en dòlars estan en gran manera en el negoci per refinançar contractes de deute⁵. Si bé la Reserva Federal estatunidenca (la *Fed*) pot apagar les flames d'una crisi financera mundial injectant liquiditat en dòlars, allò que ja no està a les mans dels responsables polítics nord-americans és produir quelcom que la indústria i les llars estatunidenques ja donen per fet: tota mena de productes electrònics, béns quotidians i components clau. Per això, al cap de pocs dies d'anunciar els aranzels, Trump va concedir una excepció temporal per als ordinadors i telèfons intel·ligents procedents de la Xina. Mentrestant, la Xina ha demostrat que també pot jugar fort. Ha augmentat els aranzels als Estats Units, amb una suspensió temporal de les importacions de GNL estatunidenc i de les exportacions de minerals i imants, que són fonamentals per a la fabricació d'automòbils, semiconductors i fabricació aeroespacial.

Les guerres comercials pertorben la cadena de subministrament, però una alteració financera pot tenir conseqüències de més gran abast. El sistema del dòlar es basa en la legislació dels EUA i del Regne Unit. El Tribunal Suprem podria anul·lar un precedent de 1935 que protegeix els funcionaris federals de ser acomiadats davant d'un canvi d'orientació política. De moment, el Tribunal Suprem ha decidit no pronunciar-se contra l'acomiadament per part de Trump de

dos funcionaris federals d'agències independents. Si Trump destitueix Jerome Powell, l'actual president de la Reserva Federal, per a col·locar-hi un adulator, la credibilitat de l'«Estat de dret» que sosté el sistema mundial del dòlar tornarà a qüestionar-se. També podria generar dubtes sobre el compromís de la *Fed* en el seu paper de prestador internacional d'última instància en les crisis financeres. Ara bé, Trump no és la primera autoritat estatunidenca que causa una commoció considerable en el sistema: el «crim de Nixon» de 1971⁶ va posar punt final unilateralment a la convertibilitat de dòlars en or. Menys d'una dècada després, el va seguir l'enduriment monetari de Paul Volcker –director de la *Fed* entre 1979 i 1987. Ambdues crisis van provocar una caiguda de l'economia global durant una dècada, tot i que amb el temps el sistema del dòlar es va expandir.

La història de la transició de l'hegemonia de la lliura esterlina al dòlar⁷ sembla indicar que passarà força temps abans no hi hagi una alternativa més potent al dòlar. El relaxament dels requisits de capital per part de la Reserva Federal –que permetrà als bancs tenir més bons del Tresor– pot incentivar més operacions de comerç base (*basis trade*) amb palanquejament per part dels fons de cobertura –utilitzant bons del Tresor com a garantia en els préstecs repo–, fet que intensifica l'amenaça d'una altra fallida financera. En cas de crisi, si el president de la Reserva Federal designat per Trump converteix en una arma la provisió de liquiditat en dòlars a altres bancs centrals a través de les línies *swap* en dòlars, s'accelerarà la desafecció amb el dòlar. Davant d'un escenari com aquest, Robert McCauley ha suggerit que una coalició de bancs centrals amb bona disposició podria posar en comú la seva liquiditat en dòlars⁸.

5. Tres de cada quatre transaccions en els mercats financers impliquen algun tipus de refinançament.

6. Vegeu Ali (2022).

7. Vegeu Ali (2025).

8. Vegeu McCauley (2025).

Que gran part de la nova despesa pública es destini al rearmament nacional (...) en comptes de destinar-se a la defensa comuna i a infraestructures verdes (...) frustra una oportunitat històrica de construir a Europa un bloc monetari més autònom i potent

Pot l'euro convertir-se en un rival viable per al dòlar? Els europeus estan, en realitat, profundament vinculats al sistema mundial del dòlar, ja que hi ha més bons del Tresor estatunidenc en mans d'inversors europeus que en les d'altres països. Per tal que l'euro gaudís d'una major atracció en les finances mundials caldria aprofundir en els mercats de crèdits en euros mitjançant el finançament i la inversió públics a tot Europa. Alemanya ja ha demostrat voluntat política i creativitat per relaxar l'austeritat del seu fre al deute. A principis d'any, Trump va reiterar que el suport dels EUA a l'OTAN podria suspendre's si els europeus no augmentaven el seu compromís amb la despesa militar. Com a conseqüència, els líders europeus (excepte Espanya) s'han compromès a ampliar les seves respectives despeses nacionals de defensa fins al 5% del PIB. El fet que gran part de la nova despesa pública es destini al rearmament nacional (menyspreant l'economia d'escala i el seu abast) en comptes de destinar-se a la defensa comuna i a infraestructures verdes per poder reduir la dependència del continent en matèria de seguretat i energia exteriors, frustra una oportunitat històrica de construir a Europa un bloc monetari més autònom i potent.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Ali, Mona. «Regime Change? The evolution and weaponization of the world dollar». *Phenomenal World*, 27 d'abril de 2022 (en línia) <https://www.phenomenalworld.org/analysis/regime-change/>.
- Ali, Mona. «Debt, Energy, and Sovereignty: Past and Present». *Noria Research*, 25 de març de 2025. (en línia) <https://noria-research.com/mena/debt-energy-and-sovereignty-past-and-present/>.
- McCauley, Robert N. «Avoiding Kindleberger's trap: A dollar coalition of the willing». *Center for Economic and Policy Research*, 5 de maig de 2025, (en línia) <https://cepr.org/voxeu/columns/avoiding-kindlebergers-trap-dollar-coalition-willingetser>.
- Setser, Brad. «Power and Financial Interdependence». *IFRI Papers*. Institut Français de Relations Internationales (IFRI), 3 de maig de 2024 (en línia) <https://www.ifri.org/en/papers/power-and-financial-interdependence>.
- Sindreu, Jon. «The Simple Explanation for This Week's Treasury Market Mayhem». *The Wall Street Journal*, 11 d'abril de 2025 (en línia): <https://www.wsj.com/finance/investing/the-simple-explanation-for-this-weeks-treasury-market-mayhem-9351f339>.
- Tooze, Adam. *Crashed. How a Decade of Financial Crises Changed the World*. Nova York: Penguin House, 2019.

DE LA SEGURETAT ECONÒMICA
A LA GEOECONOMIA: NOVES
FORMES DE MESURAR EL PODER

KAZUTO SUZUKI

Director de Seguretat Econòmica,
Institut de Geoeconomia,
University of Tokyo

El concepte de «seguretat econòmica» s'ha convertit, els darrers anys, en una noció clau a l'hora d'analitzar l'activitat econòmica i del sector empresarial. Al Japó, per exemple, la seguretat econòmica vertebrava la política industrial, especialment en el camp dels semiconductors; de manera similar, els Estats Units, invocant aquest mateix terme, ha concedit diverses subvencions i ha aprovat normatives per a la seguretat econòmica en els àmbits dels semiconductors i els vehicles elèctrics. La UE també l'ha incorporat des de la publicació de la seva Estratègia de Seguretat Econòmica, el març de 2003, en paral·lel a Corea del Sud, que va aprovar quatre lleis seguides aquell mateix any per impedir la sortida de tecnologies clau del país. L'objectiu d'aquest article és, en primer lloc, situar el marc en què es produeix aquest fenomen –la geoeconomia– per definir, a continuació, la noció de seguretat econòmica i, finalment, analitzar la composició de la seguretat econòmica.

Què entenem per geoeconomia?

En termes generals, la geoeconomia i la seguretat econòmica són nocions complexes, amb múltiples matisos que s'han de tenir en compte a l'hora de desglossar-los i aprofundir en la seva comprensió. El concepte de geoeconomia no és simplement la suma de dos conceptes –geopolítica i seguretat econòmica– sinó, més aviat, una multiplicació d'ambdós.

Tradicionalment, la geopolítica s'ha concebut com la localització geogràfica dels estats en l'ordre internacional, que determina les seves accions i relacions mútues. Per exemple, una potència continental tendeix a posar l'èmfasi en les seves forces terrestres per protegir-se i insistir en les relacions de poder amb els estats limítrofs; per la seva banda, una potència marítima tendirà a entrar en contacte amb un nombre més gran d'estats, i segurament es preocuparà més pel

manteniment del trànsit marítim i l'equilibri de poder mundial. Això ens duu a pensar que el comportament dels estats es defineix, en bona part, per la seva situació geogràfica, que determina la forma en què interpreta l'ordre internacional.

La geoeconomia es basa també en la premissa que els estats estan definits geogràficament. No obstant això, a diferència de la geopolítica, la geoeconomia se centra en els recursos econòmics disponibles en un país i considera quin paper té una nació en l'ordre internacional. Un país, per exemple, amb recursos naturals tindrà per si mateix poder geoeconòmic.

En vam tenir un exemple després de la invasió d'Ucraïna per part de Rússia, quan Occident va imposar sancions econòmiques contra Rússia, però molts països de l'anomenat Sud Global van decidir no recolzar-les davant del temor a perdre l'accés als subministraments russos d'energia, minerals, cereals i altres recursos, un fet que suposaria un risc important per a ells. Gràcies a posseir aquests recursos econòmics, Rússia es va reafirmar com a potència geoeconòmica, amb capacitat d'influència en l'ordre internacional.

No obstant això, el poder geoeconòmic no es limita als estats amb recursos naturals. Comptem amb una multitud d'exemples de països, i de ciutats que, malgrat que no en posseeixen, sí que disposen de, per exemple, determinades indústries estratègiques o amb un alt valor afegit. La regió californiana de Silicon Valley, als Estats Units, és un exemple de pol estratègic en què concorren persones de diverses nacionalitats, que capta talent i inversions de molts altres països i que és capaç de liderar la innovació gràcies al particular ecosistema d'empreses i tecnologies que s'hi concentren. Un altre exemple també important es troba a Hsinchu, al nord de Taipei, la capital taiwanesa, on té la seu principal la Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC). Aquesta empresa està considerada una de les més estra-

tègiques del món, atès que, de moment, és l'única capaç d'elaborar els semiconductors de gamma més alta. Al seu voltant, es vertebra un gran parc científic del qual formen part centres de recerca i de desenvolupament de recursos humans, com la Yang-Ming Jiao Tong University i l'ITRI (Institut de Recerca de Tecnologia Industrial). En aquest cas, la concentració d'aquest entramat industrial no es deu a cap característica geogràfica especial (com podria ser l'existència de mines, grans ports, centres logístics o de comunicació, etc.), sinó a la concurrència de persones amb coneixements, talent i tecnologia per posar en marxa innovacions, que tenen un alt valor afegit i que atrauen inversions i els investigadors més qualificats d'arreu del món. En el cas de Taiwan, aquesta indústria ha estat qualificada d'«escut de silici», ja que a mitjan any 2025, només TSMC és capaç de produir massivament semiconductors lògics amb un node de dos nanòmetres (nm), els més avançats del món. Aquests semiconductors avançats són un producte essencial per a la producció de *hardware* mundial i seran indispensables per al desenvolupament d'aplicacions basades en IA, com ChatGPT. Si TSMC és l'única empresa del món que pot produir aquest tipus de semiconductors, mantenir la seva capacitat de fabricació a Taiwan serà una qüestió molt important per a la comunitat internacional. Encara més, si la Xina no és capaç de produir el mateix producte, no tindrà més remei que dependre de la capacitat de fabricació de semiconductors de Taiwan. Per això, si intentés annexionar-se Taiwan per la força, un objectiu llargament ambiciós per Pequín, s'exposaria a perdre l'accés als semiconductors avançats, fet que s'interpreta com un fre de contenció de les aspiracions xineses. L'anomenat «escut de silici» és un exemple paradigmàtic de com, una sola indústria pot desincentivar la possibilitat d'una invasió militar i augmentar la llista de països favorables a l'*statu quo*, pel fet de ser clients dependents d'aquest bé escàs i estratègic.

El pes de la seguretat econòmica en la geoeconomia

Què implica doncs la seguretat econòmica en el marc de la geoeconomia? En primer lloc, si ens fixem en la definició més estesa de seguretat econòmica, aquesta és «la capacitat de resistir a la pressió i la coerció d'altres països per mitjans econòmics». La popularitat actual del terme s'explica per la proliferació de casos de pressió i intimidació sobre altres països de resultes de de la «militarització» de l'economia, recurrent, per exemple, a la suspensió de les exportacions de terres rares per part de la Xina el 2010 o a les traves estatunidenques a les exportacions de semiconductors a la Xina el 2022. La lògica darrere d'aquestes restriccions és elevar el cost econòmic a pagar per part d'un altre país a través de la manipulació dels fluxos de comerç, tancant la sortida o l'entrada d'aquests béns, és a dir, aturant el subministrament d'aquests recursos o tancant el seu accés al mercat, exercint pressió fins que el cost no es pugui assumir i l'altre país es vegi obligat a modificar les seves polítiques.

Aquests, i d'altres exemples similars, han reforçat la idea que l'economia pot emprar-se eficaçment com a mitjà per fer política, i que política i economia no sempre treballen a l'uníson. Al Japó, especialment després del desenvolupament del lliure comerç després de la Segona Guerra Mundial, la lògica imperant ha estat la de minimitzar la intervenció del Govern al mercat i l'economia, prioritzant les lògiques del mercat per damunt de la protecció d'aquest i de la indústria nacional. No obstant això, aquesta lògica ha canviat radicalment en temps recents; actualment, els mitjans econòmics s'han convertit en instruments de seguretat sota l'imperatiu de defensar els interessos, l'ordre econòmic i social i el sistema polític davant la pressió i la coerció d'altres països. Podem afirmar, doncs, que la seguretat econòmica és, per definició, un concepte íntimament lligat a la «defensa». I en aquest

cas, l'interrogant és com defensar-se de manera efectiva d'aquelles nacions que utilitzen l'economia com a arma defensiva.

Aquest debat sobre la seguretat econòmica no sorgeix del no-res, sinó que és conseqüència d'un llarg període en què, en nom de la globalització, del comerç i dels mercats, hem assistit a un increment exponencial de la interdependència econòmica. Seguint aquesta lògica, impulsada pel lliure comerç, les empreses van prendre les decisions més racionals des del punt de vista econòmic, és a dir, van optar per fabricar els seus productes en els llocs que els eren més avantatjosos —considerant factors com els costos, l'eficiència o la logística— i exportar-los allà on els generaven més beneficis. La recerca d'aquella racionalitat per part de moltes empreses va crear inevitablement una situació de dependència envers una nació concreta, la Xina, que va esdevenir la gran fàbrica del món. No obstant això, de la mateixa manera que els monopolis en el mercat són perjudicials per als consumidors, les situacions monopolístiques en les cadenes mundials de subministrament atorguen massa poder geoconòmic a determinades nacions, que després poden utilitzar fàcilment com a mecanisme de coacció.

El concepte d'«autonomia estratègica»

La seguretat econòmica engloba dos conceptes clau: l'autonomia estratègica i la indispensabilitat estratègica. M'agradaria centrar-me en el primer, l'autonomia estratègica, que té com a objectiu impedir que altres països utilitzin l'estatus de dependència com a tenalla per pressionar els altres. Per a això, és crucial reduir la dependència excessiva d'un país respecte de l'altre. Una manera d'aconseguir aquest objectiu és mitjançant l'augment de reserves, que pot reduir l'impacte de la suspensió de les exportacions, encara que sigui temporalment. Una altra opció consisteix a reciclar —per exemple, terres rares o minerals preciosos— per

reduir la demanda i la dependència, tot i que en aquest cas, els costos són considerables i no és evident fins a quin punt es tracta d'una mesura eficaç. Una tercera opció és diversificar, ampliant el nombre de proveïdors i disminuint el pes relatiu de cadascun d'ells sobre el total. Això, però, no és sempre fàcil. En el cas de les terres rares, per exemple, gran part de la seva extracció i refinat es realitza a la Xina, atès que el seu procés d'obtenció és complex i altament contaminant perquè en el seu refinat s'utilitzen diverses substàncies químiques i radioactives que generen un problema de residus. En aquest àmbit, la Xina compta amb l'avantatge aclaparador de disposar de la tecnologia per tractar els residus, i fer-ho a baix cost, fet que dificulta que altres països puguin ser competitius. No obstant això, a conseqüència de la coerció econòmica, ha augmentat la consciència de la dependència global de la Xina, que ha baixat de més del 90% a prop del 60%.

Tractar l'autonomia estratègica des d'una perspectiva econòmica planteja, tanmateix, un problema complex: fins a quin punt és imperatiu assolir l'autonomia estratègica i a quin preu? Quan un s'abasteix de la font més barata o millor a l'hora de fer negocis, es produirà inevitablement un biaix cap a un país o una regió en particular. No és econòmicament racional que una empresa es molesti a comprar en llocs cars quan pot adquirir el mateix producte més barat en un país concret mitjançant simples negociacions comercials. Ara bé, si l'abastiment d'una empresa depèn d'un país concret, existeix el risc que el subministrament s'interrompi sobtadament a causa d'un esdeveniment determinat o d'una decisió política. Això és precisament el que va passar amb la suspensió de les exportacions de terres rares el 2010, que va generar pèrdues enormes per a les empreses, que van prendre'n bona nota. La diversificació de les cadenes de subministrament és essencial per tal que les empreses evitin o mitiguin determinats riscos, assumint que també tindrà

costos. Potser això no respongui a la racionalitat econòmica de les empreses a curt termini, però és necessari a mitjà i llarg termini.

Els aranzels unilaterals de la segona Administració Trump, coneguts com «aranzels recíprocs», i els aranzels a l'acer, l'alumini, els automòbils i altres productes són també, depenent de la perspectiva de cadascun, un mitjà per perseguir l'autonomia estratègica. Si els aranzels dificulten la producció en altres països i l'exportació als Estats Units, moltes empreses intentaran consolidar les seves cadenes de subministrament als Estats Units construint o augmentant la seva capacitat de producció precisament en aquell país per accedir al mercat estatunidenc sense haver de pagar aranzels. El resultat final d'aquest escenari és que els Estats Units eviten el risc de construir cadenes de subministrament a través del comerç amb altres països mentre augmenten la seva autonomia, completant cadenes de subministrament dins de les seves pròpies fronteres. No obstant això, no tot són bones notícies. Tenint en compte l'alt cost de producció als Estats Units, una estratègia d'aquest tipus augmentarà els costos i provocarà preus considerablement més alts. La qüestió és, doncs, si aquesta estratègia és realment efectiva per aconseguir l'autonomia estratègica. El que és cert és que les polítiques aranzelàries són contràries als principis del lliure comerç i contribueixen al proteccionisme.

El concepte «indispensabilitat estratègica»

Com he avançat en el paràgraf anterior, el segon component clau de la seguretat econòmica és la «indispensabilitat estratègica». Aquest concepte fa referència al fet que un país esdevé indispensable per tal que resulti més difícil que altres països l'ataquin i, en conseqüència, és un mitjà de protecció. Dit d'una altra manera, en esdevenir indispensable, es disposa dels mitjans per contrarestar la pressió econòmica d'altres països en el cas que aquests l'intentin intimidar.

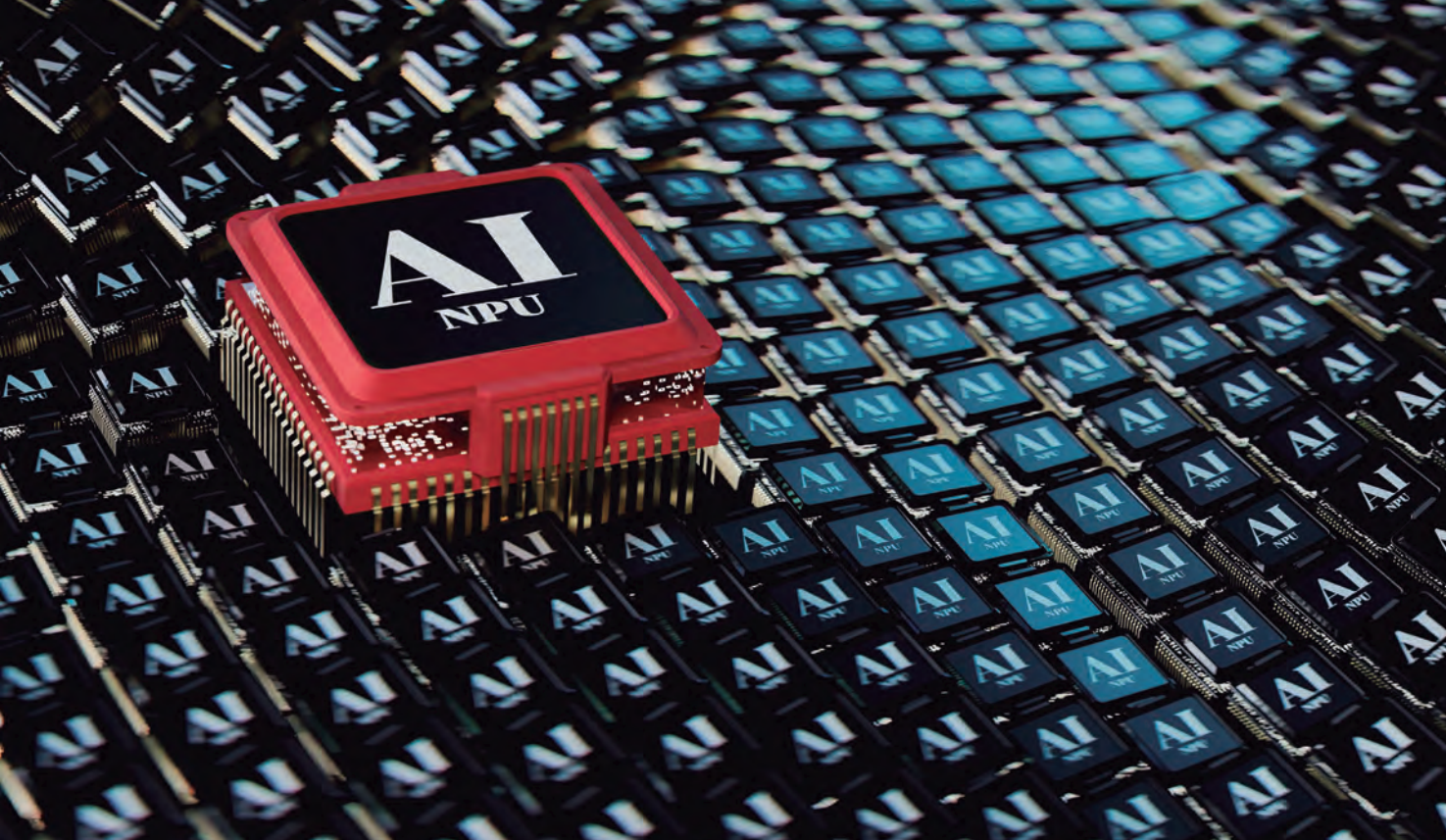
I el Japó és un bon exemple d'un país que ha aconseguit ser indispensable en diversos àmbits. Un d'ells és el dels materials, ja que les empreses japoneses produeixen algunes de les millors fibres de carboni del món, utilitzades en tot tipus de recobriments tècnics, entre els quals els que es fan servir a la indús-

Un país esdevé indispensable per tal que resulti més difícil que altres països l'ataquin i, en conseqüència, és un mitjà de protecció

tria aeronàutica i les naus espacials. El Japó no és l'únic país capaç de produir fibra de carboni, però només els seus productes tenen la resistència suficient que requereixen aquestes aeronaus.

Un exemple pràctic d'aquesta indispensabilitat japonesa es va posar de manifest el 2019, quan arran de diverses trobades diplomàtiques entre el Japó i Corea del Sud, Tòquio va limitar les exportacions a Corea del Sud de materials relacionats amb semiconductors (excloent aquest país de la llista de «països blancs»¹), amb l'argument que existien carències importants en el sistema de control de les exportacions sud-coreanes. Les exportacions japoneses dels tres articles que van tornar a una llicència general (fluorur d'hidrogen, fotoresistors i poliimida fluorada) eren indispensables per a Seul, que va tipificar les accions de Tòquio com de «manipulació estatal de l'economia» destinada a pressionar a favor dels seus objectius polítics.

1. N. de l'Ed.: la llista de «països blancs», també coneguda com a llista de països del Grup A, enumera els països que gaudeixen d'un estatus comercial preferent per al Japó. Corea del Sud va ser efectivament eliminada d'aquesta llista el 2019, però es va tornar a incloure el 2023.

Això planteja el dilema de si el govern ha d'utilitzar la indispensabilitat, aconseguida sovint mitjançant la constància i la innovació de les empreses, en nom de la seguretat nacional. Si ens fixem en la citada disputa entre Corea del Sud i el Japó, la realitat és que van ser precisament els tres productes estratègics sobre els quals el Japó tenia avantatge els que es van veure limitats. De la mateixa manera, quan els Estats Units van endurir les restriccions a les seves exportacions de semiconductors a la Xina el 2022, van escollir precisament aquesta categoria en què les empreses estatunidenques eren superiors, és a dir, van utilitzar aquesta superioritat com a arma per ampliar la bretxa tecnològica amb la Xina.

Precisament per aquesta raó la indispensabilitat estratègica té un paper central dins de la competència per l'hegemonia tecnològica entre els Estats Units i la Xina. En aquest cas, la indispensabilitat estratègica implica fabricar un producte que és únic al món. I paradoxalment, en el moment actual, Washington i Pequín rivalitzen, però també són interdependents, ja que ambdós són indispensables l'un per a l'altre en molts aspectes. És per

això que l'Administració Biden va adoptar una política industrial d'*onshoring* o *reshoring*, mitjançant la Llei CHIPS (per les seves sigles en anglès de «Crear Incentius que Contribueixin a Produir Semiconductors»), la Llei de Reducció de la Inflació (IRA) i altres mesures per retornar la indústria als Estats Units. Al mateix temps, no es va permetre que les companyies que rebien subvencions i exempcions fiscals estatunidenques fessin inversions addicionals a la Xina, en un intent, no solament de reduir la seva dependència respecte d'aquest país, sinó també d'impedir que la Xina continués desenvolupant-se tecnològicament. No obstant això, a la segona Administració Trump, l'objectiu ha estat reduir el comerç amb la Xina a un nivell extrem mitjançant la imposició d'aranzels elevadíssims a Pequín, que es van anunciar de l'ordre del 145% (i que finalment van quedar reduïts al 30%). No obstant això, no sembla que l'objectiu final sigui aturar les exportacions i la transferència de tecnologia dels Estats Units. Considero que la clau per a la segona Administració Trump rau en eliminar el dèficit comercial i pressionar la Xina perquè

s'assegui a la taula de negociacions. No hi ha dubte, però, que les transferències de tecnologia esdevindran un problema de seguretat de primer ordre, i probablement la qüestió de les transferències de tecnologia a la Xina acabi sent objecte de debat durant el segon mandat de Trump.

A mesura que s'intensifica la lluita per la supremacia tecnològica, tenir superioritat tecnològica o una indispensabilitat estratègica afectarà l'estructura de l'ordre internacional. No implica només el poder econòmic i la competitivitat industrial de l'altra part, o garanteix la superioritat militar sobre aquesta, sinó que, en una situació en la qual no s'ha assolit una desvinculació (*decoupling*) ni tan sols entre els Estats Units i la Xina, i s'ha establert una interdependència, el fet que l'altra part depengui dels recursos tecnològics d'un país atorga a aquest últim un avantatge estratègic. Es busca precisament aquesta indispensabilitat estratègica perquè permet exercir una influència sobre l'altre país. Al mateix temps, no és desitjable trobar-se en una situació de desavantatge per dependre de la indispensabilitat de l'altra part. Per això, reduir el grau de dependència i augmentar l'autonomia pròpia esdevé una qüestió clau.

Si ho comparem amb el context geopolític de fa mig segle, la competència actual per l'hegemonia tecnològica entre els Estats Units i la Xina difereix de la cursa espacial de la Guerra Freda entre els Estats Units i la Unió Soviètica en termes d'indispensabilitat i autonomia, tot i que comparteixen similituds pel que fa a la competència per l'hegemonia tecnològica entre grans potències.

Composició del poder geoeconòmic

Atès que la seguretat econòmica és, al capdavant, una qüestió de seguretat nacional, en el seu disseny ha de quedar ben clar contra quines amenaces pretén protegir-se i amb quins mitjans. Una estratègia de seguretat econòmica no hauria de centrar-se a incrementar

Washington i Pequín rivalitzen, però també són interdependents, ja que ambdós són indispensables l'un per a l'altre en molts aspectes

el poder militar ni a reforçar les capacitats defensives pròpies, sinó a identificar adequadament què s'ha de protegir i com fer-ho. Això determinarà quines eines polítiques i mitjans s'han d'invertir, com i quan actuar i en quin grau millorar les pròpies capacitats.

Així doncs, quines són les principals amenaces a l'estabilitat del nostre ordre econòmic intern? En primer lloc, trobem les restriccions a l'exportació i la coerció econòmica per part d'altres països. Qualsevol govern pot practicar aquest tipus de coerció econòmica, com ara l'anteriorment esmentada suspensió de les exportacions de terres rares per part de la Xina el 2010. No obstant això, és important assenyalar que el Japó no és vulnerable a tots els actors. Certament, ho és a les importacions de petroli dels països del Golf Pèrsic, que representen gairebé el 80% de les seves importacions de cru, però no depèn exclusivament de nacions de l'Orient Mitjà per obtenir gas natural, com sí que es el cas d'Austràlia i Indonèsia. Aquesta situació significa que, si es produís un problema greu a l'Orient Mitjà, el subministrament de gas natural al Japó no s'interrompria immediatament (tot i que, evidentment, tindria un gran impacte).

Davant una combinació tan complexa de factors, quines mesures es poden aplicar per mantenir l'ordre econòmic intern i contrarestar les amenaces d'altres països? La clau continua sent l'autonomia i la indispensabilitat estratègiques. Es poden tenir en compte diverses mesures de seguretat econòmica, com augmentar la pròpia autonomia estratègica diversificant les cadenes de subministrament

i dissuadir els adversaris reforçant la indispensabilitat estratègica pròpia. Així doncs, la qüestió de contra quin tipus d'amenaques cal protegir-se i amb quins mitjans serà un punt important de controvèrsia en el futur.

No obstant això, com ja s'ha esmentat anteriorment, per tal que el Japó pugui conservar el seu propi ordre econòmic intern, és important que es mantingui un ordre econòmic internacional estable, o un règim de lliure comerç. Les normes de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) són especialment importants en l'àmbit de l'economia política. Ara bé, com s'ha apuntat, les normes del lliure comerç que han impulsat la globalització de l'economia mundial, no coincideixen necessàriament amb la protecció de la seguretat nacional. El lliure comerç a ultrança tendeix a augmentar el grau de dependència d'una nació en concret, i mantenir-se ferm en aquesta tendència avui representa un risc per a la seguretat. Per això el plantejament que sovint s'observa per resoldre aquesta contradicció consisteix a flexibilitzar l'aplicació de les normes. Per exemple, suspendre les importacions de productes d'altres països per raons sanitàries o de seguretat alimentària, mesura que es considera dins del marc de les normes de l'OMC, o regular les exportacions de productes que poden desviar-se a usos militars per motius de seguretat nacional.

Existeix també una tendència a distorsionar el sistema en resposta a la contradicció entre els principis del lliure comerç i la seguretat nacional, donant prioritat a la seguretat nacional i ignorant els principis del lliure comerç. Les ja esmentades restriccions estatunidenques a les exportacions de semiconductors a la Xina en són un exemple. Pequín, d'una banda, també ha ignorat els principis del lliure comerç per reduir la seva dependència d'altres països i ha concedit subvencions massives al capital estranger dins de les seves fronteres per apropiarse de determinats productes estratègics i promoure la producció nacional. Això ha estat

qualificat de *dumping*, mitjançant el qual es fomenta la competència en un camp concret de productes per crear una situació de sobreproducció, i allò que no es consumeix internament s'exporta a altres països a baix preu. D'aquesta manera, a mesura que la política i l'economia es fusionen i l'economia es «militaritza» en el món actual, perden preeminència les regles per resoldre la contradicció entre els principis del lliure comerç i la seguretat nacional. Aleshores, pot el Japó sumar-se a aquests països i ignorar les normes? Sincerament, no ho crec. Els Estats Units i la Xina gaudeixen de cert grau d'autonomia, ja que disposen d'enormes mercats, aliments i energia propis, i en el cas de la Xina, també d'un alt grau d'autonomia en el camp de la fabricació. Crec que la forma de plantejar un ordre internacional basat en normes diferirà cada cop més entre aquestes grans potències confrontades i països com el Japó, que estan integrats en la divisió internacional del treball i on el lliure comerç constitueix la base de la seva pròpia economia.

UN ENTORN ECONÒMIC GLOBAL MARCAT PER LA INCERTESA

JAVIER PÉREZ

Director d'Economia Internacional i Zona Euro,
Banc d'Espanya

L'agenda de la nova administració dels Estats Units està generant una disrupció significativa en l'economia mundial. En primer lloc, la marcada agressivitat en l'ús de polítiques aranzelàries –exemplificada en els anuncis del 2 d'abril de 2025 i en les oscil·lacions anteriors i posteriors a aquesta data– ha deixat clar per als mercats i altres actors econòmics globals que no es pot descartar cap escenari, per més disruptiu que sembli. En segon lloc, i relacionat estretament amb l'anterior, s'està qüestionant la centralitat dels Estats Units en l'ordre econòmic global: des del paper del dòlar com a moneda de reserva fins a la confiança internacional

en els sistemes de pagament gestionats per empreses estatunidenques. Finalment, els moviments anunciats en l'agenda general de desregulació –en particular pel que fa als sectors bancari, financer i energètic– podrien generar problemes d'equitat competitiva i discrepàncies normatives entre jurisdiccions. La discrecionalitat i l'actitud de confrontació que caracteritzen moltes d'aquestes decisions estan afectant negativament la percepció dels Estats Units com un soci econòmic estable a curt i mitjà termini.

Tot i que és molt important, aquest canvi en la postura dels Estats Units envers el món forma part d'un retrocés més ampli en les narratives favorables al multilateralisme. Des de fa uns deu anys, han perdut força les idees que donaven suport a la globalització i el sistema de regles multilaterals creat després de la Segona Guerra Mundial. Les guerres a

S'està qüestionant la centralitat dels EUA en l'ordre econòmic global: des del paper del dòlar com a moneda de reserva fins a la confiança internacional en els sistemes de pagament

Ucraïna i a l'Orient Mitjà, les tensions comercials de 2018-2019 entre els Estats Units i la Xina, el bloqueig de l'Organització Mundial del Comerç i altres organismes internacionals, la sortida del Regne Unit de la Unió Europea o els efectes disruptius de la pandèmia de la COVID-19 sobre les cadenes de subministrament són esdeveniments que han impactat profundament en l'economia mundial.

A diferència d'altres episodis històrics recents, els darrers anys s'han caracteritzat per la materialització simultània de tensions geopolítiques i comercials, una combinació de factors que es retroalimenten mútuament. En dècades anteriors, en canvi, els conflictes geopolítics van tenir lloc en un context caracteritzat per l'avançament de la globalització i la integració de la Xina i altres països emergents en el sistema comercial multilateral. Ara bé, les tensions actuals afecten de manera heterogènia els diferents països, depenent del nivell i la naturalesa dels seus vincles i dependències comercials, o del seu grau d'integració en l'economia mundial.

Aquest entorn global es torna més complex si es té en compte que el qüestionament del sistema multilateral basat en regles està guanyant terreny en les principals economies avançades. Hi ha diferents raons que intenten explicar aquest fenomen. Una de les que s'assenyalen és la percepció per àmplies capes de la societat que s'ha produït un augment significatiu en la desigualtat de la renda i la riquesa dins d'aquestes economies,

malgrat l'enorme reducció de la desigualtat a escala global. Si bé això s'atribueix en part a les conseqüències de la globalització, el factor principal disruptiu dels últims temps, relacionat amb l'anterior, pot vincular-se més amb els avenços tecnològics significatius (vegeu, per exemple, Autor, D., «The Labor Market Impacts of Technological Change: From Unbridled Enthusiasm to Qualified Optimism to Vast Uncertainty», *NBER Working Paper*, 2022). Com a reflex d'aquestes tendències, s'aprecia un augment de la polarització política i la fragmentació dins dels països avançats, incloent alguns de la zona euro, sumat a un suport menor a la integració multilateral. A escala global, el canvi en el pes econòmic dels diferents països i regions està conduint a noves estructures multilaterals alternatives a les de Bretton Woods i a posar encara més en dubte els processos de presa de decisions en aquestes institucions.

Les tensions geopolítiques afecten l'economia de diverses maneres. En primer lloc, poden generar riscos en el subministrament si deriven en sancions o restriccions comercials, fet que interromp el comerç i la inversió internacional. Això té un impacte especialment en els països més integrats en les cadenes globals de valor. Un bon exemple d'això ha estat la invasió russa d'Ucraïna, que subratlla la profunda dependència d'alguns països de la UE del gas rus. En segon lloc, aquestes tensions solen augmentar la incertesa econòmica. Això complica la presa de decisions tant per als governs com per a les empreses i llars, afectant-ne la confiança. Quan la incertesa augmenta, el consum i, sobretot la inversió, tendeixen a caure, fet que frena el creixement econòmic. Estudis com els de Caldara i Iacoviello (a «Measuring Geopolitical Risk», *American Economic Review*,

Quan la incertesa augmenta, el consum i, sobretot la inversió, tendeixen a caure, fet que frena el creixement econòmic

2022) mostren que la incertesa pot generar inestabilitat en els mercats financers, afectant els preus i augmentant-ne la volatilitat. L'impacte econòmic varia segons l'origen i la naturalesa del conflicte geopolític i les relacions comercials i financeres són els canals principals pels quals aquests efectes es transmeten entre països.

Les economies de la Unió Europea es troben molt interconnectades amb la resta del món a través dels fluxos comercials, financers i migratoris, i per tant són vulnerables davant les disruptcions. Les importacions extracomunitàries de béns de la UE tenen un alt grau de concentració a la Xina, mentre que les exportacions es concentren significativament als Estats Units. Això augmenta la preocupació per la seguretat econòmica. En concret, una elevada concentració de les importacions o exportacions en uns pocs proveïdors/mercats externs, que acaben tenint una posició dominant, pot esdevenir una font de vulnerabilitat davant de pertorbacions externes.

La informació disponible indica que, els darrers anys, s'han començat a reconfigurar alguns aspectes del comerç global. Tot i que entre el 2017 i el 2024 el comerç mundial com a percentatge del PIB es va mantenir estable, la participació en cadenes globals de valor i el comerç de serveis va augmentar lleugerament. No obstant això, les tensions comercials i geopolítiques estan fent que els països occidentals redirigeixin els seus intercanvis des d'economies com la xinesa i la russa –aquesta última especialment a causa de les sancions– cap a socis amb més afinitat geopolítica. Des de la perspectiva de la Unió Europea, les decisions recents dels Estats Units afegeixen complexitat, ja que trenquen amb alguns dels alineaments geopolítics tradicionals.

Tot i que a curt i mitjà termini l'economia global ha d'afrontar els desafiaments significatius descrits en els paràgrafs anteriors, és fonamental entendre que aquests problemes estan profundament connectats amb una sèrie de megatendències globals que modelen el futur econòmic. Entre aquestes destaquen els avenços tecnològics que transformen la producció i els llocs de treball; els canvis demogràfics, com l'envelliment en algunes regions i el creixement poblacional en altres; les transformacions institucionals i polítiques, que redefeixen les regles del joc internacional; la transició energètica cap a fonts més netes i sostenibles; el canvi climàtic, que imposa riscos creixents a l'estabilitat econòmica; i les noves dinàmiques en salut pública global que subratllen la necessitat de proveir-se de sistemes sanitaris resilients i d'una cooperació internacional més elevada. Aquestes tendències no solament presenten reptes, sinó també oportunitats per construir

La resiliència inclou la millora de les infraestructures, la digitalització dels processos, reforçar la ciberseguretat i l'adopció de pràctiques sostenibles per afrontar riscos ambientals i regulatoris

economies més innovadores, inclusives i sostenibles (vegeu amb més detall Pérez, J. J.: «La economía global entre la geopolítica, la geoconomía y las mega tendencias», *Revista Economistas*, 2025).

En aquest context incert, els actors econòmics estan buscant noves formes d'adaptar-se. Les empreses estan diversificant les seves cadenes de subministrament, inversions, productes i clients per reduir riscos. En l'àmbit estatal, es promouen polítiques d'au-

tosuficiència per disminuir la dependència de l'exterior. Moltes organitzacions estan utilitzant la planificació per escenaris, una eina que els permet preparar-se per a futurs diferents, avaluant riscos i oportunitats. Això enforteix la seva resiliència, que avui és una prioritat. La resiliència inclou la millora de les infraestructures, la digitalització dels processos, reforçar la ciberseguretat i l'adopció de pràctiques sostenibles per afrontar riscos ambientals i regulatoris. A més, la cooperació entre governs i

empreses és clau. Es reflecteix en polítiques industrials enfocades en sectors estratègics com els semiconductors o les energies renovables i en marcs regulatoris més flexibles. Aquesta col·laboració també impulsa la innovació i el desenvolupament de talent.

La successió de fets transcendents que suposadament havien de comportar un canvi d'era és esgotadora i frustrant. La crisi financera havia d'actuar com a catalitzador per canviar el paradigma econòmic. La COVID-19 ens va fer veure el valor de la vida en societat i havia d'allunyar-nos de l'individualisme i del materialisme. Les contínues alertes sobre el canvi climàtic ens havien de guiar cap a una relació sostenible amb la Terra. I el canvi tecnològic ho havia de canviar tot. Malgrat tot, sembla que els canvis són més aviat minsos, excepte en un àmbit: el de la intersecció de l'economia i la geopolítica, on sí que hi ha hagut un gir de guió que ens situa en una nova era. Les tensions comercials dels darrers mesos en són la cara més visible.

La distribució geogràfica de la capacitat productiva ha canviat radicalment les darreres dècades. L'any 2000, la Unió Europea era el primer mercat econòmic (mesurat en termes de PIB en paritat de poder adquisitiu), seguit de prop pels Estats Units. Aleshores, la Xina i l'Índia eren lluny. El PIB de la Xina era poc menys d'un terç del d'Europa, i el de l'Índia no arribava a una cinquena part. Avui, només vint-i-cinc anys després, la Xina supera amb escreix –en més d'un 30%– la producció europea i estatunidenca. I l'Índia no trigarà en assolir aquesta fita si es manté la tendència actual.

En economia la mida importa, però no tot és qüestió de dimensió. La Xina, a més de desenvolupar la seva capacitat productiva,

també ha aconseguit situar-se al capdavant de la cursa tecnològica. L'Índia li va al darrere. Aquestes economies ja no només es dediquen a abastir les grans marques occidentals amb productes manufacturats sobre els quals només hi manca estampar-hi el logotip, fabricant raspalls de dents, o samarretes esportives, per posar alguns exemples de productes que requereixen una capacitat tecnològica limitada; avui la Xina també lidera la recerca, el disseny i la fabricació de productes d'alt valor afegit tecnològic, des d'auriculars, terminals de telefonia, o les ulleres de realitat virtual més avançades. Els cotxes més moderns, el símbol a què aspirava l'antiga classe mitjana occidental, ja no es produeixen ni a Europa ni als Estats Units. Els xinesos, com molts europeus i estatunidencs, també senten que des de casa seva poden ser conduïts al futur.

Un bon exemple d'aquesta transformació de la capacitat productiva queda reflectit a la borsa xinesa, on les empreses relacionades amb sectors propis d'una economia madura i avançada, com ara el tecnològic, les telecomunicacions, la salut o el consum, representaven el 19% del valor de l'índex de referència xinès CSI 300 l'any 2008; la mateixa xifra avui s'apropa al 45%. L'índex de complexitat econòmica desenvolupat pel Harvard Growth Lab (vegeu *The Atlas of Economic Complexity*, accessible en línia a <https://atlas.hks.harvard.edu>) ens ofereix una visió més acurada del canvi que s'està

A mesura que l'ascens de la Xina i les economies veïnes s'ha consolidat, hem vist emergir una dinàmica de competència i de friccions creixents entre les principals potències econòmiques

produint. Aquest índex mesura la diversitat de productes que cada economia exporta, i les capacitats tecnològiques necessàries per poder-los produir. L'any 2000, la Xina se situava en la posició 30 del rànquing i els Estats Units es trobaven al lloc número 6. A les cinc primeres posicions hi havia quatre països europeus i un d'asiàtic, el Japó. L'any 2023, el més recent disponible, la Xina havia escalat fins al lloc 16, just per darrere dels Estats Units, que havien retrocedit fins a la posició 15. A les cinc primeres posicions d'aquest índex hi apareixien quatre economies asiàtiques (Singapur, Japó, Taiwan i Corea del Sud) i només un país europeu, Suïssa, que se situa en segon lloc. Avui la Xina competeix al mercat global com una potència econòmica més, envoltada per les economies líders a nivell global.

La Xina ha estat la gran beneficiada de la globalització econòmica i del teixit cada cop més atapeït de relacions entre les diferents economies, fet que queda perfectament il·lustrat en l'evolució del comerç global. L'any 2000, aquest representava el 50% del PIB mundial, una xifra que vuit anys després, el 2008, havia augmentat fins al 61%. D'aleshores ençà el pes del comerç s'ha mantingut proper al 60%, tot i que ha fluctuat en funció del cicle econòmic. Va caure durant la crisi financera global i es va recuperar durant l'expansió posterior. L'any 2024, darrera dada disponible, se situava al 59% del PIB. En general, doncs, el comerç ha crescut a un ritme similar al del PIB global i, majoritàriament, podem afirmar que no ha reculat.

A mesura que l'ascens de la Xina i les economies veïnes s'ha consolidat, també hem vist emergir una dinàmica de competència i de friccions creixents entre les principals potències econòmiques. Al centre del debat se situa sovint la diferent concepció

de què és una relació comercial justa, però l'espectre de temes a considerar s'ha ampliat des de la inclusió de la denominada «seguretat econòmica». En aquest context, les regles de joc que havien marcat les relacions econòmiques entre països durant les darreres dècades sembla que han quedat obsoletes, i difícilment es podran redefinir a curt termini. Malgrat que cada envit ha tingut un impacte limitat sobre l'activitat econòmica, la incertesa s'ha anat acumulant. Així

Els fluxos comercials han continuat creixent, però s'han reorientat a través de països neutrals o políticament propers a cada potència econòmica

ho reflecteix l'índex d'incertesa geopolítica (vegeu Iacoviello, M. i Caldara, D.: «Measuring Geopolitical Risk», *American Economic Review*, 2022), que ha anat augmentant de manera gradual però sostinguda els darrers anys, i que avui se situa en xifres rècord des d'un punt de vista històric, el qual subratlla la idea que la incertesa és un dels principals condicionants de l'escenari econòmic.

En aquestes circumstàncies, els fluxos comercials han continuat creixent, però s'han reorientat a través de països neutrals o políticament propers a cada potència econòmica. Per exemple, una part important de les exportacions de la Xina als Estats Units, en lloc de fer-se directament, avui es vehiculen a través del Vietnam o de Mèxic. Des de la primera Administració Trump, les exportacions de la Xina als Estats Units han augmentat prop d'un 20%, mentre que les exportacions als països membres de l'ASEAN o a l'Amèrica Llatina s'han pràcticament duplicat. Entre els membres de l'ASEAN, destaquen els casos de Malàisia i el Vietnam, amb un augment del 138% i del 122%, respectivament. D'altra banda, les exportacions del Vietnam als Estats Units han repuntat gairebé un 200% en el mateix període. En un entorn de tensions comercials creixents i major risc geopolític, és probable que el paper d'aquests «països connectors» es reforci

(vegeu, per exemple, Gopinath, G. *et al.*: «Changing Global Linkages: A New Cold War?», *IMF Working Papers*, 2024).

Els lligams entre els Estats Units i la Xina continuen intensos a nivell comercial, com ho són també en altres àmbits. La inversió directa de les empreses americanes a la Xina no ha parat de créixer –tot i que s’ha diversificat a altres països–, i els xinesos són també uns dels principals tenidors d’actius financers (un 4% del total d’actius estatunidencs en mans estrangeres). Si bé aquesta xifra reflecteix una caiguda en termes relatius (al 2012 representava un 12%), en termes absoluts s’han mantingut estables els darrers anys, malgrat les turbulències per les quals ha travessat la relació bilateral. És per això que la Xina és encara un dels països amb major tinença d’actius estatunidencs, un fet que afegeix complexitat a la relació de rivalitat augmentada.

Per tot el que hem exposat, podem afirmar que ens endinsem en un món marcat per la competència a escala global, que fa que les friccions entre els diferents blocs en formació siguin recurrents. Podem recalcar, també, que és probable que s’incentivi la rivalitat davant la sospita que qui lideri aquest nou cicle econòmic lligat a les noves tecnologies obtindrà un avantatge que durarà dècades. No obstant això, els vincles que uneixen les diferents potències són intensos i difícilment es podran desfer. La tensió entre aquestes dues forces d’atracció i de repulsió probablement anirà a més. La *globofricció* està assegurada.

LA CURSA PELS MINERALS CRÍTICS EN L'ERA DE LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL I LA CRISI CLIMÀTICA

SOPHIA KALANTZAKOS

Professora d'Estudis Ambientals i Polítics
Públiques de la New York University-Abu Dhabi. És
autora de *China and the Geopolitics of Rare Earths*
(Oxford: Oxford University Press, 2018) i editora
de *Critical Minerals, the Climate Crisis and the Tech
Imperium* (Nova York: Springer, 2023)

El món es troba en una disjuntiva com a conseqüència de dues grans transformacions que estan configurant simultàniament les trajectòries socioeconòmiques i polítiques del segle XXI. En primer lloc, la crisi climàtica, que s'ha agreujat ràpidament causant inundacions recurrents, sequeres, incendis i fenòmens meteorològics extrems que comporten la destrucció d'actius físics, ecosistemes i mitjans de vida. En segon lloc, la tan esperada quarta revolució industrial que, a través del lideratge de la Intel·ligència Artificial, ha produït nivells extraordinaris de competència geoeconòmica i geopolítica per controlar l'*imperium* tecnològic.

Els llaços d'interdependència s'han convertit en una arma, la globalització s'ensorra i els minerals, indispensables tant per enfrontar el canvi climàtic com per fer possible aquesta revolució industrial, són ara un objecte desitjat que alimenta la disputa entre les economies més grans del món. La llista de minerals crítics continua ampliant-se, per incloure les terres rares, el liti, el cobalt, però també d'altres com el gal·li, el germani, l'indi, el grafit, el níquel o el coure, que són essencials per a la quarta revolució industrial. Els països rics en recursos esdevenen ràpidament simples localitzacions d'extracció, amb el perill de quedar-se enrere econòmicament i tecnològicament i ser més vulnerables als desastres climàtics.

Aquest no era l'escenari esperat. De l'Acord de París va sorgir un consens mundial per descarbonitzar i digitalitzar simultàniament l'economia global i encarar de manera més efectiva l'emergència climàtica. Aquesta proposta industrial es va centrar en la crisi de les emissions i en l'electrificació del transport

i la diversificació energètica mitjançant el desplegament d'energies renovables. Al mateix temps, el pla tenia per objecte desmaterialitzar grans sectors econòmics a través de la IA i la creació d'infraestructures digitals com el 5G i l'Internet de les coses, per millorar l'eficiència i reduir la petjada de carboni de la civilització industrial.

L'estratègia va començar a ensorrar-se quan els líders industrials de l'OCDE es van adonar que s'enfrontaven a l'enorme competència a causa de l'ascens de la Xina. Pequín no havia aconseguit només convertir-se en una potència econòmica, sinó que a més havia trobat la fórmula per produir aplicacions i tecnologies de descarbonització assequibles, esdevenint el fabricant principal de vehicles elèctrics i renovables. D'altra banda, la idea que la Xina anava anys enrere en la cursa per la IA (vegeu George, B. «Why DeepSeek caught so many in the West by surprise». *South China Morning Post*, 2/2/2025) i en les capacitats de digitalització es va demostrar falsa, un fet que va causar commoció a Washington i a Silicon Valley.

La Xina va fer, des de bon començament, grans inversions estratègiques en aquests sectors; va entendre que els minerals crítics no eren simples *inputs* clau per a aquests tecnologies i les seves aplicacions, i que assegurar totes les seves cadenes de subministrament, des de l'extracció fins a la venda, resultaria indispensable per liderar la transformació industrial futura. Pequín va desenvolupar forts lligams amb els països en desenvolupament, va llançar la Iniciativa la Franja i la Ruta (IFR) i va oferir finançament alternatiu a les institucions occidentals, construint nous bancs de desenvolupament i participant amb intensitat

en organitzacions internacionals, com l'ONU. A mesura que la Xina va augmentar el seu poder i influència, Washington la va percebre com una amenaça per al seu lideratge global, i la rivalitat Washington-Pequín va esdevenir un assumpte de primer ordre.

Durant l'Administració Obama, els Estats Units van fer un gir estratègic cap a Àsia, però va ser Trump qui, ja en el seu primer mandat, va declarar una guerra comercial amb la Xina i va assenyalar Pequín com el seu rival més important. La idea de distanciar-se de la Xina i frenar la seva acceleració i influència econòmiques van impregnar el pensament de Washington. I de bon començament, Trump es va centrar en les terres rares, no perquè pensés que eren importants per a «l'economia verda» estatunidenca, sinó pel seu valor per a la indústria de defensa.

Les seves polítiques de fricció, desconfiança i hipercompetència no van aturar-se, ans al contrari, es van intensificar, sota l'Administració de Biden. En aquest cas, l'objectiu de la nova administració demòcrata era que aquests materials, vinculats a la transició verda, creessin llocs de treball sindicals ben remunerats i també resiliència climàtica als Estats Units. Va signar la Llei *CHIPS*, i va proclamar el retorn de la política industrial a través de la Llei de Reducció de la Inflació (IRA), tot introduint nombrosos aranzels per frenar l'avantatge de la Xina en la transició ecològica i digital. També va formar, juntament amb altres nacions, l'Associació per a la Seguretat dels Minerals, encaminada a diversificar el subministrament i reduir el predomini de la Xina sobre les cadenes de subministrament clau.

El retorn de Trump a la Casa Blanca el 2025, va sumir els afers mundials en un estat de volatilitat permanent. Les noves guerres comercials van començar immediatament i van conduir a enfrontaments per les barreres

aranzelàries i no aranzelàries establertes contra aliats, socis i competidors estatunidencs per igual. La Xina, per suposat, va ser la més afectada, amb l'anunci d'aranzels que podrien arribar al 145 %, i que el maig de 2025 van quedar en suspens per l'acord entre Xi i Trump de pausar-los durant 90 dies mentre es duia a terme una negociació entre ambdós països.

La Xina va ser l'objectiu principal, però no l'únic, de l'*America First* de Trump. Des de gener de 2025, els països s'esforcen per negociar unes condicions que els evitin la imposició d'aranzels per part dels EUA, en defensa dels seus interessos nacionals, però també per intentar evitar una recessió mundial. I tot i aquesta incertesa, la UE i la Xina han reafirmat el seu compromís de descarbonització i digitalització de les seves economies respectives. Per contra, els Estats Units, seguint les indicacions de Trump, es van retirar immediatament de l'Acord de París i es van desdir de tota referència al clima o al medi ambient en el seu discurs de planificació de les polítiques públiques. Trump ha

capgirat radicalment la Llei de Reducció de la Inflació (IRA) elaborada per Biden i que tenia el clima com a «principi organitzatiu», i ha proclamat en el seu lloc una «emergència energètica» (vegeu La Casa Blanca, «Declaring a National Energy Emergency», 20 de gener de 2025), per justificar una nova inversió en combustibles fòssils i un augment de la producció d'energia nuclear per impulsar la IA. Ha apostat així mateix per la desregulació, retallant i fins i tot abandonant certes proteccions ambientals. A més, l'impuls de Washington per posar fi a l'acció climàtica, tant a escala nacional com mundial, pretén camuflar l'evidència creixent que la crisi climàtica i el desenvolupament de la IA, a aquest ritme frenètic, són incompatibles a causa de l'enorme petjada energètica d'aquesta tecnologia.

Trump ha capgirat radicalment la Llei de Reducció de la Inflació (IRA) elaborada per Biden i que tenia el clima com a «principi organitzatiu», i ha proclamat en el seu lloc una «emergència energètica»

És evident que els minerals crítics i les seves cadenes de subministrament continuaran sent elements clau en aquesta creixent batalla geoeconòmica. Els Estats Units mantindran un enfocament obertament transaccional i depredador per accedir-hi, com ho han demostrat les seves declaracions sobre Groenlàndia i l'Acord de Minerals amb Kíev, com a condició per mantenir el seu suport a Ucraïna. La Xina respondrà aixecant obstacles burocràtics, com ara nous requisits de llicències, per alentir les exportacions de materials. Per quí, a més, ha demostrat que no dubtarà, arribat el cas, a suspendre completament les exportacions de minerals i imants crítics per tal d'ofegar el subministrament de components clau per a la indústria de l'automòbil, fabricants aeroespacials, de semiconductors i contractistes militars arreu del món.

Quatre dècades de globalització han estat substituïdes per un nou món de «clubs» i «barres», i les cadenes de subministrament s'han «securitzat» cada vegada més. Certament, es desenvoluparan cadenes de subministrament més resilients, però també més costoses, lluny de la Xina, apel·lant la indústria de defensa com a justificació de la inversió en una direcció que requereix més reflexió a llarg termini i

més finançament per part dels contribuents. L'enfocament *America First* dels Estats Units i la impredictibilitat de la seva negociació implicarà també reajustaments geopolítics i geoeconòmics, atès que les nacions no volen tornar a un món de competència bipolar i prefereixen mantenir llaços d'interdependència, això sí, amb un èmfasi major en la resiliència.

Nous actors com les nacions del golf Pèrsic han invertit en aquest nou espai d'innovació tecnològica, utilitzant els seus fons sobirans de riquesa per adquirir un avantatge geoeconòmic alhora que s'ofereixen com a corredors i mediadors entre els principals actors industrials. Tot i que la cursa de la IA pot fer perillar l'acció climàtica, la UE i la Xina estan preparades per fer més sostenibles i digitalitzar les seves economies, conscients que l'amenaça climàtica és una realitat massa costosa per ignorar-la. No obstant això, hi ha formes per fer que aquestes transicions siguin més equitatives, justes, inclusives i atrevides, especialment dirigides al món en desenvolupament. Els criteris ambiental, social i de governança (ASG) proposats per la UE podrien ajudar a crear autonomia i capacitat per tal que les nacions del món en desenvolupament protegeixin els seus pobles, ecologies i recursos. La diplomàcia ecològica, la diplomàcia extractiva, l'intercanvi de coneixements i la producció de noves tecnologies donaran lloc a transicions més justes. Controls, contrapesos, criteris ecològics, una conversa real i la recopilació de dades precises sobre les necessitats d'energia i aigua d'aquesta eina revolucionària, la IA, són essencials. En última instància, seria perjudicial per a tots que la descarbonització i la quarta revolució industrial es converteixin en una cursa frenètica: per a l'obtenció de materials, les cadenes de subministrament «d'enginyeria geopolítica», la creació de barreres tecnològiques i de coneixement i més exclusions i desigualtats, ja que tot això conduiria a la securització de les solucions als reptes mundials.

EL FINANÇAMENT DE LA TRANSICIÓ VERDA EN UNA ERA D'EMERGÈNCIA I FRAGMENTACIÓ

KIRSTEN DUNLOP

Directora executiva de Climate-KIC¹

A les portes d'una nova era econòmica, l'anomenada «transició ecològica» requereix un càlcul sistèmic de com organitzem les nostres economies, i com tenim cura els uns dels altres i del nostre planeta. Està en joc la nostra capacitat col·lectiva de renovar els sistemes polítics, financers i culturals prou ràpid per tal de romandre dins dels límits planetaris, al mateix temps que preservem la justícia, l'estabilitat i la pau. El finançament d'aquesta transició no es pot entendre només com una assignació de recursos. No es tracta només de pensar com podem finançar la transició ecològica, sinó quin tipus de sistema financer –i, per extensió, quin tipus d'economia i societat– estem creant.

La transició ecològica enmig dels canvis geoeconòmics

El canvi climàtic és un agent actiu que remodela, com a mínim tàcitament, les narratives sobre comerç, seguretat i desenvolupament. Amb la Xina al capdavant en el camí per aconseguir la neutralitat climàtica i, d'altra banda, el Pacte Verd Europeu i els efectes en curs de la Llei de Reducció de la Inflació dels Estats Units (IRA), tot i que de manera no oficial, la cursa pel control de les cadenes de valor sustentables –matèries primeres, tecnologies i talent– s'està intensificant. Aquestes dinàmiques exigeixen que el finançament de la transició s'entengui com una qüestió geopolítica, ètica i existencial.

Finançament sistèmic per a un canvi transformador

Per obtenir una renovació sistèmica cal deixar d'invertir en les causes sistèmiques del col·lapse ambiental i social i invertir en models regeneratius. Una de les innovacions més necessàries és el finançament a través d'una cartera d'inversió sistèmica i de base local, per donar suport a solucions múltiples per a les ciutats, regions o cadenes de valor.

El finançament a través de cartera d'inversió podria accelerar la renovació dels instruments financers i les institucions, per exemple, cap a classes d'actius múltiples, bons urbans o bioregionals o, encara millor, nous tipus d'actius que dirigeixin la inversió a la naturalesa interconnectada, complexa i adaptativa de les solucions i transicions. Per exemple, invertir en «habitatges regeneratius» que permetin un aire més net, la restauració del medi ambient, un ús energètic amb zero emissions i beneficis per a la salut.

En aquest context, les institucions vertebradores del sistema financer exerceixen un paper clau, en tant que entitats que assegurin la connexió entre els fluxos de capital, les xarxes d'actors i els marcs de governança, facilitant mecanismes de finançament que impulsen els processos de transformació. Això inclou l'ús de condicionalitats i incentius alineats tant en la inversió pública com en la privada, amb l'objectiu d'incorporar criteris ambientals i socials en la presa de decisions. També implica reforçar la contractació pública verda i tancar els buits legals que permeten que productes i pràctiques no sostenibles accedeixin als mercats públics. Cal recórrer a eines com els Compromisos Anticipats de Mercat (CAM) i altres instruments relatius a la demanda, per tal de

1. Climate-KIC és una de les principals Comunitats de Coneixement i Innovació (KIC) sobre el clima a Europa. Es va crear el 2010 per l'Institut Europeu d'Innovació i Tecnologia (EIT), un organisme que pertany a la UE. Per a més informació: <https://www.climate-kic.org/>.

crear mercats líders per a productes i serveis sostenibles, proporcionant seguretat i escala a la innovació. La contractació ecològica, els CAM i la inversió sistèmica combinats creen l'impuls de mercat necessari per tal que les solucions emergents madurin i prosperin.

La política fiscal ha de dur a terme també un paper més actiu. Cal repensar la fiscalitat. En els sistemes actuals, gravem els llocs de treball, però deixem en gran manera la destrucció de recursos lliure d'impostos. Aquesta inversió soscava la circularitat i reforça l'externalització. En el seu lloc, hem de premiar l'eficiència material, la durabilitat i la reparació, i penalitzar el desgast, els residus i les emissions (vegeu «Systems Transformations Hub Policy Brief 2: Building a Secure and Thriving Europe: a systems approach to the 2024-2029 EU Strategic Agenda», Brussel·les, 1 de desembre de 2024). Impostos sobre el carboni, la contaminació i l'extracció de recursos capgirarien els incentius en l'economia, augmentant els ingressos i enviant alhora senyals clars a inversors i consumidors. Aquestes reformes han d'anar acompanyades d'inversió i mecanismes redistributius en vies de transició per garantir l'equitat i l'acceptació social.

En el context de la transició ecològica, tenen sentit principis similars als defensats per John Maynard Keynes en el seu llibre de 1940 *How to pay for the War* [Com pagar una guerra]: un ús ben calibrat d'una fiscalitat progressiva, una inversió pública i unes mesures de redistribució de la riquesa poden finançar la transformació sense desestabilitzar els fonaments econòmics. La insistència de Keynes en l'equitat, la claredat de propòsit i la planificació estratègica continua sent fonamental en una era en què l'amenaça existencial no és la conquesta militar, sinó el col·lapse ecològic.

El cost de la inacció no és zero. Una manca d'inversió en la transició ecològica avui ens conduirà a una espiral de costos en el futur. Per tal d'evitar-los, cal un canvi cultu-

ral en les finances: passar de l'eficiència a la resiliència, de la competència a la cooperació i de l'extracció a la regeneració.

Des de la perspectiva dels sistemes financers, el Consell d'Estabilitat Financera (CEF) té en aquesta qüestió un paper potencial encara no explorat. Quan el 2009 el CEF va prendre la decisió d'introduir la noció de risc estratègic i, posteriorment, de risc sistèmic, i amb això, la necessitat d'adoptar requisits prudencials i de governança per a les Institucions Financeres considerades d'Importància Sistèmica (SIFI, per les seves sigles en anglès) i, per tant, «massa grans per fer fallida», els bancs i les asseguradores es van veure obligades a actuar. Si el CEF reconegués les implicacions dels riscos sistèmics als quals ens enfrontem i introduís requisits de condicionalitat i intervenció per als sistemes d'aprovisionament d'importància sistèmica (com sistemes alimentaris, d'aigua i energia), a les institucions financeres i els governs que els donen suport se'ls donaria el rumb que necessiten per moure capital de manera més decisiva.

Infraestructura per a una economia viva

Per finançar la transició ecològica a escala també hem de preguntar-nos: què estem construint? No només en termes d'infraestructura física –xarxes d'energia, edificis, transport– sinó també institucional: polítiques, maneres de mesurar i models de governança que permetin que sorgeixi i prosperi una economia justa i sostenible.

Cal tornar a pensar els processos pressupostaris i incloure-hi la resiliència climàtica. Ens calen taxonomies alineades amb el clima que vagin més enllà del carboni, a fi d'incorporar-hi la justícia social, la biodiversitat i la circularitat. Cal aconseguir acords internacionals que permetin una inversió coordinada en béns públics globals, des de la descarbonització fins a la protecció dels oceans, i una governança que sigui integrativa i plural. I requerim, per acabar, institucions locals de

referència (ciutats, universitats, cooperatives) que puguin traduir aquestes ambicions en accions específiques per a cada lloc.

Els futurs de la guerra i el preu de la pau

La crisi climàtica també és una crisi de seguretat, com es fa esfereïdorament evident en l'actualitat. Però la guerra mateixa és també un risc climàtic, tant per la seva petjada de carboni com per la desestabilització política que desencadena. Com hem vist a Ucraïna, els conflictes afecten les transicions energètiques, les cadenes de subministrament i la cooperació, al mateix temps que estimulen la innovació i l'acceleració en sectors determinats. El futur de la guerra podria estar cada vegada més relacionat amb la qüestió ecològica: lluites entorn del col·lapse dels ecosistemes, a través de tàctiques asimètriques dirigides a infraestructures o a través de la cibermanipulació dels sistemes energètics i alimentaris a través de la IA. En aquest sentit, el finançament de la transició ecològica és un imperatiu de seguretat. Invertir en sistemes energètics i en agricultura resilients al clima i en una governança equitativa és invertir també, en pau. En última instància, finançar la transició ecològica implica preguntar-nos què valorem i com ho mesurem. El PIB, els valors dels accionistes i els rendiments trimestrals són indicadors insuficients per a un món ecològicament desbordat. Necessitem noves formes de mesurar i noves eines de traçabilitat i recompensa.

La veritat incòmoda és que no manca capital per fer el que cal fer; el que cal és una alineació de propòsits. Es continuen invertint grans sumes en una direcció que perpetua l'estatu quo, amb una elevada petjada de carboni, fràgil i extractiva. Una de les tasques principals en el finançament de la transició ecològica consisteix no tant a trobar nous fons com a reorientar els fluxos de capital

La transició ecològica és la condició fonamental per a la continuïtat de la vida econòmica i social

existents. La innovació en el finançament pot tenir un paper catalitzador: des dels bons verds i el finançament combinat fins als fons de transició de base local i els models de finançament regeneratiu. Però aquesta innovació ha d'estar al servei de la transformació i no només de l'enginyeria financera. La transició ecològica és la condició fonamental per a la continuïtat de la vida econòmica i social.

Això implica redissenyar els sistemes financers per incorporar la direccionalitat i la rendició de comptes. Significa també canviar les normes fiduciàries per incloure el valor ecològic i social a llarg termini. Significa integrar la transparència, la condicionalitat i l'aprenentatge col·lectiu en el moviment de capitals. I també afermar-se a una visió de prosperitat comuna dins dels límits ecològics.

La qüestió del finançament de la transició ecològica emergeix, en resum, no solament com un desafiament del capital, sinó de la consciència. Vivim un moment que reclama honestetat radical i possibilitat generativa. Allò que decidim finançar –i de quina manera– determinarà no solament la forma de les nostres economies, sinó també el destí de les nostres societats. En un món fragmentat, les finances verdes són el teixit connectiu que pot unir visió i acció, risc i resiliència, economia i ecologia. És hora de finançar el futur que realment volem. Junts, amb previsió, integritat i imaginació.

RIVALITAT ENTRE LES GRANS POTÈNCIES: RISC O OPORTUNITAT PER A LES POTÈNCIES MITJANES EMERGENTS?

ARINA MURESAN

Investigadora sènior, Institute for Global Dialogue de la University of South Africa (Pretòria)

A mesura que les grans potències tradicionals s'enfronten a desafiaments interns i externs, les potències mitjanes emergents tenen l'oportunitat de refermar-se com a actors clau en la configuració del futur de les relacions internacionals. És un moment crucial, atès que cada vegada es prioritza més la hiperregionalització per damunt d'un multilateralisme més ampli. Institucions multilaterals com les Nacions Unides o l'Organització Mundial del Comerç (OMC) han de fer front a un escepticisme creixent, ja que són percebudes com incapaces d'abordar eficaçment els reptes actuals com el canvi climàtic i la desigualtat econòmica. En aquest context, quin paper tindran les potències mitjanes en la configuració del nou ordre global i quins seran els seus aliats?

El comerç és el millor instrument per construir aliances diplomàtiques i estratègiques sòlides, alhora que promou el creixement econòmic i el desenvolupament. En els darrers anys, el multilateralisme ha patit un declivi important, impulsat pels mateixos estats que el van crear en el seu moment. L'OMC continua sent una institució fonamental i convé analitzar acuradament com pot seguir creant un entorn adequat al seu propòsit. El canvi de marcs cooperatius i multilaterals cap a enfocaments més bilaterals fa palesa una tendència a la reducció del multilateralisme en la governança del comerç mundial. A mesura que els països prioritzen cada vegada més els interessos nacionals i la sobirania enfront de la cooperació col·lectiva, i les tensions geopolítiques agreugen els dèficits de confiança en les institucions multilaterals, l'OMC continua sent vital per resoldre les disputes comercials i garantir l'estabilitat i l'equitat en el comerç internacional.

Malgrat tot, és imprescindible reformar aquesta institució per tal de modernitzar les seves normes comercials i adaptar-les a l'evolució de les realitats econòmiques mundials, com el comerç digital, el canvi climàtic i la dinàmica del poder econòmic emergent.

Noves formes de compromís i transaccionalisme generalitzat

El sistema de regles i institucions multilaterals de l'arquitectura internacional està sotmès a una forta pressió. Al llarg dels anys, l'economia mundial ha generat una desigualtat estructural en l'accés als mercats globals i ha confiat excessivament en la capacitat d'unes poques economies o indústries dominants per donar forma a les cadenes de valor. En un món en constant evolució, marcat especialment per la competència entre els Estats Units i la Xina, el paper d'una potència mitjana ve determinat per les seves dimensions, l'ambició regional i l'accés als recursos.

Les potències mitjanes no busquen necessàriament un estatus de gran potència. A més, no tenen el poder suficient per imposar un canvi estructural unilateralment, i per això té tant valor el pes col·lectiu de les coalicions que convergeixen al voltant de posicions comunes a les institucions multilaterals. A les potències mitjanes els interessa, per tant, un sistema multilateral, ja que els serveix de motor en facilitar la creació d'un entorn previsible i un ordre basat en regles. Per aquest motiu li atorguen una gran importància en relació amb això i al compliment de les normes. Perquè l'acció col·lectiva de les potències mitjanes vagi més enllà dels límits que dibuixa la competència

entre les grans potències, és important que les primeres tinguin una bona dosi de *poder suau*, que es tradueixi en credibilitat com a bon ciutadà del món, capacitat per exercir la seva política exterior amb un cert grau de flexibilitat i independència, i que trobin nínxols d'actuació, com l'abordatge normatiu o la capacitat de mediació. També és important que puguin assumir rols de lideratge regional i institucional, com ara la presidència rotatòria d'iniciatives com el G20 o la pertinença no permanent al CSNU.

Les potències mitjanes tenen un interès substancial en la reactivació del sistema multilateral, ja que facilita el seu creixement a través de la inclusió i la transparència en un règim econòmic liberal competitiu. Per la seva banda, el minilateralisme o la diplomàcia de clubs i col·lacions més petites i flexibles d'estats que cooperen en determinades qüestions representen una oportunitat estratègica per impulsar la creació de coalicions més o menys àmplies dins de les institucions multilaterals.

Jugar en un sistema trencat: riscos i recompenses

En general, les polítiques de les grans potències han marcat profundament les plataformes multilaterals. En primer lloc, la paralització i l'estancament d'aquestes institucions és una estratègia que permet a les grans potències bloquejar accions que no les beneficien i que deixen entreveure un canvi en l'estatu quo. Des del 2017, els Estats Units s'han negat a renovar els jutges de l'Òrgan d'Apel·lació i Solució de Diferències de l'OMC i a realitzar nous nomenaments, amb el pretext d'una extralimitació judicial d'aquest tribunal que atenta suposadament contra la sobirania dels Estats Units. Les potències mitjanes es veuen afectades per això, atès que el seu desenvolupament passa per un entorn basat en regles.

En segon lloc, les normes liberals s'han afeblit i això crea precedents per a un excepcionalisme que justifica el comportament de les

grans potències quan operen al marge d'unes normes que, en canvi, s'espera que siguin respectades per les potències més dèbils. En aquest sentit, l'ascens de la Xina i el seu capitalisme d'Estat han rebut moltes crítiques per part dels Estats Units i d'Europa pel fet de recórrer a pràctiques proteccionistes com ara aranzels, subvencions a l'agricultura i control de les exportacions per mitjà d'empreses estatals i de la política industrial –vegeu Pearson, M., Rithmire, M. i Tsai, K: «China's Party-State Capitalism and International Backlash: From Interdependence to Insecurity». *International Security*, vol. 47, n.º 2 (tardor 2022)–. En aquest context, les potències mitjanes es distingeixen de les grans per l'ús que fan de les excepcions com a escuts polítics al mateix temps que s'adhereixen al compliment de la norma. Per exemple, es dona més suport a normes liberals com el lliure comerç i la no discriminació, però existeix un proteccionisme selectiu en el cas de sectors sensibles com la defensa per part de Sud-àfrica i l'Índia dels Aspectes dels Drets de Propietat Intel·lectual relacionats amb el Comerç (ADPIC) en les tecnologies relacionades amb la COVID-19. Això ha permès que aquestes potències mitjanes explotin creativament les normes de l'OMC per millorar la seva competitivitat econòmica.

En tercer lloc, la creació d'acords comercials paral·lels permet que les grans potències defugin les normes de l'OMC en matèria de digitalització, treball i medi ambient. Per exemple, el Mecanisme d'Ajustament en Frontera per Carboni (MAFC) de la Unió Europea estableix una norma particular que els exportadors han de complir perquè, altrament, la càrrega fiscal recau en els importadors europeus, que ara han de fer front a impostos addicionals sobre els productes que entren a Europa. Això ha donat lloc a l'ús dels furs de conveniència, de manera que els estats recorren igualment als acords de lliure comerç i als regionals d'una forma cada vegada més transaccional i, sovint, busquen el seu propi camí entre els acords de lliure comerç i les regles de l'OMC, a les quals

s'adhereixen amb una tendència a la regionalització i l'enfortiment de la cooperació regional entre el Sud Global.

En quart lloc, les tendències creixents en aquest multilateralisme fracturat donen pas a noves iniciatives que consoliden la influència regional i de les grans potències a través de la diplomàcia minilateral i la dels clubs que, si bé millora la implementació de les agendes, redueix també la possibilitat d'una participació general basada en la igualtat. Això es reflecteix en iniciatives de declaració conjunta, en particular sobre el comerç electrònic, que permeten l'OMC avançar més ràpidament en qüestions d'actualitat i, per tant, augmentar la possibilitat d'una reforma per part dels seus membres. Tanmateix, d'aquesta manera es debilita el potencial de l'OMC per arribar a acords mitjançant el consens, ja que les discussions estan dominades per economies més avançades, i també genera dubtes sobre la legitimitat d'aquestes decisions –vegeu Pittet, F.: «African Participation in WTO E-Commerce Negotiations: Policy Positions and Development Issues». *SIIA. Policy Insights*, n.º 131 (juny 2022)–. Les potències mitjanes han assumit el lideratge davant de

l'estancament de l'OMC. Aquesta immobilització, de fet, ja va conduir a la creació del Procediment Arbitral Multipartit d'Apel·lació Provisional (PAMAP) per part de Canadà i la UE, una iniciativa que és plurilateral, ja que compta amb el suport de 54 dels 164 membres, i que busca vies alternatives per recuperar la resolució de diferències.

Finalment, les grans potències han utilitzat aquest discurs que debilita la confiança en el multilateralisme per controlar la narrativa i etiquetar tots els que s'oposen a les seves accions com amenaces a l'ordre internacional i mantenir així els aliats existents. Les potències mitjanes també estan donant forma a interessos estratègics i posicions de principis amb l'ús del *poder suau* per atenuar els guanys pragmàtics de la manipulació de les regles. Això els atorga un aire d'autoritat moral en aparentar obtenir poc benefici del transnacionalisme. Per exemple, Turquia dona suport als marcs econòmics occidentals, però al mateix temps imposa regularment prohibicions d'importació o aranzels, tot al·legant crisis econòmiques o polítiques com a pretext.

En conclusió, tot i que les guerres comercials posen de manifest un component transaccional que pot enfortir un Estat al segle XXI, també reflecteixen una estratègia de política exterior i una orientació geoestratègica que desborden els límits del comerç. En un escenari on les grans potències aprofiten les estructures i debilitats del sistema multilateral per reforçar els seus propis interessos, les potències mitjanes esdevenen actors clau: actuen com a estabilitzadores i intermedïàries, sovint alineant-se amb les potències dominants, però sense renunciar als seus rols regionals. Aquest context obre la porta a una possible desvinculació de les potències mitjanes respecte a la disfuncionalitat del sistema multilateral, cosa que podria afeblir encara més estructures globals com el comerç. Per tant, la gran incògnita és si aquestes potències optaran per reparar el sistema o bé contribuiran al seu col·lapse definitiu.

LES POTÈNCIES MITJANES I EL NOU ORDRE ECONÒMIC EN UN MÓN FRAGMENTAT

MIRAS ZHIYENBAYEV

Assessor del President del Consell d'Afers i
Iniciatives Internacionals de la Maqsut Narikbayev
University (Astana)

Les rivalitats entre les grans potències estan sacsejant l'economia mundial, però el futur de l'economia depèn cada vegada menys de les accions de Washington o de Pequín i més de les accions de les potències mitjanes. En una època de guerres comercials entre els Estats Units i la Xina i d'una fragmentació geopolítica general, les potències mitjanes tenen la responsabilitat d'esmoreir aquestes rivalitats, estabilitzar cadenes de subministrament fràgils i promoure marcs de cooperació quan les superpotències no ho fan. I ho fan mitjançant la multialineació (implicant totes les parts amb pragmatisme), l'emprenedoria institucional (forjant noves coalicions i normes) i a través de la connectivitat estratègica (construint vincles que mantenen el flux comercial).

En lloc d'un únic *hegemon* que dicti les condicions, sembla que està emergint un ordre econòmic multipolar més distribuït, que les potències mitjanes teixeixen silenciosament mitjançant acords comercials, d'infraestructures i diplomàtics. Aquests països exerceixen una influència moderadora precisament perquè no són superpotències: al resistir-se a quedar enquadrades en l'eix binari Estats Units-Xina, impedeixen que un bloc imposi la seva voluntat a la resta. Són països que operen en els espais grisos, cultivant relacions amb totes les parts, el que es coneix com un enfocament d'«alineació múltiple». Aquest entorn evidencia que el domini del *poder dur* ja no és suficient per garantir-ne la influència. Els tancs i els míssils no poden assegurar l'accés a rutes comercials ni a recursos crítics. Els fluxos econòmics, la legitimitat i el control dels punts d'estrangulament són igualment importants, fet que recorda que els oleoductes i els ferrocarrils poden ser tan estratègics com els exèrcits.

El Kazakhstan: pont euroasiàtic

Aquest país, encaixonat entre els seus gegants veïns, Rússia i la Xina, ha caminat durant molt de temps en la corda fluixa, però darrerament ha convertit aquest equilibris en una oportunitat. Des de la invasió russa d'Ucraïna, el Kazakhstan ha redoblat esforços per diversificar la seva dependència de les rutes logístiques i comercials russes, posicionant-se com un pont euroasiàtic vital. La iniciativa més emblemàtica ha estat el «corredor central» transcaspià, una ruta de trànsit d'est a oest des de la Xina que recorre Àsia Central, creua el mar Caspi, travessa el Caucas (Azerbaidjan i Geòrgia) i arriba fins a Turquia i Europa. El Kazakhstan, per la seva banda, està ampliant la capacitat ferroviària en el seu tram de la ruta –estesa de noves vies, millora dels ports al Caspi i racionalització de les duanes– per gestionar el flux creixent de mercaderies.

Aquesta estratègia ja està donant els seus fruits. Amb el desviament de la càrrega ferroviària xinesa de Rússia, el trànsit ferroviari del Kazakhstan es va disparar, fet que va generar taxes de trànsit i inversions. La política «multivectorial» més àmplia del país, que consisteix a implicar-hi tots els socis, és evident: els funcionaris kazakhs cooperen amb la Xina en projectes de la Franja i la Ruta, es coordinen amb l'Azerbaidjan, Geòrgia i Turquia en la gestió dels corredors i mantenen consultes amb la Unió Europea sobre normes i finançament. De fet, Europa ha donat suport a aquesta ruta en el marc de la seva recerca de línies de subministrament més segures. La iniciativa *Global Gateway* de la UE (un pla de connectivitat concebut com a resposta a la Franja i la

Ruta) considera ara el corredor central com un projecte de referència, un fet que ha estat rebut amb entusiasme al país centreamericà. Quan Espanya va ocupar la presidència rotatòria de la UE a finals de 2023, Madrid va fer d'Àsia Central una prioritat en la seva política exterior, emfatitzant el potencial del corredor central com a principal artèria est-oest.

El Kazakhstan ha sabut mantenir una diplomàcia equilibrada amb totes les grans potències: una delicada dansa de multialineament. Continua formalment aliat amb Rússia a través de blocs econòmics i de seguretat, malgrat que Astana se n'ha desmarcat pel que fa a la guerra d'Ucraïna (en no reconèixer les annexions russes i fent una crida al diàleg). El Govern del president Kasym-Zhokas Tokayev ha donat la benvinguda també als inversors occidentals i asiàtics que fugen del mercat rus, oferint el Kazakhstan com una alternativa estable. En paral·lel, també les relacions amb la Xina es continuen intensificant en l'àmbit econòmic, tot i que el Kazakhstan es cuida prou de no esdevenir un vassall de Pequín. L'encert consisteix a mantenir totes les portes obertes. Es tracta de política de trànsit en acció: en desenvolupar rutes alternatives, el Kazakhstan es dota d'opcions i elements de negociació. En plena tempesta geopolítica, el Kazakhstan ha sabut crear un espai estratègic propi. Lluny de ser un espectador passiu, aquesta potència mitjana ha aprofitat la crisi per impulsar una visió d'una Euràsia connectada i multipolar on cap gegant imposa la seva hegemonia.

Espanya com a centre de connectivitat

A l'altre extrem de la massa continental euroasiàtica, Espanya ha adoptat una estratègia similar a la de les potències mitjanes, convertint la seva situació geogràfica i les seves aliances en un avantatge. Pensem en el paper d'Espanya en la seguretat energètica d'Europa en plenes turbulències bèl·liques i durant la pandèmia. Espanya compta amb la xarxa

de terminals de gas natural liquat (GNL) més gran d'Europa i ha estat un punt d'entrada fonamental per al gas no rus. Quan el 2022 els gasoductes russos van reduir dràsticament el subministrament de gas a Europa, els ports espanyols van ser clau per descarregar el gas de substitució procedent de fonts com els Estats Units i el nord d'Àfrica. Els dirigents espanyols van pressionar per ampliar les connexions per gasoducte de la península Ibèrica a la resta d'Europa, reconeixent que qui controla la infraestructura de trànsit pot fer o trencar la resiliència del subministrament continental. Aquest impuls a un nou interconnector de gas (que ara evoluciona cap a un projecte de gasoducte d'hidrogen) posa de manifest que Espanya és conscient que la connectivitat és poder: una potència mitjana pot guanyar influència aportant la infraestructura de la qual altres països depenen.

Durant la seva presidència de la UE el 2023, Madrid es va proposar reforçar els llaços de la UE amb Amèrica Llatina i Àsia Central, regions en què les afinitats històriques i lingüístiques d'Espanya (en el cas de la primera) i els seus nous interessos estratègics (en el cas de la segona) li confereixen una credibilitat única. En advocar per una cimera UE-Àsia Central i impulsar la inversió de les connexions de transport transeuràsiques, Espanya va contribuir a garantir que la resposta de la UE a una economia mundial fragmentada no fos simplement replegar-se sobre si mateixa o aferrar-se als Estats Units, sinó interactuar amb una coalició més àmplia de socis.

És per això que l'associació cada cop més intensa entre Espanya i el Kazakhstan ha esdevingut un dels fets més notables d'aquest acostament entre les dues regions. A primera vista, aquests dos països tenien una interacció limitada. No obstant això, i a mesura que el Kazakhstan ha anat adquirint importància estratègica, Espanya ha anat estrenyent els seus llaços econòmics i fins i tot de seguretat amb el país. Ambdós estats mantenen una Associació Estratègica des de 2010, i el co-

merç s'ha disparat els darrers anys. Tant és així que el 2022, el comerç bilateral va superar els 3.000 milions de dòlars, gràcies al petroli kazakh que nodreix les indústries espanyoles i les desenes d'empreses espanyoles que veuen oportunitats d'inversió al país centreesiàtic (des del fabricant ferroviari Talgo, que ha modernitzat els ferrocarrils del país, fins a les empreses d'energies renovables o les plantes de fertilitzants).

És gràcies a saber jugar aquest paper de pont, que Espanya ha impulsat el seu perfil internacional. I això és una demostració més que, tot i no ocupar el primer lloc pel que fa a força militar o poder econòmic, tot país pot exercir una influència enorme connectant altres països. Tant com a amfitrió de les converses entre líders llatinoamericans i de la UE, o com a defensor de les infraestructures que uneixen el Mediterrani amb el Caspi, Madrid ha assumit el paper de convocant i connector, fet que reforça la legitimitat d'Espanya, en tant que país que construeix i no divideix.

Configurar el nou ordre

Els esforços del Kazakhstan i Espanya són microcosmos d'un fenomen més ampli: l'auge de l'activisme de les potències mitjanes en el sistema econòmic internacional. Demostren que quan el lideratge tradicional de les grans potències flaqueja, o es mou únicament per l'interès propi, altres poden fer un pas endavant per liderar pel seu compte, i ho faran. Però aquests esforços, per més importants que siguin, continuen sent en gran mesura cas a cas i en paral·lel. El pas següent doncs, és la coordinació: cal que les potències mitjanes col·laborin conscientment per amplificar el seu impacte. Això podria significar que el Kazakhstan i Espanya col·laborin per alinear el corredor central amb les xarxes de transport europees, o que patrocinin conjuntament iniciatives internacionals en matèria de seguretat de la cadena de subministrament i la transició energètica.

El punt clau és que les potències mitjanes no s'han de conformar a reaccionar davant d'un ordre en procés de canvi o, pitjor encara, aïllar-se. Tenen l'oportunitat –fins i tot l'obligació– de configurar el nou ordre econòmic de manera proactiva. Unint la seva influència, poden establir normes per a les tecnologies emergents, garantir que les rutes comercials continuïn sent obertes i inclusives i defensar els principis d'equitat i multipolaritat en les institucions mundials. En molts sentits, estan millor posicionades per fer-ho que qualsevol altra superpotència: tenen els números, la legitimitat regional i, sovint, l'autoritat moral que neix de no ser percebudes com a hegemòniques.

Vivim temps en què cap capital té la clau de la governança econòmica mundial en solitari. Per això és tan important que les capitals «mitjanes» s'uneixin i facin un pas endavant. Mitjançant una diplomàcia intel·ligent, la creació de xarxes i l'èmfasi en la cooperació pràctica, les potències mitjanes poden evitar que el món derivi indefectiblement cap a blocs rivals que obliguin als països més petits a triar un bàndol. Poden demostrar que el pragmatisme no és sinònim d'impotència: pot ser ètic i dinàmic, i obrir camí cap a l'estabilitat allà on els grans enfrontaments ideològics fracassen. En un món fragmentat, allò que és intermedi pot resistir. Està en mans de les potències mitjanes assegurar-se que sigui així.

EXCLUSIVITAT ESTRATÈGICA: L'AUGE DEL PLURILATERALISME EN UN ORDRE ECONÒMIC FRAGMENTAT

PAU ÁLVAREZ-ARAGONÈS

Màster en Afers Transatlàntics pel Col·legi d'Europa i The Fletcher School de la Tufts University. Consultor del Banc Mundial sobre projectes centrats en la UE; especialista principal a *Plurall*

Després de la Guerra Freda, el món va experimentar una hiperglobalització dels mercats internacionals que va integrar moltes cadenes de subministrament sota una «interdependència complexa» –un concepte suggerit pels politòlegs Robert Keohane i Joseph Nye a la dècada de 1970–, que sosté que els països eviten el conflicte a causa de la simbiosi entre les seves economies i societats. Aquest interès es va veure afavorit per l'existència del règim comercial multilateral sota la direcció de l'Organització Mundial del Comerç (OMC) i d'altres institucions financeres, com ara el Banc Mundial o el Fons Monetari Internacional. No obstant això, amb posterioritat a la crisi de 2008, aquesta tendència s'ha revertit i els acords de lliure comerç s'han reduït dràsticament. És més, els fluxos internacionals de capital no han recuperat mai els nivells que tenien amb anterioritat a la crisi. Això s'ha acompanyat del sorgiment d'una classe política populista, obertament hostil a la globalització, que recolzada en els efectes adversos de la pandèmia de la COVID-19, està afectant profundament la integració comercial.

El 2018, durant el primer Govern de Donald Trump, la competència econòmica i comercial entre els Estats Units i la Xina ja va augmentar notablement. El canvi de color a la Casa Blanca no va revertir aquesta tendència, ans el contrari, ja que l'Administració

Biden va intensificar aquesta disputa, focalitzant-la en la tecnologia i utilitzant els controls a l'exportació per limitar l'accés de la Xina als

semiconductors que possibiliten la Intel·ligència Artificial. Tal com va establir Jake Sullivan, qui fou llavors conseller de Seguretat Nacional dels Estats Units, la seguretat econòmica s'ha imposat en detriment del lliure comerç. I val a dir que el retorn de Trump a la presidència, la imposició d'aranzels i la multiplicació d'eines comercials confirma quelcom que ja s'intuïa: el paradigma del lliure comerç, tal com es coneixia a la dècada de 1990, i que es considerava un paradigma internacional compartit, pot haver

arribat al seu final. En el seu lloc, està emergint el plurilateralisme com a «bé substitutiu» en l'ordre econòmic internacional.

El retorn de la rivalitat sistèmica i l'auge de la seguretat econòmica fragmenten cada cop més les institucions econòmiques multilaterals. L'OMC ha ensopegat amb problemes estructurals a l'hora de promoure les negociacions comercials a causa del seu principi de «compromís únic», que fa que la presa de decisions sigui força inflexible i molt sensible a qualsevol possible desacord. D'altra banda, el Compromís de Wassenaar –el fòrum multilateral que regula els controls a l'exportació de tecnologies de doble ús– està sotmès a la reticència de Rússia de cooperar des que va començar la guerra d'Ucraïna. Mentre que les

institucions multilaterals es troben en una via morta, altres fòrums més restrictius, com el Grup dels Set (G7), agafen embranzida.

El plurilateralisme constitueix un enfocament diferent dels marcs multilaterals tradicionals pel seu plantejament sectorial i multipartit de la governança econòmica, amb menys països implicats però amb més capacitat resolutiva. Aquest sistema agilitza la presa de decisions, com es va poder comprovar a la cimera dels G7 celebrada el 2023 al Japó o en la d'Itàlia de 2024, al temps que permet que els països tractin els vincles entre economia i seguretat de forma diferent a com es tracten en els espais multilaterals tradicionals. No obstant això, allò que fa que el plurilateralisme sigui tan rellevant per als reptes actuals és el seu paper clau com a reflex de les aliances geopolítiques i en la seva reconfiguració.

L'agenda plurilateral impulsada per la Casa Blanca des de 2022 ha reforçat els vincles amb un conjunt d'aliats a Europa i a l'Indo-Pacífic (Japó, Austràlia, Corea del Sud i Índia) per contrarestar la influència econòmica de la Xina. D'altra banda, aquests països s'han alineat cada vegada més amb la postura estatunidenca contra la Xina. Pequín, per la seva banda, fa temps que inverteix en possibles aliats del Sud Global i en economies en expansió com Indonèsia. A més, la Iniciativa de la Franja i la Ruta (BRI, per les seves sigles en anglès) està apropant molts països africans a la Xina. Aquesta tendència plurilateral es coneix com a *friend-shoring*, una pràctica que consisteix a focalitzar les relacions econòmiques en aquells països considerats aliats o socis.

La tendència al plurilateralisme, com s'ha esmentat, està provocant una recomposició de les associacions comercials i desviant i fragmentant els acords econòmics existents entre els Estats Units i la Xina, com també

entre la resta del món. No obstant això, les aliances econòmiques dels Estats Units estan actualment en entredit a causa de les decisions recents del Govern de Trump. En comptes de vincles estratègics i sectorials, l'executiu actual reivindica allò que la consultora de geopolítica Minerva Technology Futures anomena la «Fortalesa Amèrica». El Govern de Biden, tot i que va intentar restringir l'activitat comercial d'alguns sectors tecnològics estratègics, també va treballar per enfortir les aliances i associacions dels Estats Units a través de fòrums com el Consell UE-EUA de Comerç i Tecnologia, en la lògica del plurilateralisme.

Ara bé, la sacsejada de les aliances econòmiques que duu a terme l'Administració Trump podria fragmentar molt més severament l'ordre econòmic. A diferència dels seus predecessors republicans, i després de decennis de polítiques favorables al lliure comerç, Trump enalteix l'aplicació d'un nou enfocament de *poder dur* a la política comercial. Mitjançant la imposició de forts aranzels, tant als seus aliats com als seus competidors, i el replantejament general dels compromisos històrics dels Estats

Units en matèria de seguretat, l'Administració Trump està provocant un qüestionament profund de les normes internacionals. El dubte és: serà aquesta tendència cap al plurilateralisme un primer pas cap a un nou ordre econòmic «unilateral»? O per contra, la resta de països continuaran teixint acords econòmics multilaterals sense comptar amb la concurrència dels Estats Units?

En aquest nou paradigma plurilateral, els Estats Units i la Xina promouen dos models de governar els mercats que són fonamentals i coherents amb la seva estratègia de seguretat nacional. Ara bé, aquesta competència està polaritzant cada vegada més el món en dos blocs, amb alineaments i interessos estratègics

En lloc d'excloure's mútuament, el multilateralisme i el plurilateralisme podrien -i haurien- de coexistir en un mateix espai econòmic i d'acord amb les mateixes normes internacionals

divergents respecte al comerç. Per aquest motiu, el debilitament de les institucions multilaterals pot desembocar en un ordre mundial fragmentat, en el qual el Sud Global quedi reduït al paper de simple espectador de la competició entre potències, sense veu ni vot, i en que el seu principal vector de desenvolupament sigui la captació d'inversions de les potències rivals, interessades a atraure'l a la seva esfera d'influència per superar els seus rivals. És per això que el reduït nombre de membres del G7 limita la seva legitimitat i inclusivitat a l'hora de tractar qüestions globals. Per exemple, quan es parla d'assegurar les cadenes de subministrament de minerals crítics, el format G7 no té en compte països fonamentals com Xile, Indonèsia o Moçambic. Cal, per tant, un debat més ampli sobre reformes normatives en l'àmbit multilateral per garantir que els fòrums plurilaterals no accentuin les divisions mundials.

Els països del Sud Global són conscients des de fa molt de temps que el sistema multilateral promogut per les antigues potències colonials no respon a les seves necessitats. I és per això que, en molts casos, exploren alternatives mitjançant les seves pròpies iniciatives de plurilateralisme. L'Àrea de Lliure Comerç Con-

tinental d'Àfrica (ALCCA) es pot considerar un exemple de plurilateralisme, ja que actualment és la zona més gran de lliure comerç del món. Aquesta iniciativa, que reuneix els 55 països de la Unió Africana i vuit comunitats econòmiques regionals, crea un mercat únic per a aquest continent. No obstant això, prioritzar el plurilateralisme en detriment del multilateralisme també té un cost, ja que allunya el Sud Global de la taula de debat sobre qüestions fonamentals com la Intel·ligència Artificial, els minerals crítics o la resiliència de les cadenes de subministrament.

La idea d'interdependència complexa de què parlaven Keohane i Nye va arrelar en el món acadèmic i va esdevenir part de l'impuls liberal que donaria forma al món posterior a la Guerra Freda. Aquest enfocament va permetre considerar el comerç i la cooperació com a opcions racionals per als estats. Tot i que el liberalisme va determinar les institucions multilaterals, el 2025 la situació actual de la política mundial posa en evidència que la cooperació econòmica no ha estat suficient per apaivagar els conflictes entre països. Així doncs, en el context actual de desarticulació del multilateralisme econòmic, el plurilateralisme pot constituir un enfocament efectiu, més compensat, en el qual les exigències de seguretat econòmica coexisteixin amb una cooperació eficaç. De la mateixa manera, la reducció del nombre de països participants pot conferir a les diverses agrupacions un caràcter més dinàmic i flexible, capaç d'evolucionar i donar resposta a les noves amenaces, com els ciberatacs o la dependència dels recursos. Els acords plurilaterals, així mateix, no tenen per què excloure el multilateralisme, sinó que podrien suplir les carències en matèria de governança que sempre han existit en les institucions multilaterals, sense afectar en absolut les seves funcions bàsiques. En lloc d'excloure's mutualment, el multilateralisme i el plurilateralisme podrien -i haurien- de coexistir en un mateix espai econòmic i d'acord amb les mateixes normes internacionals.

ECONOMIA, GEOPOLÍTICA I L'ESTAT ACTUAL DE LA GLOBALITZACIÓ

Víctor Burguete, investigador sènior en geopolítica global i seguretat, CIDOB

EN CONVERSA AMB

Pol Antràs, catedràtic Robert G. Ory d'Economia a la Harvard University

Pol Antràs

Imparteix classes a d'economia internacional i teoria aplicada a la Universitat de Harvard des del 2003. La seva recerca més recent se centra en les cadenes de valor globals, la globalització i les relacions internacionals. És investigador associat del National Bureau of Economic Research (NBER), on va dirigir el grup de treball sobre Comerç Internacional i Organització (ITO). És també investigador afiliat al Centre for Economic Policy Research (CEPR), membre de la xarxa de recerca del CESifo i membre del Consell Científic de la Barcelona School of Economics (BSE). Al llarg de la seva trajectòria ha format part del consell editorial de diverses publicacions acadèmiques, entre les quals destaca *Quarterly Journal of Economics*, de la qual en fou editor del 2015 al 2020. Entre les seves publicacions, hi ha *Risks in Agricultural Supply Chains* (National Bureau of Economic Research Conference Report, 2023) i *Global Production: Firms, Contracts, and Trade Structure* (CREI Lectures in Macroeconomics, 2015).

Víctor Burguete (VB): Benvingut, Pol Antràs, a aquesta nova edició d'*En conversa amb CIDOB*, en què abordarem les qüestions principals que afecten l'agenda econòmica internacional, en gran part relacionades amb la reorientació política dels EUA i la reconfiguració de l'ordre internacional. M'agradaria començar la conversa preguntant per l'estat actual de la globalització econòmica. Com a observador privilegiat d'aquesta dinàmica en els darrers anys, en quin moment estem avui? Creu que hauríem de parlar ja d'un procés de desglobalització o, més aviat, de «reglobalització»?

Pol Antràs (PA): Moltes gràcies per convidar-me. És un plaer participar en aquesta conversa sobre l'estat de l'economia mundial, les polítiques aranzelàries i el seu impacte en el comerç internacional, que, com bé ha dit, són el meu camp d'especialització. El cert és que ja fa temps que tenen lloc aquests debats sobre el final de la globalització; la meua recerca s'ha centrat, en bona mesura, a analitzar aquesta tendència, abans i després de la pandèmia de

COVID-19 (que molts pensaven que seria l'última batzegada que faria miques la globalització). Semblava imposar-se la tesi que, després d'anys d'alentiment, començaríem a moure'ns en sentit contrari, cap a una desglobalització. Com era d'esperar, el comerç va caure en picat durant la COVID-19, però després es va recuperar molt de pressa i a nivells anteriors, i he de dir que, fins als últims mesos, no teníem evidències empíriques clares de desglobalització. S'hi apreciava l'impacte negatiu de la guerra comercial entre la Xina i els EUA, dos països que -ja abans dels aranzels- havien reduït substancialment els intercanvis comercials directes els dos últims anys; tanmateix, aquest comerç el que havia fet era reconfigurar-se, amb la introducció de tercers països a l'equació, com Mèxic o Vietnam, a través dels quals s'exportaven els béns fent ús de filials. Per tant, sí que es feia palesa una disminució del comerç directe entre aquestes dues potències, però en termes agregats, el comerç internacional va continuar creixent. Ara això ha canviat. Hem afegit a la fórmula un factor realment disruptiu i molt més preocupant per a la

globalització com és la política aranzelària de l'Administració Trump, que va quedar escenificada en el *Liberation Day* del passat 2 d'abril de 2025. Tot i que encara hi ha un ball de xifres sobre l'import final de les taxes, s'ha parlat d'aranzels superiors al 100% en el comerç entre Washington i Pequín, i del 50% amb la UE. Si això finalment es materialitza, és evident que la globalització entraria en una nova fase, més encara si tenim en compte que es parla de gravar també a aquests tercers països al que fèiem menció, com Vietnam o Mèxic. Evidentment, la política aranzelària de Trump és un torpede contra el comerç internacional que l'acabarà transformant. Com li he comentat, abans del *Liberation Day*, jo no veia indicis de desglobalització, però, si es confirma aquest intercanvi d'aranzels creuats –es parla del 100%, o fins i tot del 150%–, s'obrirà una nova etapa en el comerç internacional. Veurem com acaba.

VB: Ha parlat del desacoblament comercial que té lloc entre els EUA i la Xina, el qual entenc que té també una dimensió tecnològica important, si tenim en compte l'èmfasi que hi ha posat l'Administració Trump. Val a dir, però, que aquest èmfasi ja hi era durant l'Administració Biden, reforçat per tota la política industrial i la *Inflation Reduction Act* (IRA). En relació amb aquest tema, voldria fer-li dues preguntes: en primer lloc, estan aconseguint els EUA l'objectiu de recuperar les manufactures a l'interior del país, l'ocupació i la competitivitat industrial? I, en segon lloc, creu que amb aquestes mesures estan aconseguint contenir la Xina de manera efectiva? És a dir, creu que tindran èxit aquestes polítiques de competició estratègica adoptades per Washington?

PA: Tant de bo tingués una resposta rotunda a aquesta pregunta, però temo que encara és massa aviat per parlar de l'èxit o del fracàs d'aquestes polítiques. Certament, l'Administració Biden va desenvolupar una política de subsidis a empreses perquè obrissin fàbriques als EUA en lloc de fer-ho en altres països, i s'ha aconseguit en alguns casos, però en d'altres no. Penso que cal esperar una mica per veure l'impacte que han tingut en el sector manufacturer. És probable que augmenti l'activitat en aquest sector –en part per les polítiques de Biden–, i també cal considerar l'elevada incertesa que Trump ha generat entre els empresaris amb la seva política aranzelària i el risc que corren si decideixen produir a l'exterior. Per tant, crec que sí, en termes generals l'acti-

vitat s'incrementarà, però no tinc gaire clar que això repercuteixi en molts més llocs de treball, quelcom que tant Biden com Trump es van fixar com a objectiu. No podem oblidar que la seva aposta és no només retornar la producció de béns estratègics als Estats Units –per qüestions tecnològiques o geopolítiques–, sinó també, recuperar els llocs de treball manufacturers que s'han perdut en els últims trenta anys. I això sí que ho veig improbable, ja que el sector manufacturer s'ha transformat radicalment: avui està molt més mecanitzat i automatitzat del que estava fa tres dècades. En sectors com l'automoció, per exemple, ja no hi ha cadenes de muntatge on treballen centenars de treballadors, sinó que el més habitual són processos molt automatitzats, robotitzats, amb un nombre reduït d'operaris que els assisteixen. Opino doncs, que el més probable és que certament, l'activitat s'incrementi als EUA i que tornin processos de producció, sobretot en un context d'aranzels molt elevats o d'incertesa econòmica, però no crec que es recuperin els llocs de treball. I d'aquí a donar per implícita una disminució dels preus i una baixada de la inflació (com estava implícit en l'IRA) hi ha un bon tros. No obstant això, insisteixo: encara és aviat per a fer números.

VB: Considera que la incertesa política actual és una característica distintiva de l'etapa «Trump 2.0» en comparació amb la seva primera administració? Creu que aquesta incertesa és intencional, és a dir, que Trump la fomenta deliberadament com a part de la seva estratègia per incentivar la relocalització d'empreses i atreure inversions als Estats Units?

PA: No en tinc cap dubte. Aquesta incertesa és una de les coses que diferencien els dos mandats. Això no obstant, jo encaraassenyalaria dues grans diferències més: durant el mandat «Trump 1.0», tot i que ja es parlava de guerra comercial, aquesta era sobretot una guerra tecnològica, amb l'objectiu principal d'evitar que les tecnologies clau generadores de riquesa –com la Intel·ligència Artificial o els semiconductors–, que eren essencials per a les empreses estatunidenques, no es desenvolupessin solament a la Xina, perquè això podria tenir implicacions a llarg termini, en termes de riquesa, però també de seguretat nacional. Si ens fixem en la primera legislatura, i malgrat la dialèctica, la lògica no era tant la d'una política anticomercial, com la d'una guerra tecnològica, especialment focalitzada en la Xina. En canvi, el mandat Trump 2.0 se centra

més a reduir la globalització i està molt més al servei de les polítiques de seguretat nacional, cosa que hem vist amb els aranzels imposats al Canadà –com un mecanisme de pressió per l'Àrtic–, i també amb el cas de Groenlàndia. En tots dos casos, insisteixo, el vector principal és la seguretat nacional. D'altra banda, cada dia tinc més clar que Donald Trump està convençut que el lliure comerç no és la manera òptima de gestionar la globalització, i que cal imposar un mínim d'aranzels, dins d'un marge entre un 10% i un 20%. No veig que el president dels EUA estigui gaire predisposat a signar acords de lliure comerç, ni amb altres països ni amb blocs, com la Unió Europea. Fa set o vuit anys era diferent, ja que llavors hi havia una dinàmica de negociació i de dialèctica; avui les coses han canviat i s'han imposat les polítiques proteccionistes com a motor de la seva política econòmica, i els aranzels com a principal generador de recursos fiscals. Aquests elements distingeixen clarament el Trump 2.0 del Trump 1.0, i, francament, el converteixen en un president molt més perillós per a la globalització i el comerç.

VB: Ha destacat coses molt interessants, com la multiplicitat d'objectius de Trump, com per exemple la coerció econòmica i la relocalització empresarial, a més de la generació d'ingressos fiscals gràcies als aranzels. Segons l'Administració Trump, aquests ingressos haurien de donar marge fiscal i afavorir el gran pla de reducció d'impostos –del 25% al 15% en el cas dels impostos corporatius–, que s'afegiria al que ja va dur a terme durant la seva primera administració, quan els va abaixar del 35% al 25%. Tot això influiria també en l'impost sobre la renda, un impost que, segons va dir en campanya, s'havia proposat eliminar. Amb això, els EUA tornarien a l'estructura impositiva que tenien a principis del segle xx. Tanmateix, en aquesta ocasió, davant les retallades fiscals de Trump, la reacció dels mercats financers és molt diferent si la comparem amb la que van tenir durant el primer mandat. Només cal dir que l'agència Moody's s'ha unit a Fitch Ratings i a Standard & Poor's per retirar als EUA la màxima qualificació creditícia. Creu que aquí hi ha un risc per a l'estructura fiscal dels EUA? Fins a quin punt el país té un greu problema fiscal?

PA: Efectivament, crec que els EUA s'enfronten a un problema fiscal greu, ja que, com bé ha dit, es plantegen abaixar els impostos sobre la renda, i es parla també de rebaixar

els impostos corporatius però, jo almenys, no he vist cap anàlisi seriosa que validi la hipòtesi que tota aquesta pèrdua d'ingressos es podrà compensar amb la imposició d'aranzels al comerç, o amb un creixement econòmic més gran derivat de la reducció d'impostos a les empreses. Però aquesta és l'aposta de Trump. Personalment, no ho veig gens clar. En primer lloc, veig problemàtica la recaptació aranzelària per dues raons. La primera és de sentit comú: els EUA estan adoptant un sistema fiscal propi de països subdesenvolupats, que es caracteritzen per no tenir la capacitat de recaptar impostos a través de la renda (ja que requereixen una infraestructura molt més desenvolupada) i que, per tant, han de recórrer a un sistema impositiu més matusser, que opera a les duanes o als punts d'entrada dels béns, que és on es recapten impostos. Fa temps que els països es van adonar que era molt més eficient i efectiu invertir en una infraestructura fiscal efectiva i recaptar impostos sobre la renda. Per tant, crec que la lògica darrere d'aquest moviment, d'aquest pas enrere, no és gens clara; i encara que descartem la premissa principal, tampoc conec massa estudis econòmics que concloguin que els impostos sobre la renda tinguin un efecte molt negatiu sobre el creixement. En segon lloc, respecte a la recaptació: quan augmenten els aranzels, certament, augmenta la recaptació en frontera, però al mateix temps l'increment de costos també redueix els fluxos. Li donaré un exemple: si a un comerç potencial de 1.000 milions de dòlars d'un bé determinat, li imposem uns aranzels del 20%, el més probable és que no recaptem els 200 milions previstos, ja que l'augment del preu farà baixar les vendes automàticament per la simple imposició de l'aranzel.

I, finalment, afegiria que recaptar impostos mitjançant aranzels és una política totalment regressiva, en un sentit de distribució de la renda, ja que bàsicament els aranzels afecten béns manufacturats, que adquireixen tant les persones riques com les més pobres, però que, en relació amb el pressupost del consumidor, afecten més les rendes baixes que les altes, per a les quals la despesa és més marginal. No en va aquests aranzels es mantenen per als béns que arriben de la Xina, més assequibles i de consum massiu, i, en canvi, se suspenden per als cotxes de luxe que arriben del Regne Unit. Insisteixo, són polítiques que tendeixen a ser molt regressives i que, a més de rebaixar els impostos, és molt probable que generin molt descontentament social, que al seu torn requerirà polítiques socials que s'hauran

de finançar d'alguna manera per evitar un malestar social més gran. En definitiva, no acabo de veure cap a on van aquestes polítiques i no m'estranya gens que les agències de ràting desconfiïn que les polítiques de l'actual administració puguin ser bones per a l'economia estatunidenca.

VB: Una de les preocupacions des de principis d'aquest 2025 és el comportament del dòlar estatunidenc, que no acaba d'actuar com a actiu refugi, tal com acostumava a fer-ho en èpoques en què augmentava el risc de recessió. Si hi afegim els dubtes que dèiem fa un moment que genera la política fiscal, i el qüestionament per part de l'actual administració dels beneficis del «privilegi desmesurat» de què gaudeixen els EUA per tenir la divisa mundial, m'agradaria preguntar-li per la relació entre la sostenibilitat fiscal estatunidenca i el comportament del dòlar. Ho dic, a més, a la llum de la proposta del president del Consell d'Assessors Econòmics de Trump, Stephen Miran, d'un *Mar-a-Lago Accord*, un nou acord monetari entre diferents països per a reestructurar i acceptar deute a llarg termini estatunidenc –emulant els històrics Acords Plaza. Davant de tot això, què n'opina del paper del dòlar en el sistema monetari internacional i quin és el rol de tots aquests factors?

PA: Comparteixo l'opinió que és una qüestió fonamental. La reacció que van tenir els mercats de divises al *Liberation Day* va ser realment interessant, perquè si interpretem que aquest dia va suposar només un augment dels aranzels, qualsevol economista hagués esperat, a priori, que es produís una apreciació del dòlar, i no una depreciació. Aleshores, per què passa tot això? Doncs, la veritat és que això encara s'està discutint avui. Vostè acaba de posar un parell d'hipòtesis sobre la taula: la primera, la hipòtesi fiscal, que crec que no és la més rellevant, tot i que ha tingut un impacte en el mercat dels bons, i un de puntual sobre la borsa, que sí que va reaccionar a la baixa al principi, però que després va tornar a pujar. Això em fa pensar que la depreciació del dòlar no està tan vinculada a la situació financera del sector públic nord-americà. Jo ho atribueixo més a altres qüestions que em semblen clau i que es manifesten en l'erosió institucional: el dòlar és una moneda forta perquè es considera generalment que l'economia americana és una economia sòlida, amb institucions fortes i que no acostuma a prendre decisions estúpides o que puguin suposar impactes gaire importants, que desemboquin en una crisi financera, o fins i tot, en un impagament dels interessos del deute. I era aquesta la línia seguida pel president Trump quan va iniciar el seu se-

gon mandat i va anunciar amb gran pompa la posada en marxa de polítiques que restablirien la «justícia» en els fluxos comercials, la contenció dels dèficits comercials, generats segons ell per polítiques que altres països duïen a terme, i la imposició d'aranzels recíprocs per a contrarestar aquestes polítiques.

Aquesta era la teoria, perquè la realitat va ser molt diferent, ja que, a l'hora de materialitzar-ho i comunicar mesures concretes, el president va anunciar uns aranzels injustos, obtinguts a partir d'una fórmula estrambòtica, que fins i tot imposava aranzels a les illes Heard i McDonald, on només hi viu una colònia de pingüins... L'impacte va ser colossal. Molts sectors, tant de dins com de fora del país, es van capficar seriosament per qui duia les regnes del govern. Més recentment –i quelcom també molt preocupant–, hem pogut veure com Trump critica sense embuts per xarxes socials el president de la Reserva Federal, Jerome Powell, fet que alimenta la possibilitat que podria arribar a substituir-lo per algun dels seus acòlits, a qui podria imposar més fàcilment polítiques monetàries més laxes, que portarien a una inflació més gran i, per consegüent, a una depreciació del dòlar. Davant d'aquesta situació és lògic que els inversors es preocupin per qui governa els EUA. Tot això té repercussions més enllà dels Estats Units, ja que l'erosió institucional afecta la primera potència mundial. Des de l'estranger també es percep aquesta erosió, per exemple, després de l'episodi amb el president ucraïnès Zelenski a la Casa Blanca, davant la possibilitat de gravar les inversions internacionals als EUA, o fins i tot amb el temor d'expropiació de propietats en mans d'estrangers. Tota aquesta erosió institucional suscita desconfiança sobre les decisions que puguin adoptar els Estats Units, i fa que siguin percebuts com a molt menys segurs i estables econòmicament, la qual cosa arrossega el dòlar a la baixa. En definitiva, el que posa en perill la preeminència del dòlar no és tant l'efecte dels aranzels en si, com la sensació de ridícul que va acompanyar aquests aranzels, per com es van calcular i es van aplicar, deixant en mal lloc l'Administració –la institució–, i alimentant la sensació de caos de què he parlat. Un dòlar fort té un component econòmic evident, però no hem d'oblidar que el component institucional també és molt important.

VB: En aquesta línia que just apuntava ara, va cridar molt l'atenció com, just després de criticar el president de la Reserva Federal,

RECAPTAR IMPOSTOS MITJANÇANT ARANZELS ÉS UNA POLÍTICA TOTALMENT REGRESSIVA, EN UN SENTIT DE DISTRIBUCIÓ DE LA RENDA, JA QUE BÀSICAMENT ELS ARANZELS AFECTEN BÉNS MANUFACTURERS, QUE ADQUIREIXEN TANT LES PERSONES RIQUES COM LES MÉS POBRES

Jerome Powell, Trump va rebaixar el to del seu discurs i es va centrar en la diplomàcia econòmica, visitant l'Orient Mitjà i anunciant grans acords d'inversió en l'economia estatunidenca per part de països amb gran capacitat financera. Probablement, aquest és un avançament de la tònica del seu segon mandat, la cerca d'aquestes grans inversions. Creu que aquests grans acords seran suficients per apuntalar l'economia i el dòlar estatunidenc davant el perjudici que pugui ocasionar el declivi institucional?

PA: Crec que no, que no n'hi haurà prou. Insisteixo: el factor institucional és, per a mi, el més important. Malgrat aquestes inversions puntuals de certs països, siguin d'Orient Mitjà o d'Àsia, si la imatge que es projecta a l'exterior és la d'un país que pren decisions poc racionals, de manera erràtica o ideològica, i on el president es deixa seduir per propostes que s'avenen als seus interessos particulars per sobre dels de l'economia, això mostrarà fins a quin punt els EUA han canviat de rumb respecte al seu *modus operandi* dels últims vuitanta anys. I evidentment, amb conseqüències negatives a llarg termini. Agafem com a exemple el que passa ara mateix amb el tema migratori. Els meus estudiants a Harvard estan doblement afectats per les decisions polítiques, per les polítiques migratòries i per les retallades a la universitat. I això els provoca ansietat i molta incertesa sobre el seu futur, una situació que, com li dic, jo visc en primera persona. A ningú se li escapa que

això té implicacions avui, però també a mitjà i llarg termini, ja que és possible que tot el talent d'excel·lència que tradicionalment emigra als EUA provinent d'Europa, l'Iran, la Xina, el Japó, Corea del Sud o fins i tot de Rússia, a partir d'ara opti per altres destinacions. Pot arribar a passar que l'atractiu de l'ecosistema d'innovació estatunidenca, que resideix en bona part en unes institucions fortes i en uns mercats de capital que faciliten amb tremenda agilitat el procés de les idees fins a la seva implementació, no sigui suficient. I això podria fer que les pròximes grans innovacions científiques o tecnològiques no tinguin lloc als EUA, sinó en altres països, més interessats a acollir el talent excel·lent en les seves empreses i apropiar-se de l'activitat econòmica que això generarà. Però tornant a la seva pregunta, dubto molt que uns acords puntuals amb determinats països, per importants que siguin, puguin compensar les pèrdues en futures inversions potencials relacionades amb idees innovadores i brillants desenvolupades per uns immigrants que, amb les noves polítiques migratòries, no apostaran per fer carrera als EUA. Tot això no pot ser bo per al país, ni òbviament tampoc ho és per al dòlar.

VB: Li proposo anar a l'altra banda de l'Atlàntic i centrar-nos en la Unió Europea, que presenta uns índexs de creixement més baixos que els EUA, a més d'estar immersa en un gran debat sobre com recuperar la competitivitat. Tot això té lloc, a més a més, en un context marcat per reptes importants, com el de reajustar la nostra dependència energètica amb Rússia, amb uns costos energètics més alts, però també, el de reformular la política comercial amb la Xina, ara que el nostre soci econòmic tradicional al G7, els EUA, s'allunya dels nostres interessos. A grans trets, com creu que la UE és percebuda als EUA? I què n'opina del paper que tenen les economies europees en la competició estratègica entre les grans potències?

PA: Tot i l'abast ampli de la pregunta, intentaré respondre de manera concisa. En primer lloc, vull insistir en el fet que –a parer meu– l'actual deriva econòmica i institucional dels EUA no convé a ningú, i menys a Europa. No obstant això, aquest escenari, que deixa sense alternativa el Vell Continent, podria oferir-li oportunitats. Fa un moment parlàvem dels innovadors i dels científics d'excel·lència que troben dificultats per emigrar als EUA: si són europeus, possiblement es quedaran a Europa i duran a terme la seva innovació prop de casa. I

UN DÒLAR FORT TÉ UN COMPONENT ECONÒMIC EVIDENT, PERÒ NO HEM D'OBLIDAR QUE EL COMPONENT INSTITUCIONAL TAMBÉ ÉS MOLT IMPORTANT

si són d'altres països, Europa podria convertir-se en aquesta destinació ideal. Per tant, Europa pot estar davant una oportunitat per atreure capital humà d'altres països. Ara bé, no ens enganyem, ja que el context polític també és delicat avui a Europa, on ja no hi ha la cohesió que hi havia fa quinze anys (des del Brexit), i on alguns països (sobretot a l'est del continent, però també Itàlia) són dirigits per governs poc proclius a obrir-se cap a la migració. Així doncs, no crec que es produeixi un repunt del creixement econòmic europeu a conseqüència del que està passant als EUA. Malgrat tot, sí que voldria assenyalar dos factors que em semblen decisius perquè Europa pugui aprofitar l'oportunitat que se li presenta: un és de caràcter institucional i l'altre és de caràcter demogràfic. En primer lloc, sobre el caràcter institucional de la Unió Europea: en molts aspectes, la UE és un bloc molt burocràtic i això té repercussions directes molt importants en la recerca, ja que la regulació excessiva frena la innovació. Tinc els meus dubtes sobre la capacitat europea de vincular innovació i implementació efectiva de les idees, per qüestions de regulació, però també de finançament, que s'alimenta de la regulació. En paral·lel, que preocupa especialment el tema de la immigració relacionat amb la demografia. Europa és un continent amb unes taxes de natalitat tan baixes que és molt difícil que es converteixi en una potència mundial de primer ordre capaç de liderar el món. Cal que Europa obri fronteres i aposti de manera agressiva per atreure talent mundial, cosa que, avui dia, veig impossible per raons de caràcter cultural. No veig cap predisposició a obrir les fronteres a milions d'investigadors de països asiàtics, d'Orient Mitjà o d'Amèrica Llatina, per posar un exemple. Siguem clars, l'economia no és l'únic vector de la nostra vida, i molts europeus veuen la conservació de la cultura europea i les llengües, per

exemple, com una cosa essencial i que justifica la regulació de la immigració. I a parer meu, això limitarà notablement la capacitat de la UE per esdevenir el centre mundial de la innovació. No tingui cap mena de dubte: sense immigració, això no passarà.

VB: M'agradaria parlar també d'un altre dels grans actors internacionals que hem abordat breument, la Xina. Com veu l'adaptació de la Xina a aquest nou context geopolític i a la reconfiguració de les cadenes globals de valor? Què en pensa de l'estat de forma de la Xina i les seves perspectives per als pròxims anys?

PA: Reconec que, avui dia, observo la Xina des de la distància, ja que no la visito tan sovint com ho feia en el passat, i aquest no és un detall menor, ja que per entendre de primera mà la situació real del país és important visitar-lo regularment i parlar amb acadèmics i amb persones vinculades al govern. Mantinc contacte diari amb estudiants i amb acadèmics xinesos, però, naturalment, la seva visió és limitada. Crec poder afirmar que la situació econòmica internacional és percebuda des de la Xina amb preocupació, però també, com una gran oportunitat per emergir definitivament com el nou garant de l'ordre mundial. Pequín observa el cada cop més gran aïllament dels EUA i es veu capaç de posar-se al capdavant del comerç internacional. És en aquest sentit que la Xina intenta ressuscitar l'Organització Mundial del Comerç, entre altres institucions. Aquesta és, sens dubte, l'ambició de Pequín. No obstant això, sabem que no tot és qüestió d'economia i aquí hi veig dos problemes: un de caràcter cultural i un altre de naturalesa institucional. El primer, el cultural: si la Xina vol esdevenir el nou motor de l'economia mundial, liderant la innovació, etc., necessita molt de talent estranger i que es desplaci a viure-hi, cosa que veig difícil a curt termini. Jo mateix he viscut a la Xina un temps i, tot i reconèixer que és un país fascinant per anar-lo a visitar, continua sent un país molt complicat per a viure-hi. En segon lloc, en l'àmbit institucional hi ha la qüestió, no menor, i és que la Xina no és una democràcia. I això és un impediment per tal que països europeus, llatinoamericans o altres països asiàtics, amb governs i institucions i democràtiques, acceptin que la Xina s'erigeixi en el nou líder de les organitzacions internacionals. Aquesta dificultat l'hem vist, per exemple, en l'Organització Mundial del Comerç o en el Banc Mundial, on Pequín fa anys que intenta augmentar el seu poder de decisió i, no obstant això,

AVANCEM VERS UNA DESGLOBALITZACIÓ I PENSO QUE SERÀ DIFÍCIL QUE EMERGEIXI UN LIDERATGE PROU FORT COM PER MARCAR LA PAUTA EN SOLITARI I RETORNAR-NOS LA CALMA D'ALTRES TEMPS, A LA SITUACIÓ PRÈVIA A L'ÈPOCA TRUMP

no ho aconsegueix degut –entre altres factors– a les reticències de la resta de països. La Xina és un país molt ambiciós, un gegant que continua creixent malgrat els problemes econòmics i les dificultats demogràfiques. La majoria de nosaltres veiem avui molt poc probable que es converteixi en una democràcia en els pròxims anys i, no obstant això, si m'hagués preguntat el mateix fa trenta anys, potser li hauria dit el contrari. Tot això són impediments perquè es converteixi en el nou hegemon internacional. A tall de síntesi, si hagués de caracteritzar la dinàmica que dibuixarà el futur de l'ordre econòmic internacional, crec que ara sí que avancem vers una desglobalització i penso que serà difícil que emergeixi un lideratge prou fort com per marcar la pauta en solitari i retornar-nos la calma d'altres temps, a la situació prèvia a l'època Trump.

VB: M'agradaria acabar aquesta conversa preguntant-li per les retallades pressupostàries de l'Administració Trump, sobretot les que afecten les universitats i, concretament, la seva, la Universitat Harvard, ara mateix en l'ull de l'huracà. Partint de la seva dilatada experiència acadèmica als EUA, amb més de vint anys de professor en aquesta universitat, com viu la situació i, per extensió, els fets que tenen lloc als campus universitaris i entre la comunitat acadèmica estatunidenca?

PA: Visc als EUA des de 1999, i des de 2003 formo part de la comunitat acadèmica de Harvard. Al llarg d'aquest temps, hem passat per moltes vivències extremes, com la crisi financera de 2008-2009 o la pandèmia de la COVID-19. Però res s'assembla a la situació actual, que certament, és inaudita. El context actual afecta Harvard de maneres molt diverses, però diria que el més greu pel que fa a la recerca ha estat la congelació de 2.000 milions de dòlars de fons federals, una mesura que té un impacte majúscul. De fet, en el moment de registrar aquesta conversa, no tenim previsió de contractar investigadors nous per a l'any vinent. I a tot això, cal sumar-hi les restriccions que afecten els estudiants estrangers i que els generen molta ansietat i incertesa. Jo mateix tinc estudiants doctorands de segon a cinquè curs –fins i tot alguns que s'estan graduant avui mateix– que estan al país en una situació legal molt incerta, arran de la campanya de Trump contra Harvard. I tot això, naturalment, em preocupa, també de manera més general, per l'atac que suposa contra la universitat com a centre de coneixement. Crec que aquest atac té uns costos ja avui dia, i els tindrà en el futur, i que podrem mesurar-los en termes de caiguda de punts percentuals del PIB.

VB: Moltes gràcies, Pol, per il·lustrar-nos sobre la situació econòmica dels EUA i de la resta del món, i per descriure'ns el trànsit cap a un sistema internacional multipolar, en el qual conflueixen diferents potències en declivi, i en el qual –com bé ha dit– no queda clar qui podrà donar-li forma.

PA: Moltes gràcies, Víctor, ha estat un plaer.

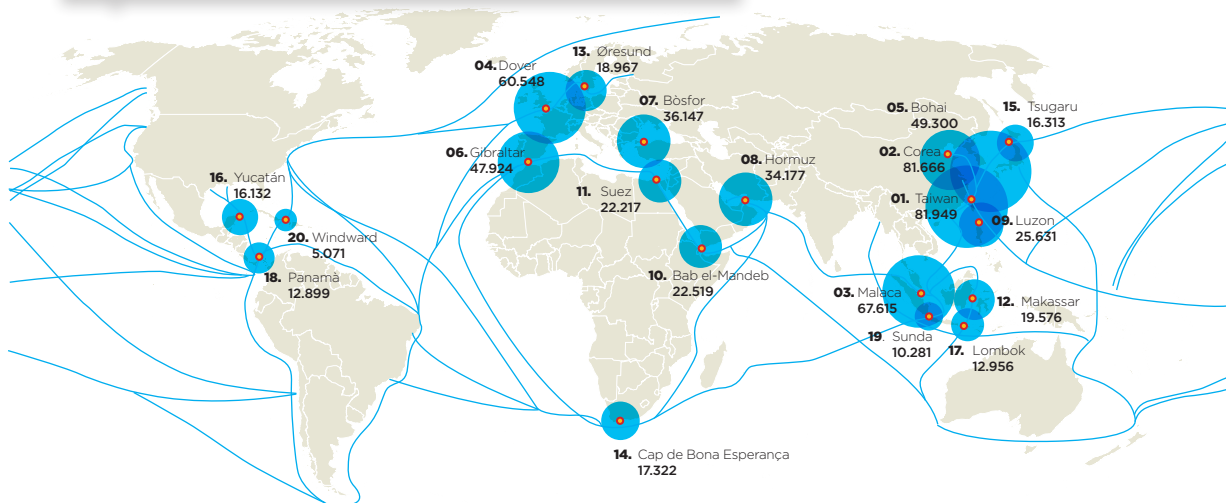
Aquesta entrevista és una síntesi editada d'una conversa més llarga que es pot consultar en format vídeo al canal de YouTube del CIDOB, disponible a través del següent codi QR:

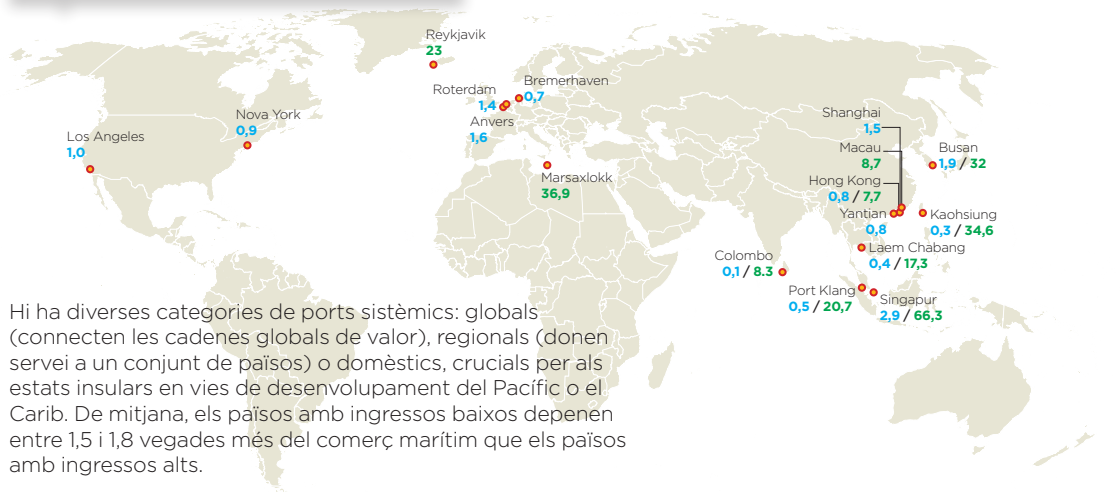
COMERÇ MARÍTIM: LA IMPORTÀNCIA D'ARRIBAR A BON PORT

No és possible comprendre la globalització econòmica sense tenir en compte que el 50% del valor del comerç global depèn del transport marítim i d'un entramat relativament concentrat de ports primaris i secundaris que donen servei a les cadenes de distribució i són porta d'entrada al mercat domèstic, estatal i continental. La dependència és màxima per a alguns sectors com el tèxtil o la mineria, i per a determinats estats, especialment del Sud Global o dels petits estats insulars, la dependència dels quals s'eleva fins al 80%. La rivalitat geopolítica a l'Àsia Oriental i la por de perdre l'accés a aquestes rutes per part de la Xina o dels Estats Units es troben darrere d'estratègies com la Franja i la Ruta (Xina) o dels missatges sobre apropiar-se del canal de Panamà i Groenlàndia per part dels Estats Units.

PASSOS MARÍTIMS CLAU (CHOCKEPOINTS) SEGONS EL NOMBRE DE TRÀNSITS (MITJANA ANUAL ESTIMADA D'EMBARCACIONS ENTRE 2019 I 2023)

PRINCIPALS PORTS DE MERCADERIES (% DEL PRODUCTE GLOBAL I DOMÈSTIC)

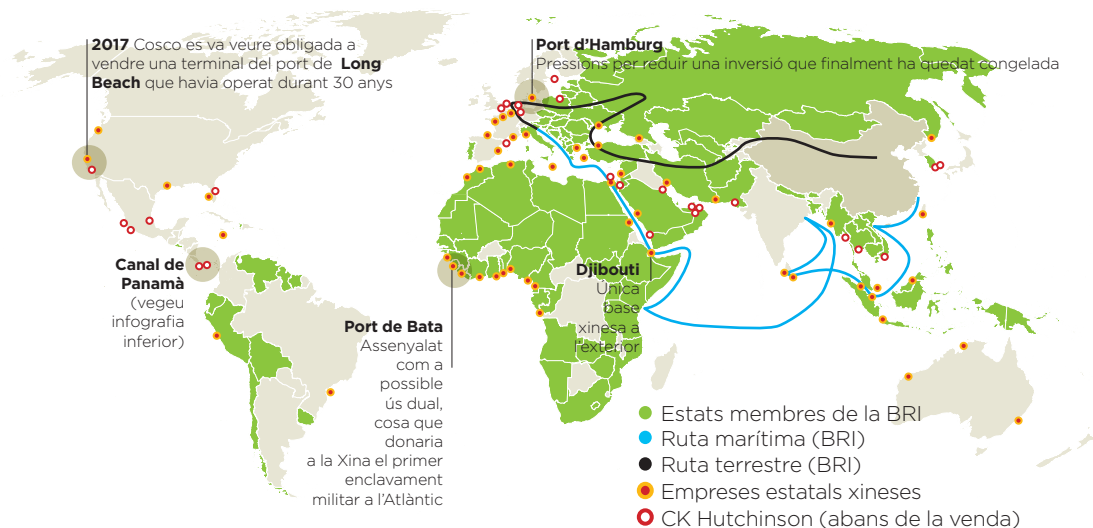
Hi ha diverses categories de ports sistèmics: globals (connecten les cadenes globals de valor), regionals (donen servei a un conjunt de països) o domèstics, crucials per als estats insulars en vies de desenvolupament del Pacífic o el Carib. De mitjana, els països amb ingressos baixos depenen entre 1,5 i 1,8 vegades més del comerç marítim que els països amb ingressos alts.

Elaboració: CIDOB

Fonts: Verschuur, J. Koks, E. i Hall, J.: «Ports criticality in international trade and global supply chains», *Nature communications*, novembre 2022; UN Global Platform i FMI PortWatch (portwatch.imf.org); Kardon, I., Leutert, W.: «Pier Competitor: China's Power Position in Global Ports», *International Security*, Vol. 46, n. 4 (primavera 2022).

LA RECERCA XINESA DE SEGURETAT GENERA DESCONFIANÇA

La densa xarxa de bases militars nord-americanes a l'Àsia, i a la resta del món, ha empès la Xina a buscar rutes alternatives de trànsit de mercaderies a través de l'estratègia de la Franja i la Ruta (BRI per les seves sigles en anglès), amb inversions massives en infraestructures i instal·lacions portuàries, principalment a través de tres companyies, dues de governamentals (Cosco i China Merchant Port) i una de privada (CK Hutchinson). Tanmateix, la possible venda del 80% del negoci portuari de Hutchinson a un consorci liderat per la nord-americana BlackRock suposaria un revés per a Pequín, ja que implicaria el canvi de mans de 43 terminals en 23 països, un terç de les operades per empreses xineses.

EN EL PUNT DE MIRA DELS EUA

Donald Trump ha manifestat el seu desig de prendre el control de territoris que considera essencials per a la defensa dels EUA i que actualment estan sota la sobirania d'altres estats, com Dinamarca o Panamà. Una de les motivacions principals és millorar la capacitat de vigilància de les rutes comercials existents i potencials.

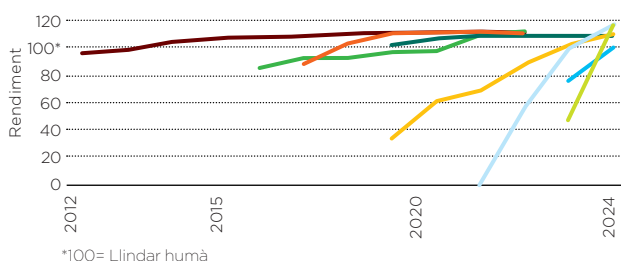
EL CARÀCTER BINARI DE LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL: LLUMS I OMBRES

L'aspiració de recrear i amplificar les capacitats humanes en una entitat mecànica automatitzada amb la qual poder interactuar es perpetua al llarg de la història i arreu del món. Recentment, la Intel·ligència Artificial es presenta com una de les seves iteracions més aconseguïdes. Tanmateix, planteja grans interrogants: complirà amb les expectatives dipositades? Qui liderarà el seu desenvolupament i amb quines implicacions? Quines repercussions tindrà per a l'economia del futur? Quines són les seves implicacions ètiques?

LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL MILLORA DIA A DIA (RENDIMENT DELS PRINCIPALS MODELS DE PROCESSAMENT LINGÜÍSTIC EXTENS (LLM) DE LA XINA I ELS EUA (2025))

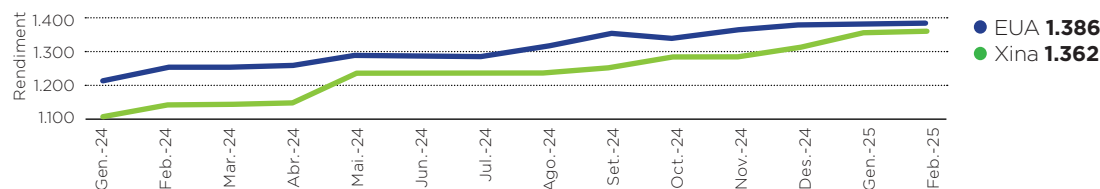
Segons l'informe de referència sobre IA, l'*Artificial Intelligence Index Report 2025* de Stanford University, els models d'IA cada cop s'acosten més a alguns llindars del desenvolupament humà, superant-los fins i tot en àrees com el processament visual, lingüístic o matemàtic. No obstant això, tots presenten mancances importants pel que fa al **raonament lògic**, i una certa tendència a l'al·lucinació, que els fa poc fiables en tasques molt complexes o d'alt risc.

- Classificació d'imatges
- Comprensió lectora mitjana
- Comprensió lingüística multitasca
- Preguntes a nivell de doctorat
- Raonament visual
- Comprensió de la llengua anglesa
- Competència matemàtica
- Comprensió i raonament multimodal

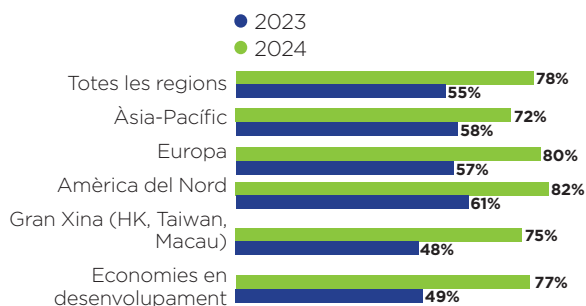
LA XINA I ELS EUA ES DISPUTEN EL LIDERATGE EN AQUEST ÀMBIT (RENDIMENT DELS PRINCIPALS MODELS DE LLM DE LA XINA I ELS EUA (2025))

Tot i que els EUA continuen al capdavant de la innovació i el desenvolupament de la IA, **la Xina avança a passos de gegant** i, amb inversions molt més modestes, aconsegueix resultats similars. El cas paradigmàtic va ser el llançament, el gener de 2025, de Deepseek, un model de Processament Lingüístic Extens (LLM) que, segons la companyia, només va costar sis milions de dòlars entrenar (molt per sota dels 100 milions que va costar ChatGPT-4 el 2023).

L'ÚS DE LA IA S'ESTÀ ESTENENT A LA NOSTRA VIDA QUOTIDIANA CANVI EN L'ÚS DE LA IA PER REGIONS DEL MÓN (2023 VS. 2024)

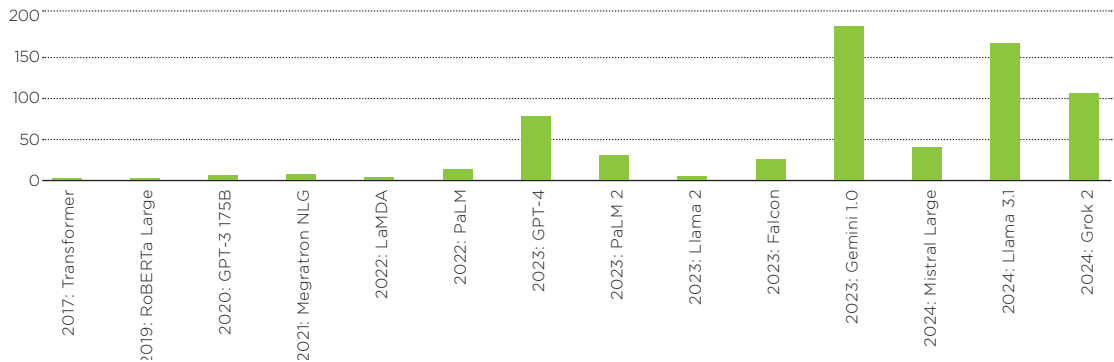
Segons dades publicades per OpenAI el desembre de 2024, ChatGPT ja rebia **1.000 milions de peticions diàries** i era la cinquena pàgina web més visitada del món. També es generaven 78 milions d'imatges al dia, com les il·lustracions inspirades en l'estudi Ghibli o les caracteritzacions com a nines Barbie, el valor afegit de les quals és molt qüestionable. Tanmateix, la IA s'integra cada cop més en tota mena de dispositius (des de telèfons intel·ligents fins a aplicacions o serveis d'atenció al client).

Elaboració: CIDOB.
Fonts: Gil, i. i Perrault, R.: *AI Index Report 2025*, Human Centered Artificial Intelligence, Stanford University; Williams, A., Miceli, M. i Gebre, T.: «The Exploited Labor Behind Artificial Intelligence», *Noema Magazine*, octubre 2022; Zitron, E.: «OpenAI Is a Bad Business», blog *Where's Your Ed At?*, octubre 2024; O'Donnell, J. i Crownhart, C.: «We did the math on AI's energy footprint. Here's the story you haven't heard», *MIT Technology Review*, maig 2025.

ÉS UN MODEL RENDIBLE? COST ESTIMAT D'ENTRENAMENT DELS DIVERSOS MODELS D'IA (2017-2024, MILIONS DE DÒLARS)

A causa de l'opacitat de les empreses, les poques dades disponibles són inferides per investigadors. Pel que fa a la rendibilitat actual del negoci, aquesta tecnologia és altament deficitària (vegeu Zitron, 2025), i hi ha qui afirma que segueix un **patró de bombolla** (similar al de les *subprime*). També consumeix recursos, tant energètics com de recerca, amb un retorn social reduït. El 2024, **OpenAI gastava 2,35 dòlars per cada dòlar ingressat**. Les seves versions de pagament i les llicències d'ús a tercers determinaran el seu futur, ja que només el 3% dels seus usuaris habituals opta per l'opció de pagament, i la seva penetració en el teixit empresarial és reduïda. Per ser rendible, OpenAI hauria de triplicar els seus ingressos a finals de 2025.

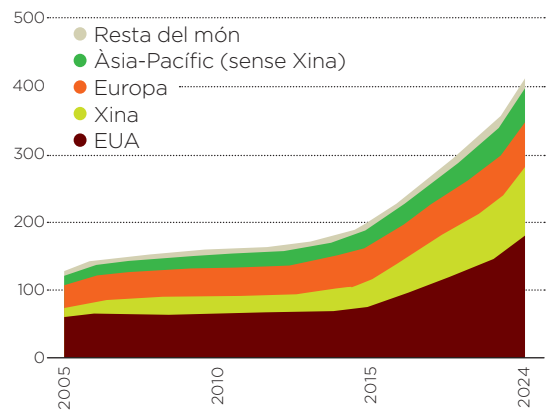

ÉS UNA INDÚSTRIA SOSTENIBLE AMBIENTALMENT?

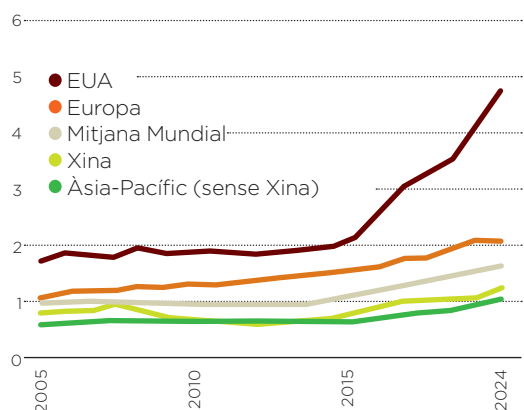
Actualment **no és possible accedir a xifres reals** de consum energètic, ja que les empreses són opaques. Això obliga a fer càlculs inversos, basats en inferències, que es compliquen encara més pel secretisme de les companyies implicades. No tots els processos (text, imatge, vídeo HR, generació o inferència), ni els diversos models consumeixen el mateix, ni ho fan els centres de dades que processen les peticions. A mode d'exemple, les emissions d'una mateixa consulta realitzada a Califòrnia o a Virgínia generen gairebé el doble d'emissions de carboni a l'atmosfera, ja que Virgínia –precisament l'estat dels EUA que acull més centres de dades– genera més de la meitat de la seva electricitat a partir de gas natural. Tanmateix, diversos projectes de recerca en marxa **han estimat consums possibles**. I els càlculs apunten que els 3.000 **centres de dades existents als EUA van consumir el 2024 la mateixa electricitat que Tailàndia** aquell mateix any (200 terawatts/hora), i s'espera que consumeixin el 12% de l'electricitat dels EUA el 2028.

Si trasladem un consum mitjà potencial (1.080 joules) assignat a una consulta típica a ChatGPT-4, i el multipliquem pels 1.000 milions de consultes de text diàries (excloent imatges), el consum equival al d'unes 10.400 llars dels EUA en un any. I els càlculs preveuen que el 2028 sigui l'equivalent al 22% de les llars nord-americanes. La solució que plantegen Meta, Amazon i Google és triplicar la capacitat de generar energia nuclear al món l'any 2050. A més dels alts executius retribuïts amb salaris de sis xifres a Silicon Valley, la força laboral darrere de la digitalització la componen milions de petits assalariats que realitzen tasques repetitives i estressants de moderació de contingut, emmagatzematge i distribució de paqueteria o etiquetatge de dades, amb drets laborals minsos i una exigència elevada per objectius, que arriba a incloure el registre biomètric de dades vitals.

CONSUM ELÈCTRIC DELS CENTRES DE DADES (PER REGIÓ, TWH)

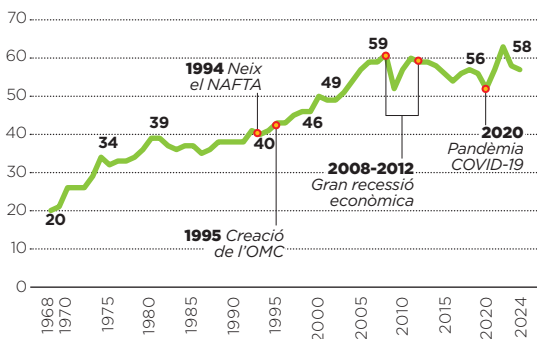
PES DELS CENTRES DE DADES EN EL CONSUM GENERAL D'ENERGIA (%)

LES GUERRES COMERCIALS DE TRUMP DISPAREN LA INCERTESA

Les guerres comercials tenen el seu origen en la imposició de mesures per part d'un país per restringir l'entrada d'un o més productes importats des d'un altre país o grup de països. Les polítiques comercials proteccionistes tenen com a objectiu teòric impulsar la indústria nacional, encarint els productes estrangers i promovent així les empreses nacionals. Els economistes coincideixen generalment que aquestes polítiques generen més perdedors que guanyadors: a llarg termini perjudiquen l'economia, frenen el PIB, generen inflació i, en general, redueixen la competitivitat d'un país al mercat internacional.

**EVOLUCIÓ DEL COMERÇ MUNDIAL
(% DEL PIB, 1968-2024)**

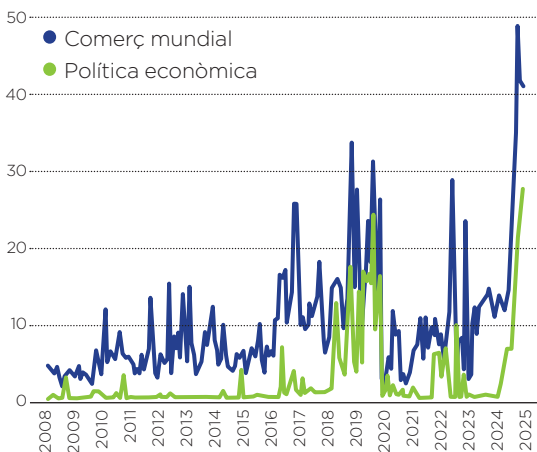
**EVOLUCIÓ DELS ARANZELS MUNDIALS
(% TIPUS IMPOSITIU MITJÀ, 1988- 2024)**

El final de la Segona Guerra Mundial posa fi a l'era del proteccionisme i obre un nou període marcat per la caiguda dels aranzels i l'auge del comerç mundial. Malgrat els revessos, com la recessió financera o la pandèmia, el comerç es va recuperar ràpidament. Tanmateix, l'arribada de Trump a la Casa Blanca i els nous aranzels han intensificat la confrontació, tant entre competidors com entre socis tradicionals. Això es reflecteix en l'índex d'incertesa, que calcula el percentatge de la paraula «incert» (o les seves variants) en els informes de l'*Economist Intelligence Unit*.

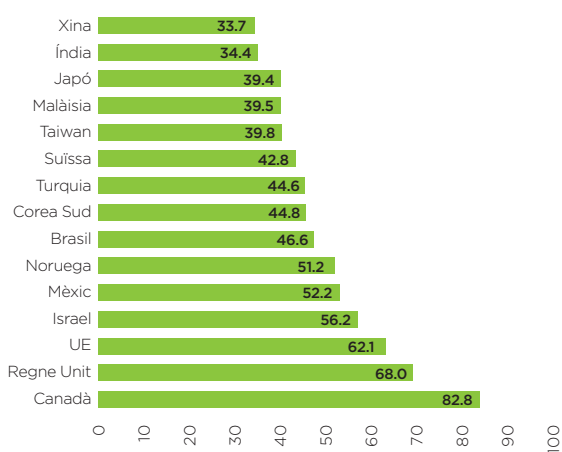
ELS SOBRESALTS DE LA POLÍTICA COMERCIAL DISPAREN LA INCERTESA GLOBAL

**ÍNDEX D'INCERTESA
SOBRE LA POLÍTICA ECONÒMICA
I COMERCIAL (2008-2025)**

EXPOSICIÓ ALS CANVIS DE LA POLÍTICA COMERCIAL DELS EUA A TRAVÉS DE XARRES DE PRODUCCIÓ GLOBALES

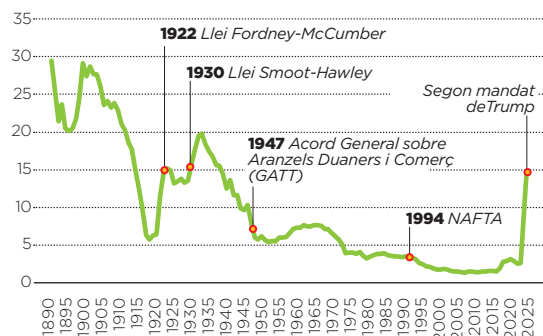
**ÍNDEX DE COMERÇ
INTRA-INDUSTRIAL
DE LA MANUFACTURA (2024)**

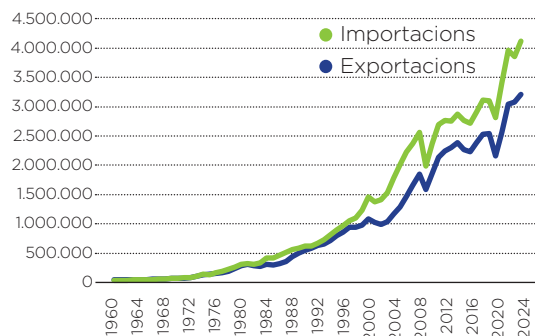
EUA: TORNADA AL PROTECCIONISME?

Després de dècades liderant la liberalització i la integració de l'economia global, la nova Administració estatunidenca ha provocat un gir radical, motivat per la rivalitat evident amb la Xina. El dèficit comercial, la dependència de béns i la percepció que existeix una relació comercial injusta han provocat una reimposició generalitzada d'aranzels a les importacions. Caldrà veure si aquesta política assolirà els objectius declarats o, per contra, penalitzarà encara més els consumidors estatunidencs.

**EVOLUCIÓ DELS ARANZELS ALS EUA
(ARANZEL MITJÀ %, 1890-2025)**

**EVOLUCIÓ DEL COMERÇ EXTERIOR DELS EUA
(MILIONS DE DÒLARS, 1960-2024)**

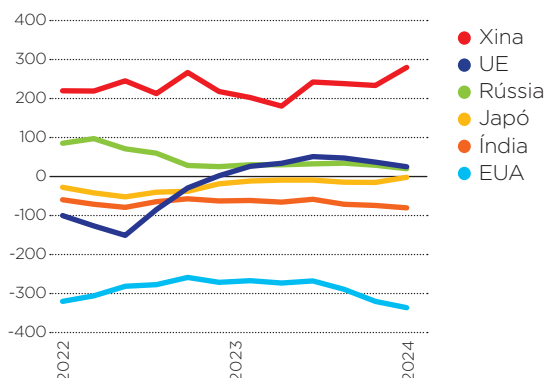
El gran impuls tant de les importacions com de les exportacions es va produir a partir de la dècada dels setanta. A començaments de la dècada del 2000, coincidint amb l'entrada de la Xina a l'OMC, les importacions van superar les exportacions, alimentant un notable dèficit comercial al qual Trump culpa dels mals de l'economia estatunidenca.

**POSSIBLE ESCENARI
DE L'IMPACTE DELS ARANZELS
(SECTOR DE L'AUTOMOCIÓ)**

El mapa mostra un possible exemple de «taxació agreujada» pels aranzels, en què la fabricació d'un automòbil comença amb uns pistons fets amb alumini (1) refinat a Tennessee, modelat a Pensilvània (2), polit i ajustat al Canadà (3), muntat a Mèxic (4) i, finalment, afegit a un motor a Michigan (5). Durant aquest procés, es paguen aranzels dues vegades (als EUA i al Canadà), cosa que incrementa significativament el cost de producció.

**DÈFICITS COMERCIALS
(COMERÇ DE BÉNS, MILERS DE MILIONS
DE DÒLARS, 2022-2024)**

Elaboració: CIDOB. **Fons:** WITS, UNCTAD, Global Trade Update i «Global trade hits record \$33 trillion in 2024, i by services and developing economies» (febrer de 2024); Banc Mundial; Historical Statistics of the US, Bureau of Economic Analysis, BBC i World Uncertainty Index, <https://worlduncertaintyindex.com>.

LA GEOPOLÍTICA DEL CANVI CLIMÀTIC

EGOPOLÍTICA VS. UE: UNA PANORÀMICA SOBRE LA SEGURETAT
PLANETÀRIA

REPLANTEJAR LA SEGURETAT CLIMÀTICA: L'ÀMBIT «PLANETARI»
COM A CONTEXT POLÍTIC

BENESTAR I LÍMITS PLANETARIS: EL CREIXEMENT I ELS OBSTACLES
PER A L'ADAPTACIÓ AL CANVI CLIMÀTIC

*EGOPOLÍTICA VS. UE: UNA
PANORÀMICA SOBRE LA
SEGURETAT PLANETÀRIA*

R. ANDREAS KRAEMER

Fundador i director emèrit de l'Ecologic
Institute

La geopolítica està sent desplaçada per l'egopolítica?

En altres èpoques, els líders poderosos –caps d'Estat o de Govern– solien tenir, com deia Abraham Lincoln, un «desig personal» d'expandir els seus valors morals i principis polítics pel món, com a complement del seu «deure oficial» de defensar els interessos de la nació o de la humanitat. Avui, en canvi, assistim a l'auge de dirigents amb una visió centrada en si mateixos i ambicions personals que ja no subordinen els seus interessos a l'interès racional de les nacions que representen, ni tan sols intenten compatibilitzar-los. Tot i això, dominen els procediments institucionals i en condicionen els efectes a tots els nivells. La cobdícia, el nepotisme i la corrupció estan darrere de l'aparició, en estat pur o en alguna mena d'hibridació, d'estats gàngsters captius de xarxes essencialment criminals, de règims totalitaris amb tendències monàrquiques i dinàstiques, o de governs en deute amb aquells que tenen les butxaques més plenes. I d'aquesta dinàmica no n'estan exempts ni els països més madurs i desenvolupats. Serveixen els interessos d'un grup reduït i autoescollit, que té en comú el menyspreu pels interessos essencials dels seus conciutadans i de la resta d'habitants del món. L'Estat de dret, en què aquells que detenen el poder han de respondre davant la llei, inclosos els més alts càrrecs, està donant pas a una instrumentalització del dret que permet als governants fer ús i abús de la llei i dels tribunals per aconseguir encara més poder i benefici personal.

El progrés que es va aconseguir a través de l'humanisme, el renaixement, la reforma, la il·lustració, les revolucions estatunidenca i francesa o a conseqüència dels horrors de dues guerres mundials o l'elaboració de la Carta de les Nacions Unides ara fa vuitanta anys, està avui clarament en perill. Observem com, en cada vegada més països, decau la participació democràtica en l'elaboració de les polítiques governamentals, i l'Estat de dret i les garanties processals reculen fins al punt que les autocràcies i els règims corruptes són ara majoria a l'ONU. Cap país està avui a resguard de la pressió exercida per deslegitimar o abolir els drets humans universals, els drets dels ciutadans, les llibertats essencials, així com els límits i contrapesos dels ordenaments constitucionals.

La corrupció mana

Si aquesta tendència no s'inverteix aviat, podria arribar a ser irreversible, perquè avui la humanitat s'enfronta també a una crisi mediambiental sense precedents, urgent i existencial. Per la seva pròpia naturalesa i gairebé per definició, les ments i els règims corruptes són incapaços de gestionar la crisi planetària; cal tenir en compte que els béns públics són també un oceà sa, un clima estable amb glaceres estables, un medi ambient saludable amb diversitat biològica de sòls fèrtils i aigua viva o un medi ambient sense contaminació que saturi les funcions dels ecosistemes. Són béns que cal cuidar per protegir i maximitzar el benestar i la seguretat humana global. En canvi, la corrupció es relaciona, en essència, amb l'apropiació privada, per la força o l'engany, de béns i serveis, diners i actius, per part d'aquells que tenen aquest poder davant la manca de poders superiors que facin complir les normes generalment acceptades. La naturalesa és víctima habitual de la corrupció. Allà on impera la corrupció, ningú pot alçar-se per protegir els béns públics, que inclouen la qualitat i la integritat del medi ambient i els interessos i la supervivència de les generacions futures. La corrupció és un poderós enemic del sistema Terra, el sistema que ens proporciona

béns essencials com l'aigua, el menjar, les matèries primeres i les energies renovables, des de la fusta sostenible fins a l'energia fotovoltaica. La corrupció és l'enemiga de la seguretat humana planetària.

(In)solvència planetària

Mitjançant la publicació de l'informe *Planetary Solvency*, l'IFoA (Institut i Facultat d'Actuaris) britànic, una de les fonts més solvents i moderades a l'hora d'avaluar riscos i perills, ha llançat un seriós advertiment: «El canvi climàtic i la pèrdua de naturalesa, com a resultat de l'activitat humana, amenacen l'estabilitat del sistema Terra. Els impactes resultants són ja extrems, amb incendis, inundacions, onades de calor, temporals i sequeres. Si no es controlen, podrien arribar a ser catastròfics, incloent-hi la pèrdua de capacitat de producció de cultius essencials de manera sostenible, l'augment de diversos metres en el nivell del mar, l'alteració dels patrons climàtics i una major acceleració de l'escalfament global. Correm el risc d'activar punts d'inflexió com el desglaç de Groenlàndia, la pèrdua d'esculls de corall, la desaparició de la selva amazònica i grans alteracions en els corrents oceànics»¹.

1. Vegeu Trust *et al.* (2025).

La cita acaba fent referència al que es coneix com a «punt d'inflexió», que és quan parts essencials de la Terra passen del seu estat actual (relativament estable) a un d'inestabilitat i canvi, que més tard o més d'hora acabarà conduint a un nou estat —també relativament estable— que serà diferent de l'actual. Aquests llimars crítics tenen a veure, per exemple, amb la circulació oceànica, que transporta energia i nutrients per tot el món per a fer possible la vida —com fa la sang en els éssers humans— o el desglaç del permagel, que podria alliberar enormes quantitats de metà del sòl. El metà és un potent gas d'efecte hivernacle, per la qual cosa el desglaç del permagel provocaria un augment de les temperatures i, conseqüentment, encara més desglaç i alliberament de metà, és a dir, un cercle viciós.

Possiblement, el punt d'inflexió més conegut sigui el desglaç de les glaceres, concretament a l'est i a l'oest de l'Antàrtida, Groenlàndia i l'Himàlaia. Aquest desglaç s'està produint en aquests llocs de manera simultània, i a tot arreu les causes són les mateixes. Els punts d'inflexió estan connectats entre si i poden activar-se mútuament, produint un efecte dòmino o en cascada que impliqui una acceleració dels danys que resulti impossible de gestionar.

Com a conseqüència, podem arribar a un punt de no retorn a partir del qual resulti impossible estabilitzar el clima.

L'IFoA assenyalava a més diversos exemples impac-tants de les conseqüències possibles de l'escalfament global, com la pèrdua poten-cial de la meitat de les terres aptes per a la producció de

blat i blat de moro. Aquesta institució calcula també que l'economia mundial podria patir una minva del 50% del PIB entre 2070 i 2090 si no es planta cara als riscos de manera realista i efectiva, a fi d'orientar la presa de deci-sions cap a l'adopció de me-sures que permetin evitar el pitjor escenari.

Fins i tot amb polítiques eficaces que facilitessin una recuperació de l'oceà i de l'atmosfera i també del clima, els objectius de l'acció col·lectiva a escala mundial són enormes. L'ascens del nivell del mar—que, per la seva ban-da, provocarà també l'aug-ment del nivell dels rius— és probablement ja inevitable.

L'oceà inundarà gran part de les terres més fèrtils dels deltes i les valls fluvials baixes, així com els centres urbans i les infraestructures de transport i industrials de les ciutats portuàries. Algunes nacions illenques desapareixeran sota les aigües, i també canviarà la geografia dels països amb menys altitud i dominats per sistemes fluvials.

Tot això succeirà de manera gairebé simultània i, per tant, els mecanismes actuals d'ajuda i assistència internacionals corren el risc de quedar desbordats. El panorama exigeix una cooperació internacional urgent i coordinada en interès de tota la humanitat; l'acció desinteressada és la millor manera de respondre a l'interès propi, ja que aquesta polícrisi mediambiental omnipresent ha fet indivisible el destí de la humanitat.

Gestió de riscos i solucions sense lamentacions

La ciència coneix bé les causes, la lògica i la dinàmica que hi ha darrere la destrucció del medi ambient. Les evidències i les perspectives sobre què implica i què s'hauria de fer en relació amb el canvi climàtic ja no són objecte de controvèrsia científica seriosa, malgrat que hi hagi experts que continuïn qüestionant la precisió o la validesa de les dades, la solidesa de les teo-

ries, els mètodes i models, o que posin a prova els límits d'aplicabilitat de les solucions proposades. Això també és part de la ciència. No obstant això, el missatge per als responsables polítics, líders empresarials i inversors és clar com l'aigua: aquest és el moment de dur a terme una acció global coordinada si volem evitar les pitjors conseqüències de l'escalfament global. I, així i tot, tenim in comptables exemples de com la ciència, els científics i el mateix mètode científic són atacats i se'ls retiren els fons arreu amb la intenció de fer callar les veus de la raó.

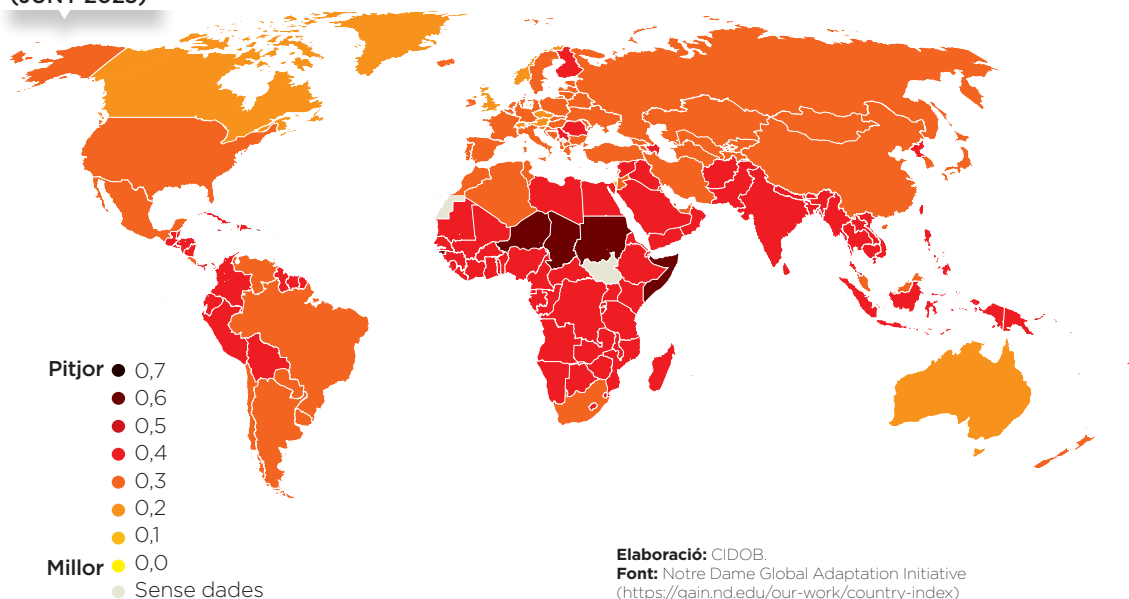
És per això que l'IFoA demana una avaluació honesta i una gestió eficaç dels riscos, que es passi d'una perspectiva curterminista a una altra de llarg termini, i de les mètriques econòmiques a les mediambientals. I cal que els responsables polítics siguin formats per afrontar aquest canvi. També les companyies asseguradores, que associem a la gestió de riscos, toparan amb els seus límits, ja que, perquè els riscos siguin assegurables, han d'emanar de successos «sobtats, imprevistos i no intencionals», i que aquests siguin, a més, independents els uns dels altres, és a dir, no connectats sistèmicament. Finalment, cal que els danys de cada succés siguin relativament petits en comparació amb el total assegurat. I sens dubte, els successos i els

danys derivats d'un agreujament de l'escalfament global no reuneixen cap d'aquestes tres característiques i, per tant, no són assegurables.

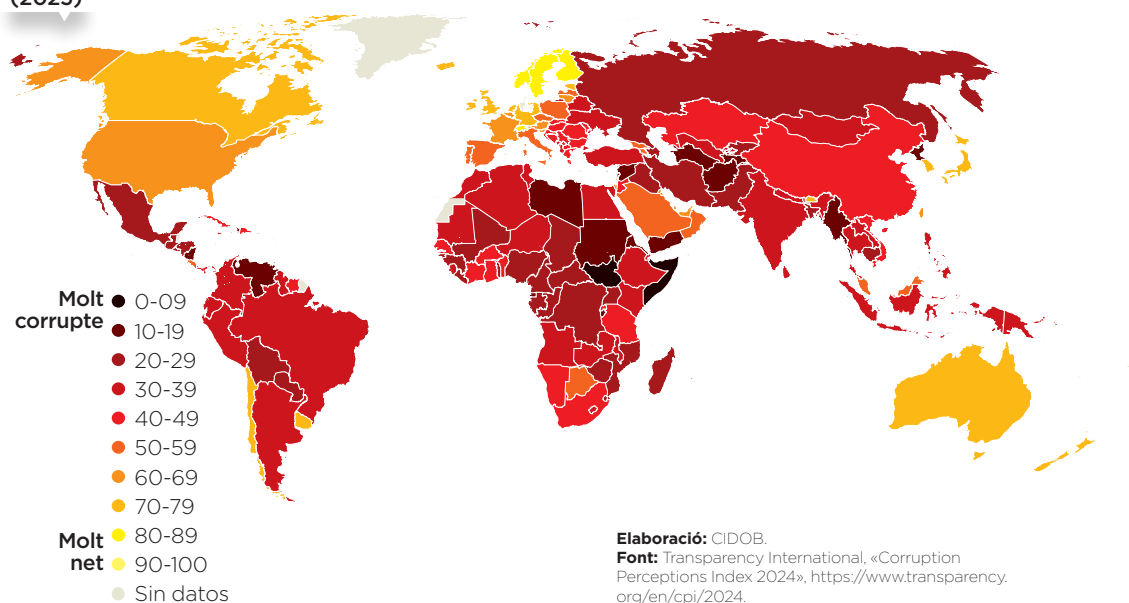
A la pràctica, cal descarbonitzar totalment l'economia mundial (la base industrial, el sistema de transport i el parc immobiliari, així com els sectors primaris que fan un ús intensiu de combustibles fòssils, com l'agricultura i el sector pesquer); cal posar fi a l'ús de combustibles i recursos fòssils, com els que se subministren a la indústria química i plàstica. El primer pas important seria abolir qualsevol mena de subsidi als sectors fòssils. Això estalviaria milers de milions d'euros o dòlars i donaria marge fiscal per a inversions urgents en resiliència climàtica.

La natura és part de la solució i cal atorgar-li un paper més important. El gran ecosistema que més ràpidament podria recuperar-se és l'oceà. Hi ha evidències que demostren que la seva recuperació pot ser molt ràpida si s'interrompen pràctiques destructives com la pesca d'arrossegament o els mètodes de pesca industrial. Els ecosistemes marins i els bancs de peixos no només es recuperen a gran velocitat, sinó que la seva recuperació permet emmagatzemar grans quantitats de carboni que, d'una altra manera, estarien a l'atmosfera afavorint l'efecte hivernacle.

GRÀFIC 1. ÍNDEX DE VULNERABILITAT ENFRONT DEL CANVI CLIMÀTIC
(JUNY 2025)

GRÀFIC 2. ÍNDEX DE PERCEPCIÓ DE LA CORRUPCIÓ
(2025)

Allà on impera la corrupció, ningú pot alçar-se per protegir els béns públics, que inclouen la qualitat i la integritat del medi ambient i els interessos i la supervivència de les generacions futures

A terra ferma, el repte és emmagatzemar tanta aigua com sigui possible als continents, el contrari del que es va fer en segles passats, quan la intervenció humana va consistir a drenar la terra i accelerar el flux de l'aigua cap a l'oceà. En aquestes actuacions, la naturalesa té les seves maneres de garantir l'estabilitat i la integritat d'ecosistemes aquàtics diversos i rics². La cobertura vegetal permanent és necessària per protegir els sòls de l'oxidació de la matèria orgànica en un clima més càlid i, sovint, més sec. La paludicultura (ús d'erms per a la producció d'aliments sense drenatge) i els sistemes agroforestals, en els quals els cultius es planten a l'ombra dels arbres, són opcions tradicionals d'ús de la terra que cal tenir en compte. La combinació de panells solars amb una producció a la seva ombra de plantes o de cria d'animals és l'equivalent actual a anteriors usos concurrents del sòl.

Autòcrates i cia

Avui en dia assistim a una clara confrontació política. D'una banda, trobem la democràcia liberal, un sistema basat en el sufragi lliure, igual

i secret, els drets humans, els drets i les llibertats civils –incloent aquí la llibertat d'expressió, el dret a l'oposició política i el reconeixement de les minories–, i també en l'Estat de dret, amb un poder judicial independent, eficaç i ràpid. Una democràcia liberal que es nodreix d'uns mitjans de comunicació lliures i crítics, d'una ciència escèptica i de la separació entre religió i Estat.

A l'altra banda, hi trobem allò que anomeno «Autòcrates i cia», una mena d'associació no registrada, integrada per governants com Trump, Putin, Orbán... Dirigents, tots ells, mútuament compromesos amb la preservació del seu poder i que tenen el suport de plutòcrates, procedents principalment de les indústries dels combustibles fòssils i la mineria, però també dels sectors químic, agrícola, alimentari i financer, així com de les indústries més noves i menys regulades que dominen les xarxes socials, els negocis en línia o les criptomonedes. Aquests plutòcrates patrocinen els autòcrates, que, al seu torn, garanteixen que les activitats econòmiques dels primers no siguin gravades ni regulades sense el seu consentiment. La regulació i la fiscalitat s'equiparen a l'expropiació, que ha de ser compensada. La seva lògica segueix el precedent històric de l'esclavatge: quan es va abolir a l'Imperi Britànic, els esclaus van ser alliberats, so-

vint amb demora, mentre es compensava financerament els seus antics propietaris. Aquest precedent és encara latent en tots els països de la *common law* i en ell radica l'esperança dels propietaris d'actius fòssils d'obtenir grans compensacions pels actius naturals dels quals es van apropiat en el seu moment.

La UE és com una espina clavada per a aquests autòcrates i plutòcrates, ja que és una democràcia multinacional de mida continental que continua tenint la legitimitat i la capacitat d'elaborar polítiques i normatives d'interès públic i de protegir i augmentar els béns públics. L'abast del seu mercat interior i les relacions comercials que manté amb la resta del món fan que la UE tingui també el poder de facto d'incidir en l'establiment de normes a escala global. Per exemple, qui vulgui accedir al mercat europeu ha de complir la seva normativa sobre químics. Això té també un impacte en les relacions comercials entre tercers països. Fins i tot la Directiva marc de l'aigua, molt allunyada del comerç mundial, té efectes més enllà de la UE. Això resulta evident als països veïns, amb els quals la UE comparteix conca hidrogràfica, però també el Brasil i el Kazakhstan s'han inspirat en aquesta directiva. Allò que és convenient per als vint-i-set estats membres de la UE, amb tota la seva diversitat, i que en ge-

2. Podríem fer referència aquí a l'expressió popular anglesa «Deixem que els castors siguin castors!», que suggereix la idea de permetre que alguna cosa o algú segueixi la seva naturalesa o el seu curs natural.

neral és accessible en els vint-i-quatre idiomes oficials, sol ser també un bon punt de partida per a desenvolupar lleis pròpies en altres indrets del món més allunyats.

Amb nombroses lleis a favor de més transparència en les cadenes de subministrament, la UE també ha ampliat recentment, de manera conscient i estratègica, el seu efecte protector a escala mundial. No és casualitat que aquestes polítiques de la UE siguin ara objecte d'esforços concertats per tirar enrere el que s'ha aconseguit en els últims anys; esforços animats per les mateixes indústries i interessos que hi ha darrere de les tendències autocràtiques.

La UE: una tecnocràcia estable

Resulta difícil, tanmateix, comprar la política de la UE. Evidentment, els polítics europeus també poden veure's seduïts pels arguments dels autòcrates, però els diners no dominen tant en el sistema polític europeu com als EUA. En essència, la UE és una tecnocràcia on els experts tenen la paella pel mànec. Els funcionaris de la Comissió Europea estan compromesos amb la UE en conjunt i solen actuar en conseqüència. Es fixen en els arguments fàctics i, a l'hora de redactar les lleis, es basen en avaluacions d'impacte preparades per experts

independents amb mètodes reconeguts. La legislació europea sol estar, per tant, ben fonamentada i és efectiva.

Gairebé tots els textos legislatius de la UE incorporen un cicle de revisió i modificació, quelcom d'únic al món. Pocs anys després d'entrar en vigor, els estats membres informen de la seva experiència durant la implementació i expliquen què funciona, on calen millores i què els agradaria de cara al futur. La Comissió Europea fa un resum i el remet juntament amb un esborrany de millores al Consell de Ministres i al Parlament Europeu, perquè adoptin una decisió sobre el tema. El resultat és una gestió adaptable de les polítiques que permet reconèixer i corregir els errors, i ajustar-ne la implementació en cas necessari. Aquest estil polític també té un impacte estabilitzador en els estats membres.

No podem oblidar que aquests procediments tecnocràtics de la UE, comparativament ben protegits d'influències polítiques o fins i tot populistes, no han caigut del cel. Els pares de la UE —lamentablement, amb prou feines va haver-hi mares— no confiaven en els pobles d'Europa. No podem oblidar que Hitler i Mussolini van arribar al poder mitjançant eleccions —manipulades— i, unes dècades després, en el moment actual, veiem com ressorgeix una dreta radical

que guanya eleccions a Itàlia o a Hongria, mentre la democràcia liberal experimenta un declivi generalitzat.

La UE està feta per a sobreviure als mandats dels autòcrates elegits i així ho ha demostrat malgrat l'elecció de governs extremistes a Àustria, Dinamarca o Polònia, per exemple. Al Regne Unit, l'elit financera britànica se n'ha adonat i, per això, va arribar a la conclusió que havia d'abandonar la UE si volia evitar la regulació europea del seu sistema financer, especialitzat en l'evasió fiscal i el blanqueig de diners a través d'una sèrie de territoris britànics d'ultramar (o «jurisdiccions») amb lleis laxes i funcionaris mal·leables³. *Londongrad* o la *City of London Corporation*, com afectuosament solien anomenar-la fins fa poc els cercles russos, amb les seves exempcions d'impostos i regulacions, s'ha salvat de la «ignomínia» de sotmetre's a les lleis de la UE, per al consol i l'alegria dels autòcrates i plutòcrates de tot el món. Aquest era i és l'únic «benefici» del Brexit, aconseguit per uns pocs corruptes a costa de la població del Regne Unit i de la UE.

El que tenim ara en joc no és altra cosa que la destrucció de la voluntat i la capacitat de la UE d'elaborar polítiques «blindades a futur» en nom de l'interès públic i de les

generacions futures, i frenar les activitats socials i ecològicament insostenibles que constitueixen avui l'essència de l'economia monetària. Per a destruir la UE és necessària tota la incertesa possible, mitjançant la desinformació i la distracció del fet essencial, per així dissuadir de votar els electors del centre. I requereix, en primer lloc, una polarització que mobilitzi els votants de les perifèries polítiques, els quals confien en un govern autoritari.

Les lliçons de la història

El patró de desestabilització a Europa no és d'ara. Després de fer-se ressò de l'actualitat i analitzar la situació a Rússia i en altres països europeus abans de la Primera Guerra Mundial, Ian Kershaw va escriure a *Descenso a los infiernos. Europa 1914-1949* (Barcelona: Crítica, 2021): «No només com a reacció al que es percebia com una amenaça dels moviments d'esquerres, sinó també per ajudar els governs amb poc o nul suport de les masses a ampliar la seva base de suport, van sorgir contramoviments de caràcter populista. Sovint els patrocinaven, directament o indirecta, industrials i terratinents desitjosos de desviar una oposició potencial basada en criteris de classe cap a canals més fàcilment controlables. Van intentar «nacionalitzar» les masses, inspirar en elles sentiments de reafirmació na-

3. Vegeu Traynor (2011).

cionalista, imperialista i racista amb la intenció d'afavorir l'estatu quo polític. I en certa mesura ho van aconseguir. El nacionalisme bel·ligerant, l'antisemitisme virulent i altres modalitats de racisme es van fer habituals entre aquells que no formaven part de la minoria atreta per les doctrines del socialisme internacional. La difusió de l'educació bàsica, l'augment de l'alfabetització i el baix cost dels diaris populars van oferir la possibilitat d'entendre aquesta influència. La política de masses es va obrir a noves formes de mobilització tant per part de la dreta com per part de l'esquerra. Algunes seguretats van començar a en-sorrar-se»⁴.

Avui dia ja no es tracta dels «diaris populars barats» de la Primera Guerra Mundial, sinó dels nous «mitjans de comunicació social», als quals es recorre per a manipular a través de la mentida; però, per la resta, la recepta és la mateixa.

Si la UE fracassa com a poder regulador progressista i eficaç a escala internacional perquè una majoria del Parlament Europeu prefereix doblegar-se davant els negocis d'autòcrates i plutòcrates, aleshores no hi haurà Estat ni poder que pugui intervenir-hi. Els EUA continuaran essent un país afeblit per la polarització, la Xina continuarà desenvolupant-se cap a

un sistema totalitari i es tornarà més propensa a cometre errors a causa de la manca d'oposició; i poca esperança podem tenir en unes Nacions Unides amb una majoria de governs autoritaris a la seva Assemblea General. No existeix cap altre bloc que tingui la força i la projecció de la UE. Només la UE pot garantir la pau i la llibertat, establir les bases per a la vida i mantenir el planeta segur i solvent.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Kershaw, Ian. *Descenso a los infiernos. Europa 1914-1949*. Barcelona: Crítica, 2021, p. 46.
- Traynor, Ian; Watt, Nicholas; Gow, David i Wintour, Patrick. «David Cameron blocks EU treaty with veto, casting Britain adrift in Europe». *The Guardian*, 9 de desembre de 2011, (en línia) <https://www.theguardian.com/world/2011/dec/09/david-cameron-blocks-eu-treaty>.
- Trust, Sandy et al. «Planetary Solvency-finding our balance with nature. Global risk management for human prosperity». IFoA, gener de 2025, (en línia) <https://actuaries.org.uk/planetary-solvency>.

4. Vegeu Kershaw (2021).

REPLANTEJAR LA SEGURETAT CLIMÀTICA: L'ÀMBIT «PLANETARI» COM A CONTEXT POLÍTIC

SIMON DALBY

Professor emèrit a la Wilfrid Laurier
University

★ Aquest article està basat en una publicació precedent del mateix autor: «Reframing climate security: The “planetary” as policy context», *Geoforum*, núm. 155, octubre de 2024.

Les amenaces a l'ecosistema mundial són immediates, greus i ens empenyen de manera alarmant cap a un escenari de «Terra hivernacle». La humanitat ja no habita el món relativament estable climàticament que ha conegut al llarg de la història i, tanmateix, les infraestructures, el sistema econòmic i de producció i les maneres de pensar continuen arrelades en els supòsits d'aquest planeta estable –el període de l'Holocè en termes del sistema terrestre– dels últims dotze mil anys.

Les anàlisis sobre la mutació ràpida del sistema terrestre –i el clima n'és una part crucial– avisen que ens acostem a punts d'inflexió en un futur pròxim, que obriran pas a noves configuracions. Superar alguns d'aquests moviments decisius pot conduir a processos desbocats amb efectes de cascada i amb greus conseqüències per a la nostra manera de viure. És probable que les alteracions dels sistemes de producció agrícola i econòmica siguin ràpides i greus. Tot i que alguns d'aquests punts d'inflexió podrien entendre's com a dinàmiques que es retroalimenten, però potencialment reversibles, és evident que en el cas de la crisi climàtica, la histèresi¹ hi és especialment rellevant: hi ha punts de no retorn perillosos en l'ecosistema climàtic i evitar-los exigeix mesures urgents destinades a reduir l'ús dels combustibles fòssils. Si la capa de gel de l'Antàrtida occidental es desglança, tal com la seva evolució actual sembla anunciar, es produiran pujades del nivell del mar importants que inundaran ciutats portuàries arreu del món. D'altra banda, com evidencien clarament els cicles «El Niño/La Niña», els oceans tenen un paper clau en les condicions atmosfèriques; és important doncs entendre el sistema terrestre de manera global, i no fixar-nos només en les tendències terres-

tres. La humanitat industrial s'ha convertit en un factor determinant del sistema planetari dinàmic, cosa que suggereix que la lògica planetària és essencial per pensar la política i els mecanismes que proporcionin seguretat a les societats humanes en aquestes noves circumstàncies.

Pensar en termes planetaris

Tot i els antecedents del terme «planetaritat» en els estudis culturals² i en els debats sobre qüestions postcolonials, els conceptes de planetaritat o «entrellaçament planetari» (en paraules d'Achille Mbembe)³, com a marc adequat per al debat polític, ofereixen una forma innovadora –almenys en els estudis de seguretat–, de gestionar la contextualització adequada per fer front al canvi climàtic i, alhora, desafien l'eurocentrisme que estructura bona part del pensament geopolític.

La contextualització planetària subratlla el fet que la clau de volta del debat sobre seguretat climàtica és l'interrogant sobre com podem adoptar un canvi conceptual prou ampli com per deixar enrere la dicotomia més perjudicial de la modernitat: aquella que entén la humanitat com quelcom separat de la naturalesa o superior a ella. Si bé és cert que el nostre món és cada vegada més artificial i s'assembla més a una «tecnosfera»⁴ en expansió, encara és part integrant del sistema terrestre. Això no obsta que, certament, els sistemes d'energia i producció humans són cada cop més un factor de pes, en detriment dels cicles astronòmics de mecànica orbital de Milankovich que, fins fa ben poc, eren els que determinaven

1. N. de l'Ed.: segons el DIEC, la histèresi és el «fenomen segons el qual un material sotmès a una força o altra causa excitadora no respon de la mateixa manera quan aquesta causa augmenta que quan disminueix».

2. Vegeu Spivak (1999).

3. Vegeu Mbembe (2021).

4. N. de l'Ed.: el concepte tecnosfera descriu l'esfera d'influència de l'activitat humana sobre la Terra. En particular es refereix al conjunt de tecnologies i sistemes creats per la humanitat que interactuen amb el planeta, formant una capa artificial sobre la biosfera.

les condicions climàtiques del sistema terrestre.

Arribem a la conclusió, aleshores, que els supòsits d'un clima relativament estable i de patrons meteorològics predictibles ja no són una base sòlida per a l'elaboració de polítiques de seguretat sensates. I això suposa un canvi radical, ja que ara com ara, la majoria dels debats sobre seguretat, relacions internacionals i dret internacional pivoten al voltant de les qüestions huma-

Perills climàtics, respostes planetàries

La qüestió més important per abordar els debats actuals sobre seguretat climàtica és també la més òbvia: el canvi climàtic ja s'està produint i el procés s'està accelerant. Les alteracions climàtiques es manifesten en forma de fenòmens meteorològics extrems, sequeres i tempestes. Les conseqüències són també cada vegada més costoses, ja que els trastorns econòmics, el sanejament

Els supòsits d'un clima relativament estable i de patrons meteorològics predictibles ja no constitueixen una base per a l'elaboració de polítiques de seguretat sensates

nes, els acords institucionals i les rivalitats polítiques, però passen per alt les circumstàncies materials del planeta, les quals donen per fetes.

Pensar en termes de «béns comuns planetaris», d'entitats i regions que són globals, però claus per a l'estabilitat del sistema terrestre, ens ofereix una bona perspectiva per tractar les mesures que cal prendre⁵. Els debats tradicionals sobre la conservació i la protecció d'ecosistemes específics han quedat clarament superats per la magnitud dels canvis contemporanis. Abordar el canvi climàtic essencialment com un problema de contaminació –que és l'enfocament que preval a la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic i a l'Acord de París–, s'ha mostrat insuficient per a limitar de manera eficaç les emissions de gasos d'efecte hivernacle. És per això que el marc dels límits planetaris, complementat amb l'èmfasi en els béns comuns planetaris, ens situa en una posició més favorable per comprendre i millorar la funcionalitat global del sistema terrestre.

després de les catàstrofes i la reconstrucció afecten tant els governs com les empreses. Per consegüent, la seguretat ambiental ha d'entendre's com una qüestió del present, no com un dilema de futur. Invertir la tendència actual és bàsic per a la seguretat a llarg termini de la majoria de les societats.

Les guerres de baixa intensitat o a petita escala, la violència no estatal, o els actes terroristes generats des de les zones més indòmites del Sud Global, es vinculen sovint al debat sobre la seguretat climàtica, malgrat que les evidències de que el clima és el desencadenant dels conflictes són més aviat limitades⁶. Comptem amb una multitud d'exemples de situacions en què les condicions d'estrès climàtic semblaria que haurien de provocar conflictes, i en què això, simplement no passa, fins i tot quan es produeixen catàstrofes humanitàries a gran escala. Evidentment, el canvi climàtic –en forma de sequeres i inundacions– és un factor d'estrès per a moltes societats, però el que realment determina si es desencadena una catàstrofe, un conflicte o qualsevol altre resultat negatiu, és com es gestiona la crisi.

5. Vegeu Rockstrom *et al.* (2024)

6. Vegeu Goldberg (2024).

Fer front al canvi climàtic exigeix reconèixer tant la urgència de respondre als canvis pertorbadors que ja estan en marxa, com la necessitat d'encarar noves prioritats polítiques. Per frenar el canvi climàtic i les catàstrofes que comporta, cal «ecologitzar» moltes pràctiques, reduint l'ús de combustibles fòssils, però també dissenyant noves infraestructures, ciutats i hàbitats que siguin menys nocives per al medi ambient i, al mateix temps, més adaptables per fer

radament, avui les aliances que podrien fer-ho possible no estan gens clares. Fins i tot entre els països del Sud Global –la majoria dels quals són víctimes de les pertorbacions climàtiques i, per tant, tenen bons incentius per perseguir la reducció de les emissions de gasos d'efecte hivernacle–, hi ha opinions contraposades sobre les mesures que cal adoptar i que, fins i tot, van més enllà del fet notori que alguns d'aquests països són petroestats. Més coordinació i claredat so-

Per frenar el canvi climàtic i les catàstrofes que comporta, cal «ecologitzar» moltes pràctiques reduint l'ús de combustibles fòssils, però també dissenyar noves infraestructures, ciutats i hàbitats

front als fenòmens extrems i a les alteracions econòmiques resultants. Per exemple, l'ecologització de les forces armades (que requereixen tradicionalment combustibles fòssils) forma part d'aquest procés; el transport i la logística militar utilitzen quantitats enormes de gasolina, gasoil i combustible per a l'aviació⁷. La incorporació de drons propulsats per energia elèctrica en moltes de les funcions operatives al camp de batalla a Ucraïna suggereix que aquest canvi ja s'està produint també en les tecnologies de combat.

Val a dir que l'actual context de rivalitat geopolítica no és el més favorable per millorar la situació, no només per la gran quantitat de recursos que es dediquen a preparar-se militarment, sinó també pel fet que rebaixa molt els incentius per cooperar en una multitud d'afers⁸. Tanmateix, reforçar la cooperació internacional –en la direcció contrària a la que assenyalen les rivalitats polítiques actuals–, és clau per avançar en la lluita contra el canvi climàtic. Malau-

bre la necessitat de centrar les estratègies de desenvolupament en sistemes energètics no basats en combustibles fòssils contribuirà a garantir la seguretat dels règims i les seves poblacions. Els arguments que defensen que caldria permetre al Sud utilitzar combustibles fòssils per una qüestió de justícia ja no es poden sostenir, tenint en compte l'acceleració actual del canvi climàtic. No és un tema obert al debat: l'energia per a qualsevol forma social que es desenvolupi, també en aquests països, haurà de procedir de fonts renovables si es vol aconseguir algun grau significatiu de sostenibilitat.

La urgència de les respostes polítiques al canvi climàtic posa en relleu les qüestions de qui o què cal preservar. Per a molts actors, la infraestructura de combustibles fòssils encara no és una qüestió prioritària (ni tan sols a mitjà termini), i, per tant, és un problema que caldria resoldre al més aviat possible. La prioritat ha de ser el desenvolupament de sistemes nous en comptes de preservar-ne els existents, i això demana institucions capaces de fer front a la complexitat d'una economia globalitzada. Ara bé, la no existència d'aquestes institucions

7. Vegeu Crawford (2022).

8. Vegeu Toal (2024).

complica el procés i fa que l'èmfasi es posi en els actors i factors de seguretat. L'èxit de la lluita contra el canvi climàtic ha de mesurar-se en termes materials, no en termes d'innovació institucional; malgrat això, aquesta és urgent i necessària per emprendre els canvis materials imprescindibles i generar estratègies eficaces de transició cap a economies postcarboni.

Aquestes estratègies de transició són necessàries tant per a facilitar la reducció ràpida dels combustibles de carboni, com per evitar el risc potencial que els estats utilitzin la tarifació dels combustibles com a eina política, sense protegir de manera eficaç els sectors més vulnerables de la seva població. Els riscos de transició tenen també implicacions geopolítiques en cas que els petroestats no prevegin les reduccions de la demanda dels seus productes, les possibles caigudes de preus en els mercats internacionals i les conseqüències pressupostàries derivades dels canvis en la demanda de combustible.

Una nova agenda de seguretat climàtica

Si la seguretat climàtica es replanteja en aquest context, valorant la importància de la ciència del sistema terrestre i reconeixent la humanitat industrial com a part clau del nou context planetari, quines serien les necessitats, aleshores, en termes de nous marcs polítics apropiats? Com es pot configurar el futur i actualitzar els marcs del passat per fer front a les noves circumstàncies? Aquest article suggereix que són necessàries almenys tres innovacions per encarar aquest repte.

En primer lloc, cal centrar-se en l'adaptabilitat en comptes de mantenir els acords econòmics existents; en segon lloc, és essencial pensar en quins tipus d'hàbitats humans cal construir per fer front a les alteracions climàtiques; i, en tercer lloc, és cabdal centrar-se a proporcionar l'energia que necessitaran aquests hàbitats, assegurant

al mateix temps que primer es controla l'ús de combustibles fòssils i, més endavant, s'elimina. Però res d'això funcionarà si els responsables polítics no aborden els perills imminents, i aquí la responsabilitat recau, evidentment, en el sector de la seguretat que ha d'advertir del cost de no dur a terme aquestes transicions⁹.

Sobre l'adaptabilitat davant la crisi climàtica

Garantir la capacitat d'adaptació és crucial per a pensar seriosament en la condició de la planetaritat; mantenir l'ordre existent no és una opció viable, tenint en compte la seva deriva envers els punts d'inflexió. En els estudis sobre seguretat, el manteniment de l'estatu quo econòmic en condicions d'«estabilitat política» s'ha entès àmpliament com la condició imprescindible per a la resta d'esforços humans. De fet, les ànsies per perpetuar una «manera de viure» basada en els combustibles fòssils, una espècie de seguretat societatària, són un llast a l'hora de dur a terme les innovacions polítiques necessàries per abordar el canvi climàtic. Si bé aquest estat d'estabilitat política ha estat clau per afavorir el desenvolupament econòmic, actualment hi ha aspectes fonamentals del procés de desenvolupament i dels marcs polítics en els quals se sosté que no són ecològicament sostenibles.

La «responsabilitat de preparar-se»¹⁰ que incumbeix a totes les agències de seguretat –tenint en compte allò que sabem ara sobre el que ens espera– pot incloure elements com la planificació de l'ús del sòl, àmbit en què les agències de seguretat – propietàries de grans extensions de terreny – tenen una responsabilitat destacada. Novament, en l'àmbit de la defensa, l'ecologització de les bases i la reflexió sobre pràctiques eco-

9. Vegeu King *et al.* (2021).

10. Vegeu Werrell i Femia (2019).

lògiques regeneratives ha de formar part de la planificació militar, com assenyala el concepte estratègic de l'OTAN per al 2022. Però de moment, aquestes iniciatives encara funcionen a petita escala local. Si es té en consideració la ciència dels sistemes terrestres, l'adaptació haurà d'implicar canvis estructurals en els sistemes econòmics, i no només petites adaptacions culturals dins d'un sistema econòmic determinat, que amb freqüència és el que s'ha entès com a «adaptació» en el passat¹¹. Els grans canvis culturals han de fer front tant al malbaratament en l'ús de combustibles fòssils com a les nombroses alteracions mediambientals que estan canviant la biosfera de moltes maneres.

Per abordar les transformacions a gran escala necessàries de cara al futur, tampoc les formulacions simples de resiliència –que parteixen del supòsit que els sistemes retornaran al seu statu quo després d'una pertorbació– seran marcs polítics adequats¹². L'objectiu de gran part de la política climàtica és alentir el canvi per facilitar les adaptacions, i el pensament en matèria de seguretat també ha de partir d'aquesta premissa. Ens equivoquem, si el que cerquem és un determinat conjunt de solucions polítiques encaminades a retornar les societats a un statu quo previ: el futur serà diferent del passat. I el que cal és preparar-se per aquest futur, per evitar els pitjors excessos de les alteracions climàtiques, i equipar les societats per fer front a allò que en aquests moments ja no es pot evitar.

El compromís de l'Acord de París de 2015 sobre les modalitats de reducció d'emissions determinades a escala nacional no està complint la seva comesa i calen mesures innovadores per millorar l'adaptació, així com una mitigació ràpida. La multiplicat d'estats sobirans als quals es reconeix

la responsabilitat primordial de fer front al canvi climàtic en virtut dels Acords de París, i la freqüència de la rivalitat i els interessos contraposats entre ells, presenta una situació de governança patològica, en paraules de Paul Harris (2021), quan es tracta d'assumptes relacionats amb el canvi climàtic. Segons l'historiador Dipesh Chakrabarty, la humanitat habita un sol planeta, però amb molts mons¹³.

Sobre els hàbitats sostenibles

Focalitzar-se en maneres de viure coherents amb els límits del sistema terrestre obliga a reflexionar sobre les maneres de consumir que posen en perill les seves funcions. La modernitat fonamentada en l'ús extensiu de combustibles i el model actual de desenvolupament basat en el creixement econòmic i l'expansió del consum són, evidentment, part del problema. Una estimació recent suggereix que una de cada trenta-quatre morts al món és deguda a incidents amb vehicles, mentre que la contaminació causada pels combustibles fòssils mata milions de persones cada any de manera indirecta¹⁴. Això també porta els ajuntaments a replantejar-se la planificació urbana i les seves prioritats: reduir l'ús de l'automòbil a les ciutats té el doble benefici de millorar la qualitat de l'aire i reduir el nombre de morts i ferits. La ciutat d'Oslo, a Noruega, per exemple, ha aconseguit eliminar gairebé les morts de vianants limitant l'ús de l'automòbil a la ciutat.

La reducció de la mobilitat a les ciutats s'està convertint en una preferència política amb nombrosos beneficis per a la seguretat, entre els quals destaquen la millora de la qualitat de vida i unes estructures urbanes més ecològiques i, per tant, més resilents. Tanmateix, la seva aplicació

11. Vegeu Watts (2015).

12. Vegeu Dalby (2020).

13. Vegeu Chakrabarty (2022).

14. Vegeu Miner *et al.* (2024).

difereix molt d'un lloc a l'altre. Per exemple, no és tan fàcil promoure el mateix en ciutats nord-americanes, moltes de les quals es van construir al segle xx quan els vehicles eren la prioritat principal en els processos de planificació urbana. La seguretat climàtica ha de comprometre's directament amb això, encara que els sistemes de transport, els patrons de consum i la planificació de l'ús del sòl puguin semblar molt allunyats del pensament tradicional

serà si en el futur es manté l'ús actual dels combustibles fòssils i el model econòmic que els impulsa¹⁵.

Així, les persones que exigeixen la fi dels combustibles fòssils i el predomini de la construcció de carreteres en la planificació del transport es mobilitzen per aconseguir futurs més segurs. Tanmateix, aquesta visió és contrària a gran part de la doctrina contemporània en matèria de seguretat, que considera que els manifestants que

Els arguments que defensen que caldria permetre al Sud utilitzar combustibles fòssils per una qüestió de justícia ja no es poden sostenir, tenint en compte l'acceleració actual del canvi climàtic

en matèria de seguretat. Un cop més, la reducció de les vulnerabilitats és clau, en comptes d'intervencions heroiques després que s'hagi produït una catàstrofe. Els governs municipals han d'intervenir en aquest sentit, fent que les seves infraestructures siguin molt més robustes davant els riscos meteorològics i econòmics en augment, i que ens ajudin a reduir el consum de combustible.

La conformació general de la tecnosfera és fonamental; fer coses que siguin sostenibles i puguin reciclar-se és el contrari dels supòsits moderns de naturalesa separada de la humanitat. D'aquí que sigui essencial centrar-se en com es construeixen les coses, de manera que no requereixin intervencions quan es produeixin fenòmens extrems i no depenguin de cadenes de subministrament vulnerables; i tot això per vetllar per la seguretat humana davant les pertorbacions que s'estan accelerant. Els càlculs dels recursos globals necessaris perquè tota la humanitat pugui satisfer les seves necessitats bàsiques i no traspassi límits planetaris vitals suggereixen que, en la pràctica, tot això és possible, però no ho

protesten contra la construcció d'oleoductes i carreteres representen amenaces per als estats contemporanis i els seus models de desenvolupament. I el que és encara pitjor, en alguns estats es criminalitza els manifestants contra el canvi climàtic, a la qual cosa s'afegeix la llarga i lamentable història d'assassinats de «defensors de la Terra», que forma part integral del conflicte ambiental contemporani¹⁶. Encara que gran part del debat tradicional sobre conflictes ambientals se centra en l'escassetat de recursos rurals com a possible font de conflicte, cal parar atenció a la violència que generen els projectes de «desenvolupament»¹⁷. La «violència lenta» del desplaçament forçós a mesura que la modernitat s'immisceix en els sistemes agrícoles tradicionals i en les terres indígenes és, sens dubte, també una qüestió que s'enllaça amb l'atenció creixent que es dedica a les dimensions ambientals de la consolidació de la pau i de la reconstrucció postconflicte.

15. Vegeu Schlesier *et al.* (2024).

16. Vegeu Menton i LeBillon (2021).

17. Vegeu Selby, Daoust i Hoffman (2022).

Sobre el «control del combustible»

La seguretat planetària implica nous acords, que poden incloure idees en ràpida expansió com els tractats de no proliferació de combustibles fòssils¹⁸. En el cas de les armes nuclears i altres sistemes militars especialment perillosos, s'han formulat diversos tractats internacionals en un esforç per controlar aquest armament. Tot i que no tots han tingut èxit i el règim de revisió d'ar-

que cal contenir. Aquesta atenció coincideix irònicament amb la culminació dels intents dels estats dependents dels combustibles fòssils de cooptar la totalitat del procés de l'Acord Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic. L'organització de la conferència del 2024, com la del 2023, va anar a càrrec d'un altre petroestat, en aquest cas Azerbaidjan. Ha quedat clar, doncs, que són aquests els estats que cal desafiar perquè canviïn el seu model econòmic.

És essencial centrar-se en com es construeixen les coses, de manera que no requereixin intervencions quan es produeixin fenòmens extrems i no depenguin de cadenes de subministrament vulnerables

mament últimament s'ha anat esfilagarsant, hi ha models que poden resultar útils. Els acords sobre armament nuclear posteriors a la Guerra Freda van facilitar una reducció molt substancial del nombre d'armes nuclears existents. Altres acords han limitat la producció d'elements com les mines antipersones, o almenys ho van fer abans que se'n generalitzés l'ús novament a Ucraïna.

Polítics de tendències diverses, amb l'excepció de l'actual generació de figures populistes de dretes, estan acceptant gradualment que els combustibles fòssils són un problema, tot i que molts encara es mostren reticents a impulsar mesures efectives basades en aquest reconeixement. L'acceptació de les vulnerabilitats comunes és un primer pas perquè les polítiques abordin el perill. Si més no, aquest reconeixement hi és més o menys present. Tot i que el procés de la COP no ha aconseguit reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle, el que sí que va ser innovador a la conferència de 2023 celebrada a Dubai va ser la gran atenció adreçada a les empreses de combustibles fòssils i als estats com a problemes principals

Els combustibles fòssils són el problema si s'empra el marc de la planetaritat per considerar les opcions polítiques disponibles. No obstant això, hem de ser curosos i coherents a l'hora de distingir entre energia i combustible. És evident que la humanitat necessita energia per funcionar, però la qüestió important per al futur immediat és com obtenir-la sense combustió.

Els perills d'un excés de potència de foc als arsenals de les superpotències tenen un paral·lelisme bastant directe amb la sobreabundància de combustibles fòssils en el sistema terrestre. La seva producció ha de reduir-se ràpidament; és a dir, es tracta de controlar la indústria i eliminar-la gradualment, no només reduir-la. D'aquí que el control del combustible pugui entendre's com quelcom vagament anàleg al control d'armes. Els acords de control d'armament podrien molt bé servir de model per als tractats de no proliferació de combustible que complementen l'Acord de París¹⁹.

Aconseguir que aquesta analogia es mantingui en relació amb els combustibles

18. Vegeu Newell, van Asselt i Daley (2022).

19. Vegeu Newell *et al.* (2022).

fòssils no serà fàcil, però els perills comuns de les alteracions climàtiques que estan sacsejant moltes societats apunten a un canvi de focus: cal deixar d'assumir que els perills climàtics són una qüestió d'alteracions llunyanes o d'impactes futurs. Perquè el control del combustible tingui sentit com a marc polític, cal que les parts de l'acord reconeguin que el control de determinades tecnologies aporta beneficis mutus i que posseir-les no confereix necessàriament cap avantatge. Les mesures de supervisió i foment de la confiança per garantir el compliment d'un règim de no proliferació de combustibles tenen paral·lelismes evidents amb el control de les armes nuclears. És molt més fàcil comptar petroliers, camions i refineries que emissions de gasos d'efecte hivernacle. Tenint en compte els dubtes que hi ha des de fa temps sobre com es comptabilitzen i notifiquen les emissions en el marc del procés climàtic de l'ONU²⁰, es tracta d'un avantatge potencial considerable per fer front al canvi climàtic. Amb el ràpid augment actual de les capacitats de vigilància impulsades pels sensors d'Internet i també per nombrosos satèl·lits, una «sapiència planetària» emergent, en paraules de Blake i Gilman (2024), resulta cada vegada més útil.

Riscos de descarrilament

En el marc planetari, la urgència per fer front al canvi climàtic es veu ara accentuada per consideracions sobre riscos potencials de descarrilament. Si la lluita contra el canvi climàtic s'endarrereix massa, podria passar que, simplement, no fos possible fer-li front. Hi ha el risc que, si les crisis s'intensifiquen, els recursos disponibles es destinin exclusivament a atendre emergèn-

cies i catàstrofes, deixant sense finançament les transicions necessàries cap a una economia més sostenible²¹. N'és un exemple la carrera europea per substituir el gas natural rus després de la invasió d'Ucraïna, que si bé va aconseguir la construcció ràpida d'infraestructures noves d'importació de gas, pot haver dificultat la transició per abandonar els combustibles fòssils. En aquest cas, la seguretat es va interpretar en termes tradicionals, amb l'imperatiu de garantir l'accés al combustible, en comptes d'innovar per reduir la vulnerabilitat davant les interrupcions del subministrament. Lògicament, tot el capital invertit en aquestes infraestructures —que s'hauran de pagar en els pròxims anys— no estarà disponible per facilitar la construcció d'infraestructures energètiques que no depenguin dels combustibles fòssils.

El pitjor escenari possible seria que, quan els governs s'enfrontin a dificultats creixents, recorrin als combustibles fòssils per continuar creixent econòmicament, amb la intenció de generar més recursos amb els quals fer front a les pertorbacions. I és evident que aquesta fórmula agreujarà la situació a llarg termini. Una preocupació lògica és que aquestes crisis poden reforçar les tendències populistes en la política internacional i minar els esforços de col·laboració destinats a alliberar l'economia mundial de la dependència dels combustibles fòssils²². Com més es trigui a centrar-se en la sostenibilitat, pitjor serà; i si l'espera s'allarga massa, les pertorbacions i les prioritats a curt termini acceleraran els trastorns climàtics, fet que farà impossible mobilitzar prou recursos per transformar les economies i les societats i assolir una ecosfera estable per a la civilització. D'aquí la urgència de fer front al canvi climàtic mentre hi siguem a temps.

El fracàs a l'hora de conduir les societats per vies sostenibles porta inevitablement a

19. Vegeu Newell et al. (2022).

20. Vegeu Yona (2023).

21. Vegeu Laybourn et al. (2023).

22. Vegeu Millward-Hopkins (2022).

debatre sobre solucions tècniques, com ara la geoenginyeria solar i, en particular, la injecció d'aerosols estratosfèrics per ombrejar i refredar la superfície de la Terra. Davant els perills potencials que comporta aquest tipus d'interferència amb el sistema climàtic, l'oposició generalitzada al seu desplegament ja s'ha fet evident. Aclarir la situació jurídica internacional en aquest àmbit ha d'ocupar una part important de la reflexió sobre la seguretat climàtica, tant per pressionar indirectament els responsables polítics perquè es prenguin seriosament la descarbonització, com per anticipar respostes possibles en cas que un Estat o una gran empresa comenci a gestionar la radiació solar de manera unilateral²³. Ara bé, confiar en les promeses dubtoses d'aquestes intervencions tècniques també pot esdevenir una via de risc de descarrilament si es permet justificar l'ús continuat de combustibles amb l'argument que existeix una solució tècnica pràctica.

Ateses les mancances de la política climàtica sota els auspicis de l'Acord de París per frenar les emissions de gasos d'efecte hivernacle, la pressió de molts governs per apostar per mesures amb el pretext d'una acció d'emergència és, òbviament, cada vegada més gran. Els riscos de conflicte en cas que sorgeixin esforços unilaterals són considerables, de manera que la gestió civil de qualsevol iniciativa d'aquesta mena és essencial per evitar el risc que la política climàtica esdevingui deliberadament una eina de confrontació. Tanmateix —i aquest és un punt clau que no es pot passar per alt—, les trajectòries actuals condueixen al desastre climàtic²⁴. D'aquí que la geoenginyeria, en les seves diverses formes, sigui cada cop més present a l'agenda política; de fet, ja forma part del debat sobre la seguretat climàtica. Perquè la política de se-

guretat s'adeqüi als objectius que es persegueixen, és essencial que es produeixin innovacions ràpides perquè l'acció per al clima sigui eficaç.

Evitar mesures climàtiques tan dràstiques és una prioritat política òbvia, que es pot tractar millor reduint ràpidament l'ús de combustibles fòssils. Si s'entoma el repete, l'objectiu clau de la política de seguretat a llarg termini ha de ser preparar-se per allò que no es pot evitar en termes de perturbacions climàtiques. Però, almenys fins ara, malgrat la preocupació creixent d'alguns pensadors del sector militar i de la seguretat, la urgència de fer front al canvi mediambiental no ha trobat prou ressò als passadissos del poder, ni als consells d'administració de les empreses de combustibles, ni tampoc a les sales on es prenen les decisions econòmiques i de política exterior més importants.

La formulació de la condició humana com una condició de planetaritat, de viure en un món que canvia ràpidament vers un equilibri molt més inestable, és un canvi conceptual que cal incorporar, i que ha d'estructurar la formulació de la política de seguretat. La necessitat de garantir l'adaptació és contrària a gran part del pensament tradicional sobre seguretat, però viure a l'Antropocè fa que aquest nou enfocament sigui inevitable. Efectivament, les innovacions poden topiar amb obstacles polítics, de resistència al canvi i, encara pitjor, podem veure com els activistes i innovadors són presentats com amenaces a les maneres de viure existents²⁵. Construir tanques per mantenir allunyats els immigrants pot ser una idea popular en alguns cercles polítics, però no ajuda gens a aturar les causes profundes dels desequilibris climàtics. Això és el que han d'abordar les polítiques de seguretat.

23. Vegeu Gupta *et al.* (2024)

24. Vegeu Dyer (2024).

25. Vegeu McLaren i Corry (2023).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Chakrabarty, Dipesh. *One Planet, Many Worlds: The Climate Parallax*. Chicago: Chicago University Press, 2022.
- Crawford, Neta C. *The Pentagon, Climate Change and War: Charting the Rise and Fall of U.S. Military Emissions*. Cambridge, MA: MIT Press, 2022.
- Dalby, Simon. «Resilient Earth: Gaia, geopolitics and the anthropocene». A: Chandler, D.; Grove, K. i Wakefield, S. (Eds.). *Resilience in the Anthropocene: Governance, and Politics at the End of the World*. Nova York: Routledge, 2020.
- Dyer, Gwynne. *Intervention Earth: Life Saving Ideas from the World's Climate Engineers*. Toronto: Random House, 2024.
- Goldberg, Matti. *Climate Security: The Role of Knowledge and Scientific Information in the making of a Nexus*. Londres: Routledge, 2024.
- Gupta, Aarti. et al. «Towards a non-use regime on solar geoengineering: lessons from international law and governance». *Transnational Environmental Law*, First view, 2024.
- Laybourn, Laurie; Evans, Joseph i Dyke, James. «Derailment risk: A systems analysis that identifies risks which could derail the sustainability transition». *Earth Syst. Dyn.*, n. 14, 2023.
- Mbembe, Achille. *Out of the Dark Night: Essays on Decolonization*. Nova York: Columbia University Press, 2021.
- McLaren, Duncan i Corry, Olaf. «Our way of life is not up for negotiation!: Climate interventions in the shadow of “societal security”». *Global Studies Quarterly*, n. 3, 2023.
- Menton, Mary; LeBillon Philippe (eds). *Environmental Defenders: Deadly Struggles for Life and Territory*. Londres: Routledge, 2021.
- Millward-Hopkins, Joel. «Why the impacts of climate change may make us less likely to reduce emissions». *Global Sustainability*, n. 5 e21, 2022.
- Miner, Patrick. et al. «Car harm: A global review of automobility's harm to people and the environment», *Science Direct*, n. 115, 2024. (en línia) <https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-transport-geography>.
- Newell, Peter; van Asselt, Harro i Daley, Freddie. «Building a fossil fuel non-proliferation treaty: Key elements». *Earth System Governance*, n. 14, 2022.
- Rockstrom, Johan et al. «The planetary commons: A new paradigm for safeguarding Earth-regulating systems in the Anthropocene». *Proceedings of the National Academy of Sciences*, n. 121 (5), 2024.
- Schlesier, Hanke; Schäfer, Malte i Desing, Harald. «Measuring the Doughnut: A good life for all is possible within planetary boundaries». *Journal of Cleaner Production*, n. 448, 2024.
- Selby, Jan; Daoust, Gabrielle i Hoffman, Clemens. *Divided Environments: An International Political Ecology of Climate Change, Water and Security*. Cambridge; Cambridge University Press, 2022.
- Spivak, Gayatri C. *Imperatives to Re-imagine the Planet/Imperative zur Neuerfindung des Planeten*. Viena: Passagen Verlag, 1999.
- Toal, Gerard. *Oceans Rise, Empires Fall: Why Geopolitics Hastens Climate Catastrophe*. Oxford: Oxford University Press, 2024.
- Watts, Michael J. «Then and now: The origins of political ecology and the rebirth of adaptation as a mode of thought». A: T. Perreault, G. Bridge, J. McCarthy (Eds.), *Routledge Handbook of Political Ecology*. Nova York: Routledge, 2015.

- Werrell, Caitlin i Femia, Francesco. *The Responsibility to Prepare and Prevent: A Climate Security Governance Framework for the 21st Century*. Washington: Centre for Climate Security, 2019.
- Werrell, Caitlin i Femia, Francesco. «The responsibility to prepare and prevent: closing the climate security governance gap». A: Lövbrand, E. i Mobjörk, M. (Eds.). *Anthropocene (In)Securities*. Estocolm: Stockholm International Peace Research Institute/ Oxford University Press, 2021.
- Yona, Leehi. «Emissions omissions: Greenhouse gas accounting gaps». *Harvard Environmental Law Review*, n. 49, (2023). (en línia) <https://ssrn.com/abstract=4436504>.

BENESTAR I LÍMITS
PLANETARIS: EL
CREIXEMENT I ELS
OBSTACLES PER A
L'ADAPTACIÓ AL CANVI
CLIMÀTIC

GIORGIOS KALLIS

Professor de recerca ICREA a l'Institut de Ciència
i Tecnologia Ambientals de la Universitat Autònoma
de Barcelona (ICTA-UAB)

JUAN PABLO ARELLANO

Responsable d'estratègia i comunicacions del
projecte *REAL*, ICTA-UAB

L'estat actual de l'esforç climàtic

L'acció climàtica global ha descarrilat de manera perillosa. L'objectiu de l'Acord de París de mantenir l'escalfament planetari per sota dels 2 °C –o, idealment, 1,5 °C– és cada vegada més inassolible. Gairebé una dècada després de París, les emissions de CO₂ han continuat augmentant i, fins i tot en el cas que es compleixin tots els compromisos nacionals vigents, s'espera que el món arribi aproximadament als 2,6 °C d'escalfament el 2100. En altres paraules, les polítiques i els compromisos per aconseguir una transformació cada vegada més urgent s'han quedat molt curts a l'hora d'assolir els objectius establerts.

Un exemple d'això és el pacte Verd Europeu de 2019, considerat en el seu moment un símbol d'esperança per al progrés mediambiental, i que, malgrat la limitació del seu àmbit d'aplicació s'ha enfrontat a reptes significatius. La inflació recent i l'augment dels costos de l'energia han dut els grups d'industrials i els conservadors a oposar-se a qualsevol regulació ambiental estricta, argumentant que perjudicaria l'economia i els mitjans de vida. A causa d'això, l'àmbit d'aplicació del Pacte Verd ha reduït significativament el seu abast, obstaculitzant qualsevol índex de transició ecològica a Europa. I no és una situació excepcional, ja que succeeix el mateix amb aquelles polítiques climàtiques que són més ambicioses a escala mundial, i que desafien l'oposició frontal vinculada a l'auge del nacionalisme i en nom de la «seguretat energètica».

A tot això cal sumar que les nacions riques (responsables en la seva majoria de la crisi mediambiental) no han complert amb els seus compromisos de finançament climàtic, danyant encara més la confiança entre el Nord i el Sud globals. El compromís del Nord de mobilitzar 100.000 milions de dòlars anuals per al 2020 a favor dels països en desenvolupament, no solament no es va

acomplir al llarg de diversos anys consecutius, sinó que es va mostrar dràsticament insuficient en vista de la magnitud de la crisi climàtica. En aquesta mateixa línia, la darrera cimera de la COP29, celebrada a Azerbaidjan, va suposar una altra decepció per als països del Sud Global, que van veure com es rebutjava la seva reivindicació de rebre 1-2 bilions de dòlars anuals en finançament climàtic, que van quedar reduïts a 300.000 milions de dòlars. Aquesta manca de compromís financer, juntament amb l'augment de les emissions i la pèrdua d'ambició política, subratlla la necessitat urgent d'una alternativa transformadora de l'enfocament actual.

Impactes a 1,2-3 °C i projeccions posteriors

El planeta ja s'ha escalfat aproximadament entre 1,2 °C i 1,5 °C per damunt dels nivells preindustrials, fet que té conseqüències greus, com els fenòmens meteorològics extrems –onades de calor intenses, incendis forestals, inundacions i tempestes– cada vegada més freqüents, costosos i devastadors. Aquests esdeveniments han sobrecarregat la capacitat general d'adaptació, fins i tot dels països més rics, evidenciant que alguns sistemes estan al caire del col·lapse o ja han superat els seus límits de funcionament.

Si l'escalfament arriba als 2 °C, els impactes es multiplicaran de forma significativa i el risc de sobrepassar punts d'inflexió climàtics irreversibles augmentarà dràsticament. Les onades de calor letals podrien ser recurrents per a milers de milions de persones; el rendiment dels cultius probablement disminuiria, l'escassetat d'aigua s'intensificaria en moltes regions, la migració massiva i el conflicte pels recursos serien devastadors per a milions de persones i les ciutats costaneres s'enfrontarien a temporals cada vegada més freqüents i destructius. Amb cada grau addicional d'escalfament, els riscos

augmenten de manera exponencial. Amb 3 °C o més, la gravetat dels impactes climàtics, els punts d'inflexió superats i les tensions geopolítiques augmentarien fins a nivells que farien gairebé impossible l'adaptació de la civilització humana. Els seus efectes acumulatius sobre els sistemes humans i els ecosistemes naturals desafiarrien el teixit de l'estabilitat social i econòmica, fins i tot la dels països d'ingressos alts —que generalment se suposa que tenen sistemes i infraestructures més adaptatius—. La velocitat del canvi i la gravetat dels impactes d'aquests riscos implica que cap nació està fora de perill, i que el cost cada vegada més gran dels impactes climàtics superarà en un moment donat els beneficis limitats dels ingressos addicionals.

La impossibilitat del creixement verd

Una de les narratives més persistents, però profundament errònia, de la política climàtica és la del «creixement verd», és a dir, la idea que una economia pot expandir-se alhora que redueix la seva petjada ambiental. Les dades empíriques no menteixen; si bé en teoria hauria de ser possible deslligar el creixement del PIB de les emissions, en la pràctica, cap economia important ha aconseguit una taxa de descarbonització prou ràpida per alinear-se amb els objectius de l'Acord de París (per no parlar dels que afecten particularment a l'ús d'aigua dolça, l'extracció de recursos, la pèrdua de biodiversitat, els vessaments de nitrogen i fòsfor, etc.).

La realitat és que la innovació tecnològica i els guanys en eficiència energètica, tot i que són pal·liatius, no han aconseguit les retallades notables d'emissions requerides. Quan una economia creix, l'augment en la demanda d'energia i de recursos tendeix a contrarestar els beneficis d'una millora de l'eficiència, fins i tot quan es tracta de millores substancials. Això implica que

si no es redueix intencionadament la productivitat econòmica, aquesta producció addicional anul·la els guanys d'eficiència. Dit d'una altra manera, cal una doble estratègia: les nacions han d'alentir deliberadament el ritme de creixement en els seus sectors amb més demanda de carboni; i, al mateix temps, cal intensificar els esforços per descarbonitzar els sistemes existents.

Els països d'ingressos alts, especialment els del Nord Global, tenen una responsabilitat particular en aquesta qüestió, a causa de la seva contribució desproporcionada al deute de carboni existent. Els models recents mostren que, amb un creixement del PIB com l'actual, del voltant del 2% anual, els països de renda alta haurien de reduir les seves emissions de CO₂ en un 10-12% anual per tal que les seves quotes de carboni siguin compatibles amb els Acords de París. Aquest objectiu és, en la pràctica, molt difícil d'assolir. Fins i tot l'aposta pel creixement zero o el decreixement programat continuaria requerint d'un esforç notable en pro de la descarbonització, si bé aquest seria lleugerament inferior. Potser no seria el remei definitiu, però faria que els objectius fossin més fàcils d'assolir. En termes pràctics, hi ha una incompatibilitat entre l'enfocament actual, basat en el creixement, i la ràpida descarbonització demanada. I en aquestes circumstàncies, cada quilogram de carboni que no es produeix es tradueix en beneficis climàtics immediats; i per això, cal abandonar la idea d'un «creixement verd», ja que no és realista. Les evidències suggereixen que aspirar que segueixi creixent el PIB i al mateix temps, pensar a retallar substancialment les emissions de carboni només ens conduirà al desastre. I si s'hi afegeix la consideració de la justícia Nord-Sud, està clar que els països d'altas emissions tenen la responsabilitat moral i pràctica d'accelerar la descarbonització molt més enllà del que exigeixen els compromisos actuals.

Una de les narratives més persistents, però profundament errònia, de la política climàtica és la del «creixement verd», és a dir, la idea que una economia pot expandir-se alhora que redueix la seva petjada ambiental

El creixement com a inhibidor de la reducció d'emissions

El creixement econòmic continu desafia la reducció d'emissions de formes diferents. En primer lloc, com ja s'ha assenyalat abans, de la mà del creixement econòmic augmenta també la demanda absoluta d'energia i materials, sovint per damunt dels guanys aconseguits a través de les millores en l'eficiència. Fins i tot si la combinació energètica bascula cap a fonts renovables més netes, l'escala general de producció pot prevaler sobre aquests assoliments en l'eficiència, amb el resultat d'un augment net de les emissions.

En segon lloc, l'assignació de recursos predominant en les economies en creixement té tendència a afavorir les inversions que impulsen la producció en comptes de les inversions en benestar humà, restauració ecològica i descarbonització profunda. És a dir, els objectius d'obtenir benefici i les estructures de mercat de les economies orientades al creixement tendeixen a canalitzar els recursos cap a l'expansió de la producció i el consum.

Un altre factor important és l'economia política dels sistemes subordinats al creixement. Els responsables polítics solen basar-se en el PIB per mesurar l'èxit de la seva gestió, fet que genera una forta resistència davant de polítiques que podrien posar en perill el paradigma de creixement tradicional. Aquesta inèrcia institucional limita el marge per adoptar mesures agressives de reducció d'emissions, fins i tot quan les anàlisis científiques indiquen clarament que aquestes mesures són necessàries i urgents.

L'argument que el creixement econòmic és essencial per finançar la transició ecològica també és problemàtic. Els fons necessaris per a la descarbonització són una proporció relativament petita del PIB global, i la reassignació dels recursos

existents –en lloc d’esperar que el creixement produeixi ingressos addicionals– podria finançar una transició general. A més, els beneficis econòmics a curt termini de les polítiques centrades en el creixement queden anul·lats pels costos a llarg termini del perjudici climàtic, que, en última instància, sobrepassaran de sobra els beneficis econòmics derivats d’aquest creixement.

L’argumentari que el creixement és essencial per finançar la transició ecològica pressuposa que només una expansió econòmica contínua pot generar ingressos excedentaris per a la inversió climàtica. No obstant això, un estudi recent¹ ha fet palès que la descarbonització només retallaria una modesta part del PIB global. Amb polítiques ben elaborades, els recursos existents poden reassignar-se per finançar una acció climàtica general sense necessitat d’un creixement econòmic addicional. Els defensors del «*keynesianisme* verd» contraargumenten que la inversió pública a gran escala en infraestructura neta impulsa la producció i els llocs de treball, almenys a curt termini. Si bé aquests programes poden augmentar la demanda agregada, l’anàlisi empírica mostra que, si no es limiten estrictament els materials i l’energia, sovint desencadenen un efecte rebot que elimina un percentatge significatiu dels guanys d’eficiència assolits en un termini relativament curt. Això no vol dir que l’estímul verd sigui inútil, sinó que, per assolir realment els objectius climàtics, cal un marc més ampli que freni també la producció. En cas contrari, podria acabar accelerant els mateixos problemes que pretén resoldre.

L’imperatiu de creixement continu crea, per consegüent, un escenari en què els guanys d’eficiència es veuen neutralitzats contínuament amb l’augment d’escala, i la inèrcia política impedeix les mesures radicals necessàries per reduir dràsticament

les emissions. Aquesta dinàmica deixa poc marge a la descarbonització ràpida necessària per mantenir l’escalfament dins de límits segurs, fet que suggereix que cal una reorientació cap a estratègies de postcreixement o decreixement.

Models alternatius i camins viables de postcreixement

Cada vegada hi ha més investigacions² focalitzades en el «postcreixement» que proposen un enfocament diferent: una transició planificada i democràtica cap a economies més petites, però més sostenibles. En comptes de perseguir xifres de PIB cada vegada més grans, els models de postcreixement se centren a estabilitzar o fins i tot a contraure el consum i la producció al mateix temps que milloren el benestar humà i la consecució dels objectius climàtics i ecològics.

Els estudis i models tant a escala nacional com global demostren³ que el decreixement programat no solament és plausible, sinó que pot ser el camí més senzill per complir amb els estrictes objectius climàtics. Per exemple, les anàlisis que comparen les economies d’alts ingressos en escenaris diferents indiquen⁴ que les economies que segueixen trajectòries de baix creixement o decreixement podrien aconseguir més fàcilment les reduccions en l’ús d’energia i les emissions de carboni necessàries per limitar l’escalfament. Els models nacionals⁵ per a països com Canadà i França han simulat escenaris en què el creixement reduït produeix emissions significativament més baixes, preservant, o fins i tot millorant, els resultats socials a través de polítiques complementàries, com la reducció de les hores de treball, garanties d’ocupació pública i xarxes de seguretat social sòlides.

1. Vegeu Köberle (2021).

2. Vegeu Kallis (2025).

3. Vegeu Jackson i Victor (2020); D’Alessandro (2020).

4. Vegeu D’Alessandro (2020).

5. Vegeu Jackson i Victor (2020); D’Alessandro (2020).

En aquests models, menor producció econòmica no significa menor qualitat de vida, sinó ben al contrari. Es tracta de mudar a un sistema en què el benestar es mesura per factors com l'assistència sanitària, l'educació, la qualitat mediambiental i la igualtat social, mesures que estan dissociades del PIB. L'evidència mostra que els països amb ingressos més alts, que ja han consumit la part que els correspon dels límits planetaris, es poden permetre moderar el seu creixement sense sacrificar el nivell de vida dels seus ciutadans. De fet, alguns països d'ingressos mitjans ja aconsegueixen alts resultats socials amb un ús menor de recursos i energia que els rics, fet que suggereix que la senda del postcreixement

marcada pels models de decreixement no són un simple desig, sinó que està empíricament fonamentada.

L'avantatge d'aquests models alternatius és que eviten la dependència especulativa de futurs avenços tecnològics o esquemes d'eliminació de carboni, necessaris en els escenaris convencionals de creixement verd. Proposen, en canvi, polítiques i canvis estructurals que reorienten les economies cap a la satisfacció sostenible de les necessitats humanes essencials. Això inclou reformes fonamentals en el mercat de treball, els serveis públics i les polítiques fiscals, transformant les institucions econòmiques per tal que l'objectiu passi de l'expansió perpètua a la resiliència i el benestar compartit.

Polítiques del postcreixement. Algunes propostes concretes

Dissenyar el postcreixement del futur requereix tornar a pensar la política des de zero. En economies d'ingressos alts, on els indicadors socials ja són elevats, però l'excés ecològic és extrem, la literatura recent convergeix en un conjunt bàsic de mesures postcreixement dissenyades per desvincular la prosperitat humana de l'ús dels recursos i garantir les necessitats bàsiques de manera incondicional. Tot i que molts dels objectius polítics que figuren a continuació poden adaptar-se també al Sud Global, la qüestió central continua sent satisfer les necessitats humanes, juntament amb una agenda de desvinculació del creixement, amb finances reparadores, transferència de tecnologia i democratització de les institucions internacionals. Vegem-ne alguns exemples.

Primer, mitjançant els *serveis bàsics universals*, quelcom que implica garantir l'accés als serveis essencials –assistència sanitària, educació, habitatge, transport públic, energia, aigua i comunicacions–, que passen a ser d'ús gratuït. Amb la desmercantilització de les necessitats bàsiques, aquests serveis bàsics universals milloren la qualitat de vida i redueixen el seu cost per al ciutadà, garantint que tothom pugui assolir un nivell de vida decent sense dependre de l'augment dels ingressos.

En segon lloc, per la *reducció dels temps de treball*, que escurça la setmana laboral a través de polítiques com la setmana laboral de quatre dies o la reducció d'hores anuals. D'aquesta manera, s'aconsegueix una distribució més àmplia del treball i es garanteix un atur baix fins i tot amb una millora de la productivitat en un context de creixement menor o en retrocés. Contribueix així mateix a reduir la demanda d'energia i les emissions, en disminuir l'activitat industrial general i, alhora, permet millorar la conciliació entre vida professional i privada.

Tercer, a través de la *garantia d'ocupació pública*, que assegura feina amb un salari digne a qualsevol persona disposada a treballar, especialment en sectors que donin suport a objectius socials i ambientals, com les energies renovables, la infraestructura pública, la restauració ecològica o els serveis comunitaris. Aquesta política no redueix solament la inseguretat econòmica per a les classes mitjanes i treballadores, sinó que també desplaça la mà d'obra cap a àrees que produeixen beneficis públics significatius.

Quart, proporcionant una *renda bàsica incondicional o transferències d'efectiu específiques*, que donarien accés a un ingrés regular i modest a tots els ciutadans o a grups socials particularment vulnerables. Finançades per impostos progressius o dividends, aquestes transferències universals garanteixen que es compleixin els nivells de vida bàsics independentment del ritme general de creixement econòmic. Redueixen la pobresa, funcionen com a esmoreïdor durant els períodes de transició i disminueixen la desigualtat.

Cinquè, via els *impostos/límits progressius sobre la riquesa i els recursos*, que augmentarien progressivament i que graven més els ingressos alts i la riquesa, i els béns d'alta emissió de carboni i el consum de luxe. Un impost a la riquesa ajuda a reduir la desigualtat en redistribuir l'excés d'ingressos i frenar el consum excessiu entre els més rics. Els impostos sobre el carboni i els recursos, quan es dissenyen amb devolucions o dividends, poden reduir els impactes ambientals i garantir que els ingressos ajudin la població més marginada, que sovint gasta la major part dels seus ingressos en energia i combustible.

Sisè, amb més *inversió pública i reforma monetària*, orientada a redirigir la inversió pública cap a la descarbonització, les energies renovables, les infraestructures sostenibles i els serveis socials. Això pot implicar la reforma dels mecanismes de finançament

públic, com la creació de bancs públics verds o recórrer a la creació de diner sobirà com a estratègia per finançar la transició sense dependre excessivament d'ingressos fiscals impulsats pel creixement.

Aquestes polítiques (entre d'altres) estan destinades a funcionar com un conjunt cohesionat que es reforça recíprocament per sortir d'un model depenent del creixement. L'enfocament integrat garanteix que la reducció de la producció no generi inestabilitat social i promogui, en canvi, més benestar, una reducció de la desigualtat i millors resultats ambientals. És important destacar que moltes d'aquestes idees no són solament teòriques. Mesures d'aquest tipus s'han implementat ja a escala local o nacional, i els projectes experimentals han ofert resultats prometedors.

Reptes polítics, Nord-Sud i geopolítics

Perseguir un «benestar dins dels límits» no implica un simple esforç tècnic, és quelcom amb un impacte profundament polític. Qualsevol acció que s'allunyi del paradigma de creixement tan arrelat trobarà resistència des de diversos fronts. A escala nacional, els líders polítics estan acostumats a mesurar el progrés en termes de creixement del PIB. Les propostes per frenar o revertir el creixement corren el risc de desencadenar una reacció generalitzada, com s'ha pogut veure en les protestes recents contra mesures climàtiques moderades. Els poderosos interessos creats —incloses les empreses de combustibles fòssils, les institucions financeres i els sectors que depenen del consum agressiu— han alimentat xarxes de mitjans de comunicació política que defensen l'estatu quo. Aquesta resistència pot obstaculitzar fins i tot les propostes més modestes destinades a reduir les emissions, ja que els polítics són reticents a desafiar les estructures que han proporcionat prosperitat econòmica en el passat.

Un desafiament central és replantar la narrativa. Canviar l'enfocament des d'una expansió econòmica sense fi fins a un benestar i sostenibilitat requereix convèncer el públic i els responsables polítics que la prosperitat no depèn únicament del creixement perpetu. Les polítiques debatudes, com els serveis bàsics universals, la garantia de llocs de treball i la reducció del temps laboral, estan dissenyades per garantir l'estabilitat social i millorar la qualitat de vida sense augmentar contínuament el PIB. No obstant això, aquestes mesures exigeixen superar una inèrcia política significativa. Fa dècades que el discurs polític ha vinculat creixement amb progrés, fent que un enfocament postcreixement resulti contraintuïtiu per a molts. No obstant això, a mesura que es fan evidents les carències del «creixement verd», les forces polítiques progressistes, els acadèmics i la societat civil comencen a considerar altres alternatives.

A escala internacional, la dinàmica Nord-Sud afegeix una altra capa de complexitat. Durant molt temps, els països amb ingressos baixos han vist en el creixement econòmic el mitjà principal per aconseguir el desenvolupament social. Demanar a aquests països que limitin el seu creixement sense una alternativa viable seria injust i políticament insostenible. De la mateixa manera, el sistema mundial dirigit per Occident ha fet que la majoria del Sud Global depengui de les exportacions de matèries primeres i béns manufacturats de baix valor agregat consumits pel Nord. Per tant, una reducció descoordinada del consum al Nord podria tenir conseqüències devastadores per als països del Sud que depenen de les exportacions.

Per consegüent, una transició postcreixement en els països de renda alta ha d'anar acompanyada d'un suport sòlid al desenvolupament i la sobirania al Sud Global (que impliqui compromís en la transferència de tecnologia, alleujament

del deute, democratització d'organismes internacionals com l'OMC, l'FMI i el Banc Mundial, i un finançament important de la lluita contra el canvi climàtic). No es tracta de benevolència, és un imperatiu moral: el Nord Global, amb la seva contribució desproporcionada a les emissions històriques i l'atrinxerament d'un sistema injust, és qui té més responsabilitat en la correcció d'aquest error. Això inclou reduir la seva petjada ecològica per tal que les nacions més pobres augmentin el seu nivell de vida, i implica desmantellar també la dinàmica colonial i imperial per tal que el Sud Global pugui recuperar l'autonomia i la sobirania en el seu desenvolupament nacional.

Geopolíticament, és indispensable aconseguir una acció coordinada. L'aposta unilateral d'una nació pel decreixement podria desencadenar una fuga de capitals, pèrdua d'avantatge competitiu o fins i tot inestabilitat geopolítica si els inversors i les corporacions es traslladen a jurisdiccions que mantenen el paradigma de creixement. Alguns acadèmics i actors de la societat civil han començat a suggerir la idea d'una aliança de governs disposats a coordinar-se per apartar-se de les polítiques centrades en el PIB. Un exemple d'això són els Governos de l'Economia del Benestar (WEGo) i l'actual procés de debat en el Parlament Europeu «Més enllà del Creixement»⁶. Aquesta coordinació podria implicar acords mutus sobre la tarifació del carboni, mesures comercials per fer complir les normes ecològiques i evitar fuites, i fins i tot mecanismes per penalitzar els no participants.

6. N. de l'Ed.: el procés anomenat «Més Enllà del Creixement» a Europa fa referència a un moviment i debat que té lloc al Parlament Europeu i que pretén repensar el desenvolupament econòmic per desvincular-lo del creixement del PIB i assolir una prosperitat sostenible i inclusiva.

Òbviamment no existeixen respostes fàcils i caldrà una recerca i un treball significatiu per resoldre alguns dels problemes més complexos i subjacents. No obstant això, darrere de tots aquests desafiaments hi ha el fet ineludible que la trajectòria actual no és sostenible. Cap país pot aconseguir, avui dia, un alt benestar sense excedir la seva part justa de límits ecològics. El desafiament no és solament implementar les mesures polítiques tècniques, sinó crear una nova narrativa política, que reconegui el benestar social i ambiental com el veritable termòmetre del progrés. Abordar aquests reptes necessita un lideratge visionari i una voluntat de redefinir l'èxit. Institucions globals com les Nacions Unides, el Fons Monetari Internacional, el Banc Mundial i les organitzacions comercials han d'evolucionar per ser més democràtiques i donar suport a un marc postcreixement, ajudant a mediar en els desafiaments que planteja aquesta transició i donant suport als països en la recerca de fórmules alternatives per mesurar la prosperitat. No obstant això, és important reconèixer que aquestes institucions s'enfronten actualment al desafiament que planteja l'augment del nacionalisme econòmic, que pot socavar potencialment la cooperació internacional en dificultar la transició coordinada cap a una economia postcreixement. Aquest canvi, tanmateix, podria obrir també oportunitats, facilitant potencialment una reestructuració que podria conduir a una democràcia més gran i a una millor rendició de comptes.

En última instància, la transició a una economia postcreixement representa tant un desafiament profund com una oportunitat notable. És una oportunitat per construir una societat resilient i equitativa que situï el medi ambient i el benestar al centre, en comptes d'una expansió econòmica sense fi en nom de beneficis i poder. Encarar els obstacles polítics serà complex i implicarà tensions, però sense accions

atrevides i coordinades, les conseqüències del creixement continu en un planeta finit seran probablement molt més desestabilitzadores a llarg termini. El futur depèn de la nostra capacitat per redefinir el progrés i forjar nous contractes socials. El temps és curt, i forces poderoses s'interposen en el camí. Tot i això, la convergència de l'alarma científica, els moviments de justícia social i un grapat de projectes regionals i nacionals suggereixen que cal un consens si es vol transformar radicalment la nostra societat en una en què floreixi el benestar humà i es respectin els límits planetaris.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- D'Alessandro, Simone *et al.* «Feasible alternatives to green growth». *Nature Sustainability* vol. 3 (2020) (en línia) <https://www.nature.com/articles/s41893-020-0484-y>.
- Jackson, Tim i Victor, Peter. «The Transition to a Sustainable Prosperity-A Stock-Flow-Consistent Ecological Macroeconomic Model for Canada». *Ecological Economics*, vol. 177 (en línia) <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800920301427>.
- Kallis, Giorgios. «Post-growth: the science of wellbeing within planetary boundaries». *The Lancet*, vol. 9 (gener 2025) (en línia) [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(24\)00310-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(24)00310-3/fulltext).
- Köberle, Alexandre C. *et al.* «The cost of mitigation revisited». *Nature Climate Change*, n. 11 (2021) (en línia) <https://www.nature.com/articles/s41558-021-01203-6>.

LA UE I LA GEOPOLÍTICA DEL CANVI CLIMÀTIC: ENTRE L'AUTONOMIA ESTRATÈGICA I LES NOVES ALIANCES GLOBALS

STEFFEN MENZEL

Responsable del programa Ecologisme de Tercera
Generació (E3G)

La crisi climàtica s'ha convertit en un pertorbador sistèmic: reconfigura els ecosistemes, les trajectòries econòmiques i els alineaments geopolítics. En un ordre mundial cada vegada més fracturat, la UE s'enfronta a una doble vulnerabilitat: l'exposició a l'impacte creixent del canvi climàtic dins de les seves pròpies fronteres i una progressiva dependència estratègica en els productes, tecnologies i materials que possibiliten la transició ecològica. Ambdues vulnerabilitats estan profundament connectades entre si i són inherentment geopolítiques. Per això, la capacitat de la UE per mantenir la seva influència estratègica depèn d'una acció coherent i creïble, tant dins com fora de les seves fronteres.

Molts dels reptes més apressants als quals s'enfronta Europa en matèria de política exterior estan cada vegada més condicionats per la intersecció entre canvi climàtic, sistemes energètics i escassetat de recursos.

Per a la UE, que ha construït la seva identitat estratègica sobre la base del multilateralisme basat en normes, els canvis geopolítics que operen representen un desafiament estructural (vegeu, per exemple, Scott Moore, «Climate Action in the Age of Great Power Rivalry». Kleinman Center Policy for Energy Policy, 9 d'octubre de 2024). La UE ha de posicionar-se no només com una potència normativa, sinó com un actor geopolític eficaç.

Risc climàtic i seguretat

La credibilitat geopolítica d'Europa depèn en bona mesura de la seva capacitat per demostrar resiliència dins de les seves pròpies fronteres. Això requereix, al seu torn, una comprensió sistèmica del risc climàtic, reconeixent

les interconnexions entre el sistema climàtic, la societat i el nostre entorn construït i les infraestructures. La UE ja està experimentant en primera línia la pertorbació climàtica. Els últims anys han estat marcats per episodis climàtics extrems sense precedents que multipliquen la pressió sobre l'agricultura, la seguretat hídrica i la infraestructura urbana.

Ja no és viable compartimentar les polítiques d'adaptació, les energètiques i les de seguretat. El risc climàtic i la seguretat s'han d'abordar a través d'una resiliència integrada, que contempli que els impactes físics se succeeixen a través dels sistemes energètics, les cadenes de subministrament i les societats, sense perdre de vista com les respostes institucionals modelen la confiança pública.

La seguretat energètica a llarg termini de la UE depèn de l'acceleració de la implantació de les energies renovables, la millora de les infraestructures i la integració de la resiliència en el disseny i la planificació del mercat de l'energia. Recentment, la militarització de les exportacions russes de combustibles fòssils a la UE ha subratllat la necessitat de tenir sobirania energètica com un imperatiu de creixement net. Altres esdeveniments recents, com l'apagada que va afectar la península Ibèrica el maig de 2025, van mostrar la importància de la flexibilitat de la xarxa, la coordinació transfronterera i del disseny de sistemes intel·ligents. No obstant això, els avenços dels estats membres continuen sent desiguals; menys de la meitat dels països compten amb estratègies nacionals globals sobre risc climàtic, i entre aquests difereix enormement el nivell de desenvolupament de capacitats crítiques, com infraestructures resilient davant la calor, la governança de l'aigua o els sistemes públics d'alerta precoç.

La cursa per la tecnologia neta

Si bé la gestió de la resiliència és fonamental, la influència internacional d'Europa dependrà cada vegada més de com es posicioni en la cursa mundial per la tecnologia neta i de la seva capacitat per configurar les normes i col·laboracions en un ordre mundial en procés de descarbonització.

Segons els informes de l'Agència Internacional de l'Energia (AIE), la UE continua tenint una forta dependència de la Xina en components crítics per a la transició energètica. A escala mundial, més del 90% de les terres rares, al voltant del 80% de la fabricació de panells solars i una bona part de les cadenes de valor de les bateries estan controlades o depenen en bona mesura d'empreses xineses. Als Estats Units, l'anterior Administració Biden va promulgar la Llei de Reducció de la Inflació (IRA, per les seves sigles en anglès), que va dedicar milers de milions de dòlars a subvencions que van captar inversions en tecnologia neta que, si no, haurien aterrat a Europa. La UE ha respost amb el Pla Industrial del Pacte Verd, la Llei sobre la indústria de zero emissions netes i una nova agenda de competitivitat, basada en l'informe d'alt nivell sobre el futur de la competitivitat de la UE, també conegut com a «Informe Draghi». No obstant això, les llacunes en la coordinació i la fragmentació financera continuen soscavant la velocitat i l'escala de la resposta industrial de la UE.

En els propers anys, Europa haurà d'establir ràpidament noves cadenes de valor de tecnologia neta a través de la mineria, la fabricació i la innovació, en lloc de limitar-se a competir en matèria de subsidis. I això implica invertir en extracció i processament dins de les seves fronteres, al temps que es remodelen els models de comerç i cooperació. La UE ha de col·laborar també amb els seus veïns i aliats mundials per invertir conjuntament en infraestructures, integrar les cadenes de subministrament i donar suport

a la creació de valor local en consonància amb les normes ètiques imperants. D'aquesta forma, la UE podrà promoure objectius compartits de descarbonització i potenciar l'estabilitat exterior.

No fer-ho suposa un risc tant geopolític com econòmic. Sense un accés diversificat a tecnologia neta, la UE pot quedar-se enre-re, i això afectaria no solament als objectius climàtics i la resiliència, sinó també als llocs de treball, la competitivitat, el creixement i la seva influència en les normes mundials.

Geopolítica climàtica i aliances globals

Més enllà de les seves fronteres, la UE s'enfronta a un panorama polític cada vegada més controvertit. D'una banda, es veu condicionat per la competència entre la Xina i els Estats Units per establir les regles i rutes de les properes dècades; de l'altra, la multipolaritat que caracteritza l'ordre global emergent. I és en aquest context, que les economies emergents i en desenvolupament esdevenen crucials per a la recerca d'influència. La Xina, concretament, està consolidant la seva influència a través de la Iniciativa de la Franja i la Ruta (BRI, en anglès) i la seva estratègia de cooperació Sud-Sud, que s'ha vist afavorida pel col·lapse del finançament estatunidenc per al clima i el desenvolupament, i per la pobra credibilitat de la UE al Sud Global a causa de la manca de coherència en el finançament climàtic i l'accés desigual a les vacunes contra la COVID-19. I també per unes relacions comercials asimètriques i proteccionistes, que segons els seus crítics, s'han reforçat pel Mecanisme d'Ajustament en Frontera per Carboni (CBAM).

Iniciatives com Global Gateway o les Associacions per a un Comerç i una Inversió Sostenibles (CTIP, en anglès) prometen reformular les cadenes de valor i donar suport a transicions en consonància amb els interessos europeus. No obstant això, la mobilització

del finançament ha estat lenta, els mecanismes de governança poc clars i la coordinació amb els socis insuficient (vegeu Comissió Europea, *Final Report to the European Commission on Scaling Up Sustainable Finance*, 2023).

En un món multipolar, les col·laboracions que estableixi Europa han de basar-se en la prosperitat compartida i no en la dependència. Els països socis busquen cada vegada més una autonomia estratègica, oportunitats industrials i la copropietat en la configuració de la transició. Si la UE vol continuar sent rellevant en aquest reajustament geopolític ha d'oferir alguna cosa més que un lideratge retòric.

Autonomia estratègica a través d'associacions estratègiques

Tradicionalment, l'*autonomia estratègica* s'ha entès com la capacitat de la UE per actuar amb independència en matèria de defensa i política exterior. En el context de la crisi climàtica i la transició ecològica, això es tradueix en una *interdependència resilient*, és a dir, en l'establiment de vincles sòlids i recíprocs amb aliats i socis clau que redueixin les dependències concentrades i, al mateix temps, millorin la resiliència col·lectiva i reconguin les fortaleeses europees, com ara la innovació tecnològica, el poder regulador i els estàndards de sostenibilitat.

Això podria incloure, en primer lloc, la forja d'associacions estratègiques de transició neta amb economies emergents que integrin l'estratègia industrial per a una transició neta amb infraestructures d'adaptació al canvi climàtic i de resiliència, oferint la creació conjunta de valor i l'harmonització a llarg termini amb les ambicions dels socis. En segon lloc, la institucionalització de la diplomàcia de la cadena de valor, és a dir, diversificar les cadenes de subministrament de minerals crítics i tecnologies netes aprofitant el comerç, la inversió i les eines reguladores de la UE, centrant-se en països amb idees afins i estratègicament situats, així com invertir en el processament de minerals, el muntatge de bateries i altres etapes industrials en països socis i no solament en l'extracció de matèries primeres. Hauria d'englobar, així mateix, el lideratge de plataformes plurilaterals per al finançament climàtic i el suport tècnic a les prioritats nacionals, reduint el risc del capital i escalant les tecnologies de pròxima generació a través de fronteres. Per acabar, hauria de sumar l'elaboració de normes i marcs comuns mitjançant la col·laboració amb socis –i potencialment amb blocs regionals com la Unió Africana i l'ASEAN– per tal de crear conjuntament normes i marcs de governança per a la transició ecològica.

La maduresa estratègica de la geopolítica climàtica implica deixar enrere la gestió reactiva de les crisis per abraçar una governança anticipatòria. Això requereix que la resiliència climàtica s'integri en la política de seguretat, que la política industrial s'integri en la diplomàcia i que es creïn conjuntament, a més, noves regles internacionals en el marc d'una aliança més àmplia d'actors.

La rellevància internacional d'Europa davant del desafiament de la crisi climàtica es mesurarà no solament per la reducció de les seves emissions o per la seva fortaleesa normativa, sinó per la seva capacitat de liderar una transformació mundial de la qual altres vulguin formar-ne part.

POLÍTICA INDUSTRIAL ECOLÒGICA EUROPEA: COMPETITIVITAT A COSTA DE LA TRANSICIÓ CLIMÀTICA?

FERDI DE VILLE

Professor associat d'Economia Política Europea,
Universiteit Gent

Un dels esdeveniments més destacats de la política europea dels darrers anys és l'auge –o el retorn– de la política industrial, especialment en el seu vessant ecològic (o verd). La Unió Europea està fixant objectius explícits i ambiciosos en relació amb la producció nacional de béns que considera estratègics per raons econòmiques, de sostenibilitat o de seguretat. Per assolir aquests èxits, la Unió utilitza un conjunt complet i variat d'instruments, com subvencions a la producció, criteris de contractació pública i mesures de defensa comercial.

Aquest canvi suposa un gir significatiu respecte de la forma en què la UE ha gestionat la política climàtica i econòmica les últimes dècades. Durant molt de temps, la Unió va creure que el lliure mercat, integrat en un marc normatiu, era la millor forma de garantir la prosperitat, la sostenibilitat i la seguretat. El fonament de la política europea se sustentava en una combinació de fe en el liberalisme econòmic, en l'ecologisme i en la pau liberals. En els àmbits del clima i l'energia, això es va traduir en l'establiment per part de la UE d'objectius de reducció d'emissions, energies renovables i eficiència energètica, i en la seva plasmació com un sistema i una normativa de comerç de drets d'emissió. A partir d'això, es va deixar en mans del mercat la forma d'assolir aquests objectius dins d'aquest marc, sense que la UE es pronunciés sobre on i com s'havia de dur a terme la producció.

No obstant això, els darrers anys, s'ha començat a erosionar la convicció que el lliure comerç implica automàticament prosperitat, sostenibilitat i seguretat, i que el lloc on es produeixen les coses no té cap mena

d'importància. L'auge de la Xina, amb el suport de polítiques intervencionistes, ha amenaçat un nombre cada vegada més gran de sectors fonamentals de l'economia europea, d'una forma que es percep com a injusta. El primer mandat de Trump, la guerra tecnològica i comercial entre la Xina i els Estats Units, la pandèmia de la COVID-19 i la invasió russa d'Ucraïna han despertat en els responsables polítics la consciència que la interdependència econòmica també comporta vulnerabilitats. Les ambicions climàtiques creixents de la Unió Europea, amb el Pacte Verd Europeu com a insígnia de la primera Comissió Von der Leyen, han intensificat els temors sobre la fuga de carboni.

En un primer moment, la UE va ajustar la seva política mitjançant l'adopció d'una sèrie d'instruments de defensa comercial per protegir els seus interessos econòmics, de sostenibilitat i de seguretat davant les polítiques de països tercers (vegeu De Ville, Happersberger y Kalimo, «The unilateral turn in EU trade policy? The origins and characteristics of the EU's new trade instruments», *European Foreign Affairs Review*, 2023). Entre aquests es troben l'Instrument de Contractació Pública Internacional i el Reglament sobre Subvencions Estrangeres, el Mecanisme d'Ajustament en Frontera per Carboni i el Reglament sobre Desforestació, així com l'Instrument Anticoerció i el Marc per al Control de les Inversions Estrangeres Directes. No obstant això, la UE es va adonar aviat –sobretot després de la introducció de la Llei de Reducció de la Inflació dels Estats Units l'estiu de 2022– que els instruments de defensa comercial per si mateixos no eren suficients per protegir els seus objectius en

un entorn global cada vegada més hostil. Així doncs, la UE va posar en marxa la seva pròpia estratègia industrial ecològica, el Pla Industrial del Pacte Verd, juntament amb la legislació necessària per a la seva aplicació, com la Llei sobre la Indústria de Zero Emissions Netes, la Llei de Matèries Primeres Fonamentals i el Marc Temporal de Crisis i Transició.

Ara bé, aquest primer conjunt d'estratègies i instruments industrials ecològics aviat es va considerar insuficient per salvaguardar la indústria europea. El desafiament de com conciliar una política climàtica ambiciosa amb la competitivitat econòmica de la UE es va convertir en el tema central de les eleccions al Parlament Europeu de 2024. Va ser després dels comicis que Mario Draghi va publicar el seu esperat informe sobre el futur de la competitivitat europea, en què advocava fermament per una política industrial més assertiva (vegeu Draghi, M. *The Future of European Competitiveness*. Comissió Europea, 2024). Un text que ha guiat significativament les prioritats i les primeres mesures de la segona Comissió Von der Leyen. L'Acord Industrial Net, una versió més ambiciosa del Pla Industrial del Pacte Verd, va ser adoptat ràpidament. Aquest nou marc inclou una sèrie de propostes de gran abast que la Comissió té previst introduir els propers anys, al qual van seguir plans sectorials específics per a indústries com la de l'acer, els metalls i l'automoció.

El retorn de la política industrial es pot interpretar com una correcció positiva al paradigma neoliberal que va dominar el pensament europeu durant dècades, en què l'eficiència solia prevaler sobre els objectius de sostenibilitat i seguretat. Es pensa que pot contribuir a generar un suport social

més ampli a la política climàtica i entre els experts existeix un consens cada vegada més ampli en el fet que una política climàtica basada únicament en sancions –com els impostos a les emissions– corre el risc de provocar una reacció adversa per part de la ciutadania. La política industrial, en canvi, es basa més en incentius, fomentant que empreses i consumidors adoptin pràctiques sostenibles. Garantir activament que la descarbonització vagi de la mà de la creació de

Existeix un consens cada vegada més ampli en el fet que una política climàtica basada únicament en sancions –com els impostos a les emissions– corre el risc de provocar una reacció adversa per part de la ciutadania

llocs de treball de qualitat en les comunitats locals, és una estratègia que pot forjar una coalició més àmplia a favor d'una acció climàtica ambiciosa, capaç de resistir retards davant de possibles canvis en l'equilibri polític. A la Unió Europea es va observar, per exemple, que malgrat el gir cap a la dreta a les eleccions al Parlament Europeu de 2024, es van mantenir les ambicions climàtiques. Assegurar la competitivitat en el context d'objectius climàtics ambiciosos mitjançant polítiques industrials és, clarament, preferible a debilitar aquests objectius.

És important alhora reconèixer que no tots els enfocaments de política industrial afavoreixen de la mateixa manera la transició climàtica. Des d'una perspectiva ambiental, és preferible salvaguardar la competitivitat europea a través de polítiques de suport financer que mitjançant la imposició de barreres comercials. És possible ajudar les empreses europees a competir amb firmes estrangeres reduint els costos de producció a través de subsidis o encarint les importacions. No obstant això, mentre les subvencions abarateixen els productes més sostenibles i acceleren la transició, les barreres comercials els encareixen i alenteixen. A més, el suport a la indústria europea ha d'anar acompanyat de condicions –sobre

l'ecologització de la producció, les normes laborals o la governança corporativa- per garantir que la política industrial no acceleri només la transició ecològica, sinó que també la faci més justa, augmentant així el suport públic (vegeu sobre això Bulfone, F., Ergen, T. y Kalaitzake, M. (2023) «No strings attached: corporate welfare, state intervention, and the issue of conditionality», *Competition & Change*). Sense aquestes condicions, existeix el risc que els fons públics es destinin a empreses privades sense que aquestes realitzin esforços addicionals per aconseguir una transició justa.

Per acabar, és fonamental considerar les implicacions globals de la política industrial europea. El canvi climàtic és un desafiament d'abast mundial, i els efectes d'aquesta política s'han d'avaluar en aquesta mateixa escala. Una cursa per les subvencions a les tecnologies verdes entre les potències planetàries pot generar efectes positius en abaratir i fer més accessibles les tecnologies en altres països, fet que permetria les nacions en desenvolupament fer un salt qualitatiu en el sector energètic (vegeu Rodrik, D. (2024): «Don't fret about green subsidies», *Project Syndicate*, 10 de maig). No obstant això, els països del Sud Global no s'han de veure solament com a importadors de tecnologia verda; s'han d'integrar plenament en l'economia ecològica del futur. Això significa que la política industrial ecològica europea ha d'anar acompanyada de la corresponent transferència de tecnologia i el desenvolupament de capacitats en aquests països. L'actual política industrial activa de la UE -que inclou requisits de contingut local i restriccions a l'exportació- hauria de dur-la també a adoptar una posició més equilibrada a l'hora de criticar els països en desenvolupament per utilitzar aquests mateixos

instruments en les seves pròpies estratègies industrials, com ha fet en el passat. Les polítiques més intervencionistes de la Unió haurien de traduir-se en una flexibilitat més gran per tal que els països tercers, especialment del Sud Global, disposin d'un marge de maniobra més gran.

En resum, la política industrial verda pot complementar i accelerar una política climàtica ambiciosa, generant un suport social més gran, impulsant la inversió en tecnologies netes, descarbonitzant els processos productius i difonent aquestes tecnologies a escala global. Això, tanmateix, només serà possible si es basa en incentius en lloc de barreres comercials, si el suport es concedeix amb condicions i si la política industrial d'Occident inclou la integració de les economies del Sud Global en les cadenes de valor de la nova economia ecològica.

Els països del Sud Global no s'han de veure solament com a importadors de tecnologia verda; s'han d'integrar plenament en l'economia ecològica del futur

ELS BRICS+ I EL NEXE ENTRE DESENVOLUPAMENT, CLIMA I NATURALES

LAURA TRAJBER WAISBICH

Directora adjunta de programes a l'Institut Igarapé
(Brasil)

La convergència de degradació ambiental, desigualtat econòmica i inestabilitat geopolítica ha posat en relleu els límits de l'arquitectura de governança mundial actual. L'Agenda 2030 per al Desenvolupament Sostenible descarrila a causa de desafiaments sistèmics –des del retrocés del multilateralisme fins a la intensificació de les crisis ecològiques– que soscaven una resposta internacional coordinada. La triple crisi planetària –el canvi climàtic, la pèrdua de la biodiversitat i la contaminació– amenaça també els fonaments polítics i institucionals de la cooperació global.

En un món «profundament plural» (parafrasejant Acharya i Buzan a «The Post-Western World Order: Deep Pluralism», *The Making of Global International Relations*, 2019), l'ampliació dels BRICS a BRICS+, amb la unió d'Egipte, Etiòpia, l'Iran, els Emirats Àrabs Units, Indonèsia i l'Aràbia Saudita al nucli central, format pel Brasil, Rússia, l'Índia, la Xina i Sud-àfrica, converteix aquesta organització en un nou centre geopolític, econòmic i mediambiental. Amb aproximadament un 30% del PIB mundial i abundants actius naturals i tecnològics, el grup té capacitat per incidir en els discursos i pràctiques al voltant del desenvolupament, la descarbonització i la governança de la biodiversitat.

I val a dir que el grup mostra un compromís creixent amb les agendes ecològiques. Per aquesta raó, els BRICS+ estan començant a articular una posició col·lectiva més coherent sobre el clima i la biodiversitat, basada en principis compartits d'equitat en el desenvolupament i cooperació Sud-Sud; una postura que s'expressa a través de fòrums diplomàtics, cooperació sectorial i eines institucionals com el Nou Banc de Desenvolupament (NBD).

El paper cada cop més important dels BRICS+ en el clima i la naturalesa

Els BRICS van sorgir a principis de la dècada del 2000 com una coalició de naturalesa difusa que reunia les principals economies emergents i que aspirava a tenir més veu en la governança econòmica mundial. Centrada, en un principi, a reformar les institucions com el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial, l'agenda del grup es va ampliar per incloure qüestions de seguretat, socials i mediambientals. Fins ara, la incorporació de temes ambientals ha estat tant estratègica com simbòlica. El seu discurs ha evolucionat per abraçar el principi de «responsabilitats comunes però diferenciades», juntament amb les demandes d'un finançament més gran en la lluita contra el canvi climàtic, la transferència de tecnologia i el marge per elaborar polítiques de desenvolupament nacionals.

Durant l'última dècada, el Brasil, la Xina i Sud-àfrica han avançat en la cooperació ambiental intra-BRICS. Durant les seves presidències respectives van introduir aquesta qüestió en declaracions oficials i van adoptar iniciatives sobre tecnologia verda, resiliència amb desastres, biocombustibles, protecció de la biodiversitat i energia neta (vegeu Instituto Igarapé: «The BRICS and the Decarbonization and Biodiversity Protection Challenges», *Global Futures Bulletin*, 2025). Aquestes iniciatives reflecteixen les prioritats nacionals i els esforços per construir plataformes compartides per a la participació del Sud Global en qüestions globals de medi ambient i desenvolupament.

Autonomia ambiental en un context de multilateralisme fragmentat

L'ampliació dels BRICS representa no solament un desenvolupament institucional del grup, sinó també un canvi geopolític important en la política mundial contemporània. Els nous membres aporten una rellevància ecològica i econòmica addicional: Indonèsia acull una gran part dels boscos tropicals del món, els Emirats Àrabs Units i l'Àrabia Saudita són actors fonamentals en les transicions energètiques i Etiòpia i Egipte ocupen posicions clau en els debats regionals sobre vulnerabilitat climàtica i governança de l'aigua.

El lideratge consecutiu del Brasil al G20 (2024), al capdavant de la presidència dels BRICS (2025) i a la COP30 (2025) ha presentat una oportunitat excepcional per dotar de rellevància els BRICS+ en relació amb el nexa desenvolupament-clima-naturalesa. Amb la idea de fons de consolidar la cooperació entre el Sud Global i avançar cap a una governança més inclusiva i sostenible, el Brasil ha prioritzat la creació d'un marc BRICS de finançament climàtic (vegeu BRICS: «Contact Group on Climate Change and Sustainable Development», *Issue note*, 2025). La mobilització de fons per a la lluita contra el canvi climàtic era un dels objectius manifestos de la COP30 i es va plasmar al «Full de Ruta Bakú-Belém cap als 1,3 bilions». L'objectiu dels negociadors brasilers és associar les estratègies nacionals de desenvolupament al Sud Global amb els canals multilaterals de finançament. I per això, pretenen aconseguir un consens entre els països BRICS+ sobre un conjunt d'agendes clau a fi de desbloquejar el finançament climàtic. Això inclou la reforma dels bancs multilaterals de desenvolupament i els fons climàtics, la promoció de les anomenades «plataformes nacionals», la funció de les quals és coordinar la mobilització del desenvolupament nacional i internacional i el finançament climàtic al Sud Global, i la cana-

lització de fons a infraestructures sostenibles, també a través del Nou Banc de Desenvolupament, liderat pels BRICS+.

No obstant això, caldrà veure si el Brasil serà capaç de traslladar aquests consensos al si dels BRICS+ recentment ampliat. A principis d'aquest any, Brasília va liderar una proposta dels BRICS+ que va culminar amb un compromís sobre el finançament de la biodiversitat en el marc del Conveni sobre la Diversitat Biològica (CBD) de la COP16. En comptes d'oposar-se als països desenvolupats, l'enfocament brasiler va mostrar un pragmatisme orientat a aconseguir l'acord al voltant d'objectius realitzables. Aquest episodi exemplifica una nova forma de teixir consensos que podria servir a l'objectiu del Brasil de superar la bretxa Nord-Sud i garantir resultats durant la COP30.

La tensió entre els imperatius del desenvolupament i els objectius ambientals continua marcant els debats domèstics dels països BRICS+ i entre els membres del grup; això no obstant, la vinculació estratègica per part del Brasil de les diferents temàtiques –connectant el clima i la naturalesa amb el finançament al desenvolupament, el comerç i la seguretat energètica i alimentària– pot conduir cap a una harmonització progressiva.

Consolidar la cooperació sectorial i revitalitzar el Nou Banc de Desenvolupament

A fi de mantenir l'impuls proporcionat per la presidència brasilera el 2025, el grup ha d'afavorir l'establiment d'un marc propici, a escala ministerial i tècnica, per al diàleg sectorial i la cooperació política i econòmica sobre qüestions ambientals i climàtiques. Es podria donar prioritat a àmbits com ara el de la tecnologia de satèl·lits per a la monitorització del medi ambient, camps en què el Brasil i l'Índia són líders mundials; o el de les tecnologies d'energia renovable, on destaquen la Xina, el Brasil, l'Índia i els Emirats

Àrabs Units; o també la conservació de la biodiversitat en àrees protegides, un àmbit en què el Brasil, Sud-àfrica, la Xina i l'Indonèsia són països clau.

Un altre component crític en el compromís dels BRICS+ amb aquestes agendes és el Nou Banc de Desenvolupament (NBD), dirigit pels BRICS+ i amb seu a Shanghai. Creat per finançar projectes d'infraestructura i desenvolupament sostenible als països BRICS+ i altres economies emergents, l'NBD ha aprovat, fins avui, més de 100 projectes emmarcats en l'energia neta i les infraestructures sostenibles. Segons la seva última estratègia (2022-2026), aproximadament el 40% de la seva cartera es dedica a iniciatives relacionades amb el clima. Tot i que encara és modest pel que fa a la dimensió, el Banc es podria convertir en una peça essencial de la transició ecològica, tant per als estats membres com per al conjunt del Sud Global. No obstant això, per tal de desplegar tot el seu potencial, cal superar els principals reptes institucionals i polítics, en particular la necessitat d'ampliar

L'aparició dels BRICS+ com un actor ambiental potencial reflecteix tant els fracassos del sistema multilateral existent com la capacitat d'agència de coalicions del Sud per tal de repensar la governança global

les operacions i els recursos de capital i evitar les tensions geopolítiques internes entre els seus membres fundadors. Un avenç significatiu serà reposicionar l'NBD com una institució guiada per objectius i amb un clar mandat de transformació ecològica. Això implica no només ampliar la seva cartera d'inversions en clima i naturalesa, sinó també innovar en el disseny i l'estratègia de finançament per al desenvolupament. Les possibles vies inclouen l'adopció de criteris de préstec basats en els ecosistemes, mil·lors acords de cofinançament amb altres bancs multilaterals de desenvolupament i un suport més gran a les «plataformes nacionals», que vinculen les prioritats nacionals en matèria de clima i naturalesa amb els fluxos de finançament internacionals.

En conclusió, l'aparició dels BRICS+ com un actor ambiental potencial reflecteix tant els fracassos del sistema multilateral existent com la capacitat d'agència de coalicions del Sud per tal de repensar la governança global. Si bé el grup està lluny de ser una unitat o de tenir un paper determinant, el seu compromís cada vegada més ampli amb les qüestions climàtiques i de biodiversitat reflecteix l'obertura cap a noves vies polítiques i institucionals. La trajectòria de la cooperació ambiental dins del grup no és lineal ni està garantida. Depèn de la voluntat dels membres clau d'invertir en el diàleg, l'intercanvi de coneixements i la cooperació financera.

Si el grup dels BRICS+ aconsegueix consolidar aquesta agenda, així com la seva incorporació en negociacions multilaterals més àmplies i s'associï a les transformacions ecològiques nacionals, pot ajudar a redefinir els contorns normatius i institucionals del desenvolupament global i la política ambiental al segle XXI.

La comunitat internacional va molt endarrerida en l'acció climàtica que es necessita per arribar, a mitjan segle, a la petjada de carboni zero, segons el que es va establir en els Acords de París de 2015. Encara que els científics adverteixen que el món està al llindar d'un desastre climàtic irreversible, el fràgil règim de cooperació climàtica de les últimes quatre dècades està més amenaçat que mai. El mateix dia que Donald Trump jurava el càrrec de president per al seu segon mandat, es van emetre ordres executives que van treure els Estats Units de l'Acord de París, van bloquejar l'energia neta, van promoure els combustibles fòssils, van eliminar el suport als vehicles elèctrics i van aturar immediatament qualsevol compromís financer en virtut dels acords internacionals. La idea que el canvi climàtic és una «presa de pèl» i l'energia neta, una «estafa» per liquidar llocs de treball estatunidencs i fer rica la Xina, ha calat entre alguns sectors de les economies avançades, impulsada pels vents geopolítics d'oposició al gegant asiàtic. Assistim, sense embuts, a una crida a «aferrar-se» als pilars energètics més contaminants –carbó, petroli i gas natural– per salvar llocs de treball i garantir un subministrament d'electricitat fiable i de baix preu (vegeu, per exemple, Kenneth Rapoza, «House Oversight Hearing Slams Inflation Reduction Act, But Ignores China's Role», Coalition for a Prosperous America, 28 de febrer de 2025). Certament, avui la Xina és l'emissor més gran del món de gasos amb efecte hivernacle (GEH) i el primer consumidor de carbó. Paral·lelament, però, també lidera la inversió, producció i consum mundial de gairebé totes les tecnologies d'energia verda. D'una forma similar

a com la perforació horitzontal i la fractura hidràulica van permetre que els Estats Units passessin de ser importadors de petroli a ser-ne exportadors, la innovació en tecnologies d'energia verda han situat la Xina en l'avantguarda de la innovació en energies netes a escala planetària. El país genera un terç de l'energia èolica mundial, una quarta part de la seva capacitat solar, i acull sis dels deu principals fabricants de panells solars i quatre dels deu de turbines eòliques. Segons l'Agència Internacional de l'Energia (AIE) –vegeu l'informe *The State of Energy Innovation* d'abril de 2025–, la Xina ocupa ara el primer lloc en patents d'energia i, el 2022, el 95% d'aquestes patents van ser en tecnologia de baixes emissions.

Aquests desenvolupaments estan repercutint en l'acció climàtica i la geopolítica global, i són el fruit de dècades de treball. Al punt de partida hi trobem la gran disponibilitat de carbó a la Xina, que va fer que el seu consum s'estengués ràpidament les últimes quatre dècades per facilitar l'accés universal a l'electricitat i les necessitats urgents d'abastir la industrialització i la urbanització. No obstant això, a la dècada de 2010, la contaminació derivada d'aquest consum va posar en perill el desenvolupament i l'estabilitat social i política, i va esdevenir una prioritat per a les autoritats. Malgrat l'adopció de la Llei d'Energia Renovable el 2005, l'acció climàtica a la Xina va ser lenta, en part pel fulgurant desenvolupament econòmic i social, i, també en part, per la difusió de la idea que el canvi climàtic estava sent utilitzat pels països rics per evitar que la Xina es desenvolupés. Finalment, el 2012, el Govern xinès va ser capaç d'impulsar «un canvi ra-

dical en el seu model de desenvolupament» (vegeu Finamore, B.: *Will China Save the Planet?* Cambridge: Polity, 2018), que va transformar la narrativa i va permetre passar d'accions climàtiques d'alt cost a impactar significativament les cadenes de valor globals, a través de la innovació tecnològica i la implementació de projectes vinculats a la Iniciativa de la Franja i la Ruta (IFR). Aquest gir no va destronar el *rei* carbó, però sí va alentir el creixement de les emissions de GEH a la Xina i, el més important, ha situat el país com a competidor directe dels Estats Units i alguns països de la UE.

Per a la Xina, passar de ser espectador a ser actor del canvi climàtic ha estat un trànsit llarg i difícil. El seu debut en l'escena internacional en aquest àmbit va tenir lloc el 1991, mesos abans de la Cimera de la Terra de Rio. Decidida a no quedar aïllada –amb el record recent de les sancions que Occident li va imposar després del desastre de Tiananmen el 1989–, el Govern xinès va organitzar una conferència de ministres de quaranta països en desenvolupament per establir una estratègia conjunta a la Cimera de Rio, que va culminar amb la Declaració Ministerial de Pequín sobre Medi Ambient i Desenvolupament. Molts dels principis que es van apuntar aleshores s'adoptarien després a la CNUCC de 1992, com el de «responsabilitats comunes però diferenciades» o «el dret al desenvolupament».

La impossibilitat d'assolir un acord vinculant a la Cimera del Clima de Copenhagen (2009) va apropar la UE i els Estats Units, i va donar senyals de la voluntat de la Xina de donar forma a la futura governança mundial del clima. Amb vista a això, Pequín va mobilitzar recursos, tant a escala nacional com a l'estranger, per passar de ser un soci «reticent» a una «part interessada responsable»,

Els Estats Units estan desafiant el multilateralisme, fet que obre una oportunitat a la Xina per liderar la lluita global contra el canvi climàtic

principalment a través de les seves inversions en infraestructures a través del Fons de Desenvolupament Xina-Àfrica (2007), el Nou Banc de Desenvolupament (2014), el Banc Asiàtic d'Inversió en Infraestructura o AIIB (2016) o de la IFR. Si bé durant aquest procés la Xina ha estat acusada de «desafiar les expectatives estatunidenques» i l'ordre internacional establert, és cert, com ha assenyalat el sinòleg Alastair Iain Johnston, que el disseny de l'AIIB i els préstecs de la

IFR s'ajusten cada vegada més al comportament d'«institucions lucratives, administrades per banquers pro-mercat» (vegeu d'aquest autor: «China in a World of Orders: Rethinking Compliance and Challenge in Beijing's International Relations». *International Security* vol. 44, n. 2, octubre de 2019). Anant un pas més enllà, el 2021, la Xina va anunciar que deixava de finançar projectes vinculats a combustibles fòssils a l'estranger, com a conse-

qüència de la pressió internacional, l'avenç de la tecnologia en energia verda així com de l'excedent nacional. De fet, segons l'informe *China Belt and Road Initiative (BRI) Investment Report 2024*, publicat per la Universitat de Fudan, la inversió xinesa en energia en el marc de la IFR es va convertir el 2024 en «la més ecològica en termes absoluts i relatius, amb un augment del 60% respecte del 2023».

El ràpid creixement de la tecnologia d'energia neta pot ajudar el món a assolir l'objectiu de zero emissions netes de carboni. No obstant això, avui aquesta es troba limitada per la rivalitat entre la Xina i els Estats Units, i entre la Xina i la UE. Actualment, la política climàtica global no depèn tant del *poder suau* en els termes de Joseph Nye, sinó dels poders estructurals que va definir Susan Strange: seguretat, producció, finances i coneixement. Els països en desen-

volupament són víctimes de la competència entre la Xina i el Nord Global. Les economies avançades no supediten només la transició verda a una determinada interpretació de la seguretat nacional, sinó que retallen el finançament a l'energia verda del Sud Global, fet que topa amb l'ambició de Pequín de liderar l'acció climàtica mundial.

No obstant això, per a molts països en desenvolupament, la notable disminució dels costos en l'adopció d'aquestes tecnologies ha estat una gran notícia. De fet, des del 2018, el Sud Global supera les economies avançades en importacions de sistemes fotovoltaics xinesos; mentre que aquestes van augmentar globalment un 10% el 2024, les destinades als països del Sud Global van augmentar un 32%, mentre que les del Nord Global van caure un 6% (vegeu Dave Jones i Libby Copsey, «Saudi Arabia's surprisingly large imports of solar panels from China». *Carbon Brief*, 31 de març de 2025). Això, tanmateix, no afecta tot el Sud Global, sinó aquells països que poden permetre's promocionar un creixement sostenible i resilient, principalment de l'Orient Mitjà i Amèrica Llatina, deixant al marge l'Àfrica Subsahariana.

El desenvolupament tecnològic obre nombroses oportunitats per a l'adopció de mesures climàtiques per part de la comunitat internacional; això no obstant, aquestes iniciatives xoquen amb la geopolítica i les necessitats divergents del Nord i del Sud, amb les seves pròpies lògiques estructurals i capacitats limitades. Si bé la Xina pot contribuir significativament a la transició energètica verda, el temor que Pequín lideri aquest sector genera friccions amb els Estats Units i alguns països de la UE, i obliga els països en desenvolupament a escollir bàndol.

Les dinàmiques de confrontació amb la Xina iniciades durant el primer mandat de Trump, es van consolidar durant l'Administració Biden i s'han multiplicat amb el retorn de Trump el 2025. No és una qüestió ideològica, sinó una qüestió de poder. Encara

que el canvi climàtic ens afecta a tots, les polítiques excloents col·loquen el món sencer al caire del conflicte, en comptes de dur a la cooperació necessària per aconseguir l'objectiu de zero emissions netes. Els Estats Units estan desafiant el multilateralisme, fet que obre una oportunitat a la Xina perquè lideri la lluita global contra el canvi climàtic.

L'abril de 2025, el ministre d'Afers Estrangers xinès, Wang Yi, va exposar les preferències de la Xina sobre l'ordre mundial plantejant cinc preguntes obertes: Hem de permetre que el món retorni a una selva sense llei on el poder és qui regeix el dret? Hem d'acceptar que l'interès d'un sol país prevalgui sobre el bé col·lectiu de la resta? Hem d'aturar-nos davant el menyspreu i el dany a les normes internacionals? Com pot defensar una nació els seus interessos i adoptar compromisos i, poc després, desdir-se'n? I, per acabar, hem de sotmetre'ns a una hegemonia unilateral que s'obstina a dominar o hem de forjar un món multipolar basat en la igualtat i l'ordre? (vegeu «Chinese Foreign Minister Wang Yi counters U.S. "tariff stick" with five questions», *CGTN*, 30 d'abril de 2025). El vell sistema està sent desmantellat mentre que el nou ordre encara ha d'emergir, i la Xina vol estar present a la taula on es decideixi el nou tauler del joc planetari.

DE LA NEGACIÓ AL RETARDISME: GUERRA CULTURAL CONTRA L'ACCIÓ CLIMÀTICA

LLUÍS DE NADAL ALSINA

Professor de Mitjans de Comunicació,
Cultura i Societat a la University of Glasgow

La desinformació ha tingut un paper crucial en el fracàs de la humanitat per actuar davant el canvi climàtic. El Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC) –organisme de les Nacions Unides encarregat d'avaluar la ciència climàtica– ha advertit que la comunicació pública al voltant del canvi climàtic s'ha vist greument pertorbada per afirmacions falses o enganyoses sobre les seves causes i conseqüències, difoses a través dels mitjans de comunicació tradicionals i de les xarxes socials. La desinformació és vista en general com una font de confusió pública i un obstacle per escometre polítiques climàtiques més ambicioses.

Des de finals de la dècada dels vuitanta, quan l'escalfament global va començar a despertar l'atenció pública, la indústria dels combustibles fòssils es va mobilitzar per protegir els seus interessos de l'amenaça de la regulació. Una estratègia clau va ser el «negacionisme climàtic», que va consistir a negar l'existència del canvi climàtic, negar la responsabilitat humana en el procés o minimitzar-ne les conseqüències. Paral·lelament, van començar els atacs contra les credencials i les afirmacions de determinats científics. Com mostren Naomi Oreskes i Erik Conway a *Mercaderes de la deudada* (Madrid: Capitán Swing, 2020), la indústria dels combustibles fòssils va seguir l'estratègia de la indústria del tabac que durant dècades va aconseguir retardar amb èxit la regulació fomentant dubtes i controvèrsies sobre el vincle entre tabaquisme i càncer. En ambdós casos, els directius de la indústria van entendre que sembrar el dubte erosionaria la confiança en la ciència i dificultaria l'acció, preservant els guanys obtinguts amb la demora a costa de la salut humana i del planeta.

No obstant això, en el moment actual el canvi climàtic és una evidència, fet que dificulta l'acció del negacionisme climàtic. Mostra d'això són les inundacions catastròfiques a València el 2024, els incendis forestals a Los Angeles el 2025, les sequeres prolongades o els huracans i onades de calor rècord arreu del món. D'altra banda, també han crescut la preocupació i la consciència pública, esperonades per moviments juvenils com Fridays for Future o les vagues climàtiques, que han captat l'atenció dels mitjans de comunicació i han aconseguit exercir pressió sobre els polítics, assentant les bases de l'històric Pacte Verd Europeu (2020) i del Nou Pacte Verd, que es marquen objectius ambiciosos i grans inversions en matèria d'infraestructures.

Tot i això, l'evidència del canvi climàtic no ha aconseguit aturar la «maquinària negacionista»; al contrari, la indústria dels combustibles fòssils i els seus aliats dins de la política i els mitjans de comunicació han recorregut a noves estratègies retòriques, com ara els discursos del «retardisme climàtic», que no neguen el canvi climàtic però que posen en dubte que puguem o hàgim de fer-li front. Suggerixen que el canvi climàtic és inevitable i que només ens hi hem d'adaptar. Una de les tàctiques d'aquests discursos consisteix a traslladar el pes de la responsabilitat als individus, posant l'accent en les eleccions personals –com millorar l'aïllament a la llar o comprar un automòbil més eficient– en lloc d'apel·lar a una reforma de caire estructural. Un altre dels seus estratagemes consisteix a apel·lar a la justícia social i als costos de la transició, ometent les injustícies de la inacció o els beneficis més amplis de la política climàtica, com la millora en la salut o la creació de nous llocs de feina.

Un exemple d'aquest pas de la negació al retardisme és l'auge de «l'escepticisme sobre les emissions nul·les, especialment popular entre l'extrema dreta, que el presenta com un objectiu inassolible i terriblement costós. Aquest és el cas de *Reform UK* el partit de Nigel Farage, un dels promotors del Brèxit. Conegut en el seu moment per defensar que el canvi climàtic era part d'un cicle natural, ara se centra a atacar l'objectiu de petjada de carboni zero i l'etiqueta de «desastre complet i absolut». I gràcies a l'enduriment dels seus postulats, també dels climàtics, *Reform UK* creix molt ràpidament en la política britànica. Presenta una intenció de vot que ronda el 30% i que amenaça d'acabar amb el Partit Conservador, en una dinàmica que recorda l'eclipsi de Les Républicains (LR) francesos per part del Rassemblement National de Marine Le Pen. Els conservadors britànics, conscients d'això, se sumen a l'escepticisme sobre les emissions nul·les titllant d'«impossible» l'objectiu fixat per al 2050.

Hi ha hagut un altre canvi important, no sobre el missatge, sinó sobre el missatger. La maquinària negacionista s'ha adaptat a un entorn mediàtic dominat pels *influencers* a les xarxes socials, que s'han convertit en una font d'informació important, especialment entre els més joves. Durant dècades, el negacionisme climàtic s'ha servit dels mitjans de comunicació tradicionals per estendre's, traient rèdit del principi periodístic de presentar les diverses opinions de manera equilibrada, fins i tot quan l'evidència científica estava de manera aclaparadora a favor d'un dels dos bàndols. Això va provocar un «biaix per equilibri» –segons la terminologia emprada per Boykoff i Boykoff al seu article de 2024 «Balance as bias: global warming and the US prestige press», publicat a *Global Environmental Change*–, fent que la ciència del clima semblés controvertida quan en realitat no ho era. I quan, finalment, els principals mitjans de comunicació tradicionals van

rectificar, els *influencers* van agafar el relleu. Entre aquests destaca el psicòleg canadenc Jordan Peterson, el qual va saltar a la fama atacant allò que era políticament correcte i l'ús, segons el seu parer forçat, dels pronoms de gènere neutre. Amb el temps, Peterson s'ha convertit en protagonista de la guerra cultural i un paladí de cert sector d'homes blancs i heterossexuals molestos pels canvis en les normes relatives al gènere i la diversitat. La seva creuada s'estén ara a la lluita contra el canvi climàtic, a la qual titlla de ser una «pseudoreligió» que duu al control socialista. A Twitter (ara X), va acusar un model per disminuir el trànsit a Oxford de ser l'obra d'un complot de «buròcrates tirànics» per controlar on pot conduir la gent. El 2023, va llançar l'Alliance for Responsible Citizenship (ARC), una organització internacional que té com a objectiu reunir veus conservadores al voltant de valors occidentals tradicionals com la família, la llibertat, així com també la resistència a l'agenda climàtica. Investigacions periodístiques han demostrat que l'ARC compta amb el suport dels interessos dels combustibles fòssils, en concret el Grup Legatum, empresa d'inversió amb seu a Dubai.

Gran part del que diuen Peterson i els convidats al seu *podcast* sobre el canvi climàtic és objectivament incorrecte i es pot considerar desinformació. Científics del clima com John Abraham, de la Universitat de St. Thomas (Minnesota, EUA), han qualificat algunes de les seves afirmacions –com la idea que el clima és massa complex per plasmar-lo en models– de «xerrameca sense sentit». I es pot aplicar el mateix als discursos retardistes, que sovint es serveixen d'afirmacions falses i desacreditades per la ciència. Fins i tot quan tenen pinzellades de veritat, utilitzen una lògica perversa o emmarquen el problema en termes partidistes per atiar la divisió i involucrar la política climàtica en la guerra cultural.

La maquinària negacionista, com veiem, continua evolucionant. L'ús de la Intel·ligència Artificial generativa, que ha reduït

dràsticament el cost de produir desinformació convincent, planteja un nou risc. Per això, és especialment alarmant que les plataformes digitals redueixin la verificació de dades amb el pretext de defensar la llibertat d'expressió, atès que això dona ales a la desinformació.

Les organitzacions de verificació de dades continuen sent una línia vital de defensa contra la desinformació climàtica. Diversos estudis suggereixen que les verificacions de fets (*fact checking*) poden ajudar a reduir percepcions errònies, fins i tot entre aquells que tendeixen a rebutjar la informació que contradiu les seves creences. També poden tenir un efecte dissuasiu, elevant el cost de mentir i quedar públicament exposat. Un altre mètode, conegut com a *pre-bunking* o inoculació, funciona com una vacuna: intervé abans que es consolidin les falsedats, exposant per endavant les persones a una versió debilitada de les tècniques utilitzades per després enganyar-les i refutar-les. S'ajuda així a crear una immunitat cognitiva a la futura desinformació.

No obstant això, aquestes estratègies contra la desinformació tenen limitacions, ja que desestimen el paper que tenen la cultura i la identitat a l'hora de processar la informació. La resistència a la ciència sobre el clima rarament és només una qüestió d'ignorància o de manca d'informació precisa. Sovint es basa en ansietats més profundes, com la por al canvi, la incertesa sobre el futur o la sensació que l'acció pel clima amenaça l'es-

tatus, la identitat o la cohesió de la comunitat. Els fets i els arguments tenen poc pes quan les persones senten que la seva forma de vida està amenaçada. Aquestes intervencions també tendeixen a tractar les audiències com si fossin passives, especialment en societats on la confiança en les institucions és baixa i les divisions socials, àmplies. Com més s'arrossega l'acció climàtica a la guerra cultural, on l'oposició és una qüestió més identitària que política, més difícil resulta que aquestes intervencions tinguin algun impacte.

No existeix un remei únic i, per consegüent, cal recórrer a una combinació d'enfocaments. És important desmentir (*debunking*) i prevenir o inocular (*pre-bunking*), com també regular les plataformes per garantir que assumeixin la seva responsabilitat per aconseguir una esfera pública saludable. Però és també determinant entendre i respondre als temors i ansietats que alimenten la demanda de desinformació, així com elaborar missatges que connectin amb els valors de l'audiència a la qual pretenem arribar.

Per acabar, s'han d'abordar les condicions que permeten que la desinformació creixi. Això significa trobar la forma de reduir la polarització i restaurar la confiança en institucions com la ciència, el sistema polític o els mitjans de comunicació. No és una tasca fàcil, però, per descomptat, no es recuperarà aquesta confiabilitat titllant d'estúpids, conspiracionistes o simpatitzants de l'extrema dreta a aquells que s'oposen a l'acció climàtica o creuen en la desinformació, encara que siguin els partits d'extrema dreta els que explotin més eficaçment aquestes ansietats.

LES CIUTATS DAVANT LA GEOPOLÍTICA DEL CANVI CLIMÀTIC

MARTA GALCERAN VERCHER

Investigadora sènior, CIDOB

RICARDO MARTINEZ

Investigador sènior, CIDOB

Segons l'ample inventari realitzat el 2023 sobre el progrés en la realització dels objectius de l'Acord de París (*Global Stocktake*), el planeta es dirigeix cap a un escalfament global de 2,1-2,8 °C per a finals del segle XXI. Aquesta projecció, que dona per assumit el compliment dels compromisos climàtics adoptats fins a la data, no es presta a interpretacions ambigües. Un recordatori d'això és que l'any passat, el 2024, va ser l'any més calorós enregistrat fins a la data, així com el primer en què es va superar el llindar de seguretat d'1,5 °C per damunt dels nivells preindustrials. Són igualment dràstiques les conseqüències presents i futures de l'augment de la freqüència, gravetat i durada de fenòmens meteorològics extrems. Es preveu, per exemple, que per a mitjan segle XXI mil milions de persones s'enfrontaran a riscos climàtics relacionats amb zones costaneres. Així mateix, en l'escenari d'escalfament global més pessimista, el 2050 hi podria haver fins a 216 milions de persones desplaçades internament per fenòmens d'evolució lenta induïts pel canvi climàtic.

En aquest escenari, davant l'evidència de la incapacitat dels països de sumar esforços i adoptar objectius de mitigació a l'altura d'aquest repte planetari, es fa cada vegada més èmfasi en el paper que els governs subnacionals estan duent a terme en la lluita climàtica. En un món cada vegada més urbanitzat, les ciutats generen el 80% del producte interior brut mundial i són responsables del voltant del 70% de l'emissió de

gasos amb efecte d'hivernacle. No obstant això, no és solament una qüestió de centralitat demogràfica i econòmica de les ciutats en l'era urbana. Es tracta també de posar en relleu que, en termes generals i amb la seva pròpia diversitat interna, els governs subnacionals han demostrat ser més ambiciosos que les seves contraparts nacionals a l'hora de definir objectius d'acció climàtica.

Durant dècades, l'acció climàtica urbana ha estat dominada per ciutats dotades d'amplis recursos en el Nord Global, que han prioritzat la mitigació per sobre de l'adaptació, posant l'accent en les profundes sinergies existents entre la transició energètica i la innovació tecnològica. Amb el temps, aquesta dinàmica ha experimentat un gir radical. D'una banda, ciutats del Sud Global han començat a exercir una centralitat més gran en xarxes d'acció climàtica. De l'altra, i encara més important, l'adaptació al canvi climàtic, que ha estat tradicionalment una reivindicació de la realitat urbana dels països

en vies de desenvolupament, ha augmentat el seu pes a escala mundial, en constatar el Nord Global que els impactes del canvi climàtic sotgen cada vegada més les seves pròpies ciutats.

El dinamisme de les urbs com a actors clau en la lluita contra el canvi climàtic es veu, tanmateix, limitat per factors per damunt de la seva capacitat d'influència, com ara l'accés al finançament, les competències regulatòries o les estructures de governança. En concret, hi ha condicionants que són

**Excloent la
descarbonització de
l'electricitat,
s'estima que els
governos locals
tenen autoritat
directa sobre
el 28% del
seu potencial
de reducció
d'emissions**

intrínsecament aliens a la governança local i que ens recorden que l'acció dels governs de les ciutats està sempre emmarcada en una lògica jeràrquica construïda al voltant del principi de sobirania nacional, dominada, per tant, per l'autoritat política, el poder de decisió, els interessos i les tensions dels estats-nació.

En primer lloc, la transició energètica necessària per fer realitat la neutralitat climàtica a la qual tantes ciutats s'han compromès depèn, entre d'altres factors, de l'accés a matèries primeres crítiques que són objecte de l'actual recrudescència de les tensions geopolítiques a escala global. Un exemple d'això són els conflictes armats i la ingerència internacional a la República Democràtica del Congo per l'extracció de cobalt, que és una matèria primera fonamental per a les bateries dels mòbils i dels cotxes elèctrics. O també els dilemes que genera el domini estratègic mundial per part de la Xina del processament de terres rares que són essencials per al funcionament de les turbines eòliques, entre molts altres productes d'alta tecnologia.

Aquesta dependència és encara més preocupant si considerem que l'aposta per la transició energètica i les matèries primeres que depenen d'ella és una resposta a la necessitat impel·lent de deixar enrere els combustibles fòssils i la dependència geopolítica de països productors d'hidrocarburs percebuts com a desestabilitzadors, com

per exemple Rússia. És per això que el Pacte Industrial del Pacte Verd, presentat per la Comissió Europea el 2023, cerca l'augment de la competitivitat de la indústria europea de zero emissions netes. Això implica, inevitablement, relaxar dins de la mateixa UE les regulacions mediambientals sobre l'activitat minera de matèries primeres crítiques altament contaminants, sovint en àrees de biodiversitat protegides o a prop d'elles.

En segon lloc, la incapacitat col·lectiva d'emprendre ràpidament accions fermes i eficaces per mitigar l'escalfament global està canviant lentament la nostra forma d'entendre la resiliència climàtica. Dues lògiques de signe oposat i complementàries han assentat les bases de l'acció climàtica urbana fins a la data. La mitigació s'ha percebut, generalment, com una contribució des del local al global, gràcies també a la possibilitat d'establir quantitativament la contribució d'una determinada ciutat a favor de la consecució de metes col·lectives establertes internacionalment i expressades en estimacions numèriques. Per exemple, el nombre d'emissions de tones de CO₂ que han d'eliminar-se en una data determinada. L'adaptació, en canvi, duu els impactes de l'escalfament global a una escala fonamentalment local, on cada context, en funció del seus riscos i vulnerabilitats, i l'acció del govern conseqüent, són únics, dificultant, per tant, l'obtenció de mètriques de mesurament i comparació que permetin fer valoracions d'escala global. La distinció entre aquestes dues lògiques de signe oposat ens ajuda a entendre com l'estancament actual del multilateralisme està animant l'extensió de la lògica local intrínseca de l'adaptació a tota acció climàtica, abdicant, alhora, de les responsabilitats globals implicades.

El cas paradigmàtic del triomf de la lògica del particularisme o localisme en detriment de l'escala global són els Estats Units. En aquest sentit, la decisió per part de Washington de retirar-se novament de l'Acord de París

està completament alineada amb, per exemple, la intenció que el president Trump ha expressat envers Groenlàndia, al·legant, entre altres consideracions, la importància dels seus recursos naturals o posició geoestratègica per a l'interès nacional. Aquesta mateixa lògica s'està plasmanent en i entre les nostres ciutats, fet que ens permet albirar els temps futurs. De forma més marcada, de moment només a les ciutats dels països en vies de desenvolupament, les apel·lacions a la resiliència climàtica es tradueixen cada vegada més en una crida a la securització de les inversions i infraestructures físiques i digitals, necessàries per a l'economia urbana. Aquesta lògica respon al fet que, a falta de recursos financers adequats i davant l'escenari del col·lapse mediambiental imminent, la resiliència climàtica de les llars de renda alta representa en la mateixa ciutat o regió, un augment de la vulnerabilitat als riscos climàtics de les llars de renda baixa. S'està consolidant, per tant, i de manera simultània en escales tan diverses com l'urbà i el global, una visió de l'adaptació al canvi climàtic profundament local. És, tanmateix, una lògica que distorsiona la centralitat del bé comú, així com de la cooperació i la solidaritat global, i que està destinada a expandir-se, conforme ens endinsem en estadis cada vegada més avançats de l'emergència climàtica. En aquest escenari, encara que repercuteixin de manera clara en les nostres ciutats, són els estats-nació, amb els seus interessos i tensions geopolítiques, els actors que marquen i marcaran el rumb.

En conclusió, l'ambició climàtica de les ciutats intenta, d'una banda, distanciar-se de la manca de compromís generalitzada dels països, però, no obstant això, no es pot alliberar de les tensions geopolítiques cada vegada més grans que afecten la seva acció tant a escala domèstica com internacional. Excloent la descarbonització de l'electricitat, s'estima que els governs locals tenen autoritat directa sobre el 28% del seu po-

tencial de reducció d'emissions. Es calcula, així mateix, que el 37% d'aquest potencial de reducció d'emissions en les ciutats depèn d'una col·laboració més àmplia entre els nivells de govern nacional, regional i local. A la Unió Europea, per exemple, les tensions geopolítiques i l'amenaça dels conflictes armats estan bregant de forma clara contra l'impuls de les ciutats i la seva ambició en la qüestió climàtica. Això es desprèn en particular del debat a l'entorn del marc financer plurianual post-2027 i el seu gir a favor de la recentralització i de l'agenda de seguretat. En ser el finançament per a l'adaptació climàtica profundament depenent de la mobilització de recursos del sector públic, com es finançaran les ingents obres de transformació necessàries per protegir les comunitats de les ciutats del Sud però també del Nord Global? Les tensions geopolítiques i la defensa a ultrança dels interessos nacionals permetran comprendre que el cost de la inacció climàtica global no para de créixer? En quina mesura els estats estan disposats a assumir la responsabilitat de la reubicació massiva d'aquelles comunitats que ja no poden o podran adaptar la seva infraestructura als efectes del canvi climàtic, considerant que aquests desplaçaments es concentraran principalment en entorns urbans?

REUBICACIÓ PLANIFICADA: DIFICULTATS GARANTIDES

ELIZABETH FERRIS

Membre sènior del programa d'estudis de Política Exterior de Brookings Institution i codirectora del projecte Brookings-LSE sobre Desplaçament Intern

Des del primer informe que va elaborar, el 1990, el Grup Intergovernamental d'Experts sobre el Canvi Climàtic (IPCC), s'admet que una de les conseqüències principals del canvi climàtic induït per l'home serà el desplaçament de població. El 2010, la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic (CMNUCC) ja afirmava que la mobilitat pot ser una forma d'adaptació al canvi climàtic i assenyalava que podria adoptar tres formes en concret: migració, desplaçament i reubicació planificada. Aquest breu article tracta el cas d'aquelles àrees que esdevenen inhabitables pels efectes del canvi climàtic i on comunitats senceres han de ser reubicades.

La decisió de reubicar una comunitat, tant si és decisió de la mateixa comunitat com si és governamental, no s'ha de prendre a la lleugera. La majoria de les persones volen romandre en el lloc on viuen, ja que poden tenir vincles culturals i espirituals profunds amb el territori, i desplaçar-se representa un canvi existencial en les seves vides. I, tanmateix, la reubicació planificada pot salvar vides i oferir l'oportunitat de prosperar, en un lloc nou i més segur, a comunitats que viuen en entorns degradats i de risc. Quan es realitza amb èxit, la reubicació planificada permet reduir els riscos derivats de catàstrofes i permet al mateix temps una adaptació als efectes del canvi climàtic. Però és important reconèixer que la reubicació planificada és sempre una qüestió complexa. Requereix molta feina, consultes i diners. Aquest article comença examinant què és i què no és una reubicació planificada i analitza els diversos elements que s'han de tenir en compte quan es planifica la reubicació de tota una comunitat, utilitzant diversos exemples de reubicació. Tot i que probablement hi hagi hagut milers de

reubicacions planificades, se n'han documentat relativament poques i no existeixen gaires investigacions sobre aquesta qüestió.

Què són les reubicacions planificades?

Quan es parla de reubicació de tota una comunitat, s'utilitzen molts termes, principalment, assentament, retir (retir costaner, retir administrat), relocalització o reubicació. Però des que, el 2010, l'IPCC comencés a utilitzar el terme reubicacions planificades, aquest s'ha convertit en el terme dominant. Les reubicacions planificades, com indica el terme mateix, estan planificades i impliquen el desplaçament de grups, en lloc d'individus o famílies.

Una reubicació planificada és un procés organitzat mitjançant el qual s'ajuda grups de persones a abandonar la seva zona de residència i assentar-se en una nova ubicació, proporcionant les condicions per reconstruir les seves vides. Aquesta última frase és important: les reubicacions van més enllà del simple transport físic de persones a un lloc diferent. Les reubicacions planificades es duen a terme sota l'autoritat de l'Estat i es realitzen per protegir les persones de l'impacte de les catàstrofes i el canvi climàtic. Això difereix radicalment d'aquells casos en què alguns governs han reubicat comunitats, sota el pretext de risc ambiental, amb finalitats diferents, com ara l'acaparament de terres.

Les reubicacions planificades, a diferència de les evacuacions, es conceben com a permanents o, almenys, a llarg termini. Quan es produeix una evacuació, generalment aquesta es realitza a refugis temporals i amb l'expectativa que la població torni a les seves llars quan acabi l'amenaça immediata. Existeixen casos, però, en què la població no ha

pogut retornar en dècades, com ara la catàstrofe de Fukushima de 2011 al Japó o l'huracà Katrina el 2005 als Estats Units.

Les reubicacions es poden dur a terme com a conseqüència d'una catàstrofe o per evitar danys futurs. La investigació mostra que aproximadament la meitat de totes les reubicacions registrades al món es produeixen després de la destrucció d'un hàbitat com a conseqüència d'una catàstrofe. Poden ser a iniciativa d'una comunitat –com és el cas de les aldees indígenes d'Alaska, als Estats Units, o la comunitat Gardi Sugdub, a Panamà– o a iniciativa del Govern, generalment prenent com a base avaluacions tècniques de risc ambiental. Com que els grups indígenes viuen tradicionalment en terres més ignotes i exposades a les catàstrofes, aquestes comunitats són, sovint, les que necessiten assistència governamental per traslladar-se.

El cas de la Xina és particular, ja que si bé el govern ha dut a terme reubicacions de centenars de milers de persones els darrers anys, la majoria de les reubicacions planificades documentades han estat molt més petites, d'unes poques desenes o pocs centenars de persones i, generalment, a pocs quilòmetres de distància.

Tot i que sovint es parla de reubicació de països sencers (com en el cas dels petits estats insulars del Pacífic), les reubicacions planificades internacionalment encara no s'han realitzat i plantegen problemes com la qüestió de la ciutadania, la governança i les relacions diplomàtiques, que requereixen molta més atenció abans que puguem considerar-les una resposta al canvi climàtic.

Què implica la planificació de les reubicacions?

Prendre la decisió de reubicar una comunitat sencera no és mai senzill. Val a dir que només uns pocs governs al món han dut a terme de manera efectiva polítiques sobre reubicacions planificades, i en la majoria de

casos, la responsabilitat s'ha deixat en mans d'un ministeri en particular o, si s'escau, de les autoritats locals.

Abans de planificar una reubicació, cal assegurar-se que s'estableixin els marcs jurídics adequats, especialment pel que fa a l'adquisició de terres. Les decisions sobre on i quan traslladar-se s'han de prendre consultant les persones desplaçades, així com les comunitats de les zones de destinació. Desafortunadament, hi ha molts casos en què governs ben intencionats han planejat reubicacions amb consultes inadequades a les comunitats afectades i els resultats han estat problemàtics. Per exemple, a les Filipines, després del tifó Haiyan de 2013, es va planificar la reubicació de vora d'un milió de persones. Malgrat iniciar-se un procés participatiu, que va resultar massa llarg, finalment es va optar per reduir l'àmbit de consulta a les comunitats afectades i els resultats van deixar molt a desitjar. Els membres de la comunitat van ser traslladats a llocs diferents i hi va haver manca d'habitatges i infraestructures.

Tot i que l'atenció se centra generalment en els desplaçats, també hi ha una altra població afectada. I això obre un seguit d'interrogants importants: Què passa amb aquells que opten per quedar-se? I amb aquells que van marxar abans de la comunitat per raons ambientals, tenen també dret a participar en el programa de reubicació? I què succeeix amb la terra desocupada? Aquest darrer punt és important, ja que en alguns casos, el Govern utilitza la terra desocupada per protegir la resta de la comunitat, com una espècie de reserva natural; però en d'altres, com per exemple els que va documentar el Banc Mundial a Amèrica Llatina, quan les persones es traslladen fora d'una plana inundable, d'altres s'instal·len en aquesta zona malgrat el risc ambiental que suposa.

Hi ha problemes logístics relatius a l'adquisició de terra per a la reubicació d'una comunitat i l'organització del transport de població i les seves pertinences. Les qüestions relatives

a la terra sempre són complicades, especialment en els sistemes informals o tradicionals de tinença. Si bé les qüestions logístiques són les que primer té en compte la gent en les reubicacions, les relatives als mitjans de vida són sovint les que marquen la diferència entre les operacions reeixides i les fallides. Quan la població es trasllada a una zona on no pot trobar feina o continuar amb els seus mitjans de vida tradicionals, no romandrà allà, encara que les cases siguin més segures. Això passa particularment amb les comunitats costaneres, la població de les quals viu sovint de la pesca o del turisme, i que quan són reubicades terra endins es veuen privades del seu mitjà de vida tradicional o habitual.

Finançament de les reubicacions planificades

Una reubicació planificada –si es fa correctament– és costosa. El procés de planificació necessita temps i recursos. Les avaluacions tècniques s'han de dur a terme tant en la comunitat d'origen com en la de destinació. La construcció de noves infraestructures, des dels sistemes d'aigua fins a les escoles i l'electricitat, és cara i sovint requereix molt de temps. Generalment solen passar alguns anys entre la decisió de reubicar una comunitat i la seva implementació real. Per exemple, a la reubicació de l'illa de Jean Charles, a Louisiana, que està ben documentada, es van traslladar al voltant de cent persones a un nou emplaçament, a només 40

quilòmetres de distància, i va costar més de 48 milions de dòlars. En alguns casos, les comunitats esperen anys –com a Alaska, les Illes Salomó o Panamà– perquè els governs posin a disposició els recursos necessaris. En altres casos, els plans de reubicació acaben arxivats a causa de la incapacitat de reunir aquests recursos.

Existeix certa esperança que el finançament de l'adaptació al canvi climàtic o els fons de resposta davant de pèrdues i danys es puguin utilitzar per donar suport a les reubicacions previstes, encara que fins ara això no s'ha materialitzat. Fiji és, fins a la data, l'únic país que ha establert un fons fiduciari per donar suport a les reubicacions necessàries a conseqüència del canvi climàtic.

El registre

Malgrat la manca de recursos, existeixen casos documentats de reubicacions planificades que han aconseguit aportar seguretat a la població. El criteri bàsic per avaluar l'èxit de la reubicació és que les persones reubicades no només han d'afrontar un menor risc ambiental, sinó que han de tenir almenys el mateix nivell de vida que tenien abans de la reubicació. I el volum de recerca que validi –o no– que això es compleix és molt limitat. De vegades, com en el cas del Vietnam, les famílies reubicades expressen que, tot i que estan més segures després del seu trasllat, també són més pobres i s'han endeutat per pagar els costos de la reubicació.

En resum, com que encara no es fan els passos adequats per frenar les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, és probable que cada vegada hi hagi més comunitats que necessitin ser reubicades en llocs més segurs. Reubicar una comunitat és molt arriscat i és fonamental analitzar els riscos abans d'omplir el primer autobús. Per això, els governs, els líders comunitaris i altres parts interessades han de planificar adequadament l'operació i garantir que es disposi de fons suficients.

TENSIONS A LA PERIFÈRIA I ASPIRACIONS GLOBALES: DESAFIAMENTS PER A LA TRANSICIÓ ECOLÒGICA DE LA UE

MARIA REGUEIRO PUIGDEVALL

Responsable de Política Climàtica, Conferència de Regions Perifèriques Marítimes (CPRM)

La Unió Europea ha adoptat una transició ecològica ambiciosa que projecta lideratge en l'àmbit internacional, malgrat ser el continent que s'escalfa més ràpid. Polítiques com el Pacte Verd Europeu i el Mecanisme d'Ajustament en Frontera per Carboni (MAFC, per les seves sigles en anglès) incideixen en els fluxos econòmics mundials i responen a objectius tant ambientals com geopolítics. Aquests instruments permeten que la UE determini les normes sobre el canvi climàtic i el comportament dels mercats a escala internacional mitjançant la facultat reglamentària, fet que consolida la seva identitat com a potència normativa en matèria ecològica. No obstant això, aquestes polítiques creen en la mateixa Unió asimetries internes, que afecten especialment les regions situades en la perifèria geogràfica i econòmica.

Els territoris perifèrics i marítics solen ser els més exposats al canvi climàtic. Hi ha riscos ambientals evidents –com la pujada del nivell del mar, les tempestes cada vegada més intenses, les sequeres prolongades i la pèrdua de biodiversitat–, que afecten aquests indrets de forma més directa que moltes regions centrals. Malgrat això, aquests territoris estan menys preparats des del punt de vista estructural per adaptar-se a les estratègies generals de la UE o per determinar-les. En aquest marc, la política climàtica esdevé no solament una eina d'influència a escala mundial, sinó també una font interna de friccions, i exigeix noves formes d'inclusió, coordinació i solidaritat territorials.

Les regions europees són competents en matèria d'utilització de fonts d'energia renovable, ordenació territorial, ús del sòl, transport públic i resposta davant d'emergències, entre altres aspectes clau de la transició ecològica. No obstant això, la seva participació en la presa de decisions en l'àmbit de la UE continua sent limitada i, sovint, reactiva. Incorporar les veus regionals no és solament una qüestió d'eficiència administrativa, sinó d'equitat i apropiació.

L'accés al finançament climàtic és un exemple d'aquesta fragmentació. La Unió Europea ha desenvolupat un ecosistema d'instruments de finançament –com el Fons de Transició Justa, el Fons d'Innovació i la Política de Cohesió–, però entendre'ls no és ni de bon tros senzill. Les regions remotes, insulars o menys desenvolupades solen mancar de la capacitat administrativa, els coneixements tècnics o les possibilitats de cofinançament necessaris per accedir a aquests

fons. Els llocs que necessiten més ajuda solen ser, per tant, els menys capaços d'aprofitar-la.

Per evitar que la transició ecològica (o verda) es converteixi en un nou impulsor de la desigualtat territorial, els mecanismes financers de la Unió Europea han de ser més accessibles, flexibles i adaptables a les especificitats territorials. A més, és fonamental que existeixi una coordinació més gran entre les institucions de la Unió i les autoritats regionals, a fi de garantir que el finançament

La transició ecològica de la Unió Europea no és solament una transformació interna, sinó una projecció d'influència en el fracturat panorama internacional

s'ajusti tant als objectius europeus com a les necessitats locals, partint d'un objectiu climàtic clar per al 2040, l'anunci del qual per part de la Comissió Europea s'espera d'aquí a poc temps.

La interrelació entre el clima i la migració és un altre exemple de les implicacions territorials i geopolítiques del canvi climàtic. En les fronteres marítimes i meridionals de la Unió Europea, el deteriorament ambiental apareix com a impulsor clau de la mobilitat. La pujada del nivell del mar, la desertificació i l'escassetat d'aigua ja estan modificant les pautes migratòries, especialment al Nord d'Àfrica i l'Àfrica Subsahariana. A mesura que s'intensifiquen les pressions climàtiques, també ho fan els reptes als quals s'enfronten regions costaneres com Canàries, Sicília o Lampedusa, que es troben ja en una situació compromesa pel que fa a la resposta humanitària i les infraestructures. Per tractar aquests vincles cal una integració de marcs polítics i normatius que combinin l'adaptació climàtica, la governança de la migració i el desenvolupament regional. La cooperació regional i transfronterera –especialment al Mediterrani– pot reforçar els sistemes d'alerta precoç, fomentar la resiliència i promoure respostes primerenques i comprensives als desplaçaments d'origen climàtic; tot i això, aquesta dimensió continua sense desenvolupar-se suficientment en l'elaboració de les polítiques de la UE, que sovint separa l'agenda climàtica de les relatives a la migració i la seguretat.

En l'àmbit mundial, la transició ecològica de la Unió Europea no és solament una transformació interna, sinó una projecció d'influència en el fracturat panorama internacional. El Pacte Verd i el MAFC, per exemple, no són polítiques aïllades: són instruments geopolítics que estenen l'àmbit reglamentari de la Unió més enllà de les seves fronteres. Mitjançant la condicionalitat ambiental, la política comercial i la cooperació per al desenvolupament, la UE pretén de-

terminar el comportament econòmic global i posicionar-se com a organisme normatiu mundial en matèria d'economia ecològica. Aquesta postura reflecteix un gir estratègic cap al clima com a esfera de competència i cooperació a escala mundial.

La relació de la Unió Europea amb la Xina, i ara amb el Govern de Donald Trump als Estats Units, és encara més complexa. La Xina és el país que genera més emissions, però alhora és un productor clau en matèria de tecnologia neta i un rival sistèmic. La dependència de la UE respecte d'aquestes dues nacions ha posat de manifest la vulnerabilitat de les cadenes de subministrament ecològiques. L'autonomia estratègica, el Reglament de Matèries Primeres Fonamentals i les iniciatives per diversificar les aliances comercials tenen com a objectiu reduir aquesta subordinació, però els esforços per eliminar els riscos sense desvincular-se'n completament requereixen que s'assoleixi un equilibri difícil entre competència, cooperació i consolidació de la resiliència.

El Sud Global, en canvi, presenta un altre tipus de reptes. Encara que la Unió Europea es considera capdavantera en matèria climàtica, molts països en desenvolupament contemplen les seves polítiques amb escepticisme. Instruments com el MAFC es perceben com un proteccionisme ecològic que imposa costos a les nacions exportadores sense donar prou atenció a la responsabilitat històrica ni a les llacunes de capacitat. Als fòrums multilaterals, les crides a favor de la transferència de tecnologia, el finançament climàtic i els mecanismes per a pèrdues i danys continuen posant en relleu la bretxa existent entre les aspiracions i l'equitat. Tret que uneixi el seu plantejament regulador i un grau significatiu de solidaritat, la UE corre el risc que la seva diplomàcia climàtica es consideri interessada.

La iniciativa Global Gateway i els anuncis recents obre el camí al finançament de l'adaptació al canvi climàtic són avenços en

la direcció adequada, però resten pendents qüestions sobre la magnitud, l'accessibilitat i la implementació. El poder normatiu de la UE és més gran quan s'associa els valors als incentius, és a dir, quan no es limita a regular, sinó que també possibilita. Això és una dimensió poc considerada en esdeveniments mundials, com la recent Conferència de l'ONU sobre el Canvi Climàtic (COP) celebrada a l'Azerbaidjan el 2024. Per tractar les desigualtats estructurals de la transició ecològica mundial cal quelcom més que paraules; es necessiten mecanismes previsibles, generosos i creïbles des del punt de vista polític.

En l'àmbit intern, la transició ecològica està reconfigurant les relacions de poder a la Unió. A més, les regions perifèriques no són només vulnerables, sinó també estratègiques. Les regions costaneres i ultraperifèriques alberguen infraestructures clau en matèria d'energies renovables, reserves de biodiversitat i corredors de comerç marítim. Moltes d'aquestes són laboratoris d'innovació en relació amb l'economia circular, l'economia del mar (o blava) i la mobilitat sostenible, i duen a terme una funció clau en l'adaptació climàtica a través de la protecció del litoral i la resposta davant les catàstrofes.

Per alliberar aquest potencial cal descentralitzar competències, establir mecanismes de participació més fermes i aplicar estratègies d'inversió basades en l'espai. La governança inclusiva, la cohesió territorial i la innovació regional no són elements secundaris del Pacte Verd, sinó el seu pilar. Sense aquests elements, la transició ecològica podria reproduir les mateixes constants d'exclusió i centralització que pretén superar. Davant d'aquest panorama geopolític

canviant, les autoritats regionals són interlocutores indispensables en l'articulació d'una resposta europea al canvi climàtic que sigui sostenible, justa i coherent des del punt de vista estratègic. El coneixement dels contextos locals, la proximitat a la ciutadania i la capacitat per aplicar solucions concretes posicionen aquestes entitats com a agents clau a l'hora de plasmar les estratègies continentals en resultats legítims i apropiats.

L'èxit –intern i extern– del Pacte Verd depèn del fet que la Unió Europea sigui capaç de conciliar les seves aspiracions geopolítiques amb la solidaritat interna i la seva potestat reglamentària amb la justícia global

L'èxit –intern i extern– del Pacte Verd depèn del fet que la Unió Europea sigui capaç de conciliar les seves aspiracions geopolítiques amb la solidaritat interna i la seva potestat reglamentària amb la justícia global. L'acció climàtica ja no és un àmbit polític aïllat: és el terreny en què les lògiques econòmiques, territorials i internacionals col·li-deixen. Gestionar aquesta complexitat amb humilitat, inclusió i sagacitat estratègica determinarà la credibilitat de la Unió els propers anys.

COM HA IMPACTAT LA GEOPOLÍTICA EN L'AGENDA DE LES CIUTATS DEL SUD GLOBAL?

Ricardo Martínez, investigador sènior, CIDOB

EN CONVERSA AMB

Aromar Revi, fundador i director de l'Indian Institute for Human Settlements (IIHS)

Aromar Revi

Fundador i director de l'Indian Institute for Human Settlements (IIHS), una institució dedicada a la recerca i la innovació en l'àmbit de la urbanització sostenible i equitativa. Revi és un dels principals experts científics mundials en el canvi climàtic, amb més de quaranta anys d'experiència en polítiques públiques i governança, economia política, desenvolupament, tecnologia, mitigació de riscos, sostenibilitat i assentaments humans. És membre del Consell de Lideratge de la Xarxa de Solucions per al Desenvolupament Sostenible de l'ONU (UNSDSN) i copresideix el grup temàtic sobre ciutats, que lidera el procés de formulació d'un Objectiu de Desenvolupament Sostenible (ODS) urbà. També va ser autor i coordinador principal del *Cinquè Informe d'avaluació de l'IPCC sobre àrees urbanes*. A més, assessora el govern de l'Índia en diverses àrees, així com institucions de desenvolupament de les Nacions Unides, organismes multilaterals i bilaterals, i també el sector privat. Va ser autor i coordinador principal de l'*Informe especial de l'IPCC sobre l'escalfament global d'1,5 °C (SR1.5)*, publicat el 2018 i àmpliament reconegut a escala científica i mediàtica arreu del món.

Ricardo Martínez (RM): És un honor tenir Aromar Revi amb nosaltres en aquesta nova edició del cicle *En conversa amb CIDOB*, amb qui avui abordarem, entre moltes altres qüestions, l'impacte geopolític del canvi climàtic sobre l'agenda urbana del Sud Global. Per començar, m'agradaria preguntar-li per la seva interpretació d'aquest concepte, el «Sud Global», que ens resulta especialment útil a aquells que ens dediquem als estudis urbans, ja que inclou la majoria de les ciutats protagonistes de l'onada actual d'urbanització global. Així, doncs, amb aquest punt de partida, permeti'm plantejar-li una doble pregunta. En primer lloc: quins són, a parer seu, els reptes i les demandes principals de les ciutats del Sud Global? I, en segon lloc, quines són les oportunitats i capacitats principals d'aquestes metròpolis globals?

Aromar Revi (AR): Moltes gràcies, Ricardo, i gràcies a CIDOB per convidar-me. És un plaer retrobar-lo de nou. En primer lloc, m'agradaria destacar que, tal com vostè assenyala, el Sud Global és un concepte molt ampli, que s'aplica a una llista llarga de ciutats i també de països, i que va més enllà

d'un criteri geogràfic simple; més aviat, diria que fa referència a una agrupació heterogènia d'interessos, que sobretot va agafar volada arran de la pandèmia de la COVID-19 i que va servir per subratllar les desigualtats manifestes entre els països més desenvolupats, del Nord, i moltes societats i ciutats del Sud Global, que van patir durament l'impacte de la pandèmia. En aquest sentit, diria que més enllà de la dimensió geogràfica, el Sud Global es defineix principalment per una convergència d'interessos de ciutadans de diverses parts del món que comparteixen una determinada orientació política, que reclama l'accés a drets i serveis bàsics universals que consideren que haurien d'estar a l'abast dels habitants d'una ciutat. Això no obsta que, efectivament, molts d'aquests ciutadans resideixin també al Sud geogràfic, d'aquí que la idea hagi tingut un especial ressò en països i ciutats d'Amèrica Llatina, Àsia i Àfrica. I això no és una qüestió menor, ja que les projeccions demogràfiques parlen per si mateixes: el 90% del creixement de la població urbana mundial dels pròxims vint o trenta anys tindrà lloc en aquestes tres regions –especialment a l'Àfrica–. Sembla vital, doncs, que ens esforcem a respondre

adequadament des de l'urbanisme als reptes i les oportunitats que, certament, afectaran les megaciutats –de més de 10 o 20 milions–, però no només; també els de la resta de centres urbans, inclosos els més petits –al voltant dels 100.000 habitants–, que són els que per mida i recursos afrontaran els reptes més grans, però que també són els que brinden les oportunitats més interessants, tant al Sud Global com a Europa. En general, parlem de nuclis urbans molt dinàmics i amb unes dimensions gestionables, però que hauran d'esmerçar-se perquè les seves demandes no quedin en un segon pla davant dels imperatius de les ciutats més grans. És per això que, efectivament, crec que la dimensió geogràfica és important, però alhora no és suficient. Hem d'atendre cas a cas, a partir dels atributs específics dels subjectes, dels espais; i anar més enllà de les etiquetes, ja que una «localitat» a l'Índia pot tenir 100.000 habitants, que equivaldria a una ciutat mitjana a Europa. De la mateixa manera, no podem parlar simplement de «ciutat» per referir-nos a les megaregions que existeixen avui a Europa, Àsia o Amèrica Llatina i que acullen desenes de milions d'habitants.

Hem de ser conscients, també, que aquests espais urbans nous no estan redefinint només la geografia política dels seus propis països –atès que acullen una part cada vegada més gran de la població–, sinó també la geografia econòmica global en termes d'activitat econòmica, producció, ingressos i llocs de treball. En aquest punt resulta decisiu entendre on es concentra l'activitat laboral, on hi ha oportunitats per a les persones, ja que un dels grans interrogants que ens ha plantejat l'inici d'aquest segle és la naturalesa canviant de la feina o ocupació i les seves implicacions. Aquest factor és clau en països amb una població jove, com l'Índia, però també a la resta, perquè el repte de la transformació de les formes de subsistència, de la feina i de com les persones podran continuar contribuint a l'economia és una preocupació de primer ordre arreu.

RM: Coincideixo amb vostè que aquest factor és clau. Permeti'm preguntar-li, doncs, com creu que evolucionarà aquesta qüestió en relació amb les ciutats i quin lloc ocupen les ciutats del Sud Global en aquesta reformulació de l'àmbit laboral.

AR: Crec que, no pas ara, sinó ja fa dècades, les ciutats del Sud Global són les que més estan redefinint la relació entre la feina i l'espai, i qüestionant les visions més, diguem-ne, «canòniques» que van proliferar a Amèrica

LA RIGIDESA DELS NOSTRES MODELS DE GOVERNANÇA ESTÀ FRENANT EL PROGRÉS EN ELS CONTEXTOS URBANS D'ARREU DEL MÓN

del Nord i, fins a cert punt, també a Europa, en el moment que van confluïr la producció industrial i l'auge dels serveis amb l'oferta d'un lloc de treball formal i estable per a tota la vida laboral. Actualment, a les ciutats del Sud Global, la situació és radicalment diferent, en bona mesura per la notable informilitat de l'economia i per l'arribada contínua de persones, provinents dels suburbis o de regions adjacents a la ciutat, d'entorns rurals del mateix país o també, d'altres llocs del Sud Global. Parlem de persones que es veuen obligades a simultaniejar diverses feines i formes de subsistència –sovint sense els coneixements o les qualificacions necessàries– dins de l'economia informal, cosa que afegeix dificultats de mobilitat. Aquesta combinació d'elements genera un model econòmic molt diferent, al qual ara cal afegir-hi l'impacte derivat de l'expansió de les noves tecnologies digitals i la Intel·ligència Artificial, que genera enormes expectatives, però que tindrà implicacions sobre l'espai i la feina que encara estan prenent forma. És per la suma de tot plegat que dic que l'entorn en què emergeixen aquestes ciutats del Sud Global és molt diferent, si bé comparteix amb processos d'urbanització anteriors la concentració de població en l'àmbit urbà i amb l'aspiració de millorar les condicions de vida i accedir a recursos bàsics. Tanmateix, la realitat, tant a l'Àsia com en altres parts del Sud Global, és que, com a conseqüència de les infraestructures precàries i de l'accés desigual a la propietat o a una feina, una part significativa de les persones que emigren a la ciutat es veuen privades d'aquests serveis durant molt de temps, fins i tot generacions, abans d'assentar-s'hi definitivament. Així doncs, a diferència d'altres processos d'urbanització, més organitzats i en què la força de la feina probablement tenia una capacitat d'influència més gran, en l'actualitat ens trobem en un context molt més fluid, en què, si bé és cert que augmenta la productivitat, també sorgeixen problemes greus, com ara els ambientals.

RM: I a més d'aquests canvis, potser de naturalesa més socioeconòmica, fins a quin punt creu que les ciutats del Sud Global es convertiran també en motors de canvi polític i social?

AR: En els darrers dos-cents, o potser dos-cents cinquanta anys –des de l'inici de la revolució industrial–, les ciutats han estat les protagonistes del canvi social i polític, com la Comuna de París. Si ens fixem en la majoria dels canvis polítics i moviments socials que han fet avançar les nostres societats –com el dret a l'educació, l'accés universal a l'aigua o l'equiparació de drets entre homes i dones–, tots tenen l'origen en l'entorn urbà. Tanmateix, com li deia, el context actual és diferent. En alguns aspectes, m'atreiria a dir que aquest context és més favorable ara que el que hi havia fa cent o cent cinquanta anys, ja que avui dia, per exemple, gaudim d'un accés millor a l'educació i a les noves tecnologies, cosa que augmenta potencialment la nostra capacitat d'intervenir en l'activitat econòmica i política. I això obre una oportunitat per millorar la qualitat de la nostra democràcia. Ara bé, en el cas de moltes ciutats del Sud Global, això es veu condicionat per l'existència de sistemes de govern que funcionen amb estructures i mentalitats del segle passat, o fins i tot del segle XIX. Aquesta rigidesa dels nostres models de governança està frenant el progrés en els contextos urbans d'arreu del món. És imperatiu, doncs, que es produeixi un canvi en la nostra percepció de la governança, que es tradueixi en nous marcs constitucionals i legals. Actualment, tenim megaciutats amb volums de població que abans només corresponien als estats. Crec que això ens ha de fer reimaginar l'activitat democràtica i la participació dins d'aquestes grans ciutats i, alhora, potenciar la igualtat en l'era digital. Això permetrà, especialment a les ciutats del Sud Global, una gran activitat tecnològica i també innovació social, que tindrà un paper essencial. Tot i això, no hem d'oblidar que encara hi ha ciutats d'aquestes zones que concentren pobresa, desigualtat i, en conseqüència, conflictes. A això s'hi afegeix que moltes d'aquestes ciutats del Sud Global disposen de recursos força limitats, tant en la seva capacitat econòmica com en la capacitat institucional, ja que els estats han percebut típicament els governs locals com a simples executors i implementadors de les polítiques, i no pas com a part integrant dels processos de decisió i del seu disseny. I crec que aquí podem trobar l'explicació de per què moltes d'aquestes polítiques han fracassat.

RM: Parlem ara, si li sembla bé, del seu país, l'Índia, que l'any 2023 es va convertir en el més poblat del món –superant la Xina, amb més de 1.400 milions d'habitants– i que avui dia protagonitza un procés d'urbanització de dimensions colossals. Tenint en compte els reptes i les oportunitats de les ciutats del Sud Global que ja ens ha plantejat, en quin moment es troben i quins són els reptes de les ciutats a l'Índia?

AR: L'Índia, en una tendència que comparteix amb la resta de països de l'Àsia Meridional, com Sri Lanka, Bangladesh o el Nepal, està duent a terme avui un procés ràpid d'urbanització, similar al que va emprendre la Xina a inicis dels anys noranta del segle passat, i que va fer que 300 milions de persones es desplaressin a zones urbanes en només dues generacions. Aquella va ser, sens dubte, la transformació urbana més gran de la història, que, a més, ha suposat per a la Xina enormes beneficis, com l'increment del PIB per càpita, que als noranta era similar al de l'Índia i ara el quadruplica. Això s'explica per la manera com la Xina ha sabut gestionar amb èxit el seu procés d'urbanització, inversió i creació d'infraestructures. Podem esperar que passi quelcom semblant a l'Àsia Meridional, encara que no hem d'ignorar els reptes particulars que presenta el segle XXI: en primer lloc, la població mundial, que ha augmentat notablement des dels noranta –i que se situarà entre els vuit i els deu mil milions de persones– i que és quatre vegades superior a la població mundial després de la Segona Guerra Mundial, quan es va establir l'ordre internacional actual. Això significa una població molt més gran, concentrada precisament en aquestes regions que estem analitzant. Això pot generar grans oportunitats de mercat, per descomptat, ja que l'Índia és el mercat integrat més poblat del món al qual voldran accedir, sens dubte, la resta de països. Tanmateix, em semblen més interessants els reptes que tot això planteja, i que jo resumiria en dos: el primer, el del canvi cultural, vinculat al fet que una població majoritàriament rural, agrària, fins i tot jeràrquica en el nostre context particular a l'Índia, amb certes asimetries (de casta i de gènere), s'està tornant més urbana. El fenomen no és només demogràfic, sinó, com deia, cultural.

El segon repte fa referència a l'imaginari de la regió urbana en si mateixa com a espai que no sols consumeix productes elaborats a l'entorn rural, sinó que és capaç de produir els seus propis aliments i proporcionar serveis ecològics, accés a l'aigua i fins i tot aire net per a tots els seus ciutadans. Ho vam

veure durant la caiguda de la Unió Soviètica, que en bona part patia una crisi de seguretat alimentària. I opino que, en aquest punt, l'Índia té durant les següents dues o tres dècades una oportunitat única per aconseguir un equilibri millor entre la cultura rural i la cultura urbana. Això és quelcom que no existeix a la Xina, que difícilment passarà a l'Àfrica i que ara tot just comença a trobar un cert ressò a Europa, després de dos segles d'urbanització. És essencial que al llarg d'aquest procés d'urbanització, l'Índia no sacrifiqui la seva cultura agrària rural, que és la que proporciona seguretat alimentària a les seves aproximadament 650.000 localitats i 11.000 centres urbans. Crec fermament que és essencial mantenir aquest equilibri per assegurar que els beneficis del desenvolupament econòmic i la creació de llocs de treball arribin als indrets més petits i aportin prosperitat i accés als aliments, i també perquè sense seguretat alimentària hi ha el risc que les ciutats col·lapsin a causa de l'acceleració de la crisi climàtica i de biodiversitat que viurem en les pròximes dècades. I insisteixo: crec que aquí l'Índia pot seguir un camí diferent del de la resta de processos d'urbanització precedents.

Un altre element distintiu, en el cas de l'Índia, és que el motor principal de l'economia són els serveis; certament, hi ha un sector manufacturer, però aquest mai no ha representat més del 20% del PIB, a diferència de la Xina, que a partir dels noranta va trans-

formar la seva economia per convertir-se en la fàbrica del món. El camí que ha seguit l'Índia és diferent; hem tingut èxit en alguns sectors de serveis, especialment en tecnologies de la informació i en biotecnologia i innovació, i s'espera que l'Índia tingui un paper important en el desenvolupament de la Intel·ligència Artificial. Tanmateix, la capacitat manufacturera continua sent un repte pendent, no tant per llançar-se a l'exportació com va fer la Xina, sinó per poder satisfer la demanda domèstica. En l'actualitat, importem una gran quantitat de productes de llocs com la Xina, el Sud-est Asiàtic, fins i tot d'Europa, l'Àfrica o l'Amèrica Llatina per poder cobrir la demanda de la nostra immensa població. Crec que aquí, en la manufactura, hi ha una oportunitat enorme per a l'Índia, encara que siguin els serveis i la tecnologia els que continuïn empenyent l'economia. De fet, crec que ambdós es poden reforçar mútuament, ja que un dels beneficis del desenvolupament del sector industrial serà la fabricació d'alta tecnologia i altres productes per atendre la demanda d'altres parts del món, tenint en compte que la Xina es tornarà menys competitiva a mesura que els salaris augmentin. No hem d'oblidar que l'Índia incorpora entre 15 i 20 milions de joves cada any al mercat laboral, cosa que pràcticament equival, en una dècada, a la mida d'aquest mateix sector de població d'Europa. Aquest contingent de joves treballadors s'incorporarà probablement al sector dels serveis i de la indústria,

amb notables implicacions econòmiques i de creixement. Paral·lelament, hem d'assegurar-nos que el sector econòmic primari –l'agricultura, la ramaderia, la pesca, etc.– continuï existint. M'agrada recordar que l'Índia és el productor més gran de llet del món, i aquest és un motor molt important de l'activitat econòmica, especialment en determinades parts del país. I, naturalment, això va acompanyat de la gestió de l'aigua, del sòl, dels residus, dels mercats locals i de la vinculació amb les petites ciutats agrícoles comercials.

Finalment, hem de treballar perquè el desenvolupament intern suavitzi les desigualtats i els desequilibris interns. L'Índia és un país, un subcontinent, que és també molt divers en termes de geografia i clima. Tenim ciutats costaneres, ciutats de muntanya, l'Himàlaia, illes... Si ens fixem en la geografia humana, veurem que gran part del creixement de la població es concentra al nord i a l'est del país, en part pel fet que el sud i l'oest ja es troben immersos en la transició demogràfica. El nostre repte és, doncs, vincular la proliferació de centres o clústers d'activitat econòmica amb el desenvolupament regional. Hem de dotar la població índia de les infraestructures, dels llocs de treball i de les oportunitats econòmiques necessàries perquè no hagin d'emigrar dins del mateix país. Això requereix una inversió d'entre un 3% i un 5% del PIB per assegurar inversions, desenvolupar tecnologia i noves infraestructu-

res. Com li deia, crec que l'Índia té l'oportunitat de seguir un model de desenvolupament propi, diferent dels anteriors, que no giri l'esquena al canvi climàtic, ja que precisament nosaltres som extremadament vulnerables a aquesta crisi.

RM: Precisament, li volia preguntar per la crisi climàtica, ja que vostè ha estat una figura clau en l'estudi d'aquesta qüestió gràcies a la seva contribució destacada al cinquè i sisè informes d'avaluació (AR5 i AR6) del Panell Intergovernamental sobre el Canvi Climàtic (IPCC), i al fet que actualment és l'autor principal i coordinador del primer capítol sobre les ciutats davant el canvi climàtic, dins del setè informe especial (AR7) de l'IPCC sobre ciutats i canvi climàtic. Com descriuria l'estat actual de l'acció climàtica urbana, especialment pel que fa a les mesures d'adaptació?

AR: Si som sincers, hem de reconèixer que no ho estem fent gens bé. Ara esmentava el capítol de l'IPCC que ja fa més d'una dècada, el 2014, vaig codirigir i que, d'alguna manera, va crear l'espai per incorporar el punt de vista urbà a l'acció climàtica. Ja aleshores vam alertar del perill que implicava superar el llindar d'1,5 o 2 °C de mitjana arreu del món, i de les conseqüències greus que això tindria en relació amb el subministrament d'aliments, d'aigua i de serveis, independentment del lloc de residència: Barcelona, Londres, Nova York, Bangalore

o Bombai. Un any més tard, en el marc de l'Acord de París del 2015, vam subratllar la importància de les ciutats en la lluita contra el canvi climàtic, assenyalant precisament els canvis demogràfics i econòmics esdevinguts en les darreres dècades. En aquell moment, i ho dic perquè vaig ser present a les negociacions, la majoria dels països negociaven marges d'increment de temperatura d'entre 2,7 i 3,2 °C. Tot i que és cert que en un primer moment, les ciutats es van mostrar una mica toves a l'hora d'incorporar la seva perspectiva en el debat climàtic, el 2015 vam ser capaços d'integrar l'agenda urbana en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS), fet que en va facilitar la incorporació a l'agenda climàtica a través de l'Acord de París. Tot plegat va permetre l'elaboració d'un informe especial sobre les ciutats i el canvi climàtic a la gran reunió de l'IPCC a Nairobi el 2017, que, malauradament, no va prosperar per raons geopolítiques, de manera que no podem ser optimistes. Un any més tard, el 2018, vaig codirigir l'Informe especial sobre l'escalfament global d'1,5 °C (SR1.5), i el missatge d'aleshores va ser que les previsions eren molt preocupants. Ens trobàvem ja en un escenari amb un increment de temperatura d'entre 1,1 i 1,2 °C, i partint d'aquí, vam alertar que cada increment de 0,1 graus tindria un impacte significatiu. Per això vam insistir en l'objectiu de mantenir l'escalfament global per sota d'1,5 °C, cosa que llavors vèiem factible mitjançant la mitigació, que és la manera més eficaç d'evitar conseqüències greus a llarg termini. Aquesta va ser l'anàlisi que vam fer en aquell moment, i des de l'IPCC vam subratllar que tot plegat era possible si ens esmerçàvem en les cinc grans transicions necessàries per mitigar el canvi climàtic: l'energètica, la industrial, la urbana, la dels hàbits de consum i la dels ecosistemes. Com deia, aleshores teníem auguris moderadament bons, i crec que, si el món s'hagués compromès a dur a terme aquestes cinc transicions, la temperatura s'hauria mantingut per sota de l'objectiu d'1,5 °C.

RM: I, en quin escenari ens trobem actualment?

AR: Malauradament, crec que l'increment mitjà de la temperatura global superarà el límit d'1,5 °C en el decurs dels pròxims cinc anys i, cada dia som testimonis dels efectes d'aquesta pujada de la temperatura en forma de sequeres, incendis, inundacions, desastres naturals, etcètera. Ho hem vist recentment en ciutats com Los Angeles, però també a les Filipines, Austràlia, el Pakistan...

NO PODEM EXCUSAR-NOS EN LA GEOPOLÍTICA NI EN LES TENSIONS POLÍTIQUES GLOBALS PER PASSAR PER ALT ELS DRETS I LES CONQUESTES BÀSIQUES COM LA SANITAT, L'EDUCACIÓ O L'ACCÉS A L'AIGUA

Les conseqüències aniran a més, i no de manera lineal, sinó que ho faran de manera incremental, i es concentraran a les zones urbanes; no pas perquè les zones urbanes les atreguin, sinó perquè són els indrets que concentren més població, especialment al Sud Global, on molts habitants resideixen en llocs insegurs i exposats a les catàstrofes climàtiques. A això s'hi afegeix que, en aquestes zones, molts habitants treballen en feines a l'aire lliure, exposats a les onades de calor i a la humitat, com les que es viuen actualment a Europa, i sense una possibilitat real de trobar alternatives per al sosteniment familiar, cosa que els pot provocar problemes de salut i fins i tot la mort. Les ciutats són especialment vulnerables per aquests motius que apuntava, però, si em permet invertir l'argument, és també a les ciutats on es poden aconseguir els canvis i les oportunitats més importants. La condició bàsica és combinar adequadament polítiques de mitigació i d'adaptació, i actuar amb diligència, ja que els impactes climàtics avancen molt més ràpid que la nostra resposta al canvi climàtic. I això es deu en part al fet que no hem tingut èxit a l'hora de reduir les nostres emissions de gasos amb efecte d'hivernacle, que si bé van disminuir durant la COVID-19 en algunes parts del món, van repuntar després molt ràpidament i han continuat augmentant arran dels conflictes armats, que han incrementat el consum massiu de combustibles fòssils. La tendència és, per tant, contrària a la que seria desitjable. Les emissions continuen pujant quan s'haurien de reduir dràsticament en un 50% d'aquí al 2030, cosa que no està succeint. Això significa que ja ens trobem fora dels marges i que, per tant, superarem

l'augment d'1,5 °C, probablement fins i tot de 2 °C, i ni tan sols la ciència sap a quina velocitat arribarem a aquesta xifra dramàtica. El que el gran públic ignora és que entre bastidors de les cimeres climàtiques com la COP, els països negocien escenaris que ronden els 2,7 o 3 °C d'augment, que, sincerament, tenen unes conseqüències que avui dia no podem ni imaginar. Sabem que el món ja serà radicalment diferent des del punt de vista climàtic si aconseguim cenyir-nos a 1,7 °C. Per tant, no vull ni imaginar –ni crec que la ciència sigui capaç de discernir– quines serien les conseqüències d'un increment de 2,7 °C.

RM: Arribats en aquest punt, què podem fer des del municipalisme? Quin marge d'actuació tenen les ciutats?

AR: Malauradament, tot fa pensar que hauríem d'abandonar molts indrets del món, incloses certes àrees de ciutats fantàstiques, com Barcelona, per exemple, fet que implica deixar enrere assentaments amb més de 2.500 anys d'història, o parts d'aquests, en un període potser d'una o dues dècades. Aquesta és una realitat molt difícil d'assumir per a tots nosaltres, especialment per a aquells que hem estat treballant en la diplomàcia de les ciutats i en la governança global. Però hem d'admetre que, avui dia, no disposem dels instruments polítics ni institucionals per fer front a aquesta crisi, a diferència dels conflictes bèl·lics, on sí que tenim polítiques, instruments i fòrums per gestionar-los. Li diré més: en la lluita contra el canvi climàtic, crec que ens manca, fins i tot, el vocabulari adequat per fer-nos les preguntes importants i abordar el debat amb coneixement de causa. Crec que, en l'actualitat, coneixem moltes de les solucions, però des de les ciutats tenim un marge d'acció molt limitat, perquè els governs locals tenen un poder molt restringit i no disposen dels recursos necessaris. A això s'hi afegeix que les forces que acceleren aquesta crisi de contaminació –el sistema de comerç internacional, l'explotació de combustibles fòssils, les subvencions impulsades pels governs nacionals, etc.– queden fora de l'abast i del control polític de les administracions locals. Entengui'm: no dic pas que no s'estigui fent res. Ben al contrari, hi ha milers d'experiments bons en governs locals d'arreu del món; la qüestió és que aquestes bones pràctiques han de confluïr i crear sinergies entre elles i així unir forces per tenir influència. En cas contrari, si el nostre camp d'acció es queda dins dels marges, els efectes són molt limitats.

RM: Ja que vostè és una de les persones que més ha treballat per alinear, precisament, les agendes urbanes globals i la lluita contra el canvi climàtic, amb fites, a parer meu, com l'Informe especial sobre ciutats i canvi climàtic elaborat per l'IPCC, emeti'm que li preguntis: creu que la contribució de les ciutats a la governança climàtica global està rebent el reconeixement adequat en les negociacions oficials liderades pels estats en òrgans intergovernamentals de presa de decisions, com és el cas de la COP?

AR: La resposta és clara: no. Ens podem apuntar alguns èxits, com a la COP27 de Xarm al-Xeikh, a Egipte, el novembre del 2022, quan vam aconseguir publicar una sèrie d'informes especials que resumien els cicles de l'IPCC pel que fa a les ciutats. En aquests informes afirmàvem que l'evidència científica existeix; sabem quins són els reptes de les ciutats i també quines són les solucions i com les podem assolir: amb una governança millor, una mobilització més gran de fons i recursos, el suport de les institucions i la millora tecnològica, entre altres qüestions. Arribats aquí, la qüestió és com es poden implementar aquestes mesures. El primer repte, dins del marc de la COP com a espai intergovernamental, és la reorganització de la governança dins dels territoris nacionals. I aquí, la bona notícia de Xarm al-Xeikh va ser que es va produir una primera trobada interministerial que va reunir els ministres de Desenvolupament Urbà (a la qual vaig poder assistir) i van reconèixer l'oportunitat que ofereixen les ciutats per afrontar les qüestions de mitigació i adaptació a la crisi climàtica. La part negativa, si m'ho permet, és que, d'un grup potencial de més d'un centenar de països, només setze eren presents a la reunió, i cap d'ells no era un dels països més poblats. Això és tot un desafiament, ja que implica repensar el procés de negociació més enllà dels governs estatals, i té a veure amb la deriva de les conferències ministerials a partir de Rio 1992 i en endavant. Abans, i diria que encara fins a inicis dels 2000, era possible reunir un grup reduït de països –entre ells, els grans productors de combustibles fòssils, grans consumidors com l'Índia o la Xina, i altres països industrialitzats– que aleshores representaven un 25% dels membres de l'ONU. També era possible incorporar-hi els representants de la indústria dels combustibles fòssils. Això resultava convenient perquè, a fi de comptes, reunint un centenar de persones es podia negociar de manera efectiva, acordar un full de ruta i un finançament

adequat per resoldre el problema. En aquell moment hauria estat possible assolir els objectius, ja que fins i tot els grans consumidors, com la Xina, han fet un salt cap a les tecnologies verdes. Tanmateix, no va donar fruits: el model actual és més complex, perquè hem passat d'una trobada entre unes poques dotzenes de països i potser 100 o 200 corporacions o institucions financeres, a més de 500 entitats. Paradoxalment, malgrat aquest increment del nombre d'actors, la realitat és que avui dia entre 3.000 i 5.000 milions de persones d'arreu del món, que es troben a primera línia d'exposició al canvi climàtic, se senten excloses de la discussió real i de la presa de decisions. Ni tan sols se senten còmodes amb les dades aportades per la ciència, ja que generalment se centren en el nivell nacional i no en el local. Per tot això, opino que el model de fòrum i els àmbits de participació estan desfasats, i diposito les meves esperances en què això estigui canviant, gràcies en bona part a la diplomàcia de les ciutats i a la solidaritat entre elles, malgrat la fragmentació actual de l'espai geopolític global i el fet que diversos països emissors de gasos d'efecte hivernacle s'estiguin movent en una direcció completament oposada a la contenció climàtica.

A més d'actuar sobre el model de governança, sobre aquest model de fòrums, també hem d'incidir en el canvi dels models nacionals de governança per reforçar el paper i l'empoderament de les àrees urbanes, dotant-les de més poder polític, capacitat d'actuació, recursos i finançament. El repte del canvi climàtic requereix respostes locals, que només poden oferir els governs locals, també en l'àmbit de l'adaptació. Això no impedeix que els problemes locals tinguin implicacions globals; per exemple, el que pugui passar a l'Àrtic, a Groenlàndia, pot afectar un país sense accés al mar, a milers de quilòmetres de distància. Hem de pensar les respostes locals de manera sistèmica; en cas contrari, augmentarà la fragilitat, la vulnerabilitat i els conflictes, que provocaran el desplaçament forçós d'un gran nombre de persones i generaran un problema no només al lloc d'origen, sinó també al de destí. Continuem atrapats en un paradigma de pensament que ja no ens serveix i hem de canviar-lo sense por, per així superar les idees i els models del segle xx, que es revelen obsolets. Ara per ara cal actuar amb molta determinació per redefinir processos i institucions que, a més de posar el planeta en risc, amenacen la supervivència de milions de persones que no tenen cap responsabilitat en aquesta crisi climàtica greu.

RM: Per acabar, m'agradaria parlar de geopolítica, que ja ha aparegut breument en aquesta conversa. Les tensions geopolítiques i els interessos nacionals afecten cada cop més els espais multilaterals que, potser ara, són més necessaris que mai per fer front als desafiaments de cooperació que els estats, per si sols, no poden resoldre. Com creu vostè que aquest retorn de la geopolítica afecta les ciutats i la seva capacitat de reacció davant el canvi climàtic?

AR: Agraeixo que em faci aquesta pregunta, ja que em permet aclarir que no crec que estiguem davant d'un *retorn* de la geopolítica, ja que aquesta mai no ha desaparegut; sempre ha estat present. Aquesta és la meua experiència, i la de tots els que participem en els fòrums que hem mencionat fins ara: la geopolítica sempre ha estat sobre la taula. Coincideixo, tanmateix, en el fet que durant un temps, jo diria que uns deu anys aproximadament, ens vam confondre arran de les tesis sobre la *fi de la història* i del menor pes de la geografia en les relacions internacionals. Tanmateix, els que treballàvem aquests temes sabíem que això no era cert. Es va fer evident amb el canvi de mil·lenni, quan vam assistir a un traspàs de poder econòmic global des d'Occident cap a l'oceà Índic i el Pacífic, al qual s'afegia també l'enorme pes demogràfic i productiu d'aquestes regions, i que es materialitzaria en un parell de dècades. Aquest és un component essencial de la geopolítica, que ens parla de com els centres es converteixen en perifèries i viceversa, fet que altera l'equilibri de l'economia global. Aquest canvi –la transferència de població, de riquesa i de poder d'unes regions a d'altres al llarg del temps– és una constant de la geopolítica. El que diferencia el moment actual d'altres moments precedents és el volum de població i de béns que produïm: avui dia produïm una quantitat d'artefactes que és deu vegades més gran de la que produeix la natura; som una força geològica sense comparació amb la resta d'espècies, i això té una part positiva per encarar el problema que ens ocupa, ja que podem fer pràcticament tot el que ens proposem gràcies a la nostra flexibilitat i capacitat d'innovació.

Paradoxalment, els valors i els sistemes que ens governen no han canviat amb la mateixa facilitat, ni estan preparats per resoldre els problemes actuals. Vivim en un món on la desigualtat augmenta i on el conflicte continua present, tot i que no amb la mateixa intensitat que vam patir a mitjans dels anys 2000. No ens enganyem, la geopolítica potser ha canviat d'aparença, però continua ben

viva i al servei del poder, cosa que posa de manifest la capacitat limitada dels processos locals per abordar no només les qüestions locals, sinó també les regionals i globals. Vam tenir un exemple claríssim durant la COVID-19, que va ser un moment crític tant per als ciutadans com per als estats. I m'agrada recordar que en moltes ocasions, els governs locals van tenir un comportament millor que la majoria dels governs nacionals, perquè estaven en contacte directe amb el territori, amb els ciutadans, i eren més capaços de pensar de manera holística. En la lluita contra la COVID-19 es van començar a partir metodologies i paradigmes que es van replicar amb èxit en molts altres contextos diferents, i crec que això va ser un aprenentatge molt valuós, que ens va ajudar a trobar solucions innovadores. Tanmateix, la pandèmia va ser també un exemple de com la geopolítica continuava determinant la mentalitat dels actors internacionals i va posar en evidència l'accés desigual a les vacunes i els límits de la solidaritat. Per mi, aquest patró de conducta ens pot servir d'exemple per entendre millor com podem combatre la crisi climàtica. Per això dic que el repte és a les nostres mans, en la nostra imaginació i en la nostra voluntat de tractar d'abordar els problemes globals a través dels fòrums més adequats, que permetin garantir una acció més efectiva.

No em cansaré de denunciar que hi ha alguns sistemes de l'economia o de la política global que no es regeixen per cap sistema de governança, com ara el sistema financer global, on s'hi han dedicat grans esforços, però sense resultats. La realitat és que actualment un gran nombre de persones de molts països necessiten fons per satisfer els seus drets més bàsics, com l'educació, la millora de l'atenció sanitària i, en definitiva, per millorar la qualitat de vida a les ciutats. No es tracta de quantitats estratosfèriques si les comparem amb les grans xifres globals d'altres aventures. No podem excusar-nos en la geopolítica ni en les tensions polítiques globals per passar per alt els drets i les conquestes bàsiques com la sanitat, l'educació o l'accés a l'aigua. No es pot continuar alimentant una economia global productiva que prefereix ignorar els reptes que ens esperen, ja que, si ho fem, les desigualtats augmentaran, i la pobresa, que ressorgeix també al Nord Global, s'estendrà d'una manera difícil de concebre fa només una dècada. És inacceptable que no fem front a aquesta realitat amb els recursos i la tecnologia que, per sort, avui dia tenim al nostre abast. Em sembla lamentable que, sabent el que sabem del que

ens espera en el futur, no es prenguin mesures. És inexcusable que no canviem el nostre estil de vida i comportament, i que deixem aquestes qüestions tan importants a l'arbitri de la competència entre països, empreses o fins i tot entre municipis. La resposta ha de ser col·lectiva, no fragmentada, perquè només en la solidaritat podrem trobar respostes col·lectives a aquests reptes tan urgents.

RM: Potser, doncs, en comptes d'omplir titulars amb el citat «retorn de la geopolítica», hauríem de parlar del retorn de la pobresa, que, com bé diu, està tornant a llocs on havia desaparegut i ho està fent amb força...

AR: Malauradament és així, és una tragèdia. No oblidem que a la resta del món, a més de la crisi climàtica, també hem de fer front a la pobresa i a les desigualtats.

RM: Moltes gràcies, Aromar Revi, pel seu temps i per la seva anàlisi exhaustiva de la geopolítica del canvi climàtic i del paper de les ciutats en la gestió d'aquesta qüestió, que ens afecta tant a escala local. Espero que tinguem més ocasions d'aprofundir en aquests temes i, per descomptat, estarem atents a la publicació de l'informe especial sobre el canvi climàtic i les ciutats.

AR: Moltes gràcies, Ricardo, ha estat un plaer.

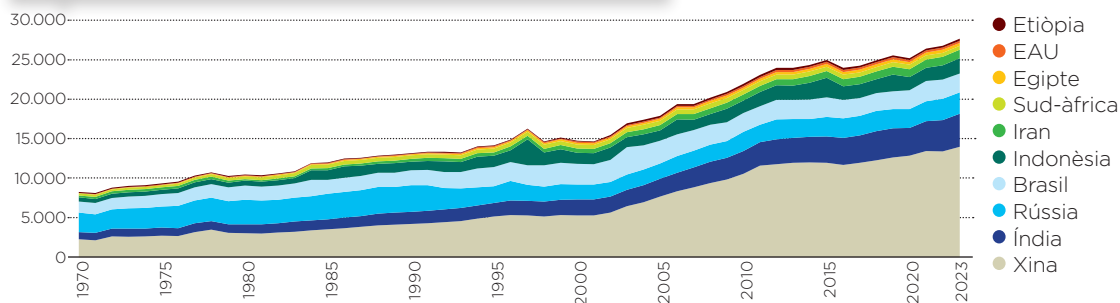
Aquesta entrevista és una síntesi editada d'una conversa més extensa que es pot consultar en format vídeo al canal de YouTube del CIDOB, disponible a través del següent codi QR:

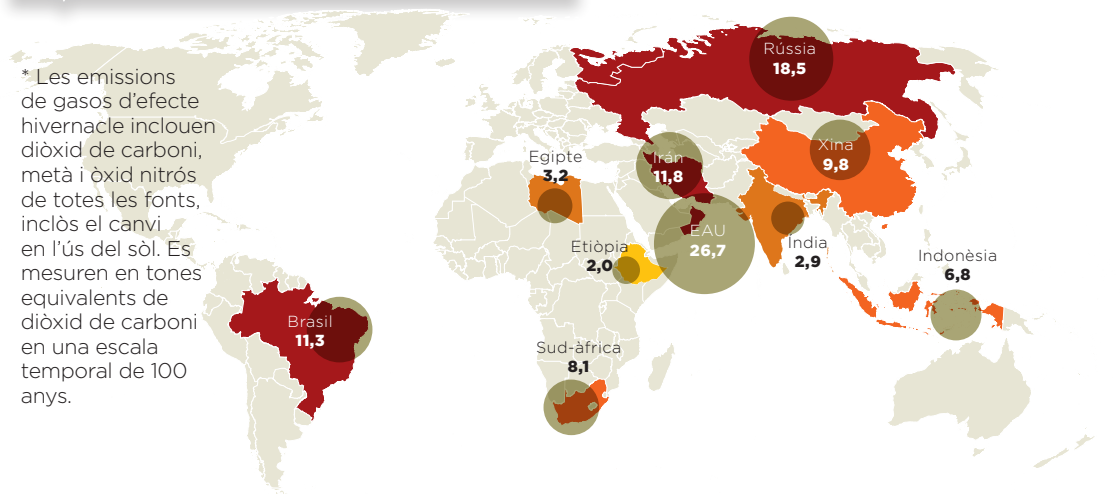
LA GEOPOLÍTICA CLIMÀTICA DELS BRICS+

Els BRICS+ actuals (el Brasil, la Xina, Egipte, els Emirats Àrabs Units, Etiòpia, l'Índia, Indonèsia, l'Iran, Rússia i Sud-àfrica) concentren una tercera part del territori del planeta, el 42% de la població mundial, el 25% del PIB, el 16% del comerç i el 42% de la producció mundial de petroli. Les oportunitats de cooperació entre aquests països en la lluita contra el canvi climàtic i la biodiversitat inclouen àrees com la tecnologia satel·litària per al monitoratge ambiental, on el Brasil i l'Índia són líders; les tecnologies d'energies renovables, en què destaquen la Xina, el Brasil, l'Índia i els Emirats Àrabs Units; i la conservació de la biodiversitat en àrees protegides, liderada pel Brasil, Sud-àfrica, la Xina i Indonèsia. La diversitat d'interessos econòmics i de reptes ambientals entre els BRICS+ exigeix un enfocament matissat que equilibri els ambiciosos objectius ambientals amb les necessitats de desenvolupament. L'expansió i l'enfortiment continu del grup seran crucials per determinar l'eficàcia futura de la seva agenda ambiental, especialment per donar suport als esforços globals de transició cap a economies baixes en carboni i protegir-ne la biodiversitat.

EMISSIONS DE GASOS D'EFFECTE HIVERNACLE (GEH) EN ELS PAÏSOS BRICS+ 1970-2023 (MILIONS DE TONES EQUIVALENTS DE DIÒXID DE CARBONI)

EMISSIONS GEH PER CÀPITA (TONES DE CO₂ EQUIVALENTS PER PERSONA, 2023)

* Les emissions de gasos d'efecte hivernacle inclouen diòxid de carboni, metà i òxid nitrós de totes les fonts, inclòs el canvi en l'ús del sòl. Es mesuren en tones equivalents de diòxid de carboni en una escala temporal de 100 anys.

Elaboració: CIDOB.
Fonts: International Energy Agency, Our World in data.

CRONOLOGIA

2015

Acord de París sobre el Canvi Climàtic (COP21)

2016

El Brasil llança el seu Pla Nacional d'Adaptació al Canvi Climàtic

2017

L'Iran llança el seu Pla Nacional Estratègic sobre el Canvi Climàtic

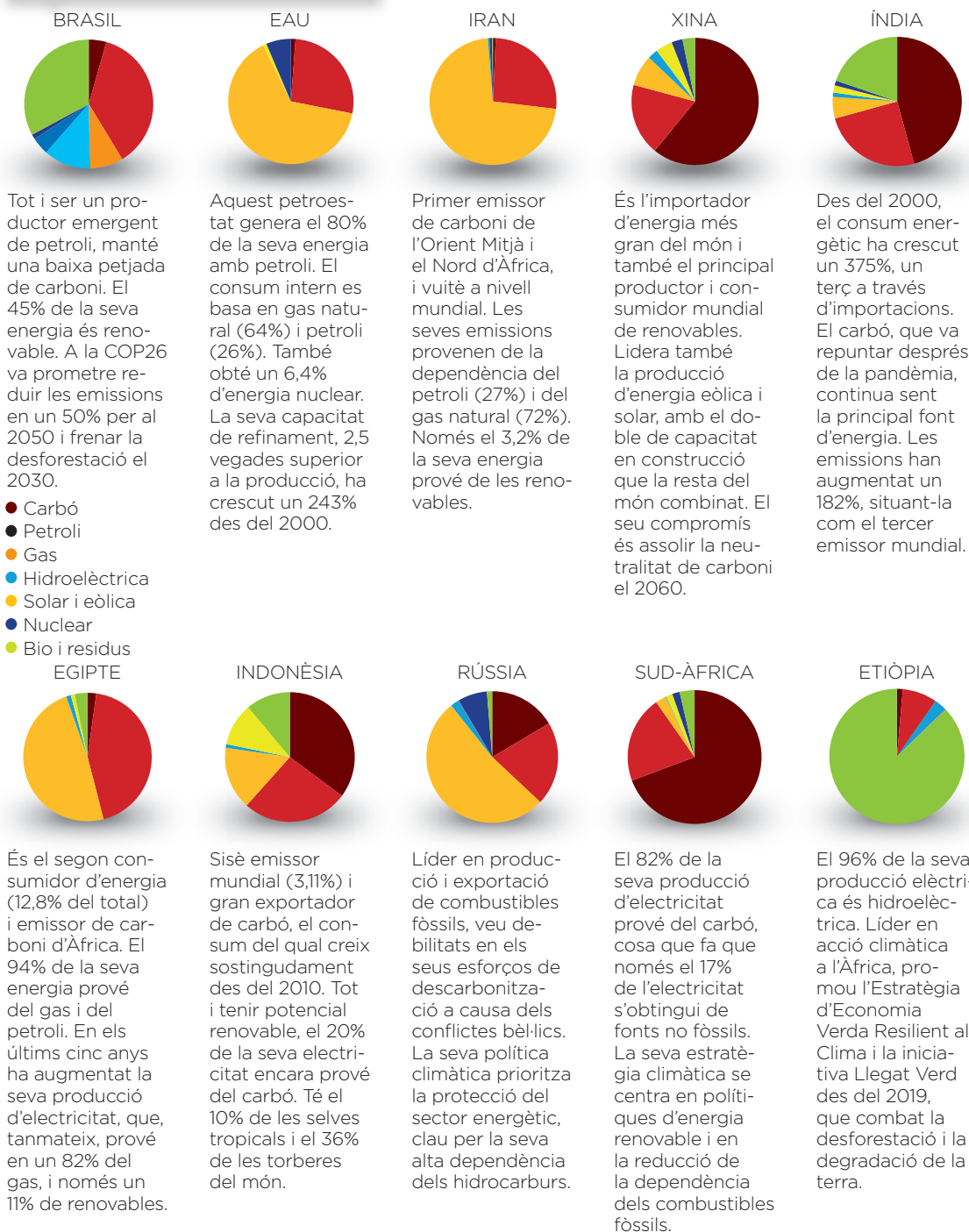
2019

Sud-àfrica: estratègia Nacional d'Adaptació al Canvi Climàtic. **Etiòpia** llança el seu Pla Nacional de Resposta al Canvi Climàtic

2021

Rússia: estratègia de desenvolupament amb baixes emissions de GEI per al 2050. **EAU:** objectiu Net Zero 2050. **Índia:** objectiu 2070. **Xina:** estratègia de desenvolupament a llarg termini amb baixes emissions de GEI. **Indonèsia:** estratègia a llarg termini per a baixes emissions de carboni i resiliència climàtica

MIX ENERGÈTIC DELS BRICS+ (2024)

2022

2023

2025

2050

2060

2070

Egipte
Estratègia Nacional pel Canvi Climàtic 2050

Els **EAU** acullen la COP28 (Dubai)

El **Brasil** acull la COP30 (Brasília)

Compromisos de neutralitat climàtica dels **Emirats Àrabs Units, Sud-àfrica, el Brasil, la Unió Europea i els Estats Units**

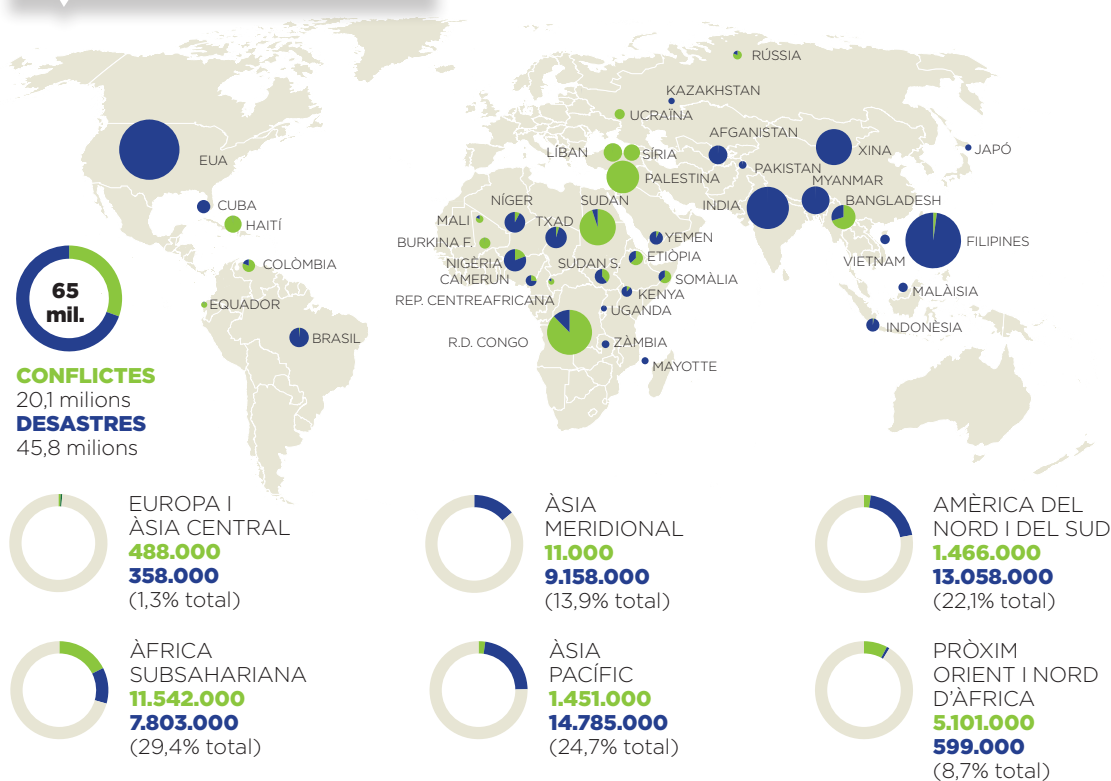
Compromisos de neutralitat climàtica de la **Xina, Rússia i Indonèsia**

Compromisos de neutralitat climàtica de **l'Índia**

CANVI CLIMÀTIC I MIGRACIONS FORÇADES

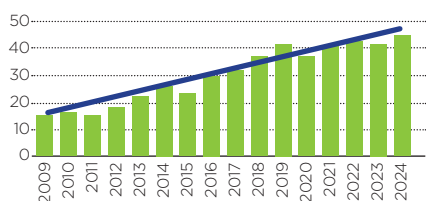
Els desastres climatològics i naturals s'han convertit en una font principal de desplaçaments forçosos de persones. Es tracta d'una dinàmica agreujada per la crisi climàtica, que empitjora les condicions de vida en molts indrets del món, especialment les de les persones més vulnerables. Segons càlculs de l'Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), dels 65,3 milions de **desplaçaments** interns registrats el 2024, el 70% (45,8 milions) van ser ocasionats per desastres «naturals», la proporció més alta de la qual es té constància. La fotografia és diferent si ens fixem en el nombre de **persones** desplaçades al món a finals de 2024, la causa principal de les quals continuen sent els conflictes armats, com el del Sudan (11 milions), Síria (7,4 milions) o Colòmbia (7,2 milions). Tanmateix, també amb relació als desplaçats, el factor climàtic creix més ràpid (+29%) que el conflictiu (+10%).

DESPLAÇAMENTS INTERNS PER RAONS CLIMÀTIQUES I PER CONFLICTES (2024)

EVACUAR PER SALVAR VIDES: UN PROBLEMA CADA COP MÉS GLOBAL

Les estadístiques actuals recullen tant el nombre de persones desplaçades com el nombre de desplaçaments (moviments forçosos, que poden correspondre a una mateixa persona). Pel que fa al segon indicador, el 2024 els EUA van encapçalar la classificació amb 11 milions de desplaçaments ocasionats per desastres (25% del total), tot i que en molts casos van ser temporals i lligats a fenòmens extrems concrets, com un gran incendi o una tempesta que va forçar l'evacuació.

NOMBRE DE PAÏSOS EN QUÈ ES REPORTEN AL MATEIX TEMPS DESPLAÇAMENTS PER CONFLICTES I PER RAONS CLIMÀTIQUES

En 45 dels 49 països que van registrar desplaçaments causats per conflictes armats, també es van reportar casos vinculats a desastres naturals. Tot i que ha millorat la informació (es registren més casos), la xifra triplica els casos de 2009, reflectint una tendència a la doble vulnerabilitat i un reforçament mutu.

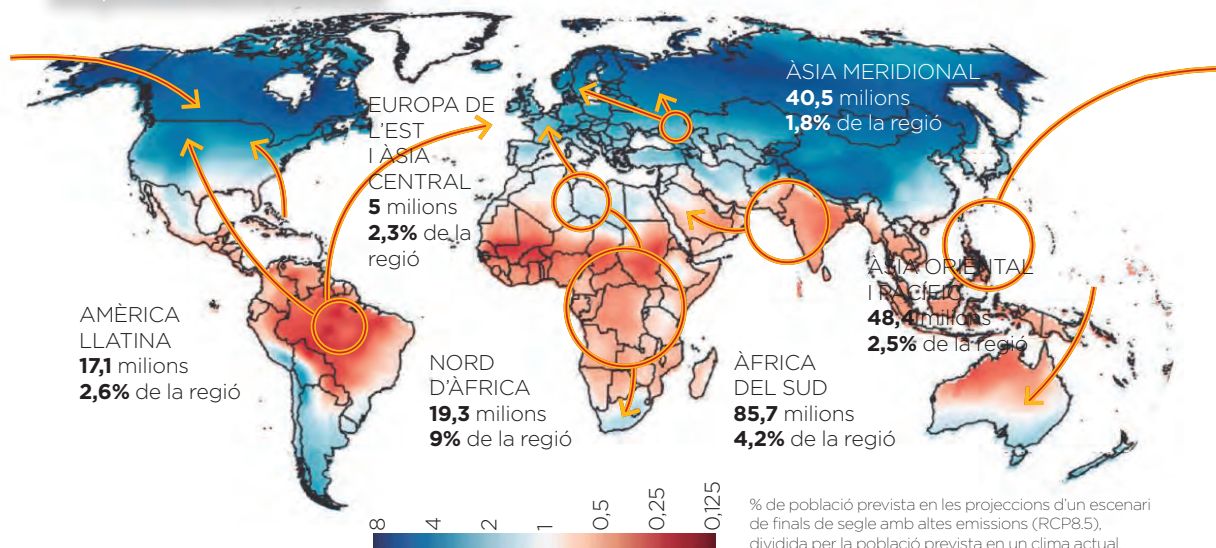
EL FACTOR CLIMÀTIC COM A CAUSA DE DESPLAÇAMENT

Els fenòmens relacionats amb el **clima** (tempestes i inundacions) són els que provoquen més desplaçaments dins dels causats per desastres (el 97% del total). Cal destacar que alguns d'aquests desplaçaments (8,3 milions) van tenir lloc de manera preventiva (evacuacions), i que el 54% del total va ser causat per ciclons.

Segons l'Informe Groundswell, les causes principals de l'emigració climàtica són l'escassetat d'aigua, la pèrdua de productivitat de les collites i l'augment del nivell del mar. La bona notícia és que una acció climàtica contundent –que impliqui una reducció de les emissions, plans de desenvolupament verd i una millor comprensió del canvi climàtic– podria reduir el **80%** d'aquestes migracions forçoses.

INCENTIUS A L'EMIGRACIÓ I POTENCIALS MIGRANTS A FINALS DE SEGLE EN UN ESCENARI PESSIMISTA (2090)

El gràfic mostra, sobre un mapa de fons, els resultats d'un estudi elaborat per Caldeira, K. *et al.*, que calcula els incentius per emigrar (més alts en vermell i més baixos en blau) de la població per efecte del canvi climàtic. A això se superposen les projeccions de l'Informe Groundswell, que calcula el nombre potencial de migrants interns als diferents continents a causa del canvi climàtic l'any 2029, i també, en forma de fletxes, algunes possibles rutes de migració per raons climàtiques. El gràfic reflecteix que els incentius per emigrar per efecte del canvi climàtic són més grans per a la població que habita els tròpics i potencialment menors per a les latituds més altes, especialment de l'hemisferi nord.

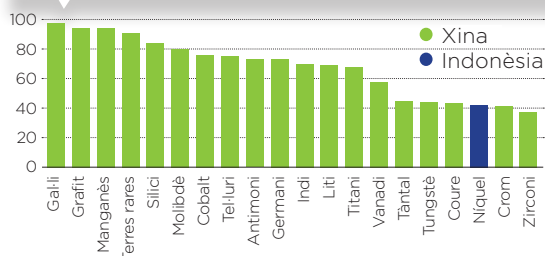
Elaboració: CIDOB

Fons: Banc Mundial, Informe Groundswell (2021); Internal Displacement Monitoring Centre, (2025) Global Report on Internal Displacement 2025, <https://doi.org/10.55363/IDMC.XTGW2833>; Chen, M. and Caldeira, K.: Climate change as an incentive for future human migration, Earth Syst. Dynam., 11, 875–883, <https://doi.org/10.5194/esd-11-875-2020>, 2020.

MINERALS CRÍTIQS: LA CLAU DE LA TRANSICIÓ VERDA ESTÀ EN POQUES MANS

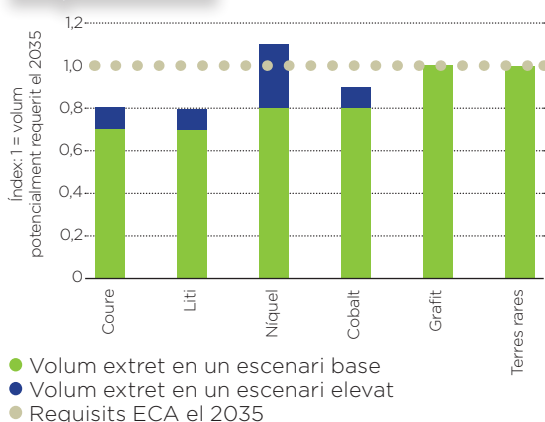
Els minerals crítics i les anomenades «terres rares» són recursos escassos que han guanyat importància per la seva rellevància en el desenvolupament de tecnologies clau per afrontar amb èxit la transició verda i frenar el canvi climàtic. El que els fa crítics o rars no és que siguin difícils de localitzar, sinó que es troben en quantitats que no compensen el cost de la seva extracció. La velocitat de la transició energètica determina la pressió sobre els productors i sobre el preu, i els exposa a un trilema de difícil solució, entre la seguretat del subministrament, la sostenibilitat econòmica i l'ecològica.

PERCENTATGE DEL REFINAT MUNDIAL TOTAL EN MANS DEL PRINCIPAL PRODUCTOR (20 MINERALS ESTRATÈGICS SELECCIONATS, 2025)

Aquests minerals són essencials per a tota mena de dispositius electrònics, entre els quals hi ha les armes més avançades, motiu pel qual se'ls pondera com un component de seguretat nacional (per exemple, una sola unitat del caça estatunidenc F-35 empra 420 kg de terres rares). En l'actual context de rivalitat geopolítica, molts països veuen amb preocupació la seva concentració en un nombre reduït de països, especialment a la Xina i, en menor mesura, Indonèsia.

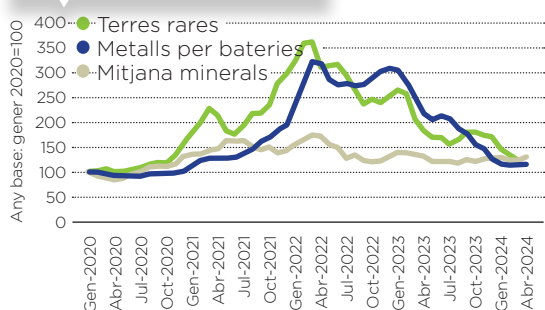
PREVISIÓ DE SUBMINISTRAMENT NECESSARI EL 2035 D'ACORD A L'ESCENARI DE COMPROMISOS ANUNCIATS (ECA)

L'any 2035, es preveu que la demanda d'aquests minerals superi l'oferta en un 30% en el cas del coure i en un 40% en el cas del liti. La situació és més esperançadora pel que fa al níquel i el cobalt, gràcies a la quantitat de projectes en fase de planificació en etapes relativament primerenques. Alguna cosa similar passa amb les terres rares i el grafit, que es preveu que cobriran la demanda el 2035, si bé en aquest cas el que preocupa molts països és la dependència, especialment de la Xina.

* L'ECA és un model energètic desenvolupat per l'Agència Internacional de l'Energia (AIE) per il·lustrar les reduccions d'emissions que s'aconseguirien si els països complissin completament amb els seus objectius climàtics i energètics

PREUS MITJANS DE MINERALS ESTRATÈGICS (SELECCIONATS, 2020-2024)

L'EFFECTE REBOT

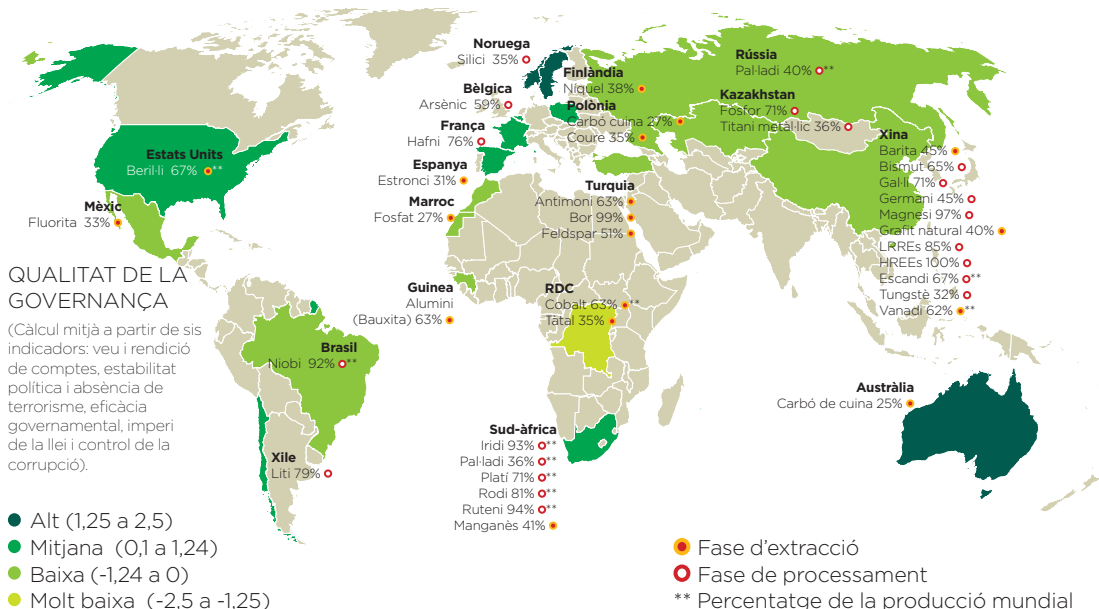
L'increment de la demanda entre el 2020 i el 2022 i la pujada dels preus va ser un incentiu poderós per a la inversió massiva en exploració i extracció de minerals, que ha donat els seus fruits i ha superat la demanda, cosa que explica la caiguda de preus experimentada els dos darrers anys. No obstant això, aquestes inversions les han dut a terme principalment països que ja monopolitzen la producció, per la qual cosa, en realitat, això resta incentius a les inversions de la resta de països i genera més concentració i més dependència.

Elaboració: CIDOB

Fonts: Agència Internacional de l'Energia (AIE), *Global Critical Minerals Outlook 2024*; International Telecommunication Union (ITU) and United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), *Global E-waste Monitor 2024*; Venditti, Bruno, «Visualizing How Rare Earths Power U.S. Defense», *Visualcapitalist*, juliol de 2025.

LA DEPENDÈNCIA CRÍTICA DE LA UE

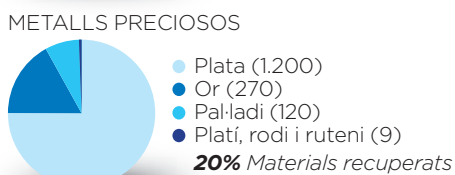
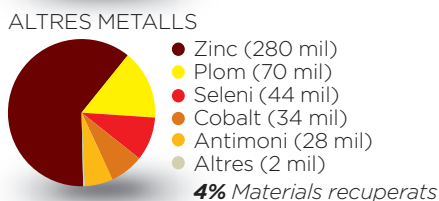
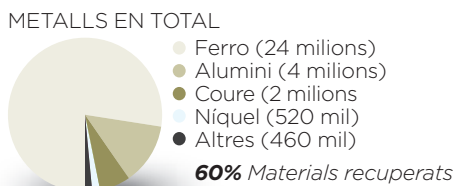
A diferència de la Xina, que domina el mercat, o dels EUA, que han mobilitzat una quantitat massiva de recursos per fomentar la producció nacional, la UE encara depèn de les importacions, motiu pel qual ha fixat un límit del 60% de concentració en un sol proveïdor. A més, hi ha casos en què el proveïdor presenta un nivell baix o mitjà de qualitat democràtica, cosa que suposa un risc polític i social i entra en conflicte amb els valors i principis de la UE.

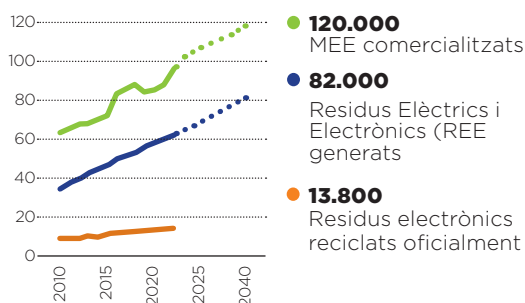
LA DOBLE VIDA DELS MINERALS CRÍTICS

Una opció per disminuir la pressió geopolítica i reduir alhora els danys ambientals resideix en la «mineria urbana», el reciclatge de Material Elèctric i Electrònic (MEE) rebutjat, com ara panells solars, turbines i dispositius de consum, la producció dels quals creix actualment cinc vegades més ràpid que la capacitat de reciclatge. Segons càlculs de l'AIE, l'any 2040, una millora del reciclatge podria reduir la demanda primària de coure i cobalt en un 30% i la de liti i níquel en un 15%.

QUANTITAT TOTAL DE METALLS EN RESIDUS ELÈCTRICS I ELECTRÒNICS (REE) (TONES)

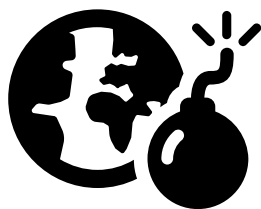

VOLUM DE MEE GENERATS I PREVISTOS (MILERS DE MILIONS DE KG)

EL MÓN VA GENERAR 62.000 MILIONS DE KG ANUALS DE RESIDUS ELÈCTRICS I ELECTRÒNICS (REE) L'ANY 2022, DELS QUALS...

13.800 són residus electrònics recollits i reciclats oficialment documentats; **16.000** són recollits i reciclats de manera informal en països amb ingressos alts i mitjans; **18.000** són recollits i reciclats de manera informal en països amb ingressos baixos i mitjà-baixos; **14.000** són rebutjats juntament amb la resta de residus, majoritàriament en abocadors.

EL FUTUR DE LA GUERRA

PER QUÈ EXISTEIX LA GUERRA?: UN RECORREGUT DEL PLEISTOCÈ
A L'ANTROPOCÈ

CONFLICTES SENSE LÍMITS: EL DESAFIAMENT CONTEMPORANI
AL DRET INTERNACIONAL

GUERRA ALGORÍTMICA: LA MILITARITZACIÓ DE SILICON VALLEY
I DE LA INDÚSTRIA TECNOLÒGICA

PER QUÈ EXISTEIX LA
GUERRA?: UN RECORREGUT
DEL PLEISTOCÈ A
L'ANTROPOCÈ*

R. BRIAN FERGUSON

Professor de Sociologia i
Antropologia, Rutgers University

* Aquest article desenvolupa un article anterior titulat «Why War? From the Pleistocene to the Present: an Anthropological Perspective» (*Public Anthropologist*, n. 5, abril de 2023).

Durant les últimes cinc dècades he dut a terme una àmplia recerca dedicada al tema de la guerra¹, a través de la qual he explorat principalment dos aspectes: la relació entre la naturalesa humana i la guerra, o quines proves hi ha sobre la predisposició de les persones a matar els estranys; i l'elaboració d'una teoria general de la guerra, és a dir, una anàlisi de per què existeix la guerra, quins són els seus diferents patrons culturals o quin tipus de decisions condueixen a conflictes específics.

Pel que fa a la naturalesa humana, se sol afirmar (o simplement se suposa) que els pobles o les persones han estat programats evolutivament per distingir fatalment entre «ells» i «nosaltres», tot i que certament es reconeixen variacions culturals i situacionals. Però paga la pena preguntar-se: neixen els éssers humans amb algun tipus de tendència a matar els estranys, els «ells» de la competència reproductiva? Òbviament, estem preparats per al conflicte, per a la guerra i, sovint, optem per aquesta, però la pregunta clau és si l'evolució ens empeny en aquesta direcció. I la meua resposta és que no.

El principal avantatge evolutiu de la humanitat és l'absència de tendències socials innates, juntament amb una intel·ligència d'aprenentatge omnívora. Aquesta plasticitat, la dimensió adaptativa de la humanitat, és el fonament de la cultura. La cultura en moviment, dinàmica davant les restriccions de la realitat concreta i en resposta als impulsos exògens és el que determina la història. La confluència de tot el conjunt, socialment i simbòlicament processat, crea les circumstàncies immediates per a la guerra real. Aquest és l'àmbit de l'autonomia, que inclou la personalitat dels líders on es construeix el «nosaltres contra ells» que aporta el context de l'elecció per la guerra o per la pau.

1. L'elaboració teòrica i les proves en què es basa es proporcionen en publicacions anteriors, disponibles per a la seva descàrrega a la meua pàgina web <http://www.brianferguson.com>, exceptuant el llibre *Yanomami Warfare: A Political History*, i *Chimpanzees, War and History: Are Men Born to Kill?* (Oxford: Oxford University Press, 2023).

La perspectiva innatista neodarwiniana es basa en tres pilars: la guerra «tribal», els rastres de guerra en el registre arqueològic i el comportament bèl·lic dels ximpanzés. I en el marc de la meua recerca, he pogut examinar els tres.

El terme «tribal» és una noció difícil de delimitar, però a grans trets dona a entendre que la gent sent afinitat de manera natural pels seus semblants i rebutja els estranys. Però això té molt poc de natural; existeixen evidències arqueològiques del Paleolític que demostren l'existència ja des d'aleshores d'un conjunt de pràctiques i estils a escala continental, és a dir, és possible parlar de l'existència d'un únic gran poble. En l'arqueologia de l'Holocè sí que apareixen diferenciacions geogràfiques, associades a les xarxes socials dels diferents entorns, però a les perifèries es barregen, sense indicis de fronteres. No serà fins a molt més tard, amb el sorgiment dels «estats» primigenis, que emergiran fronteres tribals delimitades a partir dels processos econòmics, polítics i militars, dins de les zones tribals. I aquesta tendència prossegueix fins a arribar a les societats contemporànies, en què el binomi nosaltres/ells és principalment situacional. Caldria preguntar-se doncs: quin «nosaltres» sou «vosaltres»?

Si la guerra fos intrínseca a la naturalesa humana, hauria d'estar present en tot el registre arqueològic –i, de fet, això és el que se pressuposa de manera habitual–. No obstant això, si ens cenyim a les evidències existents, no és així. La guerra deixa la seva marca als ossos, assentaments i eines, i l'evidència és que no hi ha signes de guerra en períodes arqueològics molt primerencs, tot i que certament no és estrany trobar indicis de violència entre individus. L'afirmació acceptada en general que entre un 15% i un 25% de les restes humanes en troballes arqueològiques reflecteixen morts violentes s'extreu de la sobrerrepresentació de les situacions inusualment violentes més o menys puntuals entre els jaciments, o d'extrapolar a èpoques anteriors troballes posteriors. Si obrim al màxim el focus geogràfic i temporal i analitzem un volum extens dels estudis existents, l'evidència és que la guerra sorgeix i esdevé habitual en un moment determinat, després de mil·lennis sense existir. Els rastres de guerra apareixen, en general, en produir-se les condicions d'un sedentarisme cada vegada més gran, més densitat de població i una concentració d'objectes de valor material. Aquestes condicions fan possible alhora altres condicions prèvies com les fronteres socials, la jerarquització i el comerç en mans d'una elit (unes condicions sovint agrupades sota l'etiqueta de «complexitat»), i, possiblement, es relacionen també amb una tendència cap al patriarcat. En el passat, les crisis climàtiques també van ser un ferment per a la guerra, encara que no són fàcilment identificables. Les condicions que permeten la pau i alimenten les trajectòries socials no militaristes, fins i tot en la conformació d'estats, resulten més evidents: xarxes socials transversals, interdependència i cooperació entre grups estructurats, valors que promouen la pau i estigmatitzen la violència i autoritats legítimes que poden frenar atacs impetuosos i supervisar vies i mitjans per a la resolució de conflictes². Aquestes condicions, i per tant la pau, semblen prevaler al llarg del Mediterrani entre el 13000 i el 3200 aC.

Convé assenyalar, per evitar confusions, que la guerra no està associada a l'agricultura o l'estructura estatal. Societats complexes eqüestres de caçadors recol·lectors eren sovint bel·licistes. A la domesticació inicial van seguir molts segles sense guerra, i molta evolució social, fins a la formació d'estats. Tot i això, amb el temps, l'agricultura i els estats van convenir en més guerra. Pot ser que l'Egipte faraònic en expansió al voltant del 3200 aC sigui el primer exemple d'una zona tribal sotmesa a la guerra, amb mil·lennis de pau transformats ràpidament en un brou de cultiu de conflictes bèl·lics.

En augmentar la complexitat i l'escala social, les condicions per a la guerra van proliferar i, per tant, aquesta es va estendre. Abans de les exploracions europees, van ser les variacions extremes del clima les que van intensificar enormement la guerra, almenys a les Amèriques i a la conca del Pacífic. Amb el colonialisme (no solament occidental) la dinàmica de les zones tribals es va transformar, sovint es va intensificar i, de vegades, va crear situacions de guerra entre els pobles indígenes. No es tracta aquí d'una simple qüestió de resistència, sinó d'una transformació que afecta el com i per què es barallen uns pobles amb altres. La conclusió és que aquestes situacions de contacte colonial violent se solen entendre erròniament com un estat *hobbesià* de la naturalesa.

Les guerres en regions perifèriques amb aspiracions expansionistes no es lliuren a l'atzar; segueixen guions culturals profundament arrelats i responen tant a l'organització social com a la història immediata del lloc. Un exemple paradigmàtic són els ianomami, tipificats com un poble «ferotge» per l'antropòleg Napoleon Chagnon (1968)³. La lluita dels homes per venjar els greuges o la seva lluita per les dones és coherent amb els valors locals, però en cap cas anuncia una guerra com a tal. En canvi, els interessos antagònics en l'adquisició de noves mercaderies convertides en necessitats —com les eines d'acer, per exemple— sí que actuen com un bon predictor de la guerra, de qui es convertirà en atacant i qui serà atacat. Els esmentats antagonismes del quals parlava Chagnon provoquen baralles «sobre» dones, venjança, robatoris, insults, estatus o bruixeria, però no existeix cap evidència que els ianomamis més violents siguin també els que aconsegueixin un èxit reproductiu més gran. La guerra ianomami no és darwiniana.

I les evidències creixen si ens fixem en els nostres parents propers, els ximpanzés. Fins fa poc i durant dues dècades he investigat la literatura existent i vaig descobrir que, en primatologia, se sosté com un fet que els ximpanzés mascles tendeixen de forma innata a un comportament bèl·lic, que consistiria a patrullar els límits del seu territori, passar al territori veí i, si alguns d'ells atrapen un mascle desconegut solitari, el maten. Teòricament, d'aquesta forma es redueix la competència pels recursos i les femelles.

No obstant això, després de realitzar tota la recerca que va dur com a resultat el meu llibre *Chimpanzees, War, and History: Are Men Born to Kill?* (Oxford University Press, 2023), vaig arribar a conclusions molt diferents.

2. Vegeu Fry (2012) i Fry *et al.* (2021).
3. Vegeu Ferguson (1995).

Després d'examinar tots i cadascun dels casos enregistrats de violència letal dins del seu context històric, vaig poder corroborar empíricament que l'alteració causada per l'ésser humà és la que més empeny a matar. De fet, l'assassinat intergrup al d'adults és infreqüent, i passa gairebé sempre on la violència està directament relacionada amb l'impacte humà local.

Existeix també una segona hipòtesi que afirma que els assassinats per part de ximpanzés de bebès i adults del grup que succeeixen amb freqüència són polítics, com a forma d'ostentació o venjança. En qualsevol cas, els éssers humans i els ximpanzés no poden compartir com a herència del nostre últim avantpassat comú el desig de matar perquè aquests simis no el tenen. Ells i els bonobos, com els humans, són flexibles i adaptables en les relacions socials.

No obstant això, entre la violència dels ximpanzés i la guerra humana existeixen dues diferències fonamentals que alimenten la meua teoria general de la guerra, desenvolupada fa un temps: d'una banda, la seva dimensió sistèmica i causal; i, de l'altra, la cognitiva i agencial.

Pel que fa al primer d'aquests aspectes diferenciadors –la dimensió sistèmica i causal–, en tant que materialista cultural classifiqui els fenòmens culturals en tres dimensions. La primera és la «infraestructura», és a dir, les persones com a éssers físics, incloent aquí la demografia, la tecnologia, el treball i l'ecologia. La segona és l'«estructura» o les persones com a éssers socials, amb les institucions i relacions socials, econòmiques, polítiques i militars. I la tercera, la «superestructura», és a dir, les persones com a éssers conscients, amb visions normatives del món, amb una història, símbols, creences, valors i emocions. En l'àmbit teòric, les tres dimensions citades formen una jerarquia niada de restriccions cada vegada més específiques. Aquesta estructura no delimita només els marges d'autonomia causal, sinó que també afaïçona camps d'acció concrets. Les interaccions sistèmiques i els mecanismes de retroalimentació –tant dins de cada dimensió com entre elles– generen resultats probabilístics altament sensibles a la història i les circumstàncies locals.

Aquest paradigma s'aplica a la guerra de moltes maneres. Des d'una perspectiva d'evolucionisme social, aborda els inicis de la guerra i la resposta al perquè les societats recol·lectores nòmades i igualitàries generalment no eren bel·licistes. Aplicat d'una manera holística, el paradigma explica amb exactitud com el contacte occidental va transformar alguns ianomamis, des de la seva forma de subsistència fins a la seva visió del món, fent-los semblar «ferotges». Permet, així mateix, una comparació sistemàtica a través de les cultures, com ara les conseqüències que va implicar la guerra per a tota l'Amazònia; i la relació entre la guerra i la societat en els estats antics i medievals, en comparació amb els pobles no estatals. Aquest examen posa en relleu diferències estructurals del militarisme estatal (coacció, exèrcits, logística, polítiques i institucions socials específiques que solen buscar més recursos i control). El paradigma causal és ampliable, com s'ha fet recentment, per estudiar els problemes de la masculinitat i la guerra.

L'altre aspecte de la meua teoria general –i el segon contrast essencial amb els ximpanzés– és cognitiu i agencial, i està relacionat amb les percepcions i creences dels responsables de la presa de decisions que duen a la guerra. Les decisions expressen una dualitat essencialment humana: l'interès propi pràctic de caràcter universal, i comprensions locals molt particulars. De forma egocèntrica, ambdues es refracten a través del prisma de la posició social interna: quina postura externa té sentit per a mi, tenint en compte la meua situació interna? A la guerra, com en tots els aspectes de la vida, les persones són pràctiques, però dins de poderoses restriccions normatives. Per tant, en totes les zones tribals, els patrons de guerra indígenes són pràcticament similars, però dins de mons simbòlics i morals totalment diferents. Quan la guerra sembla avantatjosa per a aquells amb influència o poders, es justifica en termes de valors culturals locals. La percepció de l'interès propi i les normes se solapen, a través del que jo anomeno «conversió moral».

Vaig adoptar aquesta perspectiva general per analitzar les guerres civils modernes, etiquetades de manera enganyosa com a ètniques o sectàries. No es tracta de costums populars o teologia, sinó de política i poder. Les vaig etiquetar amb el neologisme *identerès* (*identerest*), amb la idea d'evitar el llenguatge comú i les implicacions primordialistes. El nou terme evoca la fusió complexa d'identitats i interessos, en grups d'*identerès* recentment construïts, liderats per empresaris que posen l'*identerès* al seu servei, que promouen la polarització i la violència basades en l'*identerès* per promoure els seus propis interessos. Manipulen combinacions infinitament variables d'ètnia, regió, tribu, llinatge, religió, classe, generació i gènere, i les recobreixen amb narratives històriques tòxiques plenes de greuges, invocant símbols d'identitat profundament poderosos i convertint en una arma el sentit del jo. Tenim els exemples de Iugoslàvia, Rwanda, els rohingya, Trump, Putin, etc. Parlar d'un conflicte d'*identerès* planteja una qüestió d'identitats i interessos que ha de ser contestada. Les creences reuneixen adeptes i faciliten aliances, però el combustible que impulsa les agrupacions sorgeix dels interessos locals i les lluites per la riquesa, el poder i el prestigi.

Dotze punts sobre la guerra

Per amable invitació dels editors de l'Anuari CIDOB, completo a continuació les conclusions d'aquest article amb els punts que he exposat en diversos treballs anteriors, actualitzats i prescindint de la discussió i l'aplicació de cada punt a les guerres estatunidenques de la dècada del 2000, que és quan es va redactar l'article original. Aquesta presentació inclou també dos punts addicionals d'un estudi més recent sobre masculinitat i guerra⁵. Si bé aquests treballs són coherents entre si, representen enfocaments diferents per sintetitzar la meua recerca sobre la guerra, que s'exposa en els dotze punts següents.

4. Vegeu Ferguson (2008).

5. Vegeu Ferguson (2021).

1. La nostra espècie no està destinada biològicament a fer la guerra

Durant molt de temps, hi ha hagut teories que sostenen que la guerra és el resultat d'algun aspecte predeterminat del cervell o la ment humana i que, per tant, fem la guerra perquè naixem per buscar-la. Però les evidències disponibles no donen suport a aquesta teoria. Estem lluny d'explicar com i en quina mesura les variables biològiques innates afecten el comportament agressiu humà o masculí. I fins i tot si això fos cert, no està clar que això ens donés claus sobre la propensió biològica dels humans a la guerra, ja que és un procés essencialment social.

2. La guerra no és una part ineludible de l'existència social

Són moltes les regions del món, des del Pròxim Orient fins a Europa o la vall del riu Groc a la Xina, sobre les quals tenim dades fiables de segles, i fins i tot mil·lennis, sense indicis de guerra. Com a patró global, i de manera similar a altres «inícis», com el sedentarisme o l'agricultura, l'evidència suggereix una transició de societats no bèl·liques a societats bèl·liques. En aquest cas, sembla que hi ha sis *condicions prèvies* que, combinades, van fer més probable l'inici o la intensificació de la guerra: 1) l'existència sedentària, sovint després de l'aparició de l'agricultura; 2) l'augment de la densitat de població; 3) la jerarquització social; 4) el desenvolupament del comerç, especialment de béns de prestigi; 5) l'aparició de grups socials delimitats; i 6) l'existència de greus revessos ecològics. La transformació de la guerra –de fenomen esporàdic a pràctica comuna arreu del món– respon a quatre processos històrics de llarg termini. Primer, a mesura que es van generalitzar les condicions que afavoreixen el conflicte, van començar a sorgir guerres en més regions. Segon, aquests enfrontaments es van expandir gradualment a zones veïnes. Tercer, l'auge dels antics estats va projectar el militarisme cap a les seves perifèries i al llarg de les rutes comercials. I quart, l'expansió occidental des de finals del segle xv va generar o intensificar guerres a les zones de contacte amb altres cultures. Davant d'aquesta evolució, l'antropologia pot oferir una contribució positiva: deixar clar que no hi ha cap base científica per creure que un futur sense guerres sigui impossible.

3. Comprendre la guerra implica una jerarquia niada de restriccions

Com ja he avançat abans, el meu enfocament de la guerra divideix els fenòmens socioculturals en tres dimensions: la *infraestructura* defineix com es duu a terme i quins interessos la causen: el seu abast, el tipus d'armament utilitzat, la temporalització i la disponibilitat de recursos essencials. L'*estructura* especifica el patró social de la guerra: els lligams familiars per mobilitzar els homes dins dels grups en guerra i entre ells, la circulació i distribució de necessitats i objectes de valor, les estructures de decisió i els patrons d'aliança i enemistat. La *superestructura* proporciona el marc moral per lliurar la guerra i motivar els guerrers: els sistemes de valors relacionats amb la violència, les idees religioses

o màgiques emprades en els conflictes i les ideologies polítiques invocades per justificar la guerra o la pau. Aquestes tres dimensions de la vida cultural es distribueixen en capes dins d'una jerarquia niada cada cop més restrictiva. La infraestructura estableix les possibilitats per a l'estructura, i l'estructura limita la superestructura, tot i que cada nivell i subsistema té la seva pròpia autonomia.

4. La guerra expressa tant aspectes pràctics propis de tota la humanitat com valors culturalment específics

La premissa bàsica per comprendre la guerra és que és el resultat de decisions adoptades per determinades persones que persegueixen els seus propis interessos pràctics en el marc de circumstàncies materials històricament canviants. En els llargs debats que solen precedir la guerra, aquells que defensen emprendre accions converteixen els propis interessos pràctics en els valors morals més alts aplicables, recurrent, per exemple, a idees sobre la condició humana, acusacions de bruixeria, nocions sobre el deure religiós, apel·lacions a la valentia o acusacions de covardia, demandes de venjança, etc. Aquests valors comuns, profundament arrelats, s'utilitzen per justificar determinats plans i persuadir els altres. Els desitjos i les necessitats es transformen en drets i deures morals. Aquest és un procés de guerra fonamental i necessari, ja que les lluites per determinats objectius s'han de convertir en imperatius per matar altres éssers humans. Potser en la gran majoria de casos, els defensors de la guerra acaben creient-se la seva pròpia lògica. Allò que és bo per a ells esdevé allò que és *correcte*. Cada part percep l'altra com a responsable d'haver provocat la guerra.

5. La guerra modela les societats per als seus propis fins

La causalitat social de la guerra resulta sorprenentment evident quan s'estudia comparativament els estats antics i els medievals. La guerra pot fer que la terra es conreï, mentre que en altres ocasions destrueix la base de subsistència; augmenta l'èmfasi en les fronteres i el territori; incorpora més gent a la producció regulada, reclutant també mà d'obra per a grans projectes; pot reduir la població i, alhora, fomentar taxes de natalitat més altes; estructura l'educació i la formació dels nens per convertir-los en guerrers; pot transformar un paisatge amb estructures defensives i afavorir la transferència de tecnologies entre regions; condueix a la barreja de pobles i cultures; pot trencar les relacions de parentiu. La participació en la guerra pot ser un aspecte central dels sistemes d'estratificació, obrint vies per assolir un estatus social més elevat i per a la competència entre les elits. La guerra duu els exèrcits i altres institucions formals a convertir-se en actors importants dins de les societats. També pot modelar la religió perquè justifiqui la conquesta. Pot reestructurar els sistemes socials de producció i intensificar el control polític intern. La guerra pot convertir l'equilibri comercial i tributari en desequilibri, les aliances en confederacions i imperis, i altres formes d'expandir

els sistemes de dominació. Un cop una societat determinada s'adapta internament a la guerra, aquesta esdevé un recurs fàcil, més automàtic, arribant fins i tot a ser una necessitat per a la reproducció de les relacions socials existents. Els analistes han comparat sovint la guerra amb una malaltia, tanmateix l'addicció seria una analogia més encertada.

6. La guerra existeix en múltiples contextos

Estem acostumats a conceptualitzar la guerra com una contesa entre dos o més grups, però la guerra també és característica d'un sistema més ampli. L'espai entre governs està molt estructurat: per la distribució física de les poblacions i els recursos, el terreny i la seva cobertura, i els factors que afecten els desplaçaments; a través de tots els llaços socials, econòmics i polítics que unifiquen o divideixen les comunitats; per les concepcions, convencions i expectatives compartides entre adversaris sobre la guerra. Els contextos s'articulen en capes, començant pel veïnatge local i passant a les interaccions regionals i interregionals. Entre pobles comparativament igualitaris, com a les terres altes de Nova Guinea o a l'Amazònia, l'univers social efectiu es compon de comunitats veïnes de mida similar. Però amb el desenvolupament de la jerarquia social, predominen les relacions intergrupals més extenses i sovint desiguals. Amb l'ampliació de les interaccions, poden existir sistemes dins dels sistemes. Per exemple, els nombrosos caps de guerra locals de l'Europa de l'Edat del Bronze formaven part d'una vasta xarxa vinculada per la tecnologia, el comerç, el matrimoni i la ideologia, i aquest sistema era alhora part d'una esfera d'interacció més àmplia centrada a l'Orient Mitjà, que s'estenia des d'Egipte fins al sud d'Àsia i més enllà.

7. Els oponents es construeixen en el conflicte

A la guerra, hi ha d'haver una línia clara entre «nosaltres» i «ells», ja que cal saber clarament a qui s'ha de matar. Moltes teories basades en la biologia postulen que la guerra és, d'alguna forma, l'expressió d'una tendència innata a l'amistat dins del grup i l'enemistat fora d'aquest. Des d'aquest punt de vista, l'existència del grup genera el conflicte. Però és inusual, per no dir molt poc freqüent, que la guerra impliqui dos grups preexistents, i només aquests. En la pràctica, el conflicte és qui consolida els grups oposats.

La base real de l'organització dels grups en guerra varia molt segons la situació. Són variables habituals la posició dels grups en la cadena jeràrquica, des de la metròpoli urbana fins al poble rural, l'ocupació i altres indicadors de classe social, religió, idioma, casta, raça, tribu, clan, llinatge i l'accés corresponent de totes aquestes categories als seients del poder. Per aconseguir seguidors, les narratives i les històries s'elaboren apel·lant a les concepcions i les pors culturals locals, invocant símbols potents i oferint explicacions plausibles (encara que siguin falses) de desventures recents. Aquestes variables es combinen i es transformen de maneres infinites, com es fa evident en les tragèdies globals recents.

8. La guerra és una prolongació de la política domèstica per altres mitjans

La guerra involucra persones d'un bàndol que intenten matar les de l'altre. Així és com la gent sol pensar en la guerra, és a dir, com una relació entre grups. Això es percep de manera especialment clara en la teoria de les relacions internacionals, on els estats en guerra són vistos com boles de billar que xoquen sobre el feltre verd de l'anarquia, cadascuna amb interessos clars i unificats. La política interna que hi ha darrere de les decisions sobre la guerra queda relegada a la història, si és antiga, o al periodisme, si és recent. La guerra és vista com un fenomen essencialment internacional, fet que és d'una part certa i de l'altra falsa. La naturalesa mateixa de la guerra és la que distingeix entre polítiques internes i externes. En la majoria de les guerres, dins de cada unitat política hi ha diferències d'interessos, desacords sobre les accions i capacitats desiguals per influir en el curs dels esdeveniments. Fins i tot en les societats més simples, la guerra no comença amb algú tocant el tambor i tothom corrent al darrere, sinó després de llargues discussions i debats, sovint combinats amb aliances internes i compra de suports. La veritable política de la guerra és una dialèctica contínua entre allò intern i allò extern.

9. Els líders afavoreixen la guerra perquè la guerra afavoreix els líders

La major part del temps això és cert, almenys al principi. Aquest és un aspecte de la guerra com a expressió de la política interna, però mereix una atenció especial. Una de les diferències més grans entre les guerres dels estats i les dels pobles tribals és que, en els estats, les decisions sobre la guerra les prenen les elits, i els de baix es veuen obligats a obeir. En societats comparativament igualitàries, aquest poder de comandament sol estar absent. Però fins i tot en grups políticament igualitaris, hi ha líders amb els seus propis interessos que exerceixen una influència substancial sobre les decisions. Certament, els líders no sempre estan a favor de la guerra i, sovint, els convé evitar-la, però la guerra té diverses conseqüències generals que es poden utilitzar per millorar la posició d'un dirigent. Sol provocar una coalescència dels grups de manera que fa més fàcil controlar la gent. Tanmateix, les guerres no solen funcionar segons el previst, i qui inicia el conflicte pot ser derrotat o morir en l'escomesa. Lògicament, aquest resultat no s'anticipa en el moment de prendre la decisió de lluitar. En les societats modernes, les decisions a favor de la guerra impliquen una gamma complexa de posicionaments de classe, corporatius, institucionals, mediàtics i polítics. Aquest és un aspecte particularment difícil d'analitzar, ja que acostuma a romanre ocult.

10. La pau és més que l'absència de guerra

De la mateixa forma que és necessari reconceptualitzar la guerra, també convé reconceptualitzar la pau. Sovint es pensa que la pau és l'absència de guerra, i en vista dels costos humans de la guerra, potser ja n'hi hauria prou amb això. Però la recerca de Leslie Sponsel (1994), William Ury (1999), Douglas P. Fry (2006) i d'altres ha deixat molt clar que els factors que condueixen a la resolució pacífica dels conflictes són força diferents dels que condueixen a la guerra. La pau té la seva pròpia dinàmica, que inclou patrons de comportament, institucions socials i polítiques, i sistemes de valors que fomenten un tracte equitatiu i el rebuig de la violència com a mitjà acceptable per aconseguir un fi.

11. Quan existeix la guerra, el patró de gènere s'hi adapta

Totes les societats tenen patrons de comportament especialment associats a homes i dones. Sempre hi ha, per descomptat, variacions, opcions i eleccions personals. Una base fonamental de la dicotomia la trobem en la divisió social del treball. Bàsicament, les tasques socialment necessàries que són compatibles amb l'embaràs i la criança primerenca poden ser femenines; les que no ho són, es consideren masculines. Aquesta assignació laboral s'integra i es reforça de múltiples maneres a través de l'organització social i les expectatives sobre la personalitat, amb conseqüències profundes per a l'estatus social i el poder. No totes les societats tenen guerra, però quan hi ha guerra, aquesta és masculina, encara que hi hagi variacions i opcions individuals. Com a especialitat conductual particularment crítica, amb conseqüències de vida o mort, qualsevol rol de gènere s'adapta a les exigències de la guerra. Cal afegir i remarcar que, en les societats contemporànies, tant la manera de fer la guerra com els perfils de gènere en un sentit ampli estan canviant ràpidament, i l'elecció adoptada pot afectar el rumb que prengui la guerra.

12. La guerra configura la masculinitat i la masculinitat configura la guerra

Diferents tipus i pràctiques de guerra imposen diferents expectatives dels combatents. De vegades poden implicar moderació i una mena de civilitat; en altres casos, exigeixen l'exercici de la crueltat. Els nens aprenen aquestes expectatives mentre creixen. Aprenen que matar és una cosa masculina, necessària per ser un home. Les nenes aprenen que el combat no és el seu àmbit, que el seu paper consisteix a donar suport als guerrers. Aquestes expectatives no estan al marge de la resta de la vida social. La masculinitat en general es militaritza, de vegades fins a nivells tòxics, i això afecta les relacions de gènere en general. Altres expectatives del comportament masculí en la guerra poden implicar intentar resoldre o minimitzar els conflictes violents. Les expectatives normatives de masculinitat i la guerra es representen després en combat i acaben caracteritzant un patró de guerra.

Un cop consignats aquesta dotzena de factors, a manera de corol·lari, l'antropologia pot cridar l'atenció sobre els interessos dels poderosos, dissecionant la propaganda militarista i desmuntant el mite generalitzat que la guerra s'ha d'assumir perquè els humans som inherentment bel·licosos i, per tant, la guerra sempre ens acompanyarà, ja sigui per la cultura o pels gens, perquè estem programats per a ella. Un cop iniciada i integrada en els sistemes culturals, la guerra poques vegades ha desaparegut en el passat, i no hi ha indicis que ho faci en el futur. No hem de perdre, però, l'esperança, ja que tampoc no hi ha cap base científica per creure que un futur sense guerra és impossible.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Chagnon, Napoleón A. *Yanomamö. The Fierce People*. Nova York: Holt, Rineharts and Winston, 1968.
- Ferguson, R. Brian. *Yanomami Warfare: A Political History*. Santa Fe: School of American Research Press, 1995.
- Ferguson, R. Brian. «A Paradigm for the Study of War and Society», a: Raftaub, Kurt i Rosenstein, Nathan (eds.) *War and Society in the Ancient and Medieval Worlds: Asia, the Mediterranean, Europe, and Mesoamerica*. Cambridge, MA i Londres: Harvard University Press, 1999.
- Ferguson, R. Brian. «Ten Points on War». *Social Analysis*, vol. 52, n. 2 (2008), p. 32-49. DOI: doi.org/10.3167/sa.2008.520203.
- Ferguson, R. Brian. «Masculinity and War». *Current Anthropology*, vol. 62, supl. n. 23 (febrer de 2021), p. 32-49. DOI: doi.org/10.1086/711622.
- Ferguson, R. Brian. «Why War? From the Pleistocene to the Present: an Anthropological Perspective». *Public Anthropologist* n. 5 (abril de 2023), p. 1-6. DOI: doi.org/10.1163/25891715-05010001.
- Ferguson, R. Brian. *Chimpanzees, War, and History: Are Men Born to Kill?*. Nova York: Oxford University Press, 2023.
- Fry, Douglas P. *The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence*. Nova York: Oxford University Press, 2006.
- Fry, Douglas P. «Life Without War», *Science*, vol. 336, n. 6083 (maig de 2012), p. 879-884. DOI: doi.org/10.1126/science.12179 (en línia).
- Fry, Douglas P. et al. «Societies within peace systems avoid war and build positive intergroup relationships». *Humanities and Social Sciences Communications*, vol. 8, n. 17 (gener de 2021), p. 1-9. DOI: doi.org/10.1057/s41599-020-00692-8 (en línia).
- Sponsel, Leslie E. «The Mutual Relevance of Anthropology and Peace Studies», a: Sponsel, Leslie E. i Gregor, Thomas A. *The Anthropology of Peace and Nonviolence*. Boulder: Lynne Reiner, 1994.
- Ury, William. *Getting to Peace: Transforming Conflict at Home, at Work, and in the World*. Nova York: Viking/Penguin, 1999.

CONFLICTES SENSE LÍMITS:
EL DESAFIAMENT
CONTEMPORANI AL DRET
INTERNACIONAL

JULIA GRIGNON

Professora convidada de Dret
Internacional, Université Laval, i directora
científica de l'Institut de Recherche
Stratégique de l'École Militaire (IRSEM)

El conflicte de Tigre, que va assolir el nord d'Etiòpia entre novembre de 2020 i novembre de 2022, és un dels més mortífers del segle XXI. Segons l'enviat especial de la Unió Africana, Olesegun Obasanjo, aquest conflicte ha causat 600.000 morts —una xifra que podria augmentar fins als 800.000 segons alguns estudis—, el 30% a causa del col·lapse sanitari i el 60% per la fam extrema¹, als quals hem de sumar episodis de «setge medieval»², neteja ètnica i acusacions de genocidi³. I no obstant això, quantes veus denuncien avui el fracàs del dret internacional humanitari a l'hora de lidiar amb els conflictes armats contemporanis?

Un exemple semblant, també a l'Àfrica, és el de la República Democràtica del Congo, on des de mitjan dècada de 1990 s'han registrat sis milions de morts a causa del conflicte armat. En el moment d'escriure aquest article, el 40% de la població —és a dir, 40 milions de persones— pateix escassetat d'aliments, de les quals prop de la meitat —16 milions— estan exposades a la inseguretat alimentària severa i a la malnutrició⁴. Cal afegir-hi a més la violència sexual endèmica i una crisi sanitària catastròfica, que ha provocat més de 20.000 casos de còlera i 65.000 de xarampió, 1.523 dels quals mortals. L'Organització Mundial de la Salut (OMS) lamentava recentment que «l'accés a l'ajuda humanitària continua estant greument limitat per la presència militar al voltant dels campaments de desplaçats interns i de les instal·lacions sanitàries, pels obstacles burocràtics i pels talls de carreteres que interrompen el lliurament de l'ajuda allà on és més necessària»⁵. I malgrat tot això: quants articles acadèmics o de divulgació coneixem que estiguin denunciant la no aplicació del dret internacional humanitari en aquest cas flagrant?

Lamentablement, la llista de casos com els que acabo d'exposar és llarga. Hi podríem afegir molts més, com ara Colòmbia, l'antiga Iugoslàvia, Myanmar, Rwanda, Sierra Leone o el Sudan, per esmentar només alguns dels més greus. Malauradament, els conflictes armats existeixen des de sempre. Són per naturalesa violents i, en molts d'ells, s'hi han perpetrat crims massius. Aleshores, què és el que bàsicament ha canviat perquè avui ens qüestionem tant la validesa del dret aplicable als conflictes armats, o fins i tot la seva existència?

La resposta a aquesta pregunta no és senzilla, i certament caldria una reflexió profunda, que supera l'extensió d'aquest article. Per aquesta raó, en aquest text destacaré només una selecció de les troballes i les conclusions que he pogut desentranyar al llarg dels últims tres anys en què he participat activament en el debat públic i en què he pogut reflexionar amb més deteniment sobre aquest fenomen.

Una nova forma de mirar, o de no mirar

Un dels elements que clarament ha canviat és la nostra mirada envers els conflictes, en particular arran de dos casos concrets: Ucraïna i Gaza. Actualment, en ambdós, l'existència d'un dret aplicable als conflictes armats es troba en entredit. En qualsevol guerra el dret internacional humanitari ha estat vulnerat i es continua vulnerant. Tanmateix, avui les violacions comeses semblen incitar-nos a qüestionar l'existència mateixa de drets en els conflictes armats. I això es deu, com a mínim, a dos factors.

En primer lloc, al fet que un dels contendents que viola de manera manifesta aquest dret és Israel, és a dir, un Estat «amic», que tradicionalment s'ha inclòs dins del concert de nacions que no només coneix i reconeix aquest dret, sinó que l'ensenya a les seves forces armades i en sanciona les vulneracions quan es produeixen. En aquest sentit,

1. Vegeu Nyssen (2023).

2. Nyssen, *op. cit.*

3. Vegeu COI Focus (2024).

4. Vegeu Care (2021).

5. L'OMS alerta d'una situació sanitària catastròfica a la RD del Congo, 12 de juliol de 2024, https://news.un.org/fr/story/2024/07/1147006?utm_source=chatgpt.com

en observar les violacions del dret internacional humanitari al territori palestí ocupat –és a dir, a la Franja de Gaza, però també a Cisjordània i a Jerusalem Est–, en certa manera ens resulta difícil no pensar que ens estem mirant a nosaltres mateixos.

En segon lloc, la manera com s'utilitza la força i les seves implicacions, s'han després de qualsevol complex i ens condueixen cada cop més cap a una instrumentalització grollera del dret internacional humanitari.

Què ha canviat perquè avui ens qüestionem tant la validesa del dret aplicable als conflictes armats, o fins i tot la seva existència?

Mai abans els protagonistes dels conflictes armats havien fet servir tant descaradament el dret internacional humanitari per justificar les violacions que cometien. I això és, precisament, el que fan països com Rússia o Israel quan pretenen que bombardejar un hospital és lícit. En efecte, si combatents ucraïnesos utilitzen un hospital per establir-hi un centre de comandament, o si membres de Hamàs hi emmagatzemen armes, es pot considerar que aquest recinte s'està utilitzant per cometre un acte nociu contra l'enemic. Tanmateix, al contrari del que pretenen els exèrcits rus i israelià, això no hauria de ser mai un pretext per bombardejar un centre sanitari. Si per les raons que s'han esgrimit l'hospital ha passat a ser un objectiu militar, és a dir, un blanc lícit, encara s'han d'aplicar dues regles fonamentals a l'hora d'atacar-lo: la proporcionalitat i les mesures de precaució.

La primera de les regles exigeix la cancel·lació o la interrupció de qualsevol atac en què es prevegin pèrdues de vides humanes o danys a béns de caràcter civil des-

mesurats en relació amb l'avantatge militar concret i directe que s'espera obtenir. La segona exigeix que les parts en conflicte duguin a terme les seves operacions militars vetllant en tot moment per la població civil, i prenent totes les mesures possibles en l'elecció dels mitjans i mètodes, amb la finalitat d'evitar i, en tot cas, minimitzar, la pèrdua de vides humanes civils i els danys a béns de caràcter civil que es puguin causar de manera incidental durant l'atac. Així doncs, quan un hospital ha perdut la seva protecció especial i pot esdevenir objecte d'una ofensiva, després que s'hagi desoït un avís i s'hagi convertit en objectiu militar, qualsevol atac potencial s'hauria de limitar exclusivament a la part de l'edifici que s'utilitza per cometre un acte nociu contra l'enemic.

La segona consideració que preval en tot moment, les mesures de precaució, és que s'han de mesurar els danys potencials que es puguin ocasionar als ferits i malalts, al personal humanitari o als civils que s'han refugiat a l'hospital enfront de l'avantatge militar que es busca.

I, finalment, cal escollir els mitjans més adequats per limitar al màxim aquestes pèrdues i danys i, en conseqüència, no dur a terme, per exemple, un bombardeig aeri. En aquest context, difícilment es pot considerar lícit un atac a gran escala contra un hospital que acabi provocant la seva destrucció gairebé total amb l'objectiu de descobrir-hi unes poques armes en mans de l'enemic. Malgrat tot el que s'ha exposat anteriorment, això és precisament el que Rússia i Israel fan quan destrueixen infraestructures mèdiques a Ucraïna i Gaza.

Aquesta instrumentalització del dret internacional humanitari provoca un altre efecte pervers. En intentar legitimar les seves actuacions basant-se en aquestes prerrogatives, els exèrcits ucraïnès i israelià fan servir una narrativa justificativa en què, aquells que manipulen aquest dret, indueixen a assumir-ne

Mentre discutim què està permès o prohibit, o qui ha infringit les regles, la guerra persisteix i la població continua patint

la tecnicitat. Una tecnicitat que, al seu torn, està concebuda per erradicar qualsevol pensament crític. Perquè, si recuperem l'exemple anterior, un hospital, tenint en compte la protecció de què gaudeix, només podria ser objecte d'un atac en condicions extremes. Cal recordar això de manera ineludible, i res no justifica que aquest tipus d'instal·lacions s'hagin convertit en un objectiu habitual en els conflictes armats contemporanis. En la mateixa línia, la confusió que genera la narrativa tècnica permet que el dret justifiqui el conflicte i, per tant, les vulneracions del dret internacional humanitari que alimenten la sensació que aquest dret ha deixat de ser útil. Mentre discutim què està permès o prohibit, o qui ha infringit les regles, la guerra persisteix i la població continua patint. La mirada ha desaparegut, i ha estat substituïda per la ceguesa.

Una paradoxa

Actualment existeix un coneixement generalitzat de la base fonamental del dret aplicable als conflictes armats. Des del 24 de febrer de 2022, qui no ha sentit parlar com a mínim una vegada dels Convenis de Ginebra de 1949 que protegeixen les persones afectades per conflictes armats? Paral·lelament, l'aplicació del dret internacional humanitari i el càstig per les seves violacions han progressat considerablement els darrers trenta anys, gràcies sobretot a l'aparició i l'auge d'un genuí sistema de justícia penal internacional. Més coneixement i una aplicació millor que s'enfronten de forma inversament proporcional i, per tant, paradoxalment, a una crítica cada vegada més acusada. Un cop més, hi ha diverses raons per a això.

En primer lloc, podem tenir la impressió que el dret internacional és quelcom eteri i distant. Un dret desenvolupat en instàncies elevades i que només coneix un cercle restringit, les modalitats d'elaboració i aplicació del qual s'entenen poc. Tanmateix, el dret

internacional no és una emanació vaporosa, sinó que disposa de normes i instruments concrets i tangibles. No obstant això, per entendre'l bé, cal comprendre dos dels elements que el constitueixen. En primer lloc, és un dret que es limita a la voluntat dels estats, és a dir, en dret internacional no existeix un legislador centralitzat. Els tractats es redacten en el marc de negociacions internacionals en què participen representants dels estats, després que aquests –o, almenys, alguns d'ells– hagin decidit que és la seva voluntat imposar normes de funcionament en relació amb una qüestió concreta. En segon lloc, i com a conclusió, tot el sistema del dret internacional –i el dret internacional humanitari, com una branca d'aquest, no és una excepció– es basa en la bona fe. Aquest fonament es desprèn de dos textos essencials del dret internacional: la Carta de les Nacions Unides, que en el seu article 2, apartat 2, estableix que «els Membres de l'Organització [...] compliran de bona fe les obligacions contraïdes per ells de conformitat amb aquesta Carta»; i la Convenció de Viena sobre el Dret dels Tractats de 1969 que, en el títol *Pacta sunt servanda*, estableix que «tot tractat en vigor obliga les parts i ha de ser complert per elles de bona fe». No existeix una policia internacional encarregada de mantenir l'ordre i detenir aquells que incompleixen les disposicions del dret internacional. Per tant, aquest es basa en la lleialtat i la confiança mútua. En absència d'aquestes dues qualitats, ens correspon a totes i tots apropiar-nos del dret internacional i donar-li vida. Una situació recent ho il·lustra perfectament: França és part del Tractat sobre el Comerç d'Armes de 2013, que estipula que «un Estat membre no autoritzarà cap transferència d'armes convencionals [...] si [...] té coneixement [...] que les armes o els elements podrien ser utilitzats per cometre genocidi, crims de lesa humanitat, infraccions greus dels Convenis de Ginebra de 1949, atacs dirigits contra béns de caràcter civil o persones civils protegides com a tals, o altres

crims de guerra tipificats en els acords internacionals en què formi part». El 5 d'octubre de 2024, el president de la República Francesa va declarar que calia «cessar l'enviament d'armes per combatre a Gaza». Tanmateix, es va donar el cas que un vaixell amb destinació a Haifa (Israel) havia de salpar des de Marsella el 4 de juny de 2025 amb contenidors carregats de components militars. Finalment, aquell viatge no es va dur a terme perquè alguns estibadors del port de Marsella es van negar a carregar-lo, al·legant la massacre que s'estava produint a la Franja de Gaza.

D'aquesta manera, el dret internacional s'encarna a escala local. Si bé cal aplaudir aquí l'actuació de la societat civil, també cal subratllar que aquesta acció es produeix després de la decisió de les autoritats espanyoles de prohibir, el novembre de 2024, que dos vaixells que transportaven armes amb destinació a Israel atraquessin als seus ports. Aquests exemples també es poden comparar amb el paper essencial que tenen les jurisdiccions nacionals en l'aplicació del dret internacional. A més de les iniciatives emblemàtiques dutes a terme en el seu moment pel jutge Baltasar Garzón a Espanya, trobem altres exemples més recents: la sentència d'un tribunal dels Països Baixos que prohibeix al govern d'aquell país transferir components d'avions F-35 a Israel, així com la investigació oberta recentment per la fiscalia nacional antiterrorista francesa sobre complicitat en genocidi per obstrucció a l'ajuda humanitària, novament en relació amb el conflicte a la Franja de Gaza.

Aquesta paradoxa s'entrellaça amb els casos presentats davant la Cort Internacional de Justícia (CIJ) i la Cort Penal Internacional (CPI). L'objectiu de la primera és destapar la responsabilitat dels estats que no respecten el dret internacional, mentre que la funció de la segona és processar persones sospitoses d'haver comès crims internacionals. Ambdues exerceixen actualment un paper absolutament inèdit. Des del 26 de febrer de 2022, la

CIJ no només té sobre la taula una demanda d'Ucraïna per incoar un procediment contra la Federació Russa, sinó que, els darrers divuit mesos, s'ha hagut de pronunciar en almenys quatre casos relatius a la situació a Palestina. La CPI, per la seva banda, ha dictat ordres de detenció contra Vladímir Putin i Maria Lvova-Belova, d'una banda, i contra Benjamin Netanyahu, Yoav Gallant i Mohammed Deif, de l'altra. L'activitat d'aquests tribunals en aquests casos no té precedents respecte d'altres situacions de conflicte i, en la pràctica, demostra la vitalitat del dret internacional i els mecanismes que poden activar-se quan hi ha voluntat d'aplicar-lo. No obstant això, els seus procediments continuen sent accessibles només per a uns pocs *estudiosos*, i, en general, continuen sent desconeguts per al públic general. Els termes emprats, per exemple, poden necessitar aclariments. La CIJ no ha afirmat que s'estigui produint un genocidi a Gaza, però quan declara «que almenys alguns dels drets que reivindica Sud-àfrica i la protecció dels quals sol·licita són plausibles [i que] passa el mateix amb el dret del poble palestí de Gaza a ser protegit contra actes de genocidi» (paràgraf 54), i afegeix «que existeix un risc real i imminent de dany irreparable als drets que considera plausibles» (paràgraf 74), cal entendre que, sense perjudicar les seves conclusions sobre el fons del cas, reconeix l'existència d'un risc de genocidi contra els palestins de Gaza. Per tant, tots els estats que formen part de la Convenció per a la Prevenció i la Sanció del Delicte de Genocidi de 1948 tenen l'obligació de fer tot el possible per impedir que es cometi aquest crim i, alhora, abstenir-se de participar en actes que puguin suposar-ne la complicitat. Cal qüestionar així mateix la lentitud inherent als procediments internacionals. És poc probable que la CIJ es pronunciï sobre el fons abans de 2026, i convé recordar que la CPI va trigar diversos mesos a dictar les ordres de detenció en relació amb la situació a Palestina, després que el fiscal anunciés que les havia

sol·licitat. Tot això es deu al fet que aquests tribunals estan sotmesos a les seves pròpies normes de procediment, que preveuen fases escrites i orals, la possibilitat d'intervenció de tercers i la presentació d'*amici curiae*⁶. Tot això demana inevitablement temps, per no parlar del fet que la documentació dels crims internacionals és exigent i complexa, i requereix prendre totes les mesures necessàries per garantir que les proves siguin admissibles. A més, les sentències dictades per aquests tribunals solen tenir centenars de pàgines amb opinions individuals dels magistrats que els formen. Finalment, de vegades es mal interpreta o es passa per alt el seu abast simbòlic. La probabilitat que l'autora d'aquestes línies vegi Vladímir Putin, Benjamin Netanyahu o Mohammed Deif davant d'un tribunal internacional és pràcticament nul·la. No obstant això, era impensable, fa només tres anys, que s'iniciessin procediments contra dirigents de potències com ara Rússia o Israel. Encara que probablement aquestes persones no arribin mai a la Haia, el seu processament envia un missatge clar: cap governant de cap Estat del món gaudeix de total immunitat. Encara més, l'autora d'aquestes línies tampoc no hauria imaginat mai que Ratko Mladić i Radovan Karadžić haurien de retre comptes davant la justícia internacional i, tanmateix, tots dos han estat condemnats a penes de cadena perpètua.

De tot el que s'ha dit anteriorment es desprèn que el dret internacional, i dins d'aquest el dret internacional humanitari, no només és viu i gaudeix de bona salut, sinó que és ric i dens. Les guerres no són, per tant, zones exemptes de dret i, si hi ha alguna degradació, és la del compromís polític per materialitzar aquest dret, dotar-lo d'existència concreta i permetre que desplegui tota la seva

eficàcia. Per tal que això sigui possible, cal, abans de tot, que aquells que en són l'origen —els estats—, i entre ells els que continuen al costat del dret internacional i del multilateralisme —és a dir, la majoria—, es mostrin molt més enèrgics en la defensa d'aquest dret i en la denúncia de les seves violacions, però també que siguin més coherents en les accions que emprenen. En aquest sentit, resulta interessant esmentar l'estratègia d'influència mitjançant el dret que França ha adoptat per al període 2023-2028, que es basa en la visió, compartida amb la resta d'estats de la Unió Europea, d'un «ordre internacional fonamentat en l'Estat de dret, garant de la pau i la seguretat internacionals» i «una concepció del dret basada en exigències universals, començant pels drets humans». Aquesta visió, que hauria de ser molt més concreta, també s'hauria de traduir en actes. Així mateix, Sud-àfrica, el Brasil, la Xina, França, Jordània, el Kazakhstan i el Comitè Internacional de la Creu Roja han posat en marxa recentment, de manera conjunta, una iniciativa mundial per revitalitzar el compromís polític amb el dret internacional humanitari. Aquesta iniciativa, a la qual s'han adherit molts altres països, i que generarà consultes que desembocaran, al seu torn, en recomanacions concretes l'any 2026, estructurades al voltant de set eixos de treball, no ha tingut cap oposició. Fins ara, cap Estat ha criticat la iniciativa com a tal ni el procés proposat. Ben al contrari, els primers passos que s'han dut a terme evidencien un nivell de suport molt alt. La majoria de països comencen les seves declaracions agraïnt aquesta iniciativa i coincideixen en el fet que la situació humanitària mundial actual posa de manifest la necessitat urgent d'aquest esforç.

Finalment, hi ha un punt que no s'hauria d'obviar en considerar la suposada degradació del dret internacional: les conseqüències que això podria tenir. Perquè si el dret internacional es degrada fins al punt que es dona per perdut, què ens quedarà per defensar?

6. N. de l'Ed.: la figura *amicus curiae* permet la intervenció de tercers aliens a un procés amb l'objectiu que emetin una opinió sobre els casos sotmesos a coneixement judicial, en virtut del seu interès en la resolució final.

Hem de preguntar-nos, per tant, què aporta afirmar que el dret internacional humanitari sigui mort o fallit. Perquè, si fos així, els conflictes armats serien, efectivament, zones sense dret. És això el que realment desitgem? Volem de debò un món sense dret, només perquè un Estat o un grapat d'estats han decidit ignorar-lo? Encara més, un cop haguéssim constatat la mort del dret internacional humanitari, si el volguéssim

Les guerres no són zones exemptes de dret i, si hi ha alguna degradació, és la del compromís polític per materialitzar aquest dret, dotar-lo d'existència concreta i permetre que desplegui tota la seva eficàcia

tornar a engegar, quines prohibicions voldríem que s'apliquessin? Precisament, la funció del dret és delimitar què està permès i què està prohibit. Prohibiríem la fam com a mètode de guerra? La tortura? L'assassinat? Els atacs a hospitals, al medi ambient o al patrimoni cultural? Els desplaçaments forçosos de població? Els atacs indiscriminats? Les represàlies contra la població civil? Els obstacles a l'ajuda humanitària? L'ús d'armes que causen un patiment innecessari? Totes aquestes prohibicions ja figuren en els textos fonamentals del dret internacional humanitari, elaborats el 1949 i completats el 1977 –ratificats per 196 països–. Per tant, no es tracta d'un problema del dret. El problema es troba en un altre lloc i, en definitiva, el dret internacional humanitari només està mort si nosaltres decidim que ho estigui.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Care. «More than 27 Million People in Democratic Republic of Congo are Facing Acute Food Insecurity», 20 de maig de 2021. (en línia) https://www.care.org/media-and-press/more-than-27-million-people-in-democratic-republic-of-congo-are-facing-acute-food-insecurity/?utm_source=chatgpt.com
- COI Focus. «Ethiopia, Security situation in Tigray». *Office of the Commissioner General for Refugees and Stateless Persons*, 16 de maig de 2024. (en línia) <https://martinplaut.com/wp-content/uploads/2024/07/security-situation-in-tigray.pdf>
- Nyssen, Jan. Documenting the civilian victims of the Tigray war. Presentació al webinar «Every Casualty Counts», 2023. (en línia) <https://everycasualty.org/webinar-documenting-the-civilian-victims-of-the-tigray-war/>

GUERRA ALGORÍTMICA:
LA MILITARITZACIÓ DE SILICON VALLEY
I DE LA INDÚSTRIA TECNOLÒGICA

ROBERTO J. GONZÁLEZ

Professor d'Antropologia
a la San José State
University (Califòrnia)

L'escena que us convido a imaginar té lloc d'aquí a un any just, a l'estepa del sud-oest de Groenlàndia. Les tropes daneses, amb l'ajuda de soldats d'altres països escandinaus, lluiten contra una invasió per part de l'exèrcit estatunidenc. Setmanes abans, després de diversos intents fallits de comprar l'illa més gran del món, el president dels Estats Units havia declarat que, per una qüestió de seguretat nacional, es prendria el control de Groenlàndia per la via que fos necessària. En vista dels esdeveniments, Dinamarca i els seus aliats nòrdics despleguen ràpidament les tropes per defensar la capital, Nuuk, i diversos emplaçaments estratègics.

De sobte, sense previ avís, arriben els robots. La primera onada consisteix en una flota d'embarcacions autotripulades; drons autònoms propulsats per una combinació d'energia solar i eòlica que solquen les aigües fredes de Nuup Kangerlua, l'estratègic fiord groenlandès. Davant dels escarpats penya-segats i els canals blau cobalt tallats durant eons per les glaceres, les màquines estudien sigil·losament els vaixells de guerra i els submarins escandinaus desplegats al caire de l'Àrtic.

Poques hores més tard, sota una resplendent aurora boral, es desferma l'infern. Drons submarins en forma de rajada i pilotats per Intel·ligència Artificial (IA) ataquen amb torpedes un submarí noruec que patrulla l'entrada del fiord. Poc després, un eixam de petits drons subaquàtics exerceixen de torpedes precisos contra les fragates daneses estacionades a poques milles de Nuuk. Les explosions rebenten els cascos i les boles de foc il·luminen el cel. La flota sencera no triga a jaure esbocinada al fons del mar.

Quan despunta el dia, onades d'avions de transport C-130 llancen des de l'aire centenars de vehicles tàctics, mentre milers de soldats de la 82a Divisió Aerotransportada de l'Exèrcit dels Es-

tats Units es llancen en paracaigudes a les immediacions de l'aeroport internacional de Nuuk, a l'est de la capital. A la llunyania, una manada de majestuosos bous mesquers roman immòbil, atordida i hipnotitzada per l'espectacle dels milers de paracaigudes que descendeixen com meduses color maragda enmig de l'estrepitós rugit dels motors de turbina.

Les tropes estatunidenques es despleguen ràpidament sobre el terreny, dotats de cascos amb realitat augmentada mitjançant IA i visió tèrmica, ultraviolada i nocturna. Els visors sintetitzen les dades captades per satèl·lits de vigilància, drons aeris i huskies siberians equipats amb càmeres de vídeo. Poc després, els invasors fan ús de munició rondadora (drons kamikaze) per destruir avions aliats estacionats a l'aeroport. Les tropes daneses perden ràpidament el control de les instal·lacions.

L'endemà, diversos centenars de paracaigudistes estatunidencs es dirigeixen al centre de la ciutat, acompanyats de gossos robot armats. Mentre recorren a peu els sis quilòmetres que els separen de l'objectiu, contemplen les desenes d'habitatges evacuats, la majoria cases de fusta amb teulades a dues aigües i pintades de colors estridents.

De sobte, quan ja són a tocar del Nuuk Center, la moderna seu del Govern de Groenlàndia, les coses es compliquen. Mentre busquen possibles franc tiradors escandinaus, els gossos autòmats fallen el diagnòstic i comencen a disparar en totes direccions. La brillantor d'incomptables projectils sobrevola amenaçadora els caps de tots els presents. Els soldats estatunidencs corren per posar-se a cobert, però els quadrúpedes equipats amb IA els donen caça. Quan el fum es dissipa, els cossos sense vida de 152 militars cobreixen els carrers emmudits del centre de Nuuk. La 82a Divisió Aerotransportada no ha perdut tants efectius en una sola operació des del «dia D», el desembarcament de Normandia de juny de 1944.

Un escenari especulatiu d'aquest tipus és, ja avui, menys improbable del que imaginem¹. El fet és que totes les tecnologies que he esmentat es troben en fase de desenvolupament o, directament, de producció, i una llarga llista d'empreses tecnològiques emergents de l'àmbit de la defensa s'estan esmerçant per fer-les realitat: Saildrone es dedica a la construcció d'embarcacions autònomes de superfície per a la Marina dels Estats Units; Northrop Grumman (de la mà de PacMar Technologies) està provant un prototip de submarí sense tripulació anomenat «Manta Ray», per a DARPA (Agència de Projectes d'Investigació Avançada en Defensa); Anduril Industries està desenvolupant submergibles autònoms i els cascos amb realitat augmentada de l'Exèrcit dels Estats Units; Skydio i Shield AI estan proporcionant drons aeris autònoms als militars; AeroVironment fabrica la línia Switchblade de drons kamikaze; Ghost Robotics està construint «gossos» robots que es poden equipar amb armes. Així doncs, dia a dia, i amb cada avenç en aquestes innovacions tecnològiques, es redueix una mica més la separació entre ciència-ficció i les ciències aplicades.

1. Aquest relat de ficció es basa en les paraules del director d'Anduril Industries, Palmer Luckey. Després que aquesta empresa emergent de Califòrnia esdevingués el principal contractista del programa de cascos amb realitat augmentada de l'Exèrcit dels Estats Units (que va comptar amb un pressupost de 22.000 milions de dòlars), Luckey va evocar la possibilitat de «convertir els soldats en superherois» i «mags tecnològics». Va predir que la nova tecnologia donaria pas a una era en què els soldats estatunidencs «superarien les limitacions de la forma i la cognició humanes, al vincular-se a un continu en què els humans quedarien potenciat amb una gran quantitat de companys robòtics i biològics». Vegeu: Palmer Luckey «Turning Soldiers into Superheroes», *blog* de Palmer Luckey, 11 de febrer de 2025, (en línia) <https://palmerluckey.com/turning-soldiers-into-superheroes>.

El nou complex militar-industrial

L'objectiu d'aquest article és reflectir com, al llarg de l'última dècada, el centre de gravetat del complex militar-industrial dels Estats Units s'ha anat desplaçant gradualment de l'anomenat Capital Beltway —el cinturó viari que envolta Washington DC, Maryland i Virginia— a Silicon Valley, la base d'operacions de la indústria tecnològica. Si bé una gran porció del pressupost anual del Pentàgon —que ascendeix a 886.000 milions de dòlars— es gasta encara en sistemes d'armes convencionals fabricats pels tradicionals gegants del sector de la defensa, com Lockheed Martin, Raytheon-RTX, Northrop Grumman i General Dynamics, recentment estem assistint al sorgiment d'un nou *ecosistema* industrial simbiòtic, que inclou grans empreses tecnològiques, fons de capital risc i petites empreses emergents.

En el seu interès per dotar-se de sistemes operats per la IA i de serveis segurs al núvol, el Departament de Defensa dels Estats Units està atorgant contractes milionaris i plurianuals a Microsoft, Amazon, Google i Oracle. Paral·lelament, el Pentàgon està finançant un altre tipus d'empreses tecnològiques emergents de l'àmbit de la defensa, més petites però que no dubten a assaltar els mercats establerts; actuen amb el lema «moure's ràpid i trencar coses»². Entre aquests proveïdors no trobem solament algunes de les empreses esmentades anteriorment, sinó també centenars d'altres companyies que estan pivotant cap al terreny de la defensa³.

Aquest article analitza com les prioritats de la indústria tecnològica, els imperatius de les empreses de capital risc i el model de les *startups* de Silicon Valley poden conduir a productes d'alta tecnologia costosos que, en emprar-se en condicions reals, resulten ineficaços, impredecibles

i insegurs. Moltes d'aquestes tecnologies es desenvolupen a marxes forçades per multiplicar el valor monetari de les empreses tecnològiques que les produeixen i, massa freqüentment, la seguretat nacional i global esdevenen només consideracions secundàries.

Aquest text suggereix, a més, que l'elevada inversió que les empreses de Silicon Valley estan dedicant a l'emergent tecnologia de dades pot fer augmentar la probabilitat de futures guerres d'IA, arran del compromís d'aquestes organitzacions de retornar un alt rendiment a la inversió (en el cas dels fons de capital risc) o crear valor per als seus accionistes (si es tracta de grans empreses tecnològiques). Un cop que les agències militars i d'intel·ligència adoptin de forma massiva els sistemes autònoms de vigilància i d'armes —els drons amb IA, els medicaments biofarmacèutics i altres innovacions de la indústria tecnològica de defensa— es multiplicaran els incentius financers per mantenir la venda d'aquests productes atès «l'estat de mobilització permanent per a la guerra» en què es troben els Estats Units⁴. Paradoxalment, la recerca de la seguretat nacional dels Estats Units pot estar causant la inseguretat global dels propers anys.

La creixent demanda militar de tecnologia assistida per IA i serveis al núvol és conseqüència de desenvolupaments anteriors. Potser el més determinant sigui el fàcil accés a quantitats massives de dades digitals recopilades per satèl·lits, drons, càmeres de vigilància, telèfons intel·ligents, publicacions en xarxes socials, missatges de correu electrònic i altres, que han despertat l'interès en els coordinadors del Pentàgon per trobar mecanismes eficaços d'anàlisi d'aquesta informació. Això, juntament amb l'impuls que, des de fa anys, se li dona a la IA per part de líders tecnològics, inversors en capital risc, periodistes empresarials i acadèmics ha desfermat l'interès actual dels líders militars, que estan convençuts que les innovacions que promet Silicon Valley seran instruments de guerra indispensables. El gir de l'exèrcit estatunidenc cap a la IA i la guerra basada en dades s'emmarca en una onada de canvis profunds que afecten el conjunt d'agències i indústries governamentals i que s'estenen també a la resta de sectors⁵.

Els esdeveniments mundials han augmentat la demanda de tecnologies de Silicon Valley per part del Pentàgon —inclosos el desplegament de drons i sistemes d'armament amb IA a Ucraïna i Gaza—, que ja era elevada per efecte de la cursa armamentista mundial entorn de la mateixa IA. L'amenaça de la guerra cibernètica estrangera i de les campanyes de desinformació també ha fet que el Departament de Defensa realitzi grans inversions en noves tecnologies digitals. D'aquí sorgeixen els plans per ampliar les flotes de drons autònoms aeris, marítims i terrestres per a transport, vigilància i combat, adquirir capacitats comercials de serveis en el núvol per a l'intercanvi, emmagatzematge i connectivitat garantits de dades, reforçar els sistemes de ciberseguretat dels Estats Units i utilitzar la IA per a exercicis d'entrenament i simulació de combat.

2. El mantra «mou-te ràpid i trenca coses» se li sol atribuir al director executiu de Facebook-Meta, Mark Zuckerberg. Vegeu: Meghan Bobrowsky, «Zuckerberg Debuts “Real Mark” in Push to Woo Trump», *Wall Street Journal*, 14 de gener de 2025.
3. González, R. J.: «How Big Tech and Silicon Valley Are Transforming the Military-Industrial Complex», projecte «Costs of War» de la Universitat Brown (Rhode Island), 17 d'abril de 2025. Vegeu també González, R. J. (2002).
4. Vegeu Lutz (2001).
5. Als Estats Units, els processos algorítmics i la IA han transformat la banca, el sector immobiliari, l'educació superior, l'atenció mèdica, l'entreteniment, el transport públic, les assegurances i molt més. Vegeu Besteman, C. et al. (2019).

És probable que aquestes tendències s'intensifiquin en el context polític actual, atès que els executius de la indústria tecnològica i els inversors en capital risc estan tenint un paper sense precedents en el desmantellament de les agències reguladores i en la reducció radical del Govern en curs. Abans que la segona administració Trump arribés al poder el gener de 2025, molts analistes, i fins i tot treballadors de Silicon Valley, van expressar la seva preocupació per la participació creixent de Google, Amazon, Microsoft i altres empreses en el negoci de la guerra. El 2024, destacats executius de la indústria tecnològica i líders del capital risc, com Elon Musk, Peter Thiel, Marc Andreessen i Ben Horowitz, van fer grans aportacions econòmiques a la campanya de Trump, i van ser secundats per altres dirigents de la indústria tecnològica, els quals van fer donacions d'un milió de dòlars al fons inaugural del president electe⁶. Tal vegada Musk sigui la manifestació més evident de l'aliança entre l'alta tecnologia i el lideratge de la defensa, ja que a més de servir com a director executiu de SpaceX (una empresa a la qual el Pentàgon ha assignat almenys 5.000 milions de dòlars en contractes) va tenir un paper protagonista en les primeres setmanes de la nova administració, al capdavant del polèmic Departament d'Eficiència Governamental dels Estats Units⁷.

Velocitat i guerra

Amb tota certesa, les guerres futures incorporaran tecnologies cada vegada més avançades, com ara drons aeris, marítims i terrestres i sistemes antidrons. Actualment, es dediquen grans recursos d'investigació al desenvolupament de sistemes de navegació autònoma, sistemes d'identificació d'objectius i algorismes de presa de decisions. Tots aquests elements, sumats a d'altres en desenvolupament, són necessaris per tal que un dron autònom actuï independentment dels operadors humans. Tant els crítics com els defensors de les armes autònomes letals estan cridant l'atenció sobre l'existència d'una cursa armamentista mundial per incorporar la IA en l'armament, en la qual els Estats Units, la Xina, Rússia i altres països s'apressen a desenvolupar drons autònoms armats; és allò que alguns militars estatunidencs identifiquen com a infraestructures d'aprenentatge automàtic amb control «des del sensor fins al disparador»⁸. En aquest sentit, l'aeronau autònoma experimental XQ-58A *Valkyrie*, descrita pel *New York Times* com un «copilot robot» amb IA per a pilots de caça, pot ser un avançament del que es materialitzarà en el futur⁹.

Si la incorporació d'aquesta alta tecnologia es generalitza, la velocitat operativa de la guerra pot augmentar de forma dràstica i, en darre- ra instància, també la destrucció de la vida humana. Probablement no hi ha teòric més rellevant en aquest àmbit que Paul Virilio, el treball del qual va explorar els efectes humans de les tecnologies acceleradores del conflicte. El treball de Virilio s'aplica als riscos d'una guerra regida per

6. Theodore Schleifer i David Yaffe-Bellany. «In Display of Fealty, Tech Industry Curries Favor with Trump». *New York Times*, 14 de desembre de 2024.

7. De 2020 a 2024, els contractes governamentals de SpaceX es van gairebé quadruplicar, passant de poc més de 1.000 milions de dòlars a gairebé 4.000 milions, impulsats per la despesa del Pentàgon i la NASA. Vegeu Eric Lipton. «Musk Is Positioned to Profit Off Billions in New Government Contracts». *New York Times*, 23 de març de 2025; i Soo Rin Kim. «As Musk Works to Slash Federal Spending, His Own Firms Have Received Billions in Government Contracts». *ABC News*, 10 de febrer de 2023.

8. Vegeu Suchman (2022).

9. Eric Lipton. «AI Brings the Robot Wingman to Aerial Combat». *New York Times*, 27 d'agost de 2023. (en línia).

Al llarg de l'última dècada, el centre de gravetat del complex militar-industrial dels Estats Units s'ha anat desplaçant gradualment de l'anomenat Capital Beltway (...) a Silicon Valley, la base d'operacions de la indústria tecnològica

algoritmes: «La velocitat és l'essència de la guerra», va escriure citant Sun Tzu. La seva preocupació era que «aquest progrés amenaça de reduir a poc o a gens el temps en què la decisió humana pot intervenir en el sistema»¹⁰. En l'àmbit dels sistemes armamentistes i d'identificació d'objectius dotats amb IA, això es tradueix en què el personal militar podria haver de prendre decisions de vida o mort en una cadència massa ràpida per a un judici humà raonat.

La guerra de represàlia de l'exèrcit israelià a Gaza ofereix un clar exemple de com les noves aplicacions militars de la IA poden multiplicar el nombre de morts. Paral·lelament a la resposta israeliana als atacs de Hamàs del 7 d'octubre de 2022, van sorgir informes que atribueixen en bona mesura l'elevat nombre de víctimes civils a Gaza a l'ús per part de l'exèrcit israelià d'un programa informàtic anomenat *Habsora* ('Evangeli'), que utilitza IA per generar objectius «gairebé automàticament, a un ritme que multiplica exponencialment el que fins ara era possible». Suposadament *Habsora* va permetre que les Forces de Defensa d'Israel (FDI) llancés atacs contra edificis residencials a gran escala per eliminar agents de Hamàs. Un antic oficial d'intel·ligència israelià es va referir al sistema com «una fàbrica d'assassinats massius»¹¹.

Mesos després, una investigació va revelar que les FDI estaven utilitzant a Gaza dos programes informàtics més basats en IA: *Lavender*, que utilitza algoritmes per identificar i atacar els agents de Hamàs en funció de diverses bases de dades; i *Where's Daddy?*, un programa dissenyat per rastrejar geogràficament els agents de Hamàs fins a casa seva abans d'atacar-los¹². Pel que sembla, aquest últim programari utilitza un algoritme que permet matar entre 15 i 20 civils per l'assassinat de cada agent de baix nivell de Hamàs, i fins a cent civils per cada agent d'alt nivell. Un oficial d'intel·ligència israelià reflexionava sobre les conseqüències d'aquest programa que considerava absurd ja que «la majoria de les persones assassinades eren dones i nens»¹³.

Els sistemes basats en IA, com *Habsora*, *Lavender* i *Where's Daddy?*, no són armes autònomes, però tendeixen a accelerar els atacs letals i fer que matar sigui un procés més autònom. En afegir dades de dispositius com càmeres de vigilància i telèfons mòbils, els programes poden generar suposadament el perfil d'un agent de Hamàs basant-se en l'edat, l'aparença física, els patrons de moviment i les xarxes socials. Un aspecte clau dels programes basats en IA és la seva capacitat per augmentar la taxa dels atacs fins al punt de fer irrellevant el paper dels humans responsables de la presa de decisions. En termes de velocitat i escala, aquesta iniciativa difereix de programes anteriors d'elaboració d'objectius: «Allò que canvia la IA és la velocitat amb què els objectius poden determinar-se algorítmicament i el mandat a l'acció resultant. L'ús d'aquesta tecnologia ha provocat l'aniquilació desapassionada de milers d'objectius intencionats (i inintencionats) a gran velocitat i sense molta supervisió humana. Això dona lloc a una lògica de velocitat i augment dels resultats que supera tota la resta»¹⁴.

10. Vegeu Virilio (2017).

11. Yuval Abraham. «“A Mass Assassination Factory”: Inside Israel's Calculated Bombing of Gaza». *+972 Magazine*, 30 de novembre de 2023.

12. Yuval Abraham. «“Lavender”: The AI Machine Directing Israel's Bombing Spree in Gaza». *+972 Magazine*, 3 d'abril de 2024.

13. *Ibid.*

14. Elke Schwarz. «Israel Using AI to Identify Human Targets, Raising Fears that Innocents Are Being Caught in the Net». *The Conversation*, 12 d'abril de 2024. (en línia)

La revista *+972 Magazine*, que va ser la primera a informar sobre l'ús de la IA per part de les FDI, va incloure entrevistes amb oficials d'intel·ligència israelians que van situar l'abast dels canvis introduïts per les noves tecnologies. *Habsora* els va permetre augmentar dràsticament la capacitat d'identificació de l'objectiu: de cinquanta a l'any van passar a cent objectius diaris¹⁵. Un oficial explicava com la IA va accelerar el seu treball: «Arribat a aquest punt, invertia uns vint segons per objectiu. Vaig veure clar el valor afegit nul com a ésser humà. I va estalviar-nos molt de temps»¹⁶. El resultat final és una profunda transformació de la interfície home-màquina, en què el personal militar es limita bàsicament a validar els resultats generats mitjançant IA, ja que els que pateixen la violència d'aquestes accions estan efectivament deshumanitzats.

Tot i que les capacitats d'Israel en IA són formidables —el país té una indústria tecnològica en auge i moltes empreses tecnològiques de defensa avançada—, és important reconèixer el paper de les empreses estatunidenques en el suport atorgat a les FDI en la seva expansió de la guerra a Gaza. A principis de 2025, alguns documents filtrats van revelar que els sistemes d'IA de Microsoft i la seva tecnologia computacional al núvol van resultar crucials per a l'exèrcit israelià durant les fases més intensives de les seves campanyes de bombardeig a Gaza¹⁷. Fins i tot abans que comencés la guerra de Gaza, Amazon i Google també estaven profundament compromesos a ajudar les FDI a reforçar les seves capacitats de computació al núvol i d'IA. El gener de 2020, les dues empreses van signar un contracte amb el Ministeri de Defensa israelià per proporcionar aquestes tecnologies innovadores per valor de 1.200 milions de dòlars, conegut com a projecte *Nimbus*.

Si es fa una anàlisi general, és important considerar les repercussions que tenen aquestes formes de guerra accelerada per a les víctimes, que són els afectats d'una manera més directa. Com s'ha assenyalat en una crítica recent als programes d'IA de les FDI, els efectes agreujants de la guerra algorítmica van més enllà de les morts, lesions i destrucció creades per les eines d'IA militaritzades. Els efectes també inclouen una forma de «presó psíquica en què les persones saben que estan sota vigilància constant, però que no saben quines “característiques” físiques o de comportament utilitzarà la màquina»¹⁸.

La cursa armamentista tecnològica

Els planificadors militars tenen por de perdre la cursa per la velocitat a l'hora d'afrontar aquesta nova guerra tecnològica, quelcom que, des de la seva perspectiva, és comparable a perdre la cursa per la bomba atòmica. La situació actual recorda sorprenentment la Guerra Freda i l'escallada armamentista nuclear entre els Estats Units i la Unió Soviètica. El perill de destrucció mútua era clar en aquest cas, però els planificadors també estaven aterrits davant la perspectiva de quedar-se enrere¹⁹. Avui dia, molts oficials militars entenen els perills que planteja una cursa

15. Lauren Gould, Linde Arentze i Marijn Hoijsink. «Artificial Intelligence Is Changing the Speed of Targeting and Scale of Civilian Harm in Unprecedented Ways». *The Conversation*, 23 d'abril de 2024.

16. Citat a Yuval Abraham (2024), *op. cit.*

17. Harry Davies i Yuval Abraham. «Microsoft Deepened Ties with Israeli Military to Provide Tech Support during Gaza War». *The Guardian*, 23 de gener de 2025.

18. Lauren Gould, Linde Arentze i Marijn Hoijsink. «Artificial Intelligence Is Changing the Speed of Targeting and Scale of Civilian Harm in Unprecedented Ways». *The Conversation*, 23 d'abril de 2024.

19. Vull agrair Hugh Gusterson l'articulació d'aquests punts.

armamentista entorn de la IA, però els preocupa infinitament més el risc de perdre-la. En aquestes circumstàncies, la guerra total operada per algorismes es pot convertir en una profecia autocomplerta.

Si la incorporació d'aquesta alta tecnologia es generalitza, la velocitat operativa de la guerra pot augmentar de forma dràstica i, en darrera instància, també la destrucció de la vida humana

Tot i així, les empreses tecnològiques de defensa estatunidenques continuen fent caixa. Un exemple paradigmàtic és Palantir, una empresa a la qual el Pentàgon va atorgar recentment un contracte exclusiu per subministrar programari de vigilància i identificació d'objectius basat en IA, i que també abasteix a les forces ucraïneses²⁰. No és, doncs, sorprenent que el director de Palantir, Alex Karp, rebutgi la idea de «pausar» la IA i que doni suport al seu ús per a aplicacions militars, declarant que ha arribat el «moment Oppenheimer» dels Estats Units²¹. El director d'Anduril Industries, Palmer Luckey, ha expressat opinions semblants: «Anduril salvarà la civilització occidental i estalviarà als contribuents centenars de milers de milions de dòlars a l'any», va dir al *Financial Times*²². Palantir i Anduril, juntament amb gairebé una dotzena d'empreses de defensa, estan unint forces amb altres empreses tecnològiques del mateix àmbit per formar un consorci que licitarà conjuntament per a contractes multimilionaris del Pentàgon.

Mirant cap a un futur en què les creixents batalles amb drons i altres formes de guerra virtual probablement deixin de ser ciència-ficció per convertir-se en una realitat quotidiana, té sentit preguntar-se com s'experimentaran aquests conflictes armats del futur. De mantenir-se les tendències actuals en tecnologies autònomes i IA, és possible que els combatents visquin l'exercici de la violència armada com una experiència ordinària, fins i tot banal? En quina mesura aquestes transformacions poden dissipar encara més la responsabilitat moral de matar?

Molts analistes han suggerit que, en el marc del capitalisme global, les tecnologies basades en IA desplaçaran cada vegada més treballadors. En la mateixa línia, pot ser que algun dia ens adonem que gran part del treball vinculat a la guerra l'estiguin realitzant programadors i científics de dades que, en aparença, semblen molt allunyats dels camps de batalla virtuals. De nou, assistim ja a transformacions similars en l'àmbit de la vigilància on, per exemple, moltes tasques s'han transferit a experts en ciberseguretat que pirategen sistemes operatius de telèfons intel·ligents des de parcs empresarials suburbans, enginyers de Silicon Valley que refinan algorismes de càmeres biomètriques des de les seves oficines telemàtiques a casa, com també híbrids de soldat i civil, que analitzen dades geolocalitzades per guiar un atac amb drons.

20. Jack Poulson. «Pentagon Certified Palantir as Only Supplier for Artificial Intelligence Targeting Tool Known as "Maven Smart System"». *All-Source Intelligence Fusion*, 13 de maig de 2023.

21. Alex Karp. «Our Oppenheimer Moment: The Creation of AI Weapons». *New York Times*, 25 de juliol de 2023.

22. Citat a Polly Thompson. «Palmer Luckey Says Anduril Is Working on AI Weapons That "Give Us the Ability to Swiftly Win Any War"». *Business Insider*, 28 de març de 2024.

Les agències militars als Estats Units i també en altres països, estan fent grans inversions en recerca sobre IA, que generen sucosos contractes de defensa pels quals competeixen un nombre creixent d'empreses tecnològiques. Col·lectivament, aquestes organitzacions s'estan embarcant en una cursa armamentista per la IA que algun dia pot tenir conseqüències terribles. Hem d'imaginar possibles escenaris futurs en què un programari d'ordinador sigui el que prengui la decisió de quan matar i quan no, sense sentir cap mena d'empatia pel patiment humà. També és imaginable un món en què les batalles es lliurin a un ritme tan veloç que els humans no siguin capaços de comandar-les. I aquí la consideració més important és la qüestió de crims de guerra si aquests són comesos per màquines, dels quals cap ésser humà podria ser considerat legalment o èticament responsable.

És urgent, i també és inevitable, que obrim el debat sobre les possibles aplicacions militars de la IA militaritzada; un debat que ha de ser liderat per científics i investigadors, que estan especialment ben situats per entendre'n la importància.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Besteman, Catherine I Gusterson, Hugh (eds.). *Life by Algorithms: How Roboprocesses Are Remaking Our World*. University of Chicago Press, 2019.
- González, Roberto J. *War Virtually: The Quest to Automate Conflict, Militarize Data, and Predict the Future*. University of California Press, 2022.
- Lutz, Catherine. *Homefront: A Military City and the American 20th Century*. Beacon Press, 2001.
- Suchman, Lucy. «Imaginations of Omniscience: Automating Intelligence in the US Department of Defense». *Social Studies of Science* 53, n.º 5 (2022), p. 761-786.
- Virilio, Paul. *Velocidad y política*. Traducció de Víctor Goldstein. Buenos Aires: La marca, 2017.

EL FUTUR DE LA DEFENSA DE LA UE I DE LES SEVES FORCES ARMADES

RAFAEL MARTÍNEZ

Investigador sènior associat, CIDOB

Si haguéssim de definir en tres paraules l'escenari geopolític actual que afecta la UE, aquestes podrien ser: Ucraïna, Gaza i Trump. La primera fa referència a una guerra gairebé convencional que neix de l'agressió de Rússia el febrer de 2022, sense cap mena de justificació legítima; una Ucraïna que la UE sent com a seva, però que no s'atreveix a defensar com a tal. La segona, Gaza, apel·la a la legítima defensa inicial d'Israel que el Govern de Netanyahu va mutar ben aviat cap a un pogrom palestí, davant el desconcertant silenci de l'Europa de les normes i els drets internacionals. I, en tercer lloc, es tracta de la divergència, potser definitiva, entre els Estats Units i la UE, quelcom que bé podria representar el final de l'Aliança Atlàntica, tot i que per ara s'hagi pogut salvar amb el compromís dels trenta dos aliats el juny de 2025 d'assumir, a deu anys vista, un increment de la despesa en defensa de fins el 5% del PIB. Tant el termini com la despesa total anunciada generen incredulitat, i tot plegat sembla més aviat un acord per poder apaivagar l'incòmode enfrontament amb Trump i, qui sap si en un futur sense ell a la Casa Blanca, poder canviar les tornes. Tanmateix, passi el que passi, la percepció de la majoria dels ciutadans de la Unió Europea i de les seves elits és que Trump amenaça de deixar defensivament desguarnida la UE. Tot això ha generat un lògic desconcert estratègic a la UE, però també ha evidenciat les seves entranyes, que no per conegudes –gegant econòmic, nan polític i cuc militar– causen menys vergonya: lentitud de decisió, fragmentació d'interessos, hipocresia moral, dependència defensiva, indefinició estratègica i irrellevància geopolítica.

La UE ja va anticipar aquesta molesta situació i autodefinició i feia temps que es preparava per a aquest escenari crític. No obstant això, van ser la invasió d'Ucraïna i les negoci-

acions inversemblants entre Trump i Putin a l'Àrabia Saudita les que van provocar els quatre documents més esclaridors d'aquest tauler geopolític: la *Declaració de Versalles* dels caps de Govern (11-03-2022); la *Brúixola Estratègica per a la Seguretat i la Defensa* (21-03-2022); el *Llibre Blanc del Parlament Europeu sobre Defensa* (13-03-2025); i el *Llibre Blanc sobre la Defensa Europea/Preparació 2030 de la Comissió* (19-03-2025). Al llarg d'aquests documents es convergeix cap a dos conceptes: la necessitat de més inversió en defensa i el requeriment de més resiliència. Europa és conscient que pot ser colpejada des de procedències diverses –essencialment híbrides– i que gran part del seu esforç passa per ser capaç de recuperar-se al més aviat possible. Però, al mateix temps, és conscient que ha de pal·liar el buit que els Estats Units li han generat. Això demana impulsar una base industrial i tecnològica per a la defensa europea que permeti fer més en comú per tal d'obtenir més i millors capacitats compartides; exigeix planificar estratègicament, és a dir, diagnosticar on és i què té, determinar què vol i què falta, i establir com s'enfrontarà i qui en seran els responsables. Només així serà factible desenvolupar quelcom de similar a una autonomia estratègica que serveixi d'element essencial de la sobirania europea. Serà possible una visió estratègica comuna? Vol Europa tenir la seva pròpia veu al món o vol continuar sent una extensió de defensa dels interessos estatunidencs? Si la UE, com diu el preàmbul del seu Tractat, vol ser un projecte de pau que, com afirmen els documents esmentats, defensa un ordre mundial basat en normes, és imprescindible que sigui autònoma –més Europa i menys sobiraniaes estatals– i desenvolupar el seu *hard power*, ja que, li agradi o no, aquest serà el suport del seu *soft power*. Una Europa unida, capaç i autònoma.

En la construcció d'aquesta fortalesa que li permeti ser la tercera en discòrdia davant les dues superpotències, disposarà la Unió de les seves pròpies forces armades o haurà de gestionar la seva defensa mitjançant la cooperació de les forces armades dels seus estats membres? Serà aquest suposat exèrcit europeu l'únic que existeixi dins de la Unió o cada Estat Membre mantindrà els seus exèrcits nacionals per a amenaces no compartides? Serà un exèrcit inserit en la lògica comunitària o en la interestatal? Per més preguntes que ens fem, l'exercici és estèril, ja que, com sol respondre el president del CIDOB, Josep Borrell: «existeixen alguns països sense exèrcit; però el que no existeixen són exèrcits sense Estat», i aquests Estats Units d'Europa que vaticinava Winston Churchill el 1946 semblen estar lluny de fer-se realitat.

Des que, el 1954, la Comunitat Europea de la Defensa fos fulminada pel Parlament francès no hi hagut cap més intent de formar un exèrcit europeu supranacional, amb quarter general propi i uniformes i comandament comuns. El Tractat de Maastricht (1992) va establir com a segon pilar –buit– la Política Exterior i Seguretat Comuna (PESC) i aquell mateix any França i Alemanya van crear una força multinacional voluntària, l'Eurocòs, que va assumir les missions Petersberg i a la qual ràpidament s'hi van afegir Bèlgica (1993), Espanya (1994), Luxemburg (1995) i, el 2022, Polònia. El Tractat d'Amsterdam (1997) va integrar aquestes missions i la Unió Europea Occidental (UEO) en la Política Europea de Seguretat i Defensa (PESD), mentre que la cimera d'Hèlsinki (1999) va establir la creació del *Headline Goal*, una força d'acció ràpida de fins a 60.000 efectius –que es podien desplegar en seixanta dies durant un període d'un any– que no era més que la dimensió de l'Eurocòs en aquell moment. De tot allò, avui només en queda, amb caràcter permanent, el quarter general –que és un dels quaters d'alta dispo-

Vol Europa tenir la seva pròpia veu al món o vol continuar sent una extensió de defensa dels interessos estatunidencs?

nibilitat de l'OTAN– i una divisió multinacional de suport –uns 10.000 efectius–. En definitiva, forces d'acció ràpida que no són ni europees ni permanents; es convoquen *ad hoc* per a cada operació i la seva configuració és un *patchwork* de forces estatals.

El nou segle va començar amb l'impuls de la primera Estratègia de Seguretat (2003), amb la creació de l'Agència Europea de la Defensa l'any següent, quan el Consell també va aprovar el concepte de *battlegroups*: forces militars de caràcter autònom –integrades per tropes d'un país o de diversos països–, d'uns 1.500 efectius desplegable en quinze dies. No obstant això, tot i ser el primer intent seriós de crear una capacitat militar modular permanent i multinacional sota la bandera de la UE i disponible des del 2007 –si bé cada país assumeix els costos de la seva participació–, i malgrat les

crisis geoestratègiques en què la UE ha estat implicada, aquestes forces no s'han desplegat mai. Probablement la unanimitat que exigeix el seu desplegament n'expliqui el fracàs.

L'any 2007, el Tractat de Lisboa va configurar la Política Comuna de Seguretat i Defensa (PCSD) i la clàusula de defensa mútua (art. 42.7), una política que va desembocar, el 2008, en el Pla de Desenvolupament de Capacitats Conjunes de Defensa. D'altra banda, si bé la PCSD reconeix la rellevància de l'OTAN en la defensa europea, va plantejar la possibilitat de posar en marxa la Cooperació Estructurada Permanent (PESCO) (art. 46), un marc de cooperació reforçada en matèria de defensa entre estats membres a través de projectes concrets que permetien millorar les capacitats i avançar en la integració, tot afavorint progressos cap a una política de defensa autònoma. El Tractat va crear així mateix el Servei Europeu d'Acció Exterior (SEAE), una combinació de cos diplomàtic, ministeri d'Afers Estrangers i de Defensa dirigits per l'Alt Representant (AR).

Ha estat, però, la darrera dècada la que ha disparat les urgències. El 2016, a iniciativa de l'AR Mogherini, es va aprovar l'*Estratègia Global per a la Política Exterior i Seguretat*, insistent en la necessitat de desenvolupar autonomia estratègica a la UE davant la impossibilitat que l'OTAN garantís la seguretat occidental – feia poc menys de dos anys que Rússia s'havia annexionat Crimea per la força-. El 2017, es va aprovar el *Llibre Blanc sobre el futur de la UE* i el document sobre el futur de la defensa europea que reflexionava sobre els passos en la construcció d'una Unió de Seguretat i Defensa. El 2018, es va crear el Fons Europeu de Defensa, proveït d'uns deu mil milions d'euros per al cicle pressupostari 2021-2027. Es va configurar també la Capacitat de Planificació i Conducció Militar (MPCC), com a part integrant del SEAE, eina que gestiona operacions de fins a 2.500 efectius i que és el més semblant a un quarter general operatiu permanent a mans de la UE.

L'any 2022, la invasió russa d'Ucraïna va accelerar encara més la maquinària europea, i sota la direcció de l'AR Borrell, i tot just després de la Declaració de Versalles –en què els caps dels executius europeus van descarregar tota la responsabilitat en Rússia, li van exigir la fi de les hostilitats i es van felicitar perquè el Tribunal Penal Internacional va obrir una investigació–, el Consell va aprovar la *Brúixola Estratègica* que, juntament amb el compromís dels estats membres d'augmentar la inversió en defensa, va assumir la creació d'una Capacitat de Desplegament Ràpid (CDR-UE) de 5.000 efectius, amb finançament europeu i comandament de l'MPCC. El juliol de 2024 es va escollir la nova Comissió Europea, que va comptar, per primera vegada, amb un comisari de Defensa, Andrius Kubilius, que ha estat, juntament amb l'AR Kaja Kallas, responsable del pla d'esforç econòmic i finançament que contempla el *Llibre Blanc sobre Defensa Europea* aprovat per la Comissió el març de 2025.

Atès el complex escenari geoestratègic actual, en què la dependència defensiva de l'OTAN ha deixat de ser un benefici i s'ha con-

vertit en un obstacle, en què la UE ha entès la necessitat de ser autònoma i tenir veu pròpia, i atesos tots els passos que està fent la Unió per incrementar la inversió en més i millors capacitats defensives, així com la tendència de la societat europea a atorgar una importància creixent a aquestes qüestions, cal preguntar-se: què impedeix a la UE disposar d'un exèrcit europeu, l'eina defensiva per antonomàsia?

El Tractat de la Unió preveu la defensa comuna, però no la creació de forces supranacionals permanents, ni la transferència del control de les forces armades nacionals a la UE. Forces que són reconegudes en els respectius textos constitucionals com a part de la sobirania dels estats. A més, no tots els països comparteixen la mateixa visió sobre les amenaces, ni han desenvolupat el mateix nivell d'ambició en les diverses experiències d'integració.

Per tant, allò més semblant a un exèrcit europeu que es pot predir no és una institució clàssica i jerarquitzada, sinó més aviat un conjunt de forces armades estatals flexibles, integrades progressivament i parcialment sota comandament i finançament europeus, de les quals s'espera que comparteixin capacitats i disposin de facultat de desplegament ràpid i alta mobilitat. Que això acabi esdevenint una força comuna paneuropea depèn de l'evolució del projecte europeu i dels consensos que s'assoleixin, però també de les amenaces i la necessitat de sumar esforços que puguin sorgir.

GUERRES COGNITIVES: LA MENT HUMANA COM A CAMP DE BATALLA

CARME COLOMINA

Investigadora sènior i editora, CIDOB

Internet ha redimensionat el vell concepte de «guerra cognitiva». Les tècniques manipuladores de la Guerra Freda –de la propaganda a la difusió de missatges inventats, dades falses o desinformació– s’han amplificat exponencialment gràcies a la tecnologia i la hiperconnectivitat, que n’han multiplicat la potència i sofisticació. L’espai digital és un nou front de disputa. Un territori virtual per a la conquesta de la ment i de la conformació d’opinió, on els processos cognitius com ara l’atenció, la memòria i les respostes emocionals poden ser distorsionats o explotats. La preeminència de les xarxes socials ha facilitat l’accés a aquesta manipulació dels processos de deliberació i presa de decisions. Una quantitat ingent de dades personals, i la *plataformització* de la nostra vida, les nostres preferències i necessitats, faciliten una nova forma de dominació que, segons el filòsof Byung-Chul Han, «no s’exerceix mitjançant l’opressió, sinó mitjançant la comunicació». La informació no solament informa, «sinó que també crea forma». La paraula duu implícita un marc mental i uns valors concrets, que s’han convertit en l’arma híbrida d’aquesta confrontació cognitiva.

La tecnologia ha multiplicat les oportunitats d’identificar determinades audiències, i les estratègies més eficients per arribar-hi. Les possibilitats són nombroses: des de l’amplificació i l’acceleració algorítmica de missatges que penetren en la capilaritat de la societat fins a la creació d’imatges virtuals específiques (*deepfakes*,

La geopolítica de la postveritat ha transformat amenaces i estratègies

realitat virtual), mems, desinformació i comunitats en xarxes socials que permeten viralitzar, de forma contagiosa i sense filtres, un contingut dissenyat per a l’erosió. El seu objectiu és canviar no solament el que la gent pensa, sinó també com actua. Busca escampar el dubte; erosionar la creença en la facticitat; introduir narratives contradictòries; polaritzar l’opinió, radicalitzar grups i alimentar accions que puguin pertorbar o fragmentar una comunitat. Es tracta d’identificar i explotar vulnerabilitats prèvies i fractures socials, amplificar la fustigació, irrompre en espais civils i desestabilitzar-los. Els linxaments digitals duen a l’autocensura. Augmenta la por i la inseguretat. I tot això erosiona encara més el dret a la informació de qualitat com un bé públic imprescindible per garantir la pluralitat dels espais de discussió democràtica.

La manipulació de les mètriques socials es duu a terme mitjançant eines diverses: comptes falsos automatitzats; plataformes d’usuaris *freelance* a sou d’estratègies d’amplificació; intercanvis de *likes*; *software* maliciós (*malware*) que actua sense permís de l’usuari, per exemple, a través d’extensions del navegador; o a través de tècniques de fustigació i intimidació en línia... L’ecosistema de xarxes socials presenta nombroses vulnerabilitats, tant tècniques com cognitives, que es poden explotar des de les zones grises on operen aquests serveis... i aquestes tècniques d’influència es venen al mercat negre de la manipulació en línia.

La geopolítica de la postveritat ha transformat amenaces i estratègies. Però, en aquest espai confús, la Intel·ligència Artificial ofereix unes possibilitats enormes de sofisticació de les zones grises. La nova propaganda exigeix anàlisis forenses. Les imatges reciclades, les falses transmissions en viu o, fins i tot, l'ús de fragments de videojocs, com suposades escenes de combat que van proliferar en altres conflictes, conviuen avui amb vídeos generats amb IA, com els que van inundar les xarxes socials durant els dotze dies de conflicte entre l'Iran i Israel, o amb la manipulació de *chatbots* d'Intel·ligència Artificial (una tècnica coneguda com a *Large Language Models Grooming*) per alterar les respostes facilitades a usuaris a la recerca de fonts fiables, com es va poder veure durant les protestes a Los Angeles l'estiu de 2025. Els *bots* també inventen i poden contribuir al caos d'informació. El biaix algorítmic pot estar influenciat i alimentat tant per la desinformació com per la informació errònia que omple l'espai digital, però el seu impacte es multiplica exponencialment quan les dades utilitzades per entrenar un model d'IA són, en si mateixos, una mostra esbiaixada. Aquesta realitat reforça la tendència que la desinformació del futur no serà creada per humans, sinó per un poder computacional, un fet que potenciarà el seu caràcter elusiu i incontrolable. El concepte mateix de «repressió algorítmica» s'endinsa en el poder de les empreses tecnològiques i de les xarxes socials, juntament amb els actors estatals, en la perpetuació del control hegemònic i la repressió de la dissidència.

Des del llançament de ChatGPT el novembre de 2022, els atacs de *phishing* (que falsifiquen comunicacions en línia o llocs web reals) s'han multiplicat per més de

Els conflictes sempre han inclòs una forta dimensió d'ideació, però, en la guerra cognitiva, la ment humana esdevé el camp de batalla

quaranta. Els *deepfakes*, que imiten fotos, vídeos i àudios de persones reals, s'han multiplicat per més de vint. La capacitat d'alterar la informació o les dades, factors decisius per a l'obtenció del poder, s'ha convertit en una amenaça per als processos democràtics. «L'anàlisi automatitzada de sentiments» permet que les màquines compreguin i interpretin el llenguatge humà per desxifrar el to emocional subjacent del contingut textual. Les eines avançades d'anàlisis de sentiments no identifiquen només emocions, sinó que també poden detectar patrons i tendències, mostrant de quina manera el sentiment podria canviar amb el temps o com a resposta a esdeveniments concrets.

En aquesta proliferació d'instruments, la viralització del contingut fals o enganyós conviu amb la capacitat de manipulació cognitiva del comportament en un context cada cop més difús i poblat d'actors interns i externs, privats i estatals. Tot plegat complica cada vegada més l'entorn geopolític i la cohesió social mateixa. Facilita la penetració d'entitats estrangeres que poden influir en la intenció de vot; pot semblar dubtes entre l'opinió pública mundial sobre el que passa en zones de conflicte; o pot utilitzar-se per perjudicar la imatge de productes, països o individus. Si alguna cosa havia caracteritzat la idea primigènia de l'espai digital global era l'afebliment del principi de territorialitat, superat per espais difusos, descentralitzats i hiperconnectats. Res més lluny de la situació actual. Internet s'ha convertit, cada cop més, en un territori fragmentat, i no solament per la confrontació de relats i la compartimentació del debat en línia en bombolles de visions i suposades veritats contraposades. L'espai digital és un front de competició tecnològica i militar. Tanmateix,

entendre la desinformació i la ingerència com a conseqüència directa d'una amenaça exterior és limitat i esbiaixat. Les línies entre actors interns i externs són difuses. Hi ha una nebulosa de grups creadors o propagadors de la desinformació i la propaganda que no estan delimitats geogràficament ni organitzats de manera centralitzada. Investigacions europees demostren que les campanyes de desinformació depenen principalment de recursos nacionals.

Els conflictes sempre han inclòs una forta dimensió d'ideació, però, en la guerra cognitiva, la ment humana esdevé el camp de batalla. Un espai de domini geopolític que satisfà alhora la necessitat humana de connectivitat social. La digitalització i l'ús quotidià del ciberespai han convertit aquest domini artificial en un lloc de conseqüències reals.

La capacitat d'alterar la informació o les dades (...) s'ha convertit en una amenaça per als processos democràtics

LA NECESSÀRIA REINVENCIÓ DEL MANTENIMENT DE LA PAU

RICHARD GOWAN

Director de Nacions Unides i de diplomàcia multilateral a l'International Crisis Group (ICG)

Després de la Guerra Freda, el concepte de «manteniment de la pau» ha quedat associat principalment a les missions dels cascos blaus, autoritzades per les Nacions Unides. Durant dècades, les forces de l'ONU s'han desplegat des dels Balcans fins a l'Àfrica Central per defensar els processos de pau, protegir civils i donar suport a la consolidació a llarg termini de l'Estat. En alguns casos –de forma especialment evident a Ruanda i Bòsnia– l'ONU va fracassar. En altres llocs, com Libèria o Timor-Leste, les forces de pau van ajudar a estabilitzar estats fràgils.

No obstant això, aquesta modalitat d'operacions de pau està arribant al seu final. L'ONU compta encara al voltant de 60.000 efectius militars, policials i civils desplegats arreu del món, però des del 2014, el Consell de Seguretat no ha tornat a ordenar una gran missió de cascos blaus. Els diplomàtics dubten que les operacions encara en vigor, com la de la República Democràtica del Congo (MONUSCO), siguin útils. Tanmateix, tot i que aquest tipus de missions de manteniment de la pau posterior a la Guerra Freda sembla que estigui desapareixent, no queda clar què podria substituir-les.

La geopolítica, el canvi tecnològic i la naturalesa evolutiva de la violència política són els tres factors que determinaran com seran les futures operacions de pau, i cal plantejar-se quin efecte tindrà cadascun d'aquests factors.

A escala geopolítica, la divisió entre les potències principals tindrà com a conseqüència que el Consell de Seguretat i el sistema de l'ONU en el seu conjunt exerciran probablement un paper menor a l'hora d'assignar i gestionar aquestes operacions.

Pequín, Moscou i Washington poden trobar de vegades punts en comú sobre la necessitat de desplegar forces de pau, però això succeirà amb menys freqüència que als anys noranta o els dos mil. En canvi, organitzacions regionals com la Unió Africana o determinades coalicions *ad hoc* assumiran probablement un paper més important en el desplegament de missions, especialment davant d'intenses friccions geopolítiques.

Aquest distanciament de les Nacions Unides –constatable en el cas d'Haití, on el 2024 es va desplegar una força policial liderada per Kenya– plantejarà inconvenients. El sistema de l'ONU és burocràtic i defectuós, però funciona força bé per llançar, administrar i finançar missions a gran escala. Per contra, els blocs regionals i els grups *ad hoc* sovint tenen dificultats en aquestes tasques i és més probable que despleguin missions a curt termini i a petita escala que requereixen relativament poc suport organitzatiu. El fet és que aquestes missions més acotades poden ajudar a erradicar la violència immediata, però no proporcionaran el marc que permeti la resolució de conflictes a llarg termini.

Independentment de qui les dugui a terme, el canvi tecnològic remodelarà les operacions de pau. Moltes de les actuals missions de manteniment de la pau depenen majoritàriament de mètodes militars molt tradicionals. Les forces de pau continuen observant les fronteres en disputa des de torres de vigilància o fan la ronda com van fer els seus predecessors als anys cinquanta o seixanta. Però la nova tecnologia està transformant la guerra, i ofereix al seu torn oportunitats per redefinir el manteniment

de la pau. Cada cop més, les operacions de pau recorren als drons per supervisar grans àrees amb molt pocs efectius, i poden fer ús d'imatges de satèl·lit i dades de codi obert per rastrejar la dinàmica del conflicte.

És probable que aquestes eines tecnològiques evolucionin a gran velocitat. Els meus col·legues de l'ICG encarregats de l'estudi del canvi climàtic han mostrat que les forces de pau presents en països com Sudan del Sud podrien combinar dades sobre patrons climàtics i incidents violents per preveure l'auge de la violència associada a l'escassetat d'aigua i les inundacions. Però la tecnologia també té desavantatges per a les forces de pau. Les missions de les Nacions Unides en casos com Mali i el Líban han estat víctimes de sofisticades i intenses campanyes de desinformació en línia els darrers anys, soscavant la seva credibilitat entre la població local.

En aquest sentit, alguns especialistes en resolució de conflictes es plantegen si és possible que organitzacions com l'ONU explorin iniciatives no tradicionals de «manteniment de la pau», com la signatura d'acords entre estats per no fer ús de les armes cibernètiques en futurs conflictes, o investigar atacs cibernètics i amb armes biològiques. Aquestes idees semblen raonables sobre el paper, però el cert és que fins ara, existeixen pocs indicis que apuntin que les potències que disposen dels programes cibernètics, d'Intel·ligència Artificial o d'armes biològiques més avançats estiguin disposades que els actors multilaterals investiguin les seves capacitats o activitats. Tal vegada sigui necessària una crisi important ocasionada per alguna d'aquestes tecnologies emergents per tal que les grans potències es vegin forçades a acceptar la necessitat de vigilar-les més detalladament.

La geopolítica, el canvi tecnològic i la naturalesa evolutiva de la violència política són els tres factors que determinaran com seran les futures operacions de pau

Els factors tecnològics són només un element més dins del còctel de canvis en la naturalesa de la violència política que, segons les forces de manteniment de la pau, estan fent més difícil la seva feina. Els tipus de conflictes als quals s'enfronten les forces de manteniment de la pau han canviat al llarg de les dècades. Durant la Guerra Freda, els contingents de l'ONU es van centrar a congelar les guerres interestatals i les disputes territorials entre estats, com les que

es van produir entre Israel i els seus veïns o l'enfrontament entre el Pakistan i l'Índia al Caixmir. Després de la Guerra Freda, les forces de pau van centrar la seva atenció a posar fi a les guerres civils. No obstant això, la majoria d'aquests conflictes involucraven bàndols clarament definits –governos i grups rebels– amb sòlides estructures de comandament polític i militar.

En els conflictes actuals, per contra, intervenen una enorme varietat d'actors que multipliquen el ventall de tasques que han de dur a terme les forces de pau. No obstant això, en alguns casos, com en el conflicte entre Rússia i Ucraïna, o l'Índia i el Pakistan, les parts en conflicte continuen sent estats amb estructures militars ben establertes. Això ens porta a pensar que de resultes de la inestabilitat de l'entorn geopolític, existeix el risc que, amb més freqüència, sorgeixin guerres entre estats. De ser així, és possible que les futures forces de pau hagin de tornar als cessaments d'hostilitats propis del model de la Guerra Freda, però amb tecnologia molt més avançada.

Si fem cas dels indicadors disponibles, els actors en conflicte més perillosos a bona part del món són un compendi de xarxes criminals organitzades, milícies mal organitzades i, a l'Àfrica, Pròxim Orient i determinades parts d'Àsia, grups gihadistes. Sovint

es fa difícil incorporar actors tan diversos als processos de pau tradicionals, i a això, si sumen les reticències de molts governs a adquirir compromisos polítics amb els líders d'aquests grups.

Tampoc hi ha avui consens sobre com les forces de pau han de lidiar amb aquests actors. A nivell tècnic, les missions de pau poden incorporar més experts en temes com delinqüència transnacional, conflictes comunitaris i gihadisme per comprendre millor aquestes situacions. Algunes missions de l'ONU, com la UNMISS del Sudan del Sud, han demostrat la seva capacitat per mitjançar eficaçment en conflictes intercomunitaris i de baixa intensitat.

Però per a molts governs, especialment aquells que s'enfronten a insurgències àmplies i complexes, les forces de pau han de prioritzar l'ús de la força per aniquilar els seus rivals. L'ONU ha estat criticada en casos com Mali i la República Democràtica del Congo, on les seves forces han tingut dificultats per aturar els atacs terroristes i de les milícies. Els líders d'aquests països han recorregut així a altres proveïdors de seguretat, des de mercenaris russos fins a tropes d'estats veïns, per adoptar un enfocament més punitiu contra els insurgents. No és clar que aquestes tàctiques de mà dura funcionin i, a més, poden posar en perill la població civil. Però els governs assetjats continuaran fent-ne ús.

És probable, per tant, que el manteniment de la pau es diversifiqui en el futur. En algunes àrees, les forces de manteniment de la pau se centraran a posar fi a les guerres interestatals en què participen exèrcits nacionals cada vegada més sofisticats. En d'altres, les forces internacionals hauran de lidiar amb insurgències fragmentades en països sense vies polítiques evidents cap a

la reconciliació i la construcció estatal. Factors com els efectes del canvi climàtic i les perturbacions econòmiques exerciran una pressió addicional sobre molts d'aquests estats, estimulants conflictes comunitaris i desplaçaments que les forces de manteniment de la pau tindran dificultats per gestionar.

Tot i que les noves tecnologies podrien revolucionar les capacitats de les operacions de pau, possiblement cap organització pugui exercir el paper central en la configu-

ració del manteniment de la pau que les Nacions Unides van dur a terme després de la Guerra Freda i que diferents organitzacions adoptin enfocaments cada vegada més divergents sobre la resolució i estabilització de conflictes. Les coalicions d'estats més rics utilitzaran probablement tecnologies d'última generació per predir i donar resposta als conflictes, mentre que els més pobres tindran accés a tecnologies que dues dècades enrere eren capdavanteres, com els drons, però continuaran depenent d'eines tradicionals, com unitats d'infanteria amb escasos recursos, per fer front a la majoria dels riscos de conflicte. El futur del manteniment de la pau és, en resum, tan complicat i imprevisible com el futur mateix del conflicte.

Pequín, Moscou i Washington poden trobar punts en comú sobre la necessitat de desplegar forces de pau, però això succeirà amb menys freqüència que als anys noranta o els dos mil

LA INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL: AL SERVEI DE LA PAU?

HÅVARD HEGRE¹

Professor d'investigació sobre pau i conflictes de la Universitat d'Uppsala i professor d'investigació al Peace Research Institute Oslo (PRIO). Director del consorci Violence & Impacts Early Warning System (VIEWS)

Segons dades del Programa Uppsala de Dades sobre Conflictes (en anglès, UCDP) relatives al 2024, el nombre de víctimes mortals a conseqüència de conflictes armats en què participa almenys un Estat ha augmentat. En conflictes com el de Síria, Iemen i, més tard, Ucraïna, Etiòpia o Gaza –per citar-ne alguns–, diversos centenars de milers de soldats i civils han perdut la vida en enfrontaments. La violència protagonitzada per estats continua essent la forma més mortífera de conflicte, però també ha augmentat la violència unilateral, en què un govern o un grup armat ataca civils, i els conflictes en què s'enfronten grups armats no estatals.

Cal considerar també que les víctimes mortals derivades directament de la lluita armada són només la punta de l'iceberg, ja que els conflictes també destrueixen la salut, la seguretat alimentària, l'educació, la igualtat de gènere i altres àmbits socials. Si es consideren els efectes a llarg termini, les xifres de mortalitat i morbiditat derivada dels conflictes armats són tan elevades com el seu impacte directe.

Monitorar els conflictes

Necessitem saber on, quan, com i per què hi ha guerres i fer un seguiment de les se-

ves conseqüències. Avui dia, els millors proveïdors de dades són entitats acadèmiques neutrals, al marge de la interferència política (com l'UCDP o l'Armed Conflict Location & Event Data), però pel mateix motiu, són també sovint entitats dependents de fonts de finançament limitades i incertes. A això se suma que, molt sovint, per recopilar les dades utilitzen *codificadors* humans que es dediquen a analitzar laboriosament notícies, informes i fonts locals. Aquestes limitacions fan que, massa sovint, els recursos per a recopilar dades no aconseguixin cobrir les necessitats reals.

En aquest punt és on poden tenir un paper important les noves tecnologies emergents, en especial la Intel·ligència Artificial. Existeixen ja diverses eines d'IA que poden millorar la quantitat i la qualitat de les dades disponibles sobre conflictes. Els models de llenguatge extens (LLM) resulten particularment útils a l'hora d'analitzar les fonts textuais, que són bàsiques en matèria de conflictes; tanmateix, requereixen directrius clares per part de codificadors humans que compreguin les complexitats i tergiversacions polítiques. És el cas del Peace Science Infraestructure, un projecte pilot que reelabora els continguts de l'extensa base de dades de l'UCDP. Per a fer-ho, l'algorisme treballa de manera automàtica, però sol·licita l'opinió humana per a contextualitzar els registres que li resulten difícils de classificar. Aquesta metodologia mixta, de col·laboració entre la IA i els experts en

La previsió de conflictes ha avançat substancialment l'última dècada i cada vegada és més viable predir la probabilitat, localització i intensitat d'esdeveniments conflictius futurs

¹ Aquest article es basa en un treball finançat pel Riksbankens Jubileumsfond i el Consell Europeu de Recerca (ERC) i s'ha fet en gran manera gràcies a les aportacions de l'equip VIEWS (<https://viewsforecasting.org>) i dels meus companys del PRIO.

conflictes, permet estalviar temps i ampliar sistemàticament les dades sobre conflictes. A més de les dades estadístiques, hi ha altres fonts d'informació, com les imatges via satèl·lit i els radars. Amb aquestes dades es poden localitzar, per exemple, incendis i demolicions produïts pels combats molt abans que els mitjans de comunicació en donin notícia.

També la modelització de la incertesa és un altre dels àmbits on l'aprenentatge automàtic i els models estadístics poden reforçar la qualitat, la utilitat i la credibilitat de les dades sobre els conflictes processats per codificadors humans, perquè, sovint, quan aquestes dades són incompletes, tendeixen a basar-se en estimacions conservadores.

Anticipació: previsió de conflictes

Amb seguretat, l'ús d'eines basades en IA per ampliar i processar les dades amb la màxima rapidesa possible millorarà la capacitat d'anticipació i la gestió dels conflictes. La previsió de conflictes ha avançat substancialment l'última dècada, i cada vegada és més viable predir la probabilitat, la localització i la intensitat d'esdeveniments conflictius futurs. Diversos projectes de predicció ofereixen sistemes de visualització en línia de codi obert que evidencien la seva utilitat (entre els quals el projecte VIEWS del PRIO i el Projecte d'Alerta Primerenca, del Museu Memorial de l'Holocaust dels Estats Units).

La previsió de conflictes és encara un camp en la seva fase inicial de desenvolupament. Com que poques vegades tenim accés a les negociacions entre líders polítics, i encara menys tenim la capacitat d'avaluar la percepció dels actors privats implicats, no disposem de dades fiables per pronosticar amb certesa nous conflictes armats. Així i tot, els factors «estructurals», com els sistemes polítics, les estructures econòmiques i la pobresa, són útils per a establir classificacions en funció dels riscos latents. Cal assenyalar, com a exemple, que si bé els models existents no

permeten determinar amb precisió on i quan sorgirà la violència, Etiòpia ja encapçalava la nostra llista de potencials països en guerra molt abans de l'esclat del conflicte a Tigre (vegeu Hegre *et al.* «Predicting armed conflict 2010-2050». *International Studies Quarterly*, vol. 57, núm. 2, juny de 2013, p. 250-270).

Predir l'esclat de nous conflictes armats resulta molt difícil, però preveure'n l'evolució passats els dos primers mesos és un objectiu molt més assumible. I això és especialment útil, ja que la quantificació sistemàtica de la trajectòria probable a llarg termini d'un conflicte –incipient o més consolidat–, ens permet avaluar els costos i beneficis d'una possible intervenció.

Una altra evolució recent en el camp de la previsió de conflictes és l'atenció creixent que es presta a la incertesa de les conclusions. Atès que la guerra sol ser el resultat d'un procés llarg i ocult de negociació, que desemboca sobtadament en violència extrema, necessitem models que registrin i ens diguin que, amb una determinada probabilitat –que serà més o menys baixa–, hi ha indicis significatius d'una possible escalada de la violència. Aquests *models d'incertesa*, que abasten tota la distribució de probabilitats per als múltiples resultats possibles, augmentaran enormement la utilitat dels models de previsió de conflictes. Tècnicament, els models utilitzen diversos mètodes, com el *bootstrapping*, el bayesià, el de Montecarlo, l'assemblatge i la «predicció conforme» per extreure distribucions de probabilitat dels models d'aprenentatge automàtic i avaluar la factibilitat dels diferents escenaris possibles.

Acció anticipatòria

Els models basats en IA per al seguiment i l'anticipació dels conflictes armats es complementen amb models per donar suport a l'«acció anticipatòria», és a dir, les accions preventives dels conflictes armats o, almenys, encaminades a minimitzar-ne l'impacte negatiu sobre les poblacions locals.

Una manera d'assessorar aquestes accions anticipatòries és mitjançant la *modelització d'escenaris*, que du a terme estimacions de la intensitat prevista dels conflictes a escala mundial –o en una regió determinada– en funció de supòsits determinats, com els recursos dedicats a la prevenció de conflictes i la seva eficàcia, però també, i des d'un vessant positiu, calculen els beneficis potencials d'una mitigació de la conflictivitat mundial. I en aquesta línia, la simulació d'escenaris demostra que les operacions de manteniment de la pau, orientades principalment a la contenció de la violència, generen una gran quantitat de beneficis (vegeu Håvard Hegre *et al.* «Evaluating the conflict-reducing effect of UN peacekeeping operations». *The Journal of Politics*, vol. 81, núm. 1, gener de 2019, p. 215-232).

La modelització d'escenaris seria encara més potent si disposéssim de models més avançats sobre l'impacte humanitari i, en particular, si s'elaboressin models que abastessin conjuntament els impactes directes i indirectes del conflicte, com ara els fluxos migratoris o les crisis sanitàries o alimentàries. Les eines de millora de dades basades en IA descrites anteriorment també ampliaran la nostra capacitat per a monitorar i modelitzar aquests impactes derivats.

Finalment, els models de IA poden també utilitzar-se en mecanismes com una mena d'*assegurances paramètriques*, mitjançant les quals el finançament de l'ajuda

humanitària podria activar-se i transferir-se immediatament després d'un esdeveniment destructiu, sense haver d'esperar una estimació exacta de les pèrdues. Actualment, l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO) està desenvolupant models d'aquest tipus per a situacions de crisi que puguin afectar la seguretat alimentària (també conflictes), a partir de les dades facilitades per l'UCDP i els models de previsió de VIEWS.

En conclusió, sense cap mena de dubte la IA s'associa a riscos notables; és una tecnologia que es pot emprar fàcilment per vigilar i reprimir la dissidència, difondre informació falsa i reduir la possibilitat d'un debat públic ben informat, basat en els fets i que inclogui punts de vista alternatius, cosa que suposa un atac als fonaments de les institucions democràtiques i enforteix les elits poderoses, que tendeixen a beneficiar-se dels conflictes armats. Qualsevol investigació sobre aquests perills i com podem evitar-los és urgent, i ens trobem a les beceroles de comprendre realment les implicacions i els riscos d'aquesta tecnologia. No obstant això, resulta evident també que la IA és un instrument poderós que pot posar-se al servei del bé comú.

Al llarg d'aquest article he suggerit una sèrie de propostes sobre com la IA pot ajudar a reduir els costos humans innecessaris dels conflictes armats, mitjançant un millor monitoratge de la situació, millores en la capacitat de previsió i, en última instància, de l'acció anticipatòria. Evidentment, qualsevol acció eficaç exigeix una inversió de recursos suficient per aconseguir progressos. La investigació sobre aquests mètodes i la demostració de la seva utilitat posen de manifest la necessitat i els beneficis d'aquestes pràctiques. A més a més, en utilitzar i desenvolupar aquestes eines amb una finalitat positiva, l'ONU, els governs i altres actors amb agendes humanitàries també augmentaran la seva competència a l'hora de contrarestar els efectes adversos de l'ús malintencionat de les noves tecnologies.

LA POBLACIÓ CIVIL: VÍCTIMA PRINCIPAL DE LES GUERRES

JORDI ARMADANS

Polítolleg, periodista i analista de conflictes, seguretat i pau

Tota guerra és, per definició, un espai de destrucció. La violència desfermada ho arasa tot: territoris, infraestructures, edificis, ciutats, serveis, vides, progrés i esperances. I tot allò que en queda en surt profundament malmès.

Com s'ha pogut comprovar reiteradament, la guerra acull i potencia tota mena d'actes brutals. Les consignes inicials, les dinàmiques de la batalla i el cicle infernal d'odi-por-venjança es retroalimenten sense fi. En una guerra, i en tot context d'elevada i sostinguda violència, tendeixen a desaparèixer els límits i els controls mentre es produeixen nombroses violacions dels drets humans que, sovint, resten impunes i acaben infligint encara més dolor a qui les ha patides.

El principal recurs de les guerres clàssiques sempre havia estat l'ús extensiu i intensiu de persones, en forma de soldats. I tot i que, lògicament, a l'hora d'analitzar els impactes d'una guerra sempre hem de separar les baixes civils de les militars, caldria evitar impressions falses: que les víctimes siguin soldats no vol dir que necessàriament siguin persones convençudes de fer la guerra, sinó que sovint són persones, normalment joves, enviades al front contra la seva voluntat i no sempre amb la preparació tècnica ni la formació adequades. En moltes guerres, la tropa ha estat, literalment, carn de canó. Carn de canó per a satisfer desitjos imperials, ànsies de poder i deliris personals de líders que envien la gent a la guerra mentre ells en queden al marge.

Però, òbviament, un dels elements més alarmants de les guerres és el seu impacte enorme sobre la població civil, la gent que no té cap mena de participació ni decisió

sobre el conflicte, però que en pateix totes les conseqüències. Conseqüències de tota mena i que, sovint, se superposen: en primer lloc, la por, l'angoixa i el patiment general per les restriccions econòmiques i socials solen afectar bona part de la població; en segon lloc, i més específicament, els moviments massius de la gent que es veu més afectada pels combats i mira de fugir-ne; i, finalment, la gent que rep els impactes directes de la violència. A vegades, com a «danys col·laterals» d'estratègies que no tenen cap preocupació per estalviar patiments a la ciutadania, en altres ocasions perquè, clarament, atacar els civils esdevé un dels objectius del conflicte mateix. També, perquè en un context de guerra, especialment de caire intern, en què els discursos d'odi s'escampen amb facilitat, sovint la mateixa població acaba directament enfrontada. I, com sempre en un context de vulneracions massives dels drets humans, ens hem de preguntar per les dones. Perquè, a més dels impactes generals, les dones –pel simple fet de ser dones– pateixen de forma afegida unes agressions específiques: maltractaments, abusos, violacions i violència sexual. Finalment, i més enllà de les afectacions físiques, palpables i evidents, cal tenir en compte també les psicològiques: persones que, tot i no haver quedat ferides, queden traumatitzades, i així es projecta l'horror viscut a la guerra molt més enllà del cessament de la violència i dels acords de pau.

La guerra ataca la població civil de moltes i variades maneres: setges i encerclaments de pobles i ciutats (no deixar entrar ni sortir la gent; impedir l'entrada d'aliments; tallar els subministraments bàsics; contaminar recursos necessaris per a la supervivència,

com l'aigua; impedir l'entrada de medicaments, etc.); empresonaments, maltractaments, tortures i desaparicions; bombardejos i atacs sobre àrees poblades; violència i abusos sexuals; neteges ètniques i desplaçaments forçosos; matances massives i, finalment, genocidis. No és estrany, doncs, que la guerra hagi estat definida en termes filosòfics, polítics i jurídics, com a crim contra la humanitat.

Per tot això, des de sempre, però especialment durant el segle XIX, va anar afirmant-se la voluntat de limitar l'impacte de les guerres sobre la població civil. Després, amb el xoc provocat per l'enorme nivell de mortaldat de la Primera i la Segona Guerra Mundial, i la presa de consciència que el desenvolupament tecnològic posat al servei de la destrucció podia conduir a episodis tenebrosos (l'holocaust i les formes d'extermini a gran escala, així com les bombes nuclears d'Hiroshima i Nagasaki), es va acabar impulsant una normativa jurídica internacional que cerca civilitzar al màxim possible l'exercici de la guerra, i obliga els estats a comportar-se i a respectar uns mínims, fins i tot en temps de guerra.

Però factors diversos han contribuït a esquarterar aquesta mínima, molt mínima, contenció. En primer lloc, l'evolució dels conflictes armats al llarg dels anys: de les guerres clàssiques als conflictes de les darreres dècades, la fesomia de la guerra ha canviat molt; de conflictes entre estats a conflictes dins d'una mateixa frontera estatal; de guerres on s'hi enfrontaven grans exèrcits regulars sota uns comandaments ben identificats a la interacció fluctuant i imprecisa de diversos grups armats, molts d'ells irregulars, cadascun amb les seves agendes específiques i amb una xarxa d'aliances, aliats i enemics en transformació constant en funció de la contesa; de guerres executades principalment en camps de batalla o zones frontereres delimitades a una violència que esclata arreu i que afecta

entorns urbans, on és difícil destriar combatents de civils; de l'ús d'armes convencionals pesades a l'ús preferent i intensiu d'armes curtes i lleugeres, més accessibles de comprar –per diners i per volum–, més fàcils de transportar i més difícils de controlar, fet que facilita la proliferació d'eines de guerra i incendia molts conflictes oberts. Tot plegat, entre actors poc definits i volàtils barrejats amb la població civil, amb estratègies militars de curta volada i amb la incapacitat per fer grans accions planificades, l'atac a la població civil «enemiga» –amb la voluntat d'atemorir, de provocar una neteja ètnica, d'aconseguir un territori o, simplement, de cridar l'atenció– ha esdevingut, en aquests conflictes armats de la segona meitat del segle XX i principis del segle XXI, un objectiu en si mateix.

En segon lloc, el menyspreu progressiu envers les Nacions Unides, el multilateralisme i el dret internacional que han practicat les potències mundials i molts països en els darrers anys ha estat letal. En molts d'aquests conflictes armats recents, quan una gran potència hi ha estat implicada –bé directament, bé indirectament a través dels seus aliats–, s'han ignorat consensos i normes. Qualsevol vulneració dels drets humans o incompliment del dret internacional humanitari ha estat denunciat només quan ho feien els altres, mentre que s'ha perdonat o justificat quan ho feien els propis aliats.

Aquestes dues dinàmiques juntes, entre moltes altres, han fet pagar un preu altíssim a la població civil. De fet, malgrat les tres últimes dècades amb xifres relativament baixes (en comparació amb èpoques anteriors) pel que fa a morts per conflictes armats, proporcionalment, ha crescut molt el nombre de civils morts per cada guerra.

Els atacs a zones poblades amb armes explosives, que per definició tenen molt poca capacitat de discriminació i precisió, han esdevingut molt habituals els darrers

anys i han generat un enorme patiment a la població civil. No és només el fet d'atacar la gent, sinó de destruir tot allò que es necessita per viure: edificis malmesos, infraestructures i xarxes viàries inservibles, subministraments i serveis tallats, ciutats devastades... Tot plegat fa que la vida en molts conflictes armats esdevingui impossible. Tenim més guerres, és cert, però sobretot aquestes guerres han esdevingut molt més brutals per a la població civil. Perquè la guerra, avui, no només ataca la població civil, sinó també les seves formes essencials de vida. Per això, el nombre de persones que fugen de la guerra, ja sigui desplaçant-se dins de les pròpies fronteres o cercant refugi fora, s'ha incrementat espectacularment: hem passat de 60 a 120 milions de desplaçats i refugiats en una dècada.

En aquest context de guerra i destrucció totals, cal remarcar –no només per la seva crueltat, sinó com a indicador de l'evolució que estem patint– els atacs a centres mèdics, un fet explícitament prohibit en les convencions de guerra. Diversos informes tant de les Nacions Unides com d'algunes ONG posen en relleu l'increment dels atacs contra hospitals, centres de salut i personal mèdic. Segons dades de la Safeguarding Health in Conflict Coalition (SHCC), el 2018 es van produir 973 atacs –una xifra considerada molt alta en aquells moments–, el 2021, 1.335, i el 2023, 2.562. El nombre de víctimes ha crescut de manera constant. De ser una pràctica excepcional, ha passat a ser una pràctica cada vegada més freqüent.

En diversos conflictes no només hem vist bombardejos sobre àrees poblades o atacs indiscriminats contra la població civil, també hem assistit a la recuperació de formes, profundament cruels, de fer la guerra, com els assetjaments, els encerclaments i totes les tècniques per pressionar la població perquè es rendeixi, perquè marxi o perquè es revolti contra els actors armats que combaten en aquell territori.

Malauradament, tot sembla indicar que, lluny de resoldre's en el futur més immediat, la degeneració pel que fa a les formes de fer la guerra s'agreujarà. El fet que cada cop més potències i governs incrementin, de manera més evident i pública, el seu menyspreu pels organismes i mecanismes de governança multilateral i que, d'altra banda, desobeeixin públicament els tribunals de justícia internacional, fa presagiar més vulneracions de drets humans i més impunitat per als qui les executin, la qual cosa, al seu torn, reforçarà aquestes pràctiques.

Un exemple, no pas petit, d'aquesta tendència és l'anunci de diversos països de sortir de la convenció que prohibeix les mines antipersona, un dels tractats més icònics, sòlids i universalment acceptats dels darrers trenta anys en matèria de desarmament i protecció de la població civil.

Sens dubte, davant d'aquest panorama, la possibilitat de teixir aliances impulsades per la societat civil, acompanyades pel món acadèmic intel·lectual, amb el suport d'organismes internacionals i la implicació d'aquells estats que no desertin de la justícia global, els drets humans i la pau, pot esdevenir un factor de canvi, o resistència, per assegurar cotes més altes de protecció de la població civil davant els conflictes armats.

QUÈ RECORDEM I PER QUÈ ÉS IMPORTANT: ÈTICA, MEMÒRIA I GUERRA

DANIELLE DROZDZEWSKI

Professora associada de Geografia humana,
Stockholm University

Encara recordo les escenes del desplaçament en massa dels refugiats a través d'Europa, ja fa quasi deu anys; un esdeveniment que popularment es va anomenar la «crisi dels refugiats». Aleshores jo vivia a Austràlia, a milers de quilòmetres dels esdeveniments, però, així i tot, vaig presenciar l'èxode en temps real. Recordo també el dolor que vaig sentir en veure la desesperació i la por que transmetien aquelles imatges. Hi havia famílies senceres de desplaçats: germans, germanes, pares carregats amb males i amb els nens a coll, tothom buscava seguretat. Petits i grans desconcertats. Potser es preguntaven per què ara aquí, i després allà, i de nou en un altre lloc, però mai del tot en un lloc. I, sobretot, per què no a casa?

Soc la neta d'uns nens que van fugir del seu país i que saben què significa carregar amb tot allò que tens i no parar fins a ser fora de perill. Esperaven també els meus besavis trobar humanitat i seguretat? Intento imaginar què hauria passat si algú hagués construït una tanca per impedir la fugida dels meus avis, o si els haguessin negat l'accés a un altre país on buscaven seguretat. Quan tanco els ulls, encara veig la mirada de les meves àvies quan m'explicaven, una vegada i una altra, les històries de la seva infància durant la Segona Guerra Mundial. Era la mateixa mirada que reapareixia ara en els ulls dels infants que veia a la televisió.

Les decisions sobre què recordar, com i on, mai no són neutrals: al darrere sempre hi ha una política de la memòria

La memòria, més enllà del monument

He començat amb aquesta vivència personal per mostrar com de profundament perduren els records, no pas com a conceptes abstractes, sinó com a experiències viscudes i narrades que configuren les persones, les famílies, les comunitats i les nacions. La guerra no s'acaba amb el silenci de les armes, les seves repercussions travessen generacions i fronteres, de vegades de manera subliminar. Els records de la guerra perduren, no només

en els llibres d'història o en els monuments commemoratius, sinó també com a cicatrius en els cossos, els nostres cossos, a través del dolor, el silenci i el trauma heretat.

Els records de la guerra s'insereixen en la identitat. Deixen la seva empremta en aquells que van quedar afectats pel conflicte, però també en la família extensa i en les xarxes culturals. Es rememoren perquè s'han viscut, a través de la pèrdua i el dolor. Aquests records encarnats –de por, pèrdua i fugida– difereixen d'aquells altres records que compten amb la validació estatal i que es conserven en museus o llibres escolars. Però tots dos determinen com evoquem i com actuem.

La memòria «oficial» és una elecció que preval en els noms dels carrers, els monuments, les festes nacionals, els programes d'estudi sobre la història o els *lieux de mémoire* de què parlava l'historiador Pierre

Nora: espais que uneixen memòria i lloc, identitat i nació. És una elecció i alhora una construcció pensada per evocar emocions. Un exemple serien les roses blanques que es deixen al monument commemoratiu de l'11 de setembre, en l'aniversari dels atemptats de Nova York. Els visitants senten la memòria quan veuen el monument i les roses, a través del so, el moviment i el ritual. Els llocs de memòria no només marquen el passat; amb el seu poder suau ens conviden a *sentir-lo*, i també determinen com sentim el present, sovint sota el prisma del nacionalisme i de la militarització.

Polítiques de la memòria

Les decisions sobre què recordar, com i on, mai no són neutrals: al darrere sempre hi ha una política de la memòria. Els textos escolars d'història ensenyen una versió de la guerra, de la mateixa manera que els himnes nacionals exalten la glòria, la força i la victòria en la seva composició. Aquestes eleccions, aparentment banals, opten per reproduir certes narratives compartides alhora que en silencien d'altres.

La memòria no només reflecteix qui érem; també configura qui som i qui podríem arribar a ser. Quan la guerra és recordada com a part integrant de la identitat nacional, també serveix per a justificar conteses futures. Quan només es recorden algunes vides i d'altres no, aquestes últimes queden oblidades i silenciades. Aquestes decisions determinen a qui honorem, a qui acollim, en qui confiem i què s'espera que recordem col·lectivament com a membres d'una mateixa nació.

La memòria cultural dificulta encara més la política de la memòria, perquè no només viu en les institucions, sinó també en els rituals, les històries i les pràctiques quotidianes. Viu en el llenguatge, en el silenci i en la diàspora. No es tracta només d'allò que s'ha escrit o concretat, sinó de la memòria viscuda.

Entendre la memòria cultural com una memòria experiencial implica posar en primer terme aquelles persones els records de

les quals no formen part de la memòria «oficial»: supervivents del dia a dia, refugiats, pobles colonitzats o comunitats minoritàries. Els seus records sovint s'oposen a la versió de l'Estat. Poden evocar la traïció, la violència ètnica o l'abandonament, i la seva memòria no s'arrela en símbols de victòria, sinó en les ruïnes del cos i les runes de la llar.

La memòria en el lloc

La guerra no només deixa cicatrius en les persones, també en els paisatges. N'altera el sentit, a vegades per sempre. Els barris destruïts, els camps de concentració reconvertis i fins i tot els solars buits on abans hi havia les cases són llocs de memòria físics, però també immaterials. Tenen identitat i sostenen el dolor.

Ciutats com Varsòvia, Sarajevo, Gaza o Beirut esdevenen palimpsests, plens de memòria, dolor i resistència. Els impactes de les bales romanen als edificis. Les absències es transformen en símbols. La memòria del lloc on vam viure un dia es torna inseparable de la seva pèrdua. Quan els llocs ja no poden ser recuperats, el seu record –i el de les identitats que hi estaven associades– es pot reforçar amb l'absència i, de vegades, aquesta pèrdua porta al conflicte (futur).

La pèrdua territorial mai no és només una qüestió de terra: és també la memòria d'aquella terra lligada a la seva gent. L'annexió russa de Crimea el 2014 i, més recentment, les incursions israelianes a Gaza reflecteixen com la recuperació del territori sol ser també un projecte de recuperació o reescriptura de la memòria cultural. La investigació de Natalia Volvach sobre la russificació de Crimea mostra com la creació de noves memòries culturals (però també les velles) opera per codificar el territori recuperat i la memòria cultural. De manera similar, el treball de Johanna Adolfsen sobre l'aforestació del Nègueb evidencia el poderós atractiu de la recuperació territorial i que aquesta no sempre es duu a terme mitjançant la força militar.

Recordar per prevenir, no per perpetuar

Com es pot, doncs, fer servir la memòria per a prevenir conflictes futurs en lloc d'avivar-los? En primer lloc, cal reconèixer que, per a moltes persones, la memòria de la guerra no és quelcom abstracte, sinó quelcom viu i encarnat, i no es limita a una placa o a una desfilada. Per això, cal tractar-la amb cura. Les commemoracions i els rituals nacionals no han de ser assajos per a guerres futures i han d'incloure veritats difícils i veus excloses.

En segon lloc, cal entendre que la memòria està sempre sotmesa a una selecció política. Quan els estats utilitzen la història per a justificar una decisió -reunir tropes, denegar asil, redibuixar fronteres...-, es basen en narratives específiques del passat. Reconèixer que darrere d'aquesta representació hi ha un propòsit és vital per poder articular una resistència.

En tercer lloc, cal donar suport a aquells que encara porten amb ells el dolor de la guerra. El trauma no desapareix a la frontera. Els refugiats no només necessiten refugi, sinó també un espai per a recordar, plorar i sanar. Donar-los suport significa reconèixer el pes que arrossegueu, no només físicament, sinó també històricament i emocionalment.

Finalment, cal repensar com ensenyem i parlem de la guerra. Hauríem de considerar-la menys com un sacrifici noble i més com un fracàs col·lectiu; no com quelcom que defineix la grandesa nacional, sinó com un flagell que constantment ens dona una lliçó d'humilitat.

Trencar el bucle: cap a una política ètica del record

La política de la memòria no és només una qüestió del passat, sinó també de les condicions que establim per al futur. Si continuem recordant la guerra com una part integral de la construcció de la nació i del manteniment d'una identitat nacional col·lectiva, correm el risc de repetir-la. Però si enfoquem el record de la guerra en la pèrdua -personal, cultural i territorial-, creem un espai de cura, empatia i esperança, obert a futurs diferents.

La guerra sempre pot ser una possibilitat, però si ens comprometem amb una política ètica i inclusiva de la memòria, que escolti, qüestioni i rebutgi allò que s'ha esborrat, aleshores recordar pot convertir-se en un acte de prevenció. No podem desfer el passat, però podem triar com recordar-lo i, en fer-ho, optar per no repetir-lo.

Cal repensar com ensenyem i parlem de la guerra. Hauríem de considerar-la menys com un sacrifici noble i més com un fracàs col·lectiu.

COM LA IA REESCRIU ELS SUPÒSITS OPERATIUS, ÈTICS I EPISTEMOLÒGICS DE LA GUERRA MODERNA

AYMERIC VO QUANG

Estudiant de doctorat en Relacions Internacionals i Ciències Polítiques a l'Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO)

La il·lusió de la velocitat

En un article de 2024, l'estrateg estatunidenc Peter W. Singer comparava els conflictes actuals amb la Guerra Civil espanyola (vegeu «The AI revolution is already here», *Defence One*, 14 d'abril de 2024). «L'any 1936 –escribia– ambdós bàndols continuaven fent servir artilleria i excavant trinxeres. No obstant això, paral·lelament, el conflicte contemplava l'arribada del tanc, la ràdio i l'avió. Aquestes innovacions van marcar l'inici d'una transformació profunda de la guerra, que superava amb escreix els mètodes que encara s'empraven sobre el terreny». Així mateix, Singer assenyalava que la Intel·ligència Artificial (IA) està induint una mutació tecnològica a les guerres d'Ucraïna i Gaza, les primeres denominades «guerres de la IA». La IA aplicada a la guerra moderna suposa un punt d'inflexió, els efectes de la qual s'estendran més enllà del camp militar i afectaran el dret, l'ètica o la política.

La irrupció de la IA en l'àmbit militar no es limita a l'ús d'armes d'alta tecnologia al camp de batalla. Com ha assenyalat Michael C. Horowitz (vegeu «Artificial Intelligence, International Competition, and the Balance of Power», *Texas National Security Review*, maig de 2018), la IA no és una «arma» en el sentit tradicional, sinó una tecnologia instrumental, comparable a l'electricitat o a un motor de combustió: reconfigura profundament les formes d'acció i la mateixa arquitectura bèl·lica. En aquest sentit, la seva integració creixent en les operacions militars s'ha d'analitzar des d'una perspectiva crítica. En aquest article es postula que la variació de velocitat i l'automatització introduïdes per la IA a la guerra plantegen tres reptes principals: en primer lloc, augmenten les decisions

automatitzades i generen dilemes ètics; en segon lloc, els sistemes d'IA poden arribar a alentir, en comptes d'accelerar, la presa de decisions operatives i estratègiques; i, finalment, la IA trenca els marcs epistemològics tradicionals que fins ara circumscrivien les relacions conflictives entre estats.

Velocitat, automatització i ètica

El programari *Lavender*, utilitzat per l'exèrcit israelià des de l'octubre de 2023 a Gaza, il·lustra clarament l'automatització de la guerra. Aquest sistema d'IA ha estat dissenyat per identificar, a partir de l'agregació massiva de dades, individus sospitosos de pertànyer a Hamàs. Segons les investigacions de *+972 Magazine* i *Local Call* (vegeu «'Lavender': The AI machine directing Israel's bombing spree in Gaza», *+972 Magazine*), aquest programari va seleccionar a l'entorn de 37.000 objectius humans, amb un suposat marge d'error del 10%. Crida especialment l'atenció la modulació de la velocitat induïda pels mètodes basats en IA: els agents israelians sovint disposaven de només vint segons per aprovar un atac, essencialment, per verificar que l'objectiu era un ésser humà. Un dels operatius que va donar el seu testimoni afirmava que: «Arribat a aquest punt, invertia uns vint segons per objectiu. Vaig veure clar el valor afegit nul com a ésser humà. I va estalviar-nos molt de temps» (vegeu Bethan McKernan, «The machine did it coldly': Israel used AI to identify 37,000 Hamas targets», *The Guardian*, 3 d'abril de 2024). Això implica que els agents no estaven obligats a revisar acuradament les identificacions del sistema d'IA, ja que l'objectiu era estalviar temps i augmentar el nombre d'objectius.

Aquesta cerca de la rapidesa respon a la prioritització dels recursos en temps de guerra: la necessitat de diferenciar els objectius deixa de ser tan prioritària i, conseqüentment, augmenta la tolerància a l'error. Per exemple, els individus considerats militants de baix rang no justifiquen –a parer d'alguns oficials israelians– una inversió significativa de temps o de personal.

Lògicament, a mesura que es redueix el temps, augmenta el risc de danys col·laterals. Aquest procés il·lustra una transformació del cicle «objectiu-identificació-acció», reduït a una simple –i necessàriament imperfecta– validació de la decisió algorítmica després del tractament massiu de dades. Aquesta acceleració extrema, deguda als «temps de guerra», crea un desfasament entre la rapidesa del processament de dades de la IA i el temps necessari per prendre una decisió ètica dins un marc de legalitat. L'obsessió per la velocitat amaga la pèrdua de control humà i una tolerància més gran als errors. La responsabilitat i la capacitat d'acció se sacrifiquen en nom de l'eficàcia.

Més informació, menys decisió: l'ús de la IA en situacions de crisi

Aquest article qüestiona la idea que la IA permeti una presa de decisions més ràpida i eficaç, i assenyalava que també la pot alençar. De fet, s'ha estudiat com el ritme accelerat de la guerra i el «diluvi de dades» que l'acompanya poden perjudicar la capacitat humana de judici, ja que les operacions militars tendeixen a esdevenir massa ràpides per a la comprensió de les persones. Els responsables de la presa de decisions corren el risc de veure's ofegats en una allau d'informació, incapaces d'exercir-ne la comprensió, a causa de la velocitat amb què reacciona el sistema (vegeu Amélie Férey i Laure de Roucy-Rochegonde, «De l'Ukraine à Gaza: l'Intelligence artificielle en guerre», *Politique étrangère*, vol. 89, tardor de 2024, p. 47).

Davant de l'allau d'informació, l'ésser humà ja no està en condicions d'aprehendre i dominar el sistema, ni de comprendre plenament l'entorn en què es desplega.

Un informe de Carnegie Endowment for International Peace (vegeu Christopher S. Chivvis, «How AI Might Affect Decision-making in a National Security Crisis», CEIP, 17 de juny de 2024), sobre l'ús de la IA per part la Xina en situacions de crisi (com el bloqueig de Taiwan), mostra que la massa de dades produïda pels sistemes d'IA pot provocar una sobrecàrrega de decisions per al Govern estatunidenc. En primer lloc, encara que la IA pugui accelerar l'anàlisi de la informació i identificar tendències, també genera més dades que cal avaluar i podria endarrerir la presa de decisions. És per això que s'afirma que els sistemes d'IA poden produir ambigüitat estratègica: més dades, més dubtes i menys temps per decidir. Els sistemes d'IA també alenteixen la presa de decisions en un altre sentit: ens obliguen a reflexionar sobre si l'adversari també pot estar utilitzant la IA i de quina manera, per exemple, mitjançant la generació de *deep-fakes* que influeixin en l'opinió pública nacional. Això fa que les intencions reals de cada bàndol resultin intel·ligibles, un fet que augmenta la incertesa. En aquestes situacions, la IA no dissipa la boira de guerra *clauswitziana*¹, sinó que la digitalitza.

Ruptura epistemològica: reconceptualització dels marcs conflictius entre estats

La integració de la IA a la guerra moderna transcendeix la seva conceptualització actual com a element multiplicador de forces o «facilitador», ja que qüestiona els marcs epistèmics

1. N. de l'Ed.: La noció de la «boira de guerra» s'atribueix habitualment al militar prussià Carl von Clausewitz, que no la va emprar mai literalment en els seus escrits, però que parafraseja una idea expressada en el seu manual canònic *De la guerra* (1832-1835): «la guerra és el regne de la incertesa, on tres de cada quatre factors en què es basen les accions bèl·liques es troben embolcallats en una boira de més o menys incertesa».

tradicionals que sostenen les relacions interestatals. L'ús creixent de la IA trastoca conceptes de seguretat tradicionals ben arrelats, com ara l'«equilibri de poder» (vegeu Horowitz, *op.cit*), la «dissuasió» (vegeu Alex Wilner, «AI and the Future of Deterrence: Promises and Pitfalls», *CIGI*, 28 de novembre de 2022) o el «dilema de seguretat» (vegeu Christopher Meserole, «Artificial intelligence and the security dilemma», *Brookings*, 6 de novembre de 2028), ja que es basen en les premisses d'una intenció humana discernible i, fins a cert punt, previsible.

Agafem com a exemple la dissuasió, que pressuposa un temps per comunicar les intencions, advertir i, finalment, desescalar. Tanmateix, el cicle accelerat «objectiu-identificació-acció» induït per la IA pot curtcircuitar tot aquest procés. Un sistema algorítmic pot detectar una amenaça i reaccionar sense una validació humana completa, desencadenant una espiral d'escalada involuntària.

Davant d'aquesta possibilitat, les llacunes teòriques fan necessària la (re)invençió de les eines epistemològiques i dels marcs conceptuals per evitar una interpretació errònia del que comporta la guerra impulsada per la IA i el seu impacte en les dinàmiques d'escalada. Els estats o els humans ja no són els únics que participen en la presa de decisions i cal que conceptes i els marcs teòrics s'adeqüin a la nova pluralitat d'agents, temporalitats i ambigüitats.

En conclusió, la integració de la IA en la dinàmica militar no comporta només un canvi d'escala, sinó també de temporalitat i de naturalesa. Se'n desprenen tres lliçons: en primer lloc, que l'acceleració algorítmica crea una bretxa entre la velocitat de l'acció i el temps necessari per a la presa de decisions ètiques, i que això debilita el control

humà i dilueix la responsabilitat. En segon lloc, la IA no garanteix una presa de decisions més ràpida: ben al contrari, pot provocar una allau d'informació, una paràlisi en la presa de decisions i un augment de la incertesa. I, en tercer lloc, la modulació de les temporalitats fa que els conceptes tradicionals de seguretat esdevinguin obsolets, en particular la dissuasió. Cada vegada resulta més necessari inventar nous imaginariis metodològics que fusionin camps com la histò-

ria militar, el dret internacional, l'ètica, la informàtica i, fins i tot, l'art. Davant de la idea cada cop més estesa entre els experts en estratègia de que el paper dels humans es veurà minimitzat en la guerra contemporània –«la fi del monopoli humà sobre la guerra» (Singer, 2010, p. 17)–, crec que l'aspecte humà adquirirà, més aviat, una nova dimensió. La IA no ens allibera de la càrrega de la presa de decisions humana, sinó que n'exacerba la complexitat, la urgència i les

responsabilitats ètiques de les decisions informades en temps de guerra.

La IA no ens allibera de la càrrega de la presa de decisions humana, sinó que n'exacerba la complexitat, la urgència i les responsabilitats ètiques de les decisions informades

DEL CODI AL COMANDAMENT: LA RESPONSABILITAT JURÍDICA EN LA GUERRA IMPULSADA PER LA IA

XIMENA MOLINERO MARTÍNEZ

Màster en Geopolítica i Estudis Estratègics,
Universidad Carlos III de Madrid

La Intel·ligència Artificial (IA) està transformant la guerra moderna. La creació de nous sistemes armamentístics i de defensa automatitzats –concretament, la tecnologia que integra programari de detecció automàtica d'objectius– és ja una realitat que altera el paper que durà a terme el component humà en conflictes armats futurs. És en aquest sentit que el secretari general de l'ONU, António Guterres, afirmava el 2024 que «la capacitat d'acció de l'ésser humà ha de preservar-se a tota costa». Si bé l'ús de la Intel·ligència Artificial en la guerra està regulat de manera indirecta pel dret internacional en vigor, és evident que cal legislació específica, ja que existeixen importants buits legals i ètics que s'han de debatre.

Un bon punt de partida és considerar que la tecnologia, per si mateixa, no és ni bona ni dolenta. El que l'empeny en un sentit o un altre –almenys fins ara– és el component humà necessari també per al funcionament de les armes convencionals, fet que fa que sigui força fàcil reclamar la responsabilitat legal en els casos en què ho merita. No obstant això, el moment actual ens planteja nous dilemes: com podrà el dret internacional determinar la responsabilitat jurídica per l'ús indegut, accidental o per un error de calibratge d'una arma autònoma? Sobre qui hauria de recaure la responsabilitat d'aquests mals usos? Sobre la persona que va programar l'arma, el comandant militar o tal vegada sobre l'Estat? Aquests són alguns dels interrogants que qüestionen la capacitat de la legislació internacional actual per regular aquestes qüestions. I amb vista a això, aquest article pretén explorar aquests interrogants, precisament, sobre la

base dels marcs jurídics vigents.

El primer malentès que convé aclarir és la creença que la Intel·ligència Artificial és una tecnologia nova que no té un marc jurídic al qual ha de respondre. Això no és així. Encara que el marc actual pot resultar insuficient en alguns aspectes, no cal reinventar la roda. Reconèixer els precedents que apliquen i les lleis ja existents és el primer pas per acotar els buits legals.

Com ha assenyalat Pierrick Devidal, assessor polític del Comitè Internacional de la Creu Roja, en el seu article «Trying to square the circle: The ICRC AI policy» (*Humanitarian Law & Policy*, 2024), la Intel·ligència Artificial, com qualsevol innovació tecnològica, s'ha de sotmetre al marc normatiu en vigor. Aquest inclou el dret internacional dels drets humans, el dret internacional humanitari, la legislació internacional sobre protecció de dades, la responsabilitat per productes defectuosos, la propietat intel·lectual i l'ètica de la innovació.

Una de les vies més eficaces per evitar l'ús indegut d'aquestes tecnologies és garantir que qualsevol sistema nou d'IA compleixi aquestes normatives. Per això, resulta imprescindible incorporar el vocabulari i els conceptes propis de la Intel·ligència Artificial al llenguatge de qui elabora polítiques públiques. Només així es podran prendre decisions informades i negociar-se marcs regulatoris adequats. Aquesta tasca no és només una responsabilitat directa dels legisladors, sinó que també influirà en la manera com el dret internacional regularà les futures innovacions en aquest àmbit.

És essencial reconèixer que ja existeix un marc jurídic que regula –encara que de

manera parcial- l'ús de la Intel·ligència Artificial (IA). Tanmateix, també cal admetre que aquest marc és actualment insuficient. La legislació sol avançar a un ritme més lent que la innovació tecnològica, i la IA no n'és una excepció. Un dels reptes més rellevants associats a l'ús de la IA en l'àmbit militar rau en el fet que, per molt ben programada que estigui, la Intel·ligència Artificial continuarà mancada de virtuts com ara el coratge, la responsabilitat i el sentit del deure, valors arrelats fonamentalment a la capacitat de judici propi de l'ésser humà. El risc de restar importància a aquestes virtuts pot debilitar l'element humà en la presa de decisions morals. D'altra banda, la dependència excessiva d'aquests sistemes automatitzats pot provocar la pèrdua de qualificació (*deskilling*) de les forces armades si no es gestiona correctament. La IA podria esdevenir, aleshores, un substitut d'habilitats essencials, en comptes d'un complement. Per això, és primordial garantir que el personal militar mantingui la seva preparació i eficàcia, independentment de l'ús de la Intel·ligència Artificial. És crucial que les forces armades no caiguin en el «biaix d'automatització», que segons Wen Zhou –assessor jurídic del Comitè Internacional de la Creu Roja–, consisteix en la creença que tecnologies com la IA tenen una capacitat analítica superior a la dels humans. Això augmenta la probabilitat que els humans passin per alt les anomalies que pugui presentar el sistema i també crea noves amenaces per a la seguretat a causa de la dependència excessiva dels sistemes d'Intel·ligència Artificial per part de les forces armades.

A més, el biaix de l'automatització esmentat pot erosionar la capacitat dels comandaments per assumir la responsabilitat moral de les seves decisions, la qual cosa

La Intel·ligència Artificial, com qualsevol innovació tecnològica, s'ha de sotmetre al marc normatiu en vigor

pot conduir, en última instància, a allò que la filòsofa de la tecnologia Shannon Vallor defineix com una «pèrdua de capacitat moral» (*moral deskilling*) de les forces armades, independentment de les seves aptituds físiques. Si, al fer servir armes autònomes, una persona només té vint segons per decidir si un objectiu és correcte o no, el marge d'error s'incrementarà. La deshumanització de l'objectiu durà també a la pèrdua del valor de la vida humana. Això porta a pregun-

tar-se qui és el responsable de les morts accidentals causades pel sistema d'armes. La cadena de comandament militar no sempre permet identificar clarament qui és responsable dels errors derivats de l'ús de sistemes autònoms: el comandant que dona l'ordre, el soldat que prem el gallet o el programador que ha creat l'algoritme.

Un altre repte relacionat amb l'ús de la IA en els sistemes militars és la regulació de la informació amb què s'entrenen aquest tipus d'armes. El professor Gideon Christian ha assenyalat en diversos estudis que els sistemes de reconeixement facial basats en IA poden tenir biaixos significatius. Aquests errors poden acabar produint resultats discriminatoris no desitjats que vulneren el dret internacional, comprometen els principis de justificació i afecten directament l'ètica en la presa de les decisions militars. La tecnologia no és neutral: es forma a partir de les dades i criteris que introdueixen els seus programadors. Això obre la porta que els sistemes d'IA militar es puguin entrenar amb prejudicis racials o de gènere contra una determinada població o minoria. L'acadèmic Jamie Allinson, en el seu article «Necropolitics of Drones» (*International Political Sociology*, juny de 2015), explica que hi ha informes de drons que han atacat persones pel simple fet de semblar pertànyer a un grup ètnic, a causa

d'un entrenament esbiaixat. Si es demostrés que aquests sistemes s'han entrenat intencionadament amb aquests prejudicis, qui seria responsable de les morts? I si el soldat que activa l'arma autònoma no sap que hi ha errors en la seva programació, es podria jutjar els programadors que han codificat aquests sistemes? Si la responsabilitat és íntegrament dels estats, cal establir mecanismes clars perquè els governs i els militars n'assumeixin les conseqüències. En cas contrari, es corre el risc que tota la culpa recaigui només sobre una persona concreta, com el programador que va treballar en el projecte.

En conclusió, el marc jurídic que regula la IA encara és incomplet i insuficient per tal de donar una resposta definitiva a aquest tipus de situacions, sobretot en l'àmbit militar. Tot i així, existeixen múltiples mesures que la comunitat internacional pot i segurament hauria d'adoptar per garantir que aquestes tecnologies s'utilitzin en benefici de la humanitat.

La cadena de comandament militar no sempre permet identificar clarament qui és responsable dels errors derivats de l'ús de sistemes autònoms

El primer pas és reconèixer el marc jurídic existent que ajuda a regular aquestes innovacions i a garantir que qualsevol nou sistema compleixi tots els requisits legals abans de llançar-lo o provar-lo en un escenari real. El segon pas consisteix a analitzar les diferències de la legislació actual i determinar fins a quin punt s'ha de responsabilitzar els programadors d'aquestes armes. Per fer-ho, probablement caldrà la col·laboració entre professionals de diverses disciplines i responsables polítics per tal d'arribar a acords acceptables. I, sens dubte, l'interès dels estats també serà un factor que influirà en els resultats del debat.

Finalment, el repte més important és garantir per tots els mitjans que es preserva la capacitat d'acció de l'ésser humà, ja que la seva supervisió és imprescindible per assegurar un ús ètic de la IA en l'àmbit militar. Només així es podrà establir una cadena clara de responsabilitat legal per les conseqüències que aquestes tecnologies puguin tenir en una guerra real. La Intel·ligència Artificial no pot ser jutjada en un tribunal; per tant, la responsabilitat ha de recaure en els éssers humans que hi ha al darrere. Si no és així, voldrà dir que hem perdut el control sobre la tecnologia.

EL RETORN DE LA GEOPOLÍTICA I EL FUTUR DE LA GUERRA

Pol Morillas, Director, CIDOB

EN CONVERSA AMB

Bruno Tertrais, director adjunt de la Fondation pour la Recherche Stratégique (FRS)

Bruno Tertrais

Des de la Fondation pour la Recherche Stratégique (FRS), un dels principals centres de pensament francesos especialitzats en qüestions de seguretat internacional, Bruno Tertrais s'ha convertit en una de les veus més reputades en l'anàlisi de les relacions transatlàntiques, l'Indopacífic i la política exterior francesa. Col·labora, des de 2017, amb l'Institut Montaigne. Anteriorment, entre 2001 i 2016, va ser investigador principal a l'FRS, assistent especial del director d'Afers Estratègics al Ministeri de Defensa (1993-2001) i director del Comitè d'Afers Civils a l'Assemblea Parlamentària de l'OTAN (1990-1993). Entre 2007 i 2008, va formar part de la comissió encarregada de l'elaboració del Llibre Blanc sobre Defensa i Seguretat Nacional, impulsat pel president Sarkozy; va ser així mateix membre de la Comissió sobre Política Exterior i Europea, projectada pel ministre Alain Juppé. L'any 2012-2013 va integrar la nova Comissió del Llibre Blanc sota el mandat del president Hollande. Entre les seves publicacions més recents destaquen *L'Atlas des frontières* (2016), *La Revanche de l'histoire* (2018), *Le choc démographique* (2020) i *La guerre de los mundos* (Oberón, 2024). Publica quinzenalment una columna al diari *L'Express* titulada *Le Regard du Stratège*. Les seves principals àrees d'especialització són la geopolítica i les relacions internacionals, els afers estratègics i militars, la dissuasió nuclear i la no proliferació.

Pol Morillas (PM): Benvingut Bruno Tertrais a CIDOB i gràcies per acceptar la nostra invitació per venir a Barcelona i participar en aquesta conversa sobre l'actualitat internacional i, en concret, sobre el futur de la guerra, que és un dels temes principals d'aquesta edició de *l'Anuari Internacional*. Permeti'm, en primer lloc, felicitar-lo per l'edició en castellà del seu últim llibre *La guerra de los mundos* (Oberón, 2024).

Bruno Tertrais (BT): Gràcies, Pol, per la invitació. Com sempre és un plaer visitar novament Barcelona i fer-ho per dialogar amb vostè i en el marc de *l'Anuari Internacional CIDOB*.

PM: M'agradaria iniciar aquesta conversa emmarcant una mica el moment actual de les relacions internacionals que vostè descriu recentment com un «temps de depredadors», en què les potències principals adopten una actitud més egoista, replegada, que prioritza la defensa de les esferes

d'influència, fent ús de la força i la coerció política i econòmica, en comptes d'instàncies més *suaus de poder suau*, de lideratge, com la diplomàcia o l'atracció cultural. Parli'ns una mica de com veu el món avui. Com descriuria la conjuntura geopolítica actual?

BT: Permeti'm començar amb una idea molt simple que crec que emmarca la meua resposta: fa temps que escoltem i llegim una gran quantitat d'anàlisis que ens parlen de la dissolució del vell «ordre internacional», que sembla que viu els seus últims dies en espera de ser substituït per un nou ordre emergent. Així doncs, segons aquesta idea, ens trobem en un període de transició. Però cada cop més em pregunto: assumint que certament existia un «vell ordre», i si el tan esperat nou ordre internacional no es fa realitat? I si aquesta transició, aquests llimbs, es prolonga durant dècades? Cada vegada més, crec que aquesta és una possibilitat que no podem descartar. La meua primera observació és, per tant, que no podem quedar-nos

ASSUMINT QUE CERTAMENT EXISTIA UN «VELL ORDRE», I SI EL TAN ESPERAT NOU ORDRE INTERNACIONAL NO ES FA REALITAT? I SI AQUESTA TRANSICIÓ, AQUESTS LLIMBS, ES PROLONGA DURANT DÈCADES?

expectants, esperant que sorgeixi espontàniament un nou ordre. Hem d'actuar ja, i de la millor manera possible, amb els instruments i els paràmetres del món i l'ordre internacional que tenim avui dia. En segon lloc, i sobre la meua apel·lació al terme «depredadors»: efectivament, crec que és el que millor descriu el món des del retorn de Donald Trump a la presidència dels Estats Units. I no m'interpreti malament. Abans d'això, ja sabíem que Rússia, la Xina, i fins a cert punt Turquia i l'Iran, actuaven com a depredadors en l'escenari global, mostrant un menyspreu pel dret internacional i, el més important, una disposició a estendre el seu territori per la força. No obstant això, amb l'arribada de Donald Trump a la Casa Blanca, se suma un nou depredador a l'ecosistema que fa servir el mateix llenguatge que Rússia i la Xina, i que anuncia les seves intencions d'estendre el seu territori, fins i tot per la força si cal –recordem les seves declaracions sobre Groenlàndia el març de 2025–. L'interrogant que sobreleva el moment actual és: es comportaran els EUA com un depredador més o se n'abstindran en l'últim moment? Tornarà a regir-se pel sentit comú, per dir-ho d'alguna manera, ja sigui amb Trump a la presidència o després? La resposta a aquesta pregunta és essencial per a Europa, ja que nosaltres, els europeus, en aquest moment de la nostra història, no som depredadors. Això no obstant, és cert que estem buscant el nostre lloc; a poc a poc estem aprenent a actuar en un món on la força i el poder són una realitat i són avui dia el motor principal de les relacions internacionals. Tot i així, continuo pensant que les lleis internacionals són igualment importants, o fins i tot més.

PM: Parli'm més d'aquest paper d'Europa. Afirmar, no sense raó, que no som depredadors...

BT: Sí, encara que ho hem estat en el passat, en aquest moment no ho som. Actualment, ens definim com una zona de pau, no solament internament, sinó que també fomentem la cooperació, el diàleg, la pau, la diplomàcia cap a l'exterior, com la nostra manera d'entendre i relacionar-nos amb el món. La nostra concepció interna d'Europa és la manera com ens projectem i incidim en la política mundial.

PM: I continua sent vàlida aquesta idea? Hem de continuar perseguint aquest objectiu?

BT: Crec que sí, que fins a cert punt aquesta idea encara continua sent rellevant. Com apuntava fa un moment, els europeus concebem Europa –i em refereixo específicament a la Unió Europea, al projecte d'integració europea– com un projecte de pau, una pau dins de les nostres fronteres i aquest és un valor que hem de transmetre a les noves generacions. És un èxit històric immens haver tingut durant més de 80 anys una Europa en pau; n'hem d'estar orgullosos i recordar-ho, perquè no sempre ha estat així. També l'hem de defensar, perquè el projecte europeu continua sent rellevant, és un model exemplar per a la resta de món. Ara bé, té sentit que ens obstinem a exportar aquest model a la resta del món? Aquí la meua visió és molt més matisada: crec que, com a europeus, hem pecat d'ingenus en creure que només amb el nostre exemple i mostrant l'èxit del nostre model el món ens seguiria de manera natural, cosa que, evidentment, no ha passat. No obstant això, aquesta no és una raó per canviar completament el nostre software polític i intel·lectual. Hem de mantenir la fe en els nostres valors i el nostre model, perquè si els europeus no mantenim un mínim de respecte per les normes internacionals, pel dret internacional o per un comerç just entre les nacions, qui ho farà? En definitiva, no hem de caure en interpretacions ingènues, però tampoc renunciar completament als nostres valors i ideals, i això significa que hem de ser una mica més realistes, sense canviar completament el nostre ADN polític.

PM: Si obrim el focus al panorama global, més enllà d'Europa, ens trobem amb un entramat de relacions internacionals pautades per dues superpotències –Estats Units i la Xina–, immerses en una confrontació cada vegada més intensa. Alguns analistes han insinuat que ens dirigim cap a una nova Guerra Freda, o una nova bipolaritat, però amb molts matisos i capes diferents. Quina és la seva lectura de la rivalitat entre

potències? Pensa realment que anem de nou cap a un món bipolar? És aquesta rivalitat entre els Estats Units i la Xina l'eix principal que vertebrava les relacions internacionals actuals?

BT: Fixi's, aquesta és una pregunta a la qual, fa, posem-hi deu anys, li hauria respost d'una manera molt diferent. Aleshores, estava convençut que no era el cas, i que no ens dirigíem cap a una nova Guerra Freda. Tanmateix, he de reconèixer que he canviat d'opinió; crec que l'actual enfrontament entre els EUA i la Xina s'assembla cada cop més a alguna cosa que recorda la Guerra Freda, encara que amb diferències notables. Permeti'm assenyalar quines crec que en són les principals. En primer lloc, a diferència dels EUA i la URSS, la Xina es troba a un nivell comparable als Estats Units en termes econòmics. Fa seixanta anys, la Unió Soviètica era una potència militar, però un nan econòmic, i això, evidentment, canvia el panorama. La segona diferència és l'enorme interdependència econòmica entre la Xina i els Estats Units que encara existeix avui dia, malgrat els intents persistents de desacoblar les dues economies. I aquesta és una interdependència que no desapareixerà, i menys d'avui per demà, fet que, segons el meu parer, actua com un fre davant d'un possible enfrontament o guerra directa entre Washington i Pequín. I, per a mi, la tercera diferència rau en què, en l'actualitat, no hi ha blocs militars tan clars i formals com els que hi havia durant la Guerra Freda. Avui tenim, per dir-ho així, dues famílies: una *família* al voltant dels Estats Units, que és un país més o menys democràtic i liberal; i una altra *família* de països autocràtics, entre els quals hi ha les potències *neoimperials* que he esmentat abans. Sens dubte, no són els blocs discrets de països que van caracteritzar la Guerra Freda. La Xina, almenys sobre el paper, no té aliats militars, excepte Corea del Nord, a diferència dels EUA, que sí que compten amb un grup d'aliats formals. Aquestes diferències respecte al passat no són banals, i crec que ens situen en un escenari que jo definiria més aviat com una «guerra tèbia», per evitar confusions amb la Guerra Freda de la segona meitat del segle xx. Però, un cop assenyalades les diferències, que són notables, opino que certament ens dirigim cap a una dinàmica de fragmentació en dos blocs.

PM: I en aquesta «guerra tèbia», on som els europeus?

BT: Sense oblidar l'ADN polític que he esmentat anteriorment –el compromís amb els

nostres valors i el nostre model– està clar que hem d'afegir una dimensió militar a la nostra forma de projectar la nostra influència. Si no, no serem un actor militar creïble sense el paraigües dels Estats Units, és a dir, pel nostre compte. Paradoxalment, és possible que el president Trump ens estigui fent un favor, ja que a empentes ens duu a augmentar la despesa en defensa nacional, un fet que, personalment, crec que és bo per a Europa, tot i que els objectius establerts a la recent cimera de l'OTAN a la Haia –una pujada de la despesa en defensa fins al 5% del PIB– em semblen massa ambiciosos.

PM: I amb el factor Trump damunt de la taula, i a la vista dels desenvolupaments geopolítics globals, coincideix amb aquells que afirmen que Europa s'hauria d'apropar més a la Xina? Seria aquesta una bona estratègia?

BT: Aquesta és una molt bona pregunta que, em temo, no té una resposta fàcil i única. Crec que això depèn dels paràmetres d'aquest acostament, i en quins temes i àrees de treball es produeixi. Si el plantejament de base és que, atès que els Estats Units s'estan distanciant d'Europa (almenys temporalment), hem de canviar el xip i acostar-nos a la Xina, com si fos una qüestió d'equilibris, ens equivocarem. Hem de tenir-ho molt clar: la Xina és un adversari estratègic d'Europa. No hi ha dubte que podem cooperar amb Pequín en algunes qüestions clau de l'agenda internacional, però no podem equiparar els Estats Units amb la Xina, ni oblidar que Pequín ha estat actuant com un depredador en el territori europeu, en cada aspecte econòmic que afecta les nostres vides, ja sigui en l'àmbit científic o l'intel·lectual. Tampoc no hem d'oblidar que, l'any 2017, la Xina va ordenar els seus ciutadans que espiesassin per al govern quan viatgessin a l'estranger. No em mal interpreti: no estic afirmant que tots els ciutadans xinesos residents a Espanya o a França siguin espies, però no podem ignorar que el panorama internacional ja no és el d'ara fa trenta anys, i avui la Xina s'ha convertit en un competidor molt agressiu. Europa, per tant, ha de prendre una decisió, i he de reconèixer que no tinc clar quina és la millor opció... Tampoc no em correspon a mi dir-ho. Al final, potser es tracta de prioritzar entre dues transicions: la transició ecològica i el que jo anomeno «la nostra transició geopolítica», que ens permetria avançar cap a la tan desitjada autonomia. Però, no ens enganyem, no podem tenir les dues coses alhora. Per què? Perquè l'única manera d'accelerar la nostra transició verda és comprant produc-

tes xinesos, ja siguin bateries, cotxes, panells solars, etcètera. Per a aquests béns no tenim cap proveïdor alternatiu, ni avui, ni probablement en els propers deu anys. I això és el que dic als líders europeus quan tinc l'oportunitat de fer-ho: no podem assolir els dos objectius alhora, hem d'escollir. Cadascun de nosaltres, ciutadans, decisors o analistes, segurament tenim les nostres pròpies preferències, però, com a conjunt, hem de tenir clar que no podem fer els dos camins alhora.

PM: Permeti'm dur la nostra anàlisi a una altra dimensió de l'actualitat mundial, i que té relació amb l'auge dels conflictes armats. En el moment de tenir aquesta conversa, juny de 2025, hi ha en actiu una guerra al continent europeu, a Ucraïna, i assistim a una desestabilització profunda al Pròxim Orient, que té el focus a Gaza, però que Israel ha estès cap a d'altres països com el Líban, i recentment també cap a l'Iran, en una campanya de bombardejos, que ha comptat amb el suport dels EUA, sobre les instal·lacions nuclears. I, per descomptat, no podem oblidar la situació a l'Àfrica, on es produeixen els conflictes més greus arreu del món, amb greus crisis humanitàries i desplaçaments forçosos. Avancem cap a un món que serà cada vegada més conflictiu?

Quines són, per vostè, les causes d'aquests conflictes que tornen després d'una dècada de relativa mitigació?

BT: Crec que la dinàmica dels conflictes actuals presenta diverses dimensions, totes molt diferents i amb les seves particularitats, per la qual cosa és difícil generalitzar i oferir una visió de conjunt. Ara bé, sí que voldria incidir en un fet. A diferència del que generalment s'afirma, el món no s'està tornant més violent ni està abocat a la guerra. Si analitzem correctament les estadístiques, el nombre de guerres tal com les entenem tradicionalment, és a dir, entre estats, no està augmentant. És cert que, els darrers quinze anys, hi ha hagut un lleuger repunt de la violència política en general, però això es deu sobretot al terrorisme. Si ens fixem en l'any 2024, només hi havia quatre grans guerres entre estats. Una altra qüestió, ben diferent, és que, independentment de les xifres, hi ha alguns conflictes –avui dia almenys dos– que tenen repercussions globals per motius diferents. En primer lloc, per la vulneració de normes i lleis internacionals que s'hi produeix, en particular, a la guerra d'Ucraïna. Cal recordar que, en aquest conflicte, un dels contendents és un membre permanent del Consell de Seguretat de l'ONU, el qual

decideix expandir el seu territori per la força. I estarem d'acord que això és una cosa que no només no té cabuda a Europa, sinó que també és un tabú a la resta del món, almenys des de mitjan anys setanta. En segon lloc, hi ha la qüestió de la ramificació econòmica. Hem de recordar que els mercats mundials d'aliments –en particular l'agricultura– van patir una crisi arran de la invasió russa d'Ucraïna. I, finalment, la guerra d'Ucraïna té més repercussió perquè és una guerra molt mortífera. Ja hi ha més d'un milió de baixes, entre morts i ferits, al bàndol rus i, probablement, unes 700.000 al bàndol ucraïnès. Aquestes xifres són altíssimes d'acord amb els estàndards dels conflictes dels darrers vuitanta anys. Per aquests tres elements, la guerra d'Ucraïna és molt important, no només per a nosaltres, els europeus, sinó també per al món en general. Però voldria insistir en un punt: el nombre de persones mortes en un conflicte no es tradueix automàticament en més visibilitat. El conflicte del Tigre, a Etiòpia, va ser el més letal els anys 2022 i 2023 i continua sent un gran desconegut per a la majoria dels ciutadans europeus.

PM: Quina és la seva lectura de la situació que travessa actualment el Pròxim Orient? Fins a quin punt hi veu perspectives d'una escalada regional del conflicte o, fins i tot, a un nivell més global?

BT: Diria que al Pròxim Orient ens estem apropant al final d'una seqüència d'esdeveniments que es va iniciar el 8 d'octubre de 2023, i que respon a un esgotament per part de les autoritats israelianes, que, com a resposta als atacs contra la seva població, han dut a terme una resposta militar de dimensions històriques, amb l'objectiu de reduir al mínim possible l'amenaça sobre la seva ciutadania per part d'actors no estatals i estatals. D'aquí la seva resposta militar contra Hamàs a Gaza, contra Hezbol·là al Líban i, finalment, contra l'Iran. Els israelians parlen sovint de la seva voluntat de «tallar el cap de la serp», que en aquest cas seria, suposadament, Teheran. Crec que la conseqüència d'aquest conflicte –que s'està produint mentre parlem– serà que la República Islàmica probablement en sortirà debilitada, i serà menys capaç i estarà menys disposada a atacar, directament o indirectament, els interessos d'Israel. Si és així, això posaria punt final a una etapa de la història del Pròxim Orient. Vol dir això un Pròxim Orient més estable? No n'estic gens segur. De totes maneres, siaguem clars: en quin moment el Pròxim Orient ha estat estable? Malauradament, crec que la inestabilitat és l'estat natural de la regió, i no tinc clar que això canviï amb un escenari nou.

PM: I quines limitacions hi ha sobre aquesta determinació de «tallar el cap de la serp»? Em refereixo a les repercussions que aquesta política té en la resta del món àrab, que poden conduir a un augment de la inestabilitat a la regió, alimentada pel malestar que molts països àrabs senten per com es desenvolupa la política regional. Com creu que reaccionaran aquests veïns àrabs?

BT: Té tota la raó pel que fa a les reaccions negatives de la majoria dels països àrabs. Permeti'm afegir-hi, però, que, en privat, aquests mateixos països no estan descontents amb el que li està passant a la República Islàmica de l'Iran, la qual molts d'ells veuen com un adversari. Pel que fa a les possibles limitacions, tots sabem que només hi ha un país capaç de moderar els instints d'Israel, i aquest no és un altre que els Estats Units. Efectivament, per l'estreta associació que tenen en matèria de defensa i seguretat, el president Trump és l'únic capaç de contenir els instints del Govern israelià. La bona notícia és que el president Trump afirma que no li agraden les guerres, ja que no són bones per als negocis, i aquest és el motiu pel qual es decanta per la pau, i la raó per la qual ha pressionat Tel-Aviv perquè accepti un acord amb Hamàs, en forma d'alto el foc o pel que fa als ostatges. Si ens centrem en Gaza, de la mateixa manera que dic que estem al final d'una seqüència, d'una etapa, també penso que la solució a la Franja encara està molt lluny. No conec les intencions d'Israel respecte a Gaza, ni si té algun pla clar sobre el que passarà a curt termini; ara bé, sí que crec que Israel hauria de deixar enrere la il·lusió que, un cop cessin les hostilitats, la població de Gaza deixarà la seva terra i anirà a viure a altres països àrabs. Això no té cap sentit. Israel s'haurà d'ocupar d'una població d'aproximadament 1,5 milions de persones que, o bé tornaran a unes ciutats avui arrasades, o bé quedaran en una mena de limbs, cosa que crec que Israel no es pot permetre. Aquesta realitat és coneguda per alguns a Israel, i ja estan treballant amb l'Aràbia Saudita i altres països en la reconstrucció de la Franja. Evidentment, a aquests països els encantaria que les autoritats palestines s'encarreguessin d'aquesta tasca, però ara com ara encara no hem arribat a aquest punt. Per tot això, penso que la crisi a Gaza continuarà atraient l'atenció política mundial, mentre la situació humanitària empitjora dia a dia.

PM: Fins ara hem centrat la nostra conversa en formes, podríem dir, clàssiques, d'entendre el conflicte: la rivalitat entre grans potències, conflictes amb un profund component

territorial, com en el cas d'Ucraïna, o les crisis humanitàries que l'acompanyen, com la que en aquest moment s'està produint a Gaza. No obstant això, i ja que aquest és el tema que ocupa un capítol en aquesta edició de l'*Anuari CIDOB*, voldria preguntar-li la seva opinió sobre el futur de la guerra. I és que, cada cop més, ens endinsem en una nova tipologia de guerres *híbrides*, no convencionals, més complexes i multidimensionals, amb nivells d'intensitat variables i que es lliuren tant en el camp de batalla com en el ciberespai o l'esfera comercial, i per un ampli ventall d'actors que ja no es limiten als estats. Com veu vostè el futur de la guerra en les properes dècades?

BT: Com a punt de partida, permeti'm remarcar que sovint utilitzem de manera indistinta la noció de guerra i la de conflicte, com si fossin el mateix, quan en realitat no ho són; hi ha matisos importants entre ambdós termes. Si ens cenyim a la definició de guerra, parlem d'una aplicació directa de la força amb finalitats polítiques. Però què passa amb les guerres comercials? Per a mi, són una expressió del conflicte, però no són, genuïnament, una guerra. L'ús de la força militar és, en definitiva, una guerra. Tanmateix, com bé diu, al llarg dels darrers dos mil·lennis la guerra ha anat sumant capes, superposant noves dimensions a les ja existents: primer va començar per terra, després es va expandir al mar, a l'aire, a l'espai exterior i, més recentment, al ciberespai, que, malgrat ser un escenari virtual, té implicacions clares per al món físic. Tots aquests estrats es van sumant sense fer desaparèixer les anteriors. Un exemple d'això és la guerra d'Ucraïna, on trobem tàctiques i estratègies de guerra tradicionals –com la guerra de trinxeres, que ens recorda la Primera Guerra Mundial–, però que també es desenvolupa en totes les altres dimensions que acabo d'esmentar. I aquí hi incloc el ciberespai, no en general ni en relació amb el cibercrim o les estafes, sinó exclusivament en la seva dimensió militar.

Quan penso en el futur de la guerra em venen al cap diverses consideracions. La primera és l'èmfasi creixent en aquest món digital, el ciberespai, que és un dels seus trets més recents i que atorga al component tecnològic un paper central. Una altra consideració important és que la guerra no està desapareixent, però tampoc està augmentant, insisteixo, des d'un punt de vista estadístic. En tercer lloc, i això em sembla molt significatiu, fa vuitanta anys –des del final de la Segona Guerra Mundial– que no hi ha cap conflicte militar directe entre les grans potències. I

això és una anomalia històrica que no qualificaria de pau, perquè no ho és, sinó d'absència de guerra entre les grans potències. Podem preguntar-nos: a què es deu aquest fet? Es mantindrà aquesta treva entre potències? Pel que fa a la primera pregunta, sobre el perquè d'aquesta situació, penso que la interdependència econòmica té molta importància, ja que és, sens dubte, un factor de pes a l'hora de plantejar-se entrar en conflicte amb una altra gran potència. Un altre factor és l'existència d'una xarxa d'aliances, especialment entre països occidentals, que fa que els grans depredadors no occidentals –Rússia i la Xina– siguin més reticents davant la possibilitat d'un conflicte militar directe amb un aliat dels EUA. Finalment, i potser el més important: la dissuasió nuclear. Hem de recordar que les armes nuclears no existien ni el 1915 ni el 1939, però avui, la seva existència fa que les grans potències s'ho pensin dues vegades abans de considerar l'ús de la força militar directa. No dic que aquestes dècades sense guerra entre grans potències s'expliquin únicament per l'existència d'armes nuclears. No obstant això, no es poden obviar com a part essencial de l'equació.

Permeti'm un darrer incís sobre el futur de la guerra, relacionat amb els conflictes civils i les guerres internes: la sociologia dels conflictes interns revela una dimensió demogràfica molt interessant, que connecta l'estructura poblacional d'un país amb la seva propensió a la guerra civil i al conflicte intern. Per dir-ho d'una manera més simple: en societats on hi ha una determinada proporció de joves i de gent gran, observem més o menys propensió a l'aparició de conflictes civils. I si això es manté, i es confirma aquesta correlació, veurem un canvi a l'Àfrica Subsahariana, que ha estat l'escenari principal dels conflictes des de 1945. La demografia africana està canviant, i si es compleixen les projeccions, i si la correlació que he esmentat es manté, llavors podem anticipar que, en el futur, hi haurà una disminució progressiva de les guerres internes en aquest continent. Faig aquest apunt perquè em sembla un exemple de com hi ha també mètodes que ens permeten fer projeccions positives i interessants sobre el futur dels conflictes. Deixi'm aclarir que, òbviament, això no és un exercici de predicció, sinó que descriu si una societat és procliu a anar a la guerra.

PM: Voldria preguntar-li per l'altra cara de la moneda de la guerra, que és la qüestió de la defensa. Parlava ara d'aquesta multiplicació de diferents àmbits de la guerra, que coexisteixen, com el ciberespai, les

infraestructures o també, segurament, la instrumentalització de les migracions, que són formes d'inseguretat. Això coincideix, aquests dies, amb un exaltat debat públic sobre la despesa dels estats en defensa com, per exemple, el que s'ha produït en la recent cimera de l'OTAN a la Haia, sobre l'imperatiu d'eleva la despesa nacional en defensa fins al 5% del PIB. I voldria preguntar-li: quines haurien de ser les prioritats i les limitacions de les polítiques en defensa actuals per fer front, precisament, a aquest món que acaba de descriure?

BT: M'agradaria destacar aquí diversos elements. En primer lloc, els europeus hem d'assumir que la situació de la nostra defensa ha canviat i que, primer, els Estats Units reduiran la seva presència a Europa; i segon, estaran menys disposats a actuar per defensar-nos. Per tant, em sembla lògic que siguem nosaltres mateixos qui ens ocupem de la nostra pròpia defensa. Tanmateix, cometrem un error si pensem que la pròxima guerra serà com l'anterior, i que defensar-nos com a europeus significa estar en condicions d'enfrontar-nos a Rússia en un conflicte militar directe sense l'ajuda de Washington. I molt em temo que aquesta és la tendència de pensament que predomina avui dia. No em mal interpreti. No estic dient que l'exèrcit rus no sigui una amenaça real per a algun membre de la UE o de l'OTAN a Europa, però crec que ens estem equivocant en el plantejament. Ens estem centrant massa en el *hardware* militar clàssic, en l'armament, i crec que no estem prestant prou atenció a les operacions cibernètiques i d'informació, i altres dimensions menys costoses del conflicte que, per entendre'ns, no impliquen desplegar tropes sobre el terreny. El repte que tenim com a europeus és trobar la manera d'exposar de forma clara al Kremlin que Europa està preparada i és capaç de protegir-se i defensar-se per si mateixa. I la resposta a aquesta qüestió va molt més enllà de plantejar com reaccionem si les forces russes entren, per exemple, a Estònia. Per descomptat que la geografia importa; no cal dir que a Espanya, per exemple, li preocupa molt menys que als bàltics una possible invasió russa. No obstant això, com a membres de la UE i de l'OTAN, França i Espanya també s'han de preocupar pel que els pugui passar als altres estats de la nostra aliança, perquè tots som interdependents, encara que el nostre risc immediat sigui menor. I la situació encara s'igualava més pel que fa a d'altres qüestions, com ara el ciberespai, la desinformació, la militarització de la migració i dels refugiats, o les infraestructures crítiques, com els cables de comunicacions,

on la geografia importa molt menys. Penseu que, des d'una perspectiva europea, és important que inculquem la idea que tots som al mateix vaixell, tot i que la realitat geogràfica de cada Estat membre sigui diferent.

Finalment, pel que fa a la qüestió del 5%, que és l'objectiu adoptat per l'OTAN, he de reconèixer que estic perplex pel fet que aquest compromís hagi estat assumit per tots els països excepte per Espanya, que ha estat l'únic que ha afirmat que aquest increment no és factible. I aquí coincideixo plenament amb el Govern espanyol. Crec que els europeus ens hem sotmès als desitjos del president Trump. És completament irreal imaginar que tots els països europeus, d'aquí a deu anys, destinaran el 5% del seu PIB a defensa i seguretat. La majoria dels estats membres no ho aconseguiran. Segurament serà el cas de Polònia i dels països bàltics, però soc molt escèptic pel que fa a la possibilitat que França i Espanya puguin fer un increment d'aquesta magnitud.

PM: I Itàlia?

BT: Crec que Itàlia tampoc podrà arribar al 5% pactat. Segons el meu parer, tot ha estat una gran posada en escena, és a dir, hem acordat sobre el paper un augment abismal per als propers deu anys per tal de satisfer Trump. Però, sincerament, no crec que aquesta cimera de l'OTAN hagi estat el moment més esplendorós de la relació transatlàntica. A grans trets, crec fermament que els europeus hem d'estar preparats per als reptes del futur, que serà més perillós per a nosaltres, i perquè comptarem amb menys suport dels Estats Units. Per tant, és lògic, i diria que necessari, que augmentem la nostra despesa en defensa i seguretat. Però, atenció, hem de ser realistes sobre els objectius que volem aconseguir i decidir de manera sàvia i intel·ligent com gastem els diners.

PM: Pel que fa a aquest increment de la despesa en la defensa comuna, una de les qüestions que crec que no s'ha debatut prou és la integració de la despesa, és a dir, la compatibilitat dels esforços pressupostaris per part dels estats a favor d'una projecció de la defensa europea més gran, ja sigui com a mecanisme de dissuasió davant de Rússia, o davant d'altres amenaces, com la guerra cibernètica o híbrida. Com vostè sap, sovint es fa referència a la qüestió nuclear com a element dissuasiu definitiu, i a que Europa es veuria afectada per una retirada manifesta del paraigües nuclear nord-americà. En aquest tema, el seu país,

França, té un paper molt important, ja que és un dels dos únics països europeus –i l'únic dins de la UE– que disposa d'aquest tipus d'armament. Darrerament, hi ha hagut alguns indicis que apunten que França podria estar disposada a compartir les seves capacitats nuclears, en cas que es dissenyés algun tipus de marc europeu, perquè altres socis se'n poguessin beneficiar dins d'un paraigües nuclear compartit. Com a bon coneixedor de la política francesa i europea, quina credibilitat dona vostè a aquesta possibilitat?

BT: Dins del marc actual d'integració creixent, no només amb els veïns immediats de França, sinó també entre el conjunt dels països europeus en general, crec que, des de la perspectiva francesa, ja existeix la sensació que els nostres «interessos vitals», aquells que estan subjectes a la dissuasió nuclear, són cada cop més indistingibles entre ells. Per exemple, imaginem que Espanya s'enfrontés, en un futur no llunyà, a una amenaça existencial per part d'un país enemic; no tinc cap dubte que França ho percebria com un afer vital, atès que Espanya és un país veí, aliat i soci. El mateix es pot aplicar per a Itàlia, Alemanya i, probablement cada cop més, també per a Polònia. És per això que successius presidents francesos han afirmat que l'interès vital de França té, cada cop més, una dimensió europea. Com sap, ara Macron ha anat un pas més enllà amb la firma recentment d'un acord d'assistència mútua amb Polònia. Estem parlant d'una situació que, fonamentalment, protagonitzen dos actors: d'una banda, un president o un primer ministre amb armes nuclears, i de l'altra, el seu adversari potencial, Vladímir Putin. I aquí, és important veure com Putin interpreta aquest gest, és a dir, si li dona credibilitat. Si els Estats Units mantenen el seu compromís nuclear amb l'OTAN, no hi ha cap raó real per crear una nova dissuasió nuclear europea. Tanmateix, si, per exemple, d'aquí a un parell d'anys, el president Trump posa fi a l'aliança amb els europeus i ordena la retirada de totes les armes nuclears desplegades en territori europeu, aleshores França sí que hauria de fer un pas endavant per, d'una banda, tranquil·litzar i garantir la seguretat dels nostres aliats i socis, una qüestió tan important com la mateixa dissuasió; i, de l'altra, per deixar-li clar a Putin que, si ataca un país de l'OTAN, posem per cas Estònia, es podria enfrontar a una resposta nuclear per part de França. Ara bé, aquesta no és la situació actual. Crec que els nostres veïns de l'Est, especialment Polònia i els estats bàltics, sí que necessiten una garantia de seguretat addicional per part de

ÉS COMPLETAMENT IRREAL IMAGINAR QUE TOTS ELS PAÏSOS EUROPEUS, D'AQUÍ A DEU ANYS, DESTINARAN EL 5% DEL SEU PIB A DEFENSA I SEGURETAT

França, però no necessiten un component de dissuasió nuclear separat.

Per acabar, m'agradaria afegir un punt important en aquest debat. Quan es parla de la UE i de la seva capacitat nuclear, cal dir que la Unió Europea com a aliança és irrellevant per dues raons. En primer lloc, perquè inclou almenys dos països que no volen tenir cap relació amb les armes nuclears –Àustria i Irlanda–, i altres membres que tampoc no són gaire partidaris d'aquest tipus d'armament. En segon lloc, i encara més important, perquè el Regne Unit –l'altra potència nuclear europea– ja no forma part de la UE, per tant, qualsevol càlcul sobre la capacitat nuclear europea ha d'incloure les dues potències amb aquesta capacitat, França i el Regne Unit, una de les quals ja no forma part de la Unió.

Per consegüent, hem de disposar d'armes nuclears en sòl europeu, tant per donar tranquil·litat i garanties de seguretat als nostres socis, com per dissuadir països tercers. Tanmateix, com li deia fa un moment, mentre els Estats Units siguin –encara que només sobre el paper– el gran garant nuclear d'Europa, no considero urgent crear una dissuasió nuclear de caràcter estrictament europea.

PM: I més enllà de la dissuasió nuclear, si ens centrem específicament en aquesta integració de les capacitats de defensa de la UE i, en particular, en el debat sobre si és possible que la UE es pugui convertir realment en un actor geopolític de pes, o potser, si fos millor apostar per un pilar europeu dins de l'OTAN si es considera que aquest és el marc més adequat per aconseguir-ho... Quina creu vostè que és la fórmula més adequada per reforçar la defensa a escala europea?

BT: Indubtablement, crec que, per defecte, el marc de l'OTAN és avui el millor. Si em pregunta per què, li diré que és perquè ja existeix, és una realitat. I també perquè, a diferència

de la UE, inclou el Regne Unit i altres socis que, fins i tot si els Estats Units abandonessin l'aliança, voldrien continuar sent aliats d'Europa, com el Canadà, Noruega o Turquia. És per això que crec que el format «per defecte» de la defensa europea, és a dir, la capacitat d'Europa per defensar-se i cooperar en matèria de seguretat i defensa, continuarà sent l'OTAN. Si es produís el cas hipotètic que d'aquí a uns anys –i insisteixo que no és l'escenari que tenim avui– els Estats Units decidissin retirar-se de l'OTAN, la meva sospita, o millor dit, la meva intuïció, és que els europeus voldrien salvaguardar l'OTAN sense els Estats Units. Ara bé, no em mal interpreti, això seria un canvi revolucionari, perquè a Europa no tenim consciència de la nostra defensa sense els Estats Units des de 1949. Però, com li dic, no crec que s'optés per transferir algunes de les capacitats de l'OTAN a la UE. Això no implica que la UE quedés relegada, però sí que seria un actor militar secundari, sense que això signifiqui que no pugui fer coses importants. El fet que hàgim estat utilitzant el Fons Europeu de Suport a la Pau, o el fet que estiguem suavitzant els criteris sobre la despesa pública i el deute públic per poder augmentar el nostre pressupost de defensa nacional, són bons exemples que som un actor de seguretat important. Però repeteixo, crec que la capacitat d'Europa per defensar-se es continuarà tractant principalment en el marc de l'OTAN.

PM: I això em porta a preguntar-li per un tema que, com els conflictes recents han posat de manifest, és essencial, i per al qual la UE està mal equipada: la intel·ligència. I també penso en qüestions com la logística aplicada al camp de batalla, o fins i tot en l'impacte de la Intel·ligència Artificial. En totes aquestes àrees, és possible que la UE vulgui fer un pas endavant, però és molt poc probable que, a curt i mitjà termini, pugui substituir les capacitats que li donen els Estats Units. Com veu la situació d'Europa en aquests àmbits? Hauríem de fer un esforç i dedicar els enormes recursos que requeriria ocupar aquests espais?

BT: Hem de tenir en compte una cosa molt clara: els europeus no serem un actor de defensa global important en els propers vint anys si no fem junts, de manera col·lectiva, una inversió significativa en tecnologia, ciberseguretat i Intel·ligència Artificial, independentment dels Estats Units. Estem parlant d'una inversió que és principalment civil, i que és indispensable per al futur del nostre sector de defensa, en el qual encara depenem

massa de Washington. Però no em mal interpreti: hem de ser capaços de continuar cooperant amb els estatunidencs, comprant els seus productes, sobretot els tecnològics que no som capaços de produir en territori europeu. Tanmateix, hi ha alguns sectors que tenen un règim especial, per dir-ho d'alguna manera, com els serveis d'informació i d'intel·ligència, que vostè ha esmentat. Aquesta és una àrea molt particular, perquè és, realment, l'única que les nacions no volen compartir mai a nivell col·lectiu, i volen mantenir-la a nivell nacional. A l'OTAN, la intel·ligència es limita a la intel·ligència tàctica, mentre que la intel·ligència estratègica no existeix, es limita a una col·laboració molt limitada, i només es desenvolupa plenament entre països que han establert vincles profunds de confiança. No siguem ingenus, l'esperança d'un servei d'intel·ligència europeu molt eficient, que substitueixi els serveis d'intel·ligència nacionals, és un somni o potser un malson, segons la posició que s'adopti. En matèria de defensa, la intel·ligència i el sector nuclear són indubtablement els elements principals que continuen plenament sotmesos a la sobirania nacional.

PM: I, tanmateix, vostè parlava fa un moment de la possibilitat real que els Estats Units retirin el seu suport a Europa, i això tindria implicacions notables. Com vam veure recentment a Ucraïna, la retirada de l'assistència d'intel·ligència al camp de batalla per part de Washington va limitar enormement les capacitats militars operatives de Kiiv. Podria passar el mateix amb altres estats europeus amb diferents fronts oberts. Hi veu alguna perspectiva de capacitat per part dels estats europeus, fins i tot a nivell nacional, per desenvolupar una capacitat d'intel·ligència òptima que pugui substituir la dels Estats Units?

BT: Sincerament, no. No veig que Europa tingui la capacitat, ni col·lectivament ni individualment, de substituir l'extraordinari aparell d'intel·ligència dels Estats Units. Però podem fer-ho millor, sens dubte, tant a nivell individual, nacional, com també col·lectivament. Permeti'm posar-li un parell d'exemples: la construcció de satèl·lits d'observació, en què podem compartir les franges horàries; o la realització d'una constel·lació de deu conjunts d'observació militar molt precisos, que, evidentment, seria molt costós. Aquests són projectes en què seria complicat trobar un compromís col·lectiu i en què difícilment trobaríem més de dos o tres països amb la voluntat i la capacitat de construir aquests satèl·lits. No ens enganyem. No podem substituir

exactament les capacitats estatunidenques, tant en aquest àmbit com en altres dins del camp de la intel·ligència.

PM: Abans de posar punt final a la nostra conversa, m'agradaria fer-li una última pregunta, amb la mirada posada en el futur. Creu que d'aquí a deu o fins i tot vint anys els europeus haurem estat capaços de convertir-nos en protagonistes o actors globals davant de tots els reptes que hem plantejat? Podem imaginar un món més favorable a la nostra manera d'entendre els afers globals, incloses les nostres capacitats? O, per contra, veu un futur més hostil envers Europa?

BT: La veritat és que soc força optimista sobre el futur d'Europa. No només pel gran èxit de l'evolució del projecte europeu des de la seva creació el 1957, sinó també, i per damunt de tot, perquè, des de la creació de la Unió Europea, ja fa trenta anys, tots aquells que profetitzaven que fracassaria s'han equivocat. Em refereixo als que advertien de la implosió d'Europa, la desintegració europea, la dissolució del projecte comú... tot això s'ha desmentit. Cada cop que hem patit una crisi important –com la crisi migratòria de 2015, la COVID de 2020, la crisi financera de 2008 o la guerra d'Ucraïna– Europa ha demostrat una capacitat lloable de superació i de sortir-ne més enfortida. Això fa que sigui optimista pel que fa a la solidesa del projecte europeu, sobretot perquè ja som la tercera generació de líders europeus des de la seva creació. Com a europeus, hem de sentir-nos orgullosos del que hem aconseguit, però sense amagar les dificultats que hem trobat pel camí. I hem d'acceptar que encara som lluny de ser una gran potència global, equiparable als Estats Units, la Xina o, en alguns temes, fins i tot a Rússia. En definitiva, el meu pronòstic és equilibrat: em considero força optimista pel que fa a la capacitat d'Europa de prosperar i sobreviure; ara bé, soc més prudent pel que fa a la seva capacitat de convertir-se en una gran potència global en el món de mitjan segle XXI.

PM: Moltes gràcies, Bruno Tertrais, per haver-nos visitat avui a CIDOB i per acompanyar-nos en una nova i estimulante conversa sobre els conflictes, la guerra, la intel·ligència, la defensa i els múltiples reptes d'Europa en el futur.

BT: Moltes gràcies, Pol, per la vostra amable invitació.

Aquesta entrevista és una síntesi editada d'una conversa més extensa que es pot consultar en format vídeo al canal YouTube de CIDOB, disponible a través del següent codi QR:

LA NATURALESA CANVIANT DE LA GUERRA

El conflicte violent entre col·lectius és un dels elements que ha acompanyat l'ésser humà al llarg de la història, tot i que ha transformat profundament la seva naturalesa a causa dels canvis operats en la societat (econòmics, tecnològics, ambientals, polítics o de valors) i les seves derivacions sobre les **doctrines** i les **tecnologies** associades que donen lloc a una revolució militar. No només han canviat les armes i qui les empenya, sinó que també han variat els objectius, els termes de derrota o victòria, i fins i tot la mateixa noció d'enemic.

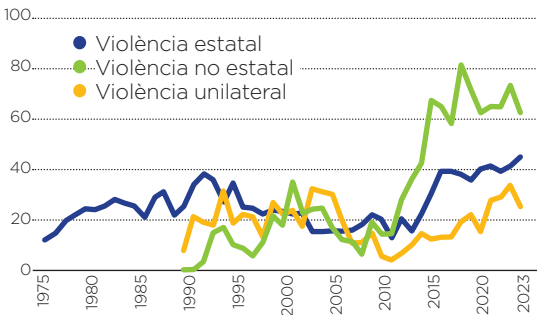
GRANS ETAPES DE LA TRANSFORMACIÓ DE LA GUERRA

Etapa				
	Societat agrícola	Societat industrial	Societat de la informació	Societat en xarxa
Tecnologia militar	Ús del ferro i l'acer	Producció massiva. Guerra aèria i submarina	Míssils de creuer, xarxes satel·litàries, municions de precisió	Vehicles autònoms, ciber guerra, nanotecnologies
Economia	Economia agrícola	Economia manufacturera	Economia del coneixement	Economia de l'aprenentatge
Tipologia de guerra	Guerra terrestre	Guerra mundial	Guerra simètrica i conflictes de baixa intensitat	Guerra híbrida i ciber guerra
Indicadors d'èxit	Ocupació del territori	Ocupació de territori i mort de l'oponent	Matar l'oponent i minimitzar les baixes civils	Dissuadir l'oponent i minimitzar les baixes totals

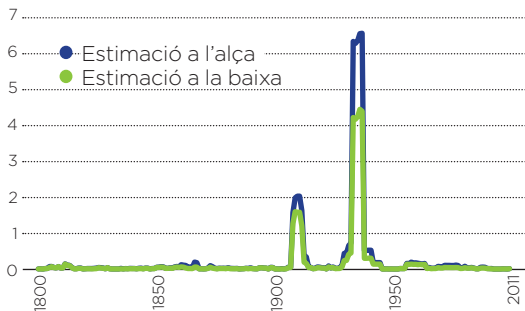
GUERRES POTENCIALMENT MÉS LETALS

Tot i que hem vist disminuir el nombre de víctimes mortals en conflictes, les dues guerres mundials van ocasionar el 75% de les víctimes mortals derivades de conflictes des de l'any 1800. Probablement, la profusió d'imatges del front ha augmentat la impopularitat de les guerres entre l'opinió pública. Tanmateix, el potencial destructiu de les armes actuals no té comparació, fins i tot sense recórrer a les armes nuclears.

NOMBRE DE CONFLICTES ARMATS SEGONS LA TIPOLOGIA DELS ACTORS IMPLICATS

NOMBRE DE COMBATENTS MORTS (MILIONS)

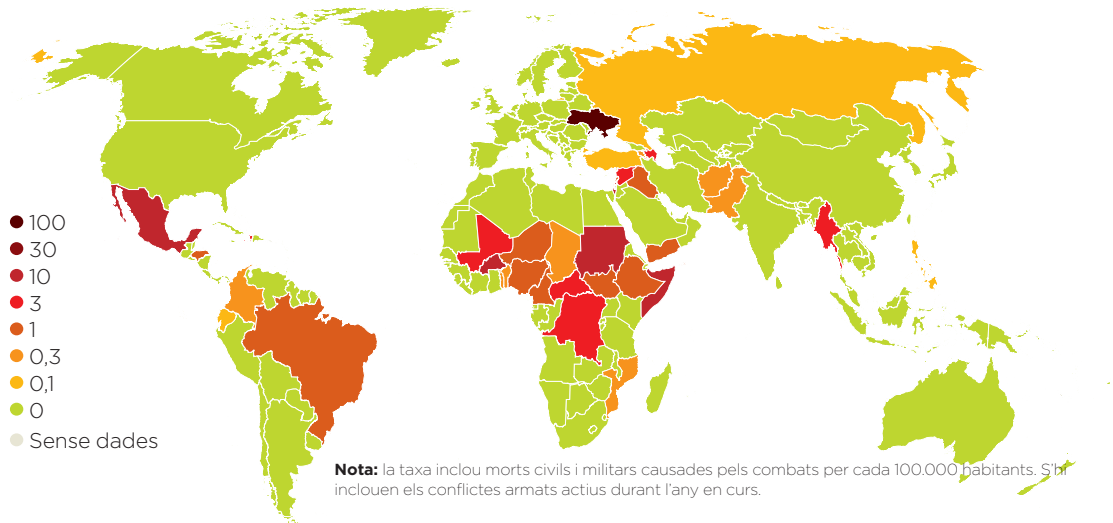
Elaboració: CIDOB

Fonts: Gibler, Douglas M. i Miller, Steven V., «The Militarized Interstate Events (MIE) Dataset, 1946-2014.» *Conflict Management and Peace Science*, (en preparació); Burmaoglu, S. i Santas, O.: «Changing characteristics of warfare and the future of Military R&D», *Technological Forecasting and Social Change*, Vol. 116, març de 2017

GUERRES SENSE MORTS I MORTS SENSE GUERRES

TAXA ANUAL DE MORTS EN CONFLICTES ARMATS (PER 100.000 HABITANTS, 2024)

La multiplicació de tipologies d'actors i de conflictes fa que existeixin països formalment en guerra que no registren víctimes mortals (com les dues Corees), i situacions de conflictivitat interna molt elevada (com Mèxic o Brasil), on les bandes i el crim organitzat situen la mortalitat violenta, en termes relatius, a nivells iguals o superiors als de països amb conflictes armats actius, com el Iemen, Myanmar o Somàlia.

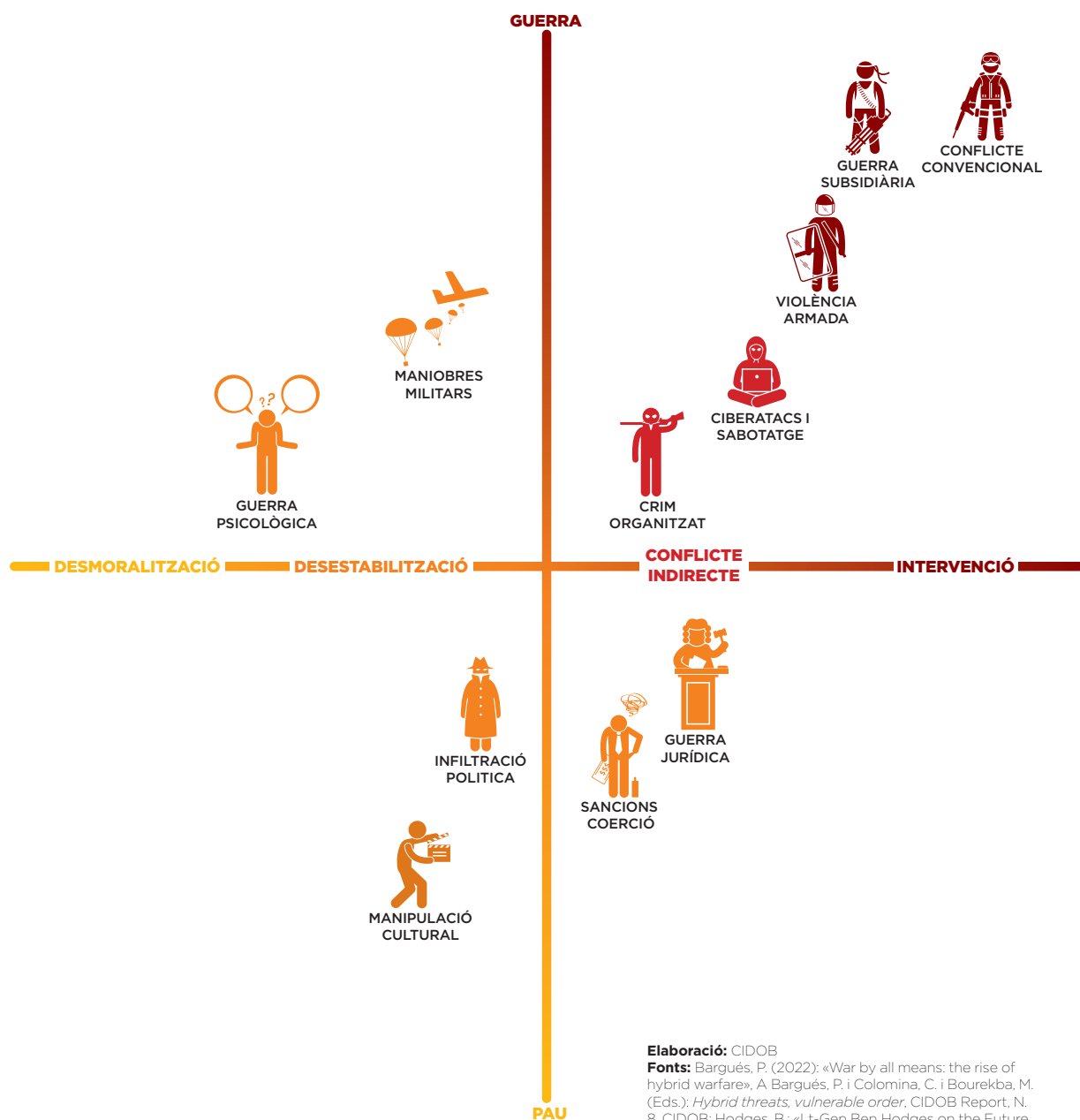
EL CAMP DE BATALLA DEL FUTUR

Des de temps immemorials, la innovació en l'armament ha estat un dels motors principals del progrés tecnològic humà. Cada avenç en aquest camp ha tingut un impacte sobre la doctrina militar, com va demostrar, per exemple, la guerra llampec, que va condensar els avenços tècnics de l'Alemanya nazi i va transformar el camp de batalla europeu. El quadre següent esbossa les grans tendències actuals en l'àmbit tècnic (*hardware*), doctrinal (*software*) i dels actors (usuaris).

LES GUERRES HÍBRIDES DEL PRESENT

La Guerra del Golf (1990-1991) va ser un punt d'inflexió pel que fa a la doctrina de guerra, ja que va evidenciar que, a causa de l'asimetria militar, la guerra s'havia de lluitar en qualsevol escenari, cada cop més fora del camp de batalla. A conseqüència d'això, hem assistit a una diversificació de les tàctiques i estratègies encaminades a guanyar poder i desestabilitzar les potències rivals, el que coneixem com a «guerres híbrides», que combinen violència convencional (guerra cinètica) amb violència irregular, que fa ús de capacitats com la ciberguerra, la desinformació, l'economia i la corrupció.

- **CONFLICTE CONVENCIONAL.** Estat de guerra, sovint declarat, entre dues parts amb estatus similar i amb exercici de violència armada per part de l'exèrcit durant un període prolongat. Les forces de tots dos bàndols queden ben definides, solen combatre en camps de batalla delimitats i lluiten amb armament que té com a objectiu principal l'exèrcit enemic i les seves infraestructures.

- **GUERRA SUBSIDIÀRIA O «PROXY».** Conflict de militar en què una o més parts donen suport directe o indirecte a un o més combatents per promoure els seus propis interessos sense entrar formalment en el conflicte. L'Iran n'és un exemple a través dels seus aliats houthis o de la guerrilla Hezbollah.

- **VIOLÈNCIA ARMADA DE BAIXA INTENSITAT.** Implica accions militars més o menys puntuals i sovint encobertes que comporten escaramusses i l'entrada de tropes en territori veí. Sovint involucra lluites prolongades de principis i ideologies, econòmiques, informatives i militars. La frontera entre l'Índia i el Pakistan o la interferència russa a Crimea abans de la invasió són alguns exemples recents d'aquests tipus de conflictes.

- **CIBERATACS I SABOTATGE D'INFRAESTRUCTURES.** Cada cop més freqüents, tenen com a objectiu infraestructures crítiques, com la xarxa de distribució d'energia, cables submarins o satèl·lits.

- **CRIM ORGANITZAT.** Opera a partir de xarxes i organitzacions dedicades a activitats il·legals, com el tràfic de drogues, armes o persones, l'extorsió, la falsificació, el terrorisme i el blanqueig de capitals. Segons l'Índex Global de Criminalitat, el 2023, gairebé el 83% de la població mundial viu en països amb alts nivells de criminalitat, fet que es relaciona amb l'augment del conflicte i la degradació de la democràcia.

- **MANIOBRES MILITARS ESTRATÈGIQUES.** Un pas més enllà de la guerra psicològica, les maniobres militars tàctiques no només serveixen per coordinar l'operatiu, sinó que també posen en alerta els objectius potencials. En són exemples les maniobres xineses al voltant de Taiwan o les Malabar a l'Índic, que anualment duen a terme els EUA, l'Índia, el Japó i Austràlia.

- **GUERRA PSICOLÒGICA.** Implica l'ús planificat de propaganda i altres operacions psicològiques per influir en opinions, emocions, actituds i comportaments dels grups opositors. Les xarxes socials han afegit un potencial enorme, com va demostrar l'escàndol de Cambridge Analytica, que el 2016 va traçar el perfil ideològic de 230 milions de votants estatunidencs per tal d'influir-los.

- **GUERRA JURÍDICA O LAWFARE.** Aquest neologisme introduït per John Carlson i Neville Yeomans el 1975 (a partir de *law* –lleï– i *warfare* –bèl·lic–) descriu la instrumentalització de la llei com a mitjà per assolir un objectiu militar o polític. Alguns exemples d'això són la detenció i enjudiciament d'opositors (sota acusacions de corrupció o espionatge) o la judicialització de la política.

- **SANCIONS I COACCIÓ ECONÒMICA.** Actualment estem immersos en una virulenta guerra comercial entre potències internacionals, amb la imposició d'aranzels, sancions i limitacions a l'exportació. Només en el cas de les sancions, segons dades de la Global Sanctions Database (GSDB), aquestes es van multiplicar de 242 el 2017 a 615 el 2023.

- **INFILTRACIÓ POLÍTICA I SUBVERSIÓ.** Consisteix en la infiltració d'una entitat política per membres d'un altre grup, amb la intenció de subvertir les seves polítiques o objectius. Una de les variants opera a través de la corrupció o el xantatge per aconseguir que actors d'un altre Estat serveixin als interessos propis. Un exemple recent va ser la presumpta infiltració xinesa al Parlament i entre l'Acadèmia australiana.

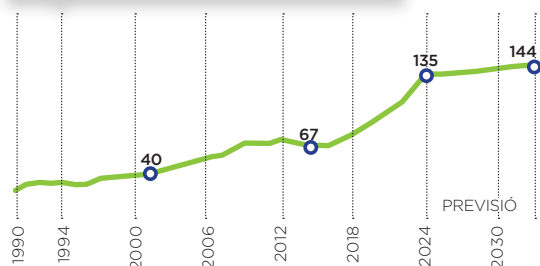

- **MANIPULACIÓ CULTURAL I SOCIAL.** Com a forma subtil de propaganda, inclou tots els mecanismes que alimenten el «poder suau» descrit per Joseph Nye, amb la maquinària de l'entreteniment estatunidenc –des del cinema fins a la música– com a màxim exponent.

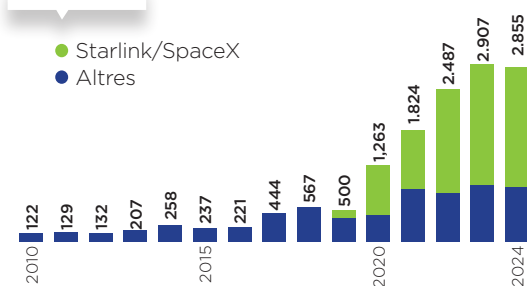
L'ASTRO-GEOPOLÍTICA I LA NOVA CURSA PER L'ESPAI

L'evolució de la tecnologia ha redefinit els termes de la cursa espacial. S'han reduït els costos de fabricació i de llançament, així com la mida dels dispositius. Això es deu en part a l'entrada d'empreses privades (com SpaceX, RocketLab o BlueOrigin) en un sector tradicionalment dominat per les agències estatals de les grans potències. Ja des de la Guerra del Golf (1991), l'espai exterior ha estat clau per al desenvolupament d'operacions militars, com a font d'intel·ligència, comunicacions i navegació. El component militar ha estat sempre present en la cursa espacial; el que és nou és la multiplicació d'actors, públics i privats, i la factibilitat d'un sabotatge d'instal·lacions espacials estratègiques. El 2024, la meitat de la despesa mundial dedicada a l'espai es va destinar a satèl·lits militars i d'ús potencial dual (24.000 milions de dòlars), una partida que es preveu que augmenti un 160% en la pròxima dècada.

**DESPESA GOVERNAMENTAL TOTAL MUNDIAL
EN L'ESPAI**
(MILERS DE MILIONS DE DÒLARS)

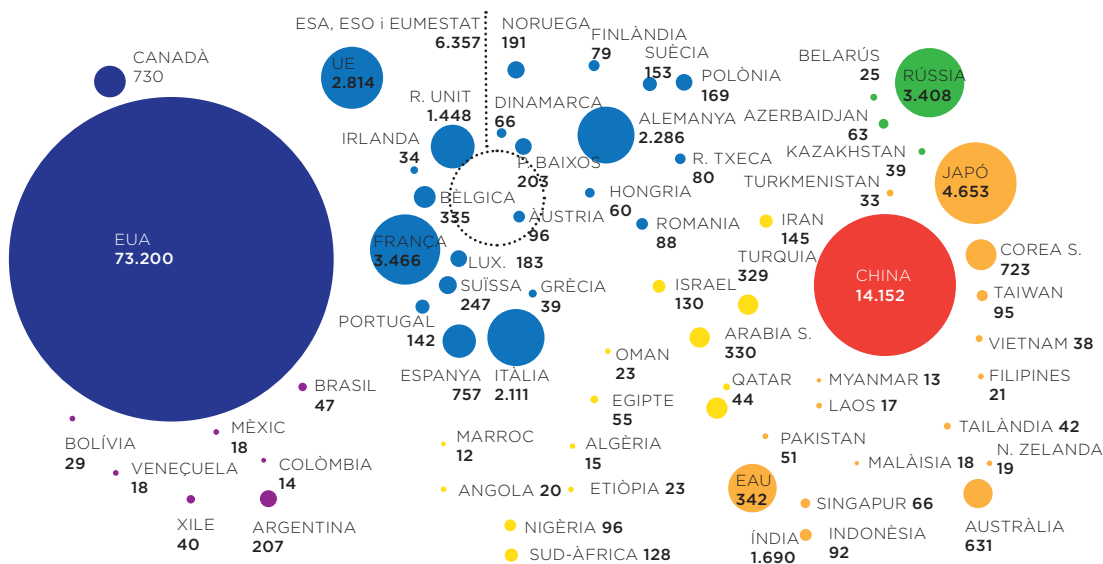

NOMBRE DE SATÈL·LITS LLANÇATS PER ANY
(2010-2024)

DESPESES GOVERNAMENTAL EN L'ESPAI (MILIONS DE DÒLARS, 2023)

El lideratge dels Estats Units en l'espai exterior es manté indiscutible des del final de la Guerra Freda. Tanmateix, la Xina redueix distàncies ràpidament i col·labora amb altres països, especialment del Sud Global. El cas contrari és el de Rússia, el programa espacial de la qual està en declivi, especialment després de la invasió d'Ucraïna. També l'Índia s'ha sumat a la cursa amb la primera sonda dipositada en un pol lunar, la *Chandrayaan 3*, el 2023. La UE compta amb grans capacitats, però flaqueja en la seva capacitat de coordinar i pensar estratègicament l'espai.

Nota: càlculs estimatius propis situen la despesa europea conjunta al voltant dels 13.000 milions (Agència Espacial Europea + membres de la UE).

Elaboració: CIDOB.

Fonts: Rebecca Nadin i Elena Kiryakova (2024): *China's expanding role in space in Africa: geostrategic implications*, ODI Global; Erik Kulu (2024): *Satellite Constellations - 2024 Survey*, Trends and Economic Sustainability, IAC 2024; Novaspac (2024): *Government Space Programs Report*; Gabriel Elefteriu (2024): *The role of space power in geopolitical competition*, Council on Geostategy.

LA CURSA ENTRE LES TRES POTÈNCIES ESPACIALS: ELS EUA, LA XINA I LA UNIÓ EUROPEA

1969: Primera missió d'exploració a la Lluna

1973: Posada en òrbita de l'Skylab, llavor de la futura estació espacial

1975: Missió conjunta Apol·lo-Soiuz amb la URSS

1978: Llançament del primer satèl·lit de posicionament GPS

1981-2011: Programa de llançadores reutilitzables

1983: Reagan anuncia la Iniciativa de Defensa Estratègica, coneguda com la *Guerra de les Galàxies*

1985: Els EUA destrueixen un dels seus satèl·lits (P78-1) des de terra amb un míssil. És l'inici de l'armament antisatèl·lit (ASAT)

1988: El GPS s'obre a usos civils. Se'n limita la precisió

1990-91: La Guerra del Golf subratlla la importància del GPS com a instrument de navegació

2001: El Congrés encomana a l'executiu una Política Nacional de l'Espai que permeti el desplegament d'armament a l'espai

2002: Els EUA es retiren del Tractat sobre Missils Antibalístics

2015: Els EUA aproven la Llei per a l'explotació comercial competitiva de l'espai

2019: Creació de l'Agència de Desenvolupament Espacial i de la Força Espacial estatunidenca. SpaceX llança el primer satèl·lit de Starlink. La Casa Blanca emet una ordre executiva que autoritza l'apropiació de recursos espacials per part d'empreses estatunidenques

2021: Aterratge del robot *Perseverance* sobre Mart. La NASA i SpaceX anuncien una col·laboració publicoprivada per reiniciar l'exploració lunar

1975: Creació de l'Agència Espacial Europea (AEE)

1979: Llançament del primer coet multietapa europeu, l'*Ariane 1*

1990: Col·laboració europea en el desplegament del telescopi *Hubble*

2009: Posada en marxa del sistema de navegació per satèl·lit Galileo, el GPS europeu

2012: Llançament del primer coet multietapa de la sèrie Vega

2014: En el marc del programa Copèrnic, llançament del *Sentinel 1*, el primer de dotze satèl·lits de monitoratge terrestre

2023: Publicació de la primera Estratègia Espacial de Seguretat i Defensa

2000: Llançament del primer dels satèl·lits de navegació BeiDou, el GPS xinès

2003: La Xina, tercer país que envia un astronauta a l'espai, Yang Liwei

2007: Llançament de l'SC-19, un míssil interceptador ASAT que destrueix un satèl·lit meteorològic xinès a 865 km d'altura

2019: La sonda *Chang'e-4* és la primera que aterra a la cara oculta de la Lluna

2020: Aterratge del vehicle *Zhurong* a Mart. Segon país que ho aconsegueix després dels EUA

2021: Primera fase de l'estació espacial xinesa, *Tiangong*, l'única operada per un sol Estat

2022: S'afegeixen dos nous mòduls a la *Tiangong*

2023: Test amb èxit de coets reutilitzables

2024: Llançament de 36 satèl·lits de Qianfan, la primera «constel·lació» xinesa i alternativa a Starlink, que comptarà amb 10.000 satèl·lits

CRÈDITS FOTOGRÀFICS

Les imatges que no apareixen en aquesta llista de crèdits –i que majoritàriament corresponen a fotografies d'autors/es de l'Anuari– han estat cedides per ells/es mateixos o pertanyen al fons del CIDOB.

Pàgines 20-21

Composició original creada per Joan Antoni Balcells a partir de la fotografia de The White House, «President Trump's Second Term Presidential Portrait», gener de 2025.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:President_Trump%E2%80%99s_Second_Term_Presidential_Portrait.jpg

Pàgina 25

The White House, «President Donald Trump holds a bilateral meeting with German Chancellor Friedrich Merz», juny de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54571291254>

The White House, «President Donald Trump meets with Canadian Prime Minister Mark Carney», maig de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54502028696>

The White House, «President Trump hosts UK Prime Minister Keir Starmer at the White House», febrer de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54356069661>

The White House, «President Donald Trump holds a bilateral meeting with Prime Minister Giorgia Meloni of Italy», abril de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54460430315>

The White House, «President Trump meets with President of South Africa Cyril Ramaphosa», maig de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54537828678>

The White House, «President Trump meets with the Secretary General of NATO, Mark Rutte», març de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54386540066>

The White House, «President Trump Auto Tariffs Announcement in the Oval Office», març de 2025.

<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54421119077>

Pàgina 28

Alex Chis, «No Kings protest demo, Union City, CA», juny de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/alexchis/54589677235/>

Pàgina 32

Markus Spiske, «Papel de impresora blanco con texto negro», gener de 2020.
<https://unsplash.com/photos/white-printer-paper-with-black-text-69ppqHiG9Xo>

Pàgina 34

Frankieleon, «To the order of me», març de 2011.
<https://www.flickr.com/photos/armydre2008/5507884992>

Brian Wangenheim, «Adorno redondo blanco, rojo y verde», març de 2021.
<https://unsplash.com/photos/white-red-and-green-round-ornament-pVh4J7SvafQ>

Ducle 1105, «Persona sosteniendo el saco en la fotografía enfocada», juny de 2019.
<https://unsplash.com/photos/person-holding-sack-on-focus-photography-QwVYt7czIs8>

Pàgines 36-37

Fortune CEO Initiative, «Janet Yellen, U.S. Secretary of the Treasury», octubre de 2023.
<https://www.flickr.com/photos/fortuneceoinitiative/53232721620>

The White House, «Liberation Day, President Trump at the Make America Wealthy Again Event», abril de 2025.
<https://www.flickr.com/photos/whitehouse/54427036491/>

Pàgina 41

Ash Ismail, «Monedas redondas de oro sobre tela negra», setembre de 2020.

<https://unsplash.com/photos/gold-round-coins-on-black-textile-OLRWjFIRvxY>

Pàgina 44

EU-Ukraine Cooperation, «Album Agriculture and Food Safety», juliol de 2022.

<https://www.flickr.com/photos/eu-ukraine-cooperation/54508869073>

Yousef Salhamoud, «Foto en escala de grises de rocas durante el día», agost de 2021.

<https://unsplash.com/photos/grayscale-photo-of-rocks-during-daytime-wTxlrY3nNto>

Thawt Hawthje, «Gazprom», agost de 2013.

<https://www.flickr.com/photos/thawt/9487285527>

Anton Romanko, «MS 20200415 004», abril de 2020.

<https://www.flickr.com/photos/romananton/49793029087>

Amit Lahav, «Una vista aérea de una ciudad desde un avión», desembre de 2022.

<https://unsplash.com/photos/an-aerial-view-of-a-city-from-a-plane-w4R5KUO-Qvc>

Universitat Nacional Chiao Tung, «Aerial view of National Yang Ming Chiao Tung University Guangfu Campus», març de 2019.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:2019.03.13_Aerial_view_of_NYCU_Guangfu_Campus.jpg

Pàgina 47

Igor Omilaev, «Un microprocesador encima de una mesa», juliol de 2024.

<https://unsplash.com/photos/a-micro-processor-sitting-on-top-of-a-table-9wjtGixx6LS>

Pàgines 88-89

Naja Bertolt Jensen, «Una botella de plástico flotando en el agua», gener de 2024.

https://unsplash.com/es/fotos/una-botella-de-plastico-flotando-en-el-agua-iZP2Uwsc_wk

Pàgina 91

Hard times / L.M. Glackens, «Uncle Sam working at the “Free Pie Kitchen” offering daily distribution of free pies labeled», abril de 1908.

<https://www.loc.gov/item/2011647297/>

Grigoriy Sisoiev, RIA Novosti, «President Teodoro Obiang Nguema Mbasogo of Equatorial Guinea to visit Russia in 2023», novembre de 2023.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:President_Teodoro_Obiang_Nguema_Mbasogo_of_Equatorial_Guinea_to_visit_Russia_in_2023_\(cropped\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:President_Teodoro_Obiang_Nguema_Mbasogo_of_Equatorial_Guinea_to_visit_Russia_in_2023_(cropped).jpg)

State Duma of the Russian Federation, «Myanmar Min Aung Hlaing», març de 2025.

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Myanmar_Min_Aung_Hlaing_on_March_4,_2025_\(cropped\)_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Myanmar_Min_Aung_Hlaing_on_March_4,_2025_(cropped)_2.jpg)

Cabinet Public Relations Office of the Cabinet Secretariat, «Prime Minister Ishiba held a summit meeting and other events with H.E. Mr. Serdar Berdimuhamedov, President of Turkmenistan, at the Prime Minister’s Office», abril de 2025.

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Serdar_Berdimuhamedow

Isac Nóbrega/PR, «Pronouncement of the President of the Republic, Jair Bolsonaro», abril de 2019.

https://es.wikipedia.org/wiki/Jair_Bolsonaro

Pàgina 95

Sylwia Bartyzel, «Rocky mountain covered with snow during daytime», abril de 2021.
<https://unsplash.com/photos/rocky-mountain-covered-with-snow-during-daytime-amAhBrvmVQc>

Nicholas Doherty, «Molino de viento eléctrico blanco», gener de 2019.
<https://unsplash.com/photos/white-electric-windmill-pONBhDyOFoM>

Pàgina 98

Kabiur Rahman Riyad, «Un pequeño bote flotando en la parte superior de una playa de arena», maig de 2024.
<https://unsplash.com/photos/a-small-boat-floating-on-top-of-a-sandy-beach-5OpVPD11OIM>

Pàgina 101

Gwenael Piaser, «Acqua Alta», octubre de 2004.
<https://www.flickr.com/photos/piaser/2368011995>

Llanos 83, «Soy bean at Carimagua, in Colombia's eastern plains, or Llanos», juny de 2011.
<https://www.flickr.com/photos/ciat/5853401703>

Ronnel Ramos, «Ropa de colores variados», juny de 2019.
<https://unsplash.com/photos/assorted-color-clothes-xmjTDAMgEjU>

Victor Martianov, «Una tienda de comestibles llena de muchas botellas de cerveza», abril de 2022.
<https://unsplash.com/photos/a-grocery-store-filled-with-lots-of-bottles-of-beer-pelG2gNNteY>

Koushik Pal, «Fotografía aérea de vehículos», setembre de 2019.
<https://unsplash.com/photos/aerial-photography-of-vehicles-yBhOcUr4TVY>

Max LaRochelle, «Hombre en el poste de soldadura de la escalera», octubre de 2017.
<https://unsplash.com/photos/man-on-ladder-welding-post-QzP1GcDOSC8>

Henrique setim, «Personas en la nieve hacia el cuerpo de agua», agost de 2018.
<https://unsplash.com/photos/people-on-snow-toward-body-of-water-QW7SLScpquo>

Jack Prommel, «Una calle de la ciudad llena de muchos paraguas», gener de 2022.
<https://unsplash.com/photos/a-city-street-filled-with-lots-of-umbrellas-wT8TWQYs60A>

Pàgina 105

NASA Hubble Space Telescope, «Un satélite en órbita con la Tierra de fondo», març de 2024.
<https://unsplash.com/photos/a-satellite-in-orbit-with-the-earth-in-the-background-63eIRNS-hHc>

Damon Leverett, «Satélite blanco», abril de 2019.
<https://unsplash.com/photos/white-satellite-M94xY2qjKAE>

Frederick Shaw, «Una persona sosteniendo un dron», setembre de 2022.
<https://unsplash.com/photos/a-person-holding-a-drone-QuAVI93Wsw0>

Aleksei Smagin, «Un tren amarillo que viaja por las vías del tren junto a un edificio alto», desembre de 2022.
<https://unsplash.com/photos/a-yellow-train-traveling-down-train-tracks-next-to-a-tall-building-a2FX4ZdNGto>

Martin Katler, «Patinete negro y gris en pavimento de concreto gris cerca de un edificio de concreto marrón durante el día», agost de 2020.
<https://unsplash.com/photos/black-and-gray-kick-scooter-on-gray-concrete-pavement-near-brown-concrete-building-during-daytime-r9gEejXAU3Y>

Bill Mead, «Hombre con camisa de vestir blanca y *jeans* de mezclilla azul sentado en un panel solar blanco y negro», juny de 2021.
<https://unsplash.com/photos/man-in-white-dress-shirt-and-blue-denim-jeans-sitting-on-white-and-black-solar-panel-wmaP3TI80ww>

Pàgina 112

Ruben Mishchuk, «Fotografía aérea de avión gris», setembre de 2019.
<https://unsplash.com/es/fotos/fotografia-aerea-de-avion-gris-WsJhsoalbzl>

Pàgina 115

Evonne Yuwen Teoh, «Personas en un edificio con cajas de cartón marrón», març de 2020.
<https://unsplash.com/es/fotos/personas-en-un-edificio-con-cajas-de-carton-marron-zg5ubBb50zM>

Pàgina 117

Ryan Searle, «Aerial photography of parking lot», setembre de 2017.
<https://unsplash.com/es/fotos/aerial-photography-of-parking-lot-k1AFA4N8O0g>

Pàgina 119

Roozbeh Eslami, «Una pila de *jeans* azules apilados uno encima del otro», octubre de 2023.
<https://unsplash.com/es/fotos/una-pila-de-jeans-azules-apilados-uno-encima-del-otro-omsbsgbXIB4>

Pablo Merchán Montes, «Persona sosteniendo frijoles secos», maig de 2017.
<https://unsplash.com/776es/fotos/persona-sosteniendo-frijoles-secos-SCbq6uKCyMY>

Pàgina 147

Stephanie Neumann, «Aromar Revi at the third in-person meeting of the Global Commission on the Economics of Water in Potsdam, 9-10 December 2022», desembre de 2022.
<https://www.flickr.com/photos/water-commission/52657711451>

Pàgines 164-165

Emivel2003, «Guernica de Pablo Picasso», agost de 2024.

<https://www.flickr.com/photos/emivel2003/53923446135>

Pàgina 169

Rabax63, «Gran sarcófago Ludovisi de la colección Boncompagni Ludovisi», novembre de 2019.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ludovisi-Sarkophag.jpg>

Pàgina 173

Museo del Prado, «El dos de mayo de 1808 en Madrid: La carga de los mamelucos», 1814.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carga_de_los_mamelucos_restaurado.jpg

Pàgina 177

Expert Infantry, «Army.mil iraq», febrer de 2011.

<https://www.flickr.com/photos/expertinfantry/5458231415>

Pàgina 179

Albert Herter - Willard and Dorothy Straight Collection - Library of Congress, «World War I Red Cross Poster», 1917.
https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:Herter_-_In_the_name_of_mercy_give.jpg

Pàgina 182

Jaber Jihad Badwan, «The return of displaced Palestinians from the south to the northern Gaza Strip», gener de 2025.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_return_of_displaced_Palestinians_from_the_south_to_the_northern_Gaza_Strip.jpg

Pàgina 184

Kyiv City State Administration, «Residential building in Kyiv (Shevchenkivskyi District) after Russian attack, 2024-07-08», juliol de 2024.

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Residential_building_in_Kyiv_\(Shevchenkivskiy_District\)_after_Russian_attack,_2024-07-08_\(01\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Residential_building_in_Kyiv_(Shevchenkivskiy_District)_after_Russian_attack,_2024-07-08_(01).jpg)

Albertus Zerk3, «Stop war on Tigray - Demo in Genf, 16.04.2021», abril de 2021.
<https://www.flickr.com/photos/190183993@N06/51120620697>

Zaporizhzhia Regional State Administration, «Destructions in Zaporizhzhia after Russian attack, 2025-01-08», gener de 2025.
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Destructions_in_Zaporizhzhia_after_Russian_attack%2C_2025-01-08_\(01\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Destructions_in_Zaporizhzhia_after_Russian_attack%2C_2025-01-08_(01).jpg)

Boris Niehaus, «Destroyed ambulance in the City of Shijaiyah in the Gaza Strip», agost de 2014.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Destroyed_ambulance_in_the_City_of_Shijaiyah_in_the_Gaza_Strip.jpg

Pàgina 188

JD Hancock, «Robby the Robot: Into The Unknown!», agost de 2012.
<https://www.flickr.com/photos/jdhancock/7801182534>

Pàgina 193

Defense Visual Information Distribution Service, «Elon Musk, chief engineer of SpaceX, speaks with U.S. Air Force Lt. Gen. John Thompson», novembre de 2019.
<https://itoldya420.getarchive.net/amp/media/elon-musk-chief-engineer-of-spacex-speaks-with-us-50a08a>

Kevin Moloney/Fortune Brainstorm Tech, «Fortune Brainstorm TECH 2012», juliol de 2012.
<https://www.flickr.com/photos/fortunelivemedia/7588048914>

TechCrunch «Ben Horowitz speaks onstage during TechCrunch Disrupt in San Francisco», setembre de 2018.
https://de.wikipedia.org/wiki/Ben_Horowitz

JD Lasica, «Marc Andreessen at Pando Monthly with interviewer Sarah Lacy, at Dogpatch Studios in SF», octubre de 2013.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Marc_Andreessen-9_%28cropped%29.jpg

Pàgina 195

Marine Corps Cpl. Migel Reynosa, «Marine Corps Cpl. Brian Vile operates a drone as part of a counter-unmanned aircraft systems field test in Australia», juliol de 2024.
<https://www.war.gov/Multimedia/Photos/igphoto/2003503047>

Army Cpl. DeAndre Dawkins, «The Coast Guard cutter USCGC Glen Harris steams near a sail drone explorer during the international maritime exercise Cutlass Express in the Gulf of Aqaba», febrer de 2022.
<https://www.war.gov/Multimedia/Photos/igphoto/2002962862>

Defense Visual Information Distribution Service, «A Ghost Robotics Vision 60 prototype walks with a security forces Airman at a simulated austere base during the Advanced Battle Management System exercise on Nellis Air Force Base, Nevada», setembre de 2020.
<https://itoldya420.getarchive.net/amp/media/a-ghost-robotics-vision-60-prototype-walks-with-a-security-8e7f64>

ArmyInform, «Kvertus KVS 6+ anti-drone rifle in Ukrainian service», febrer de 2024.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:UA_Kvertus_KVS_6%2B_anti-drone_rifle_01.jpg

President of Ukraine, «The President and the Chair of the NATO Military Committee Got Acquainted with the Production of Ukraine's Long-Range Weapons», febrer de 2025.
https://www.flickr.com/photos/president_of_ukraine/54318712924

88 Air Base Wing Public Affairs, «The XQ-58A Valkyrie demonstrator, a long-range, high subsonic unmanned air vehicle completed its inaugural flight March 5th, 2019 at Yuma Proving Grounds, Arizona», març de 2019.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:XQ-58A_Valkyrie_demonstrator_first_flight.jpg

Coordinació

Francesc Fàbregues
Oriol Farrés

Consell de Redacció

Pol Morillas
Anna Busquets
Carme Colomina
Blanca Garcés Mascareñas
Elisabet Mañé
Cristina Serrano

Investigadors participants

Víctor Burguete
Marta Galceran Vercher
Ricardo Martínez

Documentació

Sílvia Serrano

Col·laboradora dels annexes

Laura Bertomeu Cuenca

Traduccions

Isabel Hortal
Yago Mellado
Marta Roigé

Disseny i maquetació

Joan Antoni Balcells

Correcció

Marta Roigé

Comunicació i difusió

Marina Marín
Esther Masclans
Cristina Serrano

Impressió

qpprint.es

Distribució

ACL-ELKAR

ISSN: 2938-5466 (edició impresa)

E-ISSN: 2938-5474

ISBN: 978-84-18977-33-6

Dipòsit legal: B 21036-2023

Edició octubre de 2025

Les opinions expressades a l'*Anuari Internacional CIDOB* són de responsabilitat exclusiva dels autors/res i poden no coincidir amb les del CIDOB.

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

CIDOB és un centre d'investigació en relacions internacionals que, partint de criteris d'excel·lència i rellevància, té com a objectiu l'anàlisi de les qüestions globals que afecten les dinàmiques polítiques i socials i la governança, des de l'àmbit internacional fins al local.

www.cidob.org

CIDOB
Barcelona Centre for
International Affairs

Elisabets 12, 08001
Barcelona
(34) 93-3026495
cidob@cidob.org

ORGANITZACIÓ

Línies temàtiques i geogràfiques

Geopolítica global i seguretat
Migracions
Ciutats i metròpolis globals
Desenvolupament sostenible
Europa
La gran Mediterrània
Amèrica Llatina i espai atlàntic
Àsia-Pacífic i l'Àfrica subsahariana

Publicacions

Revista CIDOB d'Afers Internacionals
Anuari Internacional CIDOB
Notes internacionals CIDOB
Opinió CIDOB
Monografías
CIDOB Briefings
CIDOB Report
Documents CIDOB

President

Josep Borrell Fontelles

Director

Pol Morillas Bassedas

President d'honor

Javier Solana Madariaga

Patrons

 Generalitat de Catalunya

 Ajuntament de Barcelona

 Diputació Barcelona

 AMB Àrea Metropolitana de Barcelona

 Generalitat de Catalunya
Consell Interuniversitari de Catalunya

 MINISTERIO DE ASUNTOS EXTERIORES, UNIÓN EUROPEA Y COOPERACIÓN
SECRETARÍA DE ESTADO DE ASUNTOS EXTERIORES

Jordi Bacaria i Colom
Esther Barbé Izuel
Josep Maria Carbonell i Abelló
Aurora Catà Sala
Alejandro Colldefors Bergnes de las Casas
Gabriel Colomé i Garcia
Mercè Conesa
Antón Costas
Xavier Ferrer
Jacint Jordana
Marta Lacambra Puig
Pastora Martínez Samper
Pau Solanilla Franco
Anna Terrón
Joan Manuel Tresserras

Aquesta revista és membre de:

 arce ASOCIACIÓN DE REVISTAS CIENTÍFICAS DE ESPAÑA

Aquesta revista ha rebut un ajut a l'edició del
Ministerio de Cultura

 GOBERNO DE ESPAÑA
 MINISTERIO DE CULTURA
 DIRECCIÓN GENERAL DEL LIBRO, DEL COMIC Y DE LA LECTURA

 Lectura infinita
[#lecturainfinita](https://twitter.com/lecturainfinita)

CIDOB

BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS

«Els Estats Units corren el risc d'esdevenir una nació prescindible en no reconèixer que el seu poder prové, en gran part, d'esforços de cooperació i no de la coerció»

Inu Manak

«Els llaços d'interdependència s'han convertit en una arma, la globalització s'ensorra i els minerals, indispensables tant per enfrontar el canvi climàtic com per fer possible aquesta revolució industrial, són ara un objecte desitjat que alimenta la disputa»

Sophia Kalantzakos

«La UE és una pedra a la sabata per als autòcrates i plutòcrates, ja que és una democràcia multinacional de mida continental que continua tenint la legitimitat i la capacitat d'elaborar polítiques i normatives d'interès públic»

R. Andreas Kraemer

«Un cop una societat determinada s'adapta internament a la guerra, aquesta esdevé un recurs fàcil, automàtic, arribant fins i tot a ser una necessitat per a la reproducció de les relacions socials existents»

Brian Ferguson

«Les guerres no són (...) zones exemptes de dret i, si hi ha alguna degradació, és la del compromís polític per materialitzar [el dret internacional humanitari], dotar-lo d'existència concreta i permetre que desplegui tota la seva eficàcia»

Julia Grignon

«Avancem vers una desglobalització i serà difícil que emergeixi un lideratge prou fort per marcar la pauta en solitari i retornar-nos (...) a la situació prèvia a l'època Trump»

Pol Antràs

«Els Estats Units estan desafiant el multilateralisme, fet que obre una oportunitat a la Xina perquè lideri la lluita global contra el canvi climàtic»

Xu Yi-Chong

«Els europeus no serem un actor de defensa global important en els propers vint anys si no fem junts, de manera col·lectiva, una inversió significativa en tecnologia, ciberseguretat i Intel·ligència Artificial, independentment dels Estats Units»

Bruno Tertrais

